

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**AZINLIKLARLA SOSYAL HİZMET: TÜRKİYE’DE YAŞAYAN
AZINLIKLARIN TOPLUMSALLAŞMA DENEYİMLERİ VE SOSYAL
POLİTİKA GEREKSİNİMLERİ**

Serhat TEK

Doktora Tezi

Ankara, 2018

**AZINLIKLARLA SOSYAL HİZMET: TÜRKİYE’DE YAŞAYAN
AZINLIKLARIN TOPLUMSALLAŞMA DENEYİMLERİ VE SOSYAL
POLİTİKA GEREKSİNİMLERİ**

Serhat TEK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

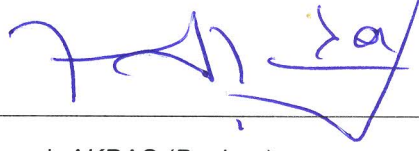
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Serhat TEK tarafından hazırlanan "Azınlıklarla Sosyal Hizmet: Türkiye'de Yaşayan Azınlıkların Toplumsallaşma Deneyimleri ve Sosyal Politika Gereksinimleri" başlıklı bu çalışma, 15/01/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

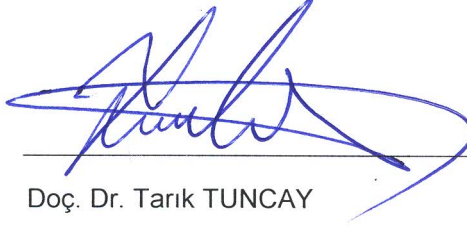
Doç. Dr. Emrah AKBAŞ (Başkan)

Prof. Dr. Sema BUZ (Danışman)

Doç. Dr. Ercüment ERBAY

Doç. Dr. Tarık TUNCAY

Yrd. Doç. Dr. Hüsametdin ÇETİN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

15/01/2018

Serhat Tek

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

- ☐ Tezimin/Raporumun tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

- ☒ Tezimin/Raporumun 15/01/2021 tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

- ☐ Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

15 /01 / 2018

Serhat TEK

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof.Dr. Sema BUZ danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Serhat Tek

Benliğimin yitik parçası Harput'a, Nina'ma ve bana anlattığı gerçek masallardaki tüm
güzel insanlara...

TEŞEKKÜR

'Azınlıklarla Sosyal Hizmet' odağında oluşturduğum doktora tezimi yaşamıma temas eden birçok değerli insanın/canlının katkıları ile gerçekleştirdim.

Araştırmam sürecinde aslan payına konumlanan, yaşamım boyunca olduğu gibi beni bu zorlu koşulda da bitmek tükenmek bilmeyen sevgileriyle destekleyen canım ailem, şanslarım; annem İlhide Tek, babam Sacit Tek, ablam Sevgül Tek Kanmaz'a;

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda danışmanlığımı yürüten, Profesörlük sürecinde ilk doktora tez öğrencisi olma gururunu her daim taşıyacağım, her zaman destekleyici, pozitif tavrı ve sonsuz emeği için değerli hocam Prof. Dr. Sema Buz'a; tez izleme sürecimde bana desteklerini esirgemeyen tez izleme komitemde yer alan hocalarım Doç.Dr. Emrah Akbaş ve Doç.Dr. Özge Özgür Bayır'a; doktora yeterlilik sürecimde yardım ve desteğini esirgemeyen, yönlendirme ve katkıları ile bana yol gösteren, kendisi ile çalışmış olmaktan büyük mutluluk duyduğum, zorlu sürecimde her zamanki gibi beni yalnız bırakmayarak tez izleme komiteme katılan kıymetli hocam Doç. Dr. Ercüment Erbay'a; tez savunma sınavımda yapıcı eleştirileri ile tezimi güçlendiren hocalarım Doç.Dr. Tarık Tuncay ve Yrd.Doç.Dr. Hüsamettin Çetin'e; tezime yaptığı katkılar ve motive edici tavrı için hocam Prof.Dr. Arzu İçağasıoğlu Çoban'a; tezimin son sürecinde yaptığı katkılardan dolayı Dr. Haydar Metin'e;

Sosyal hizmet eğitim sürecimin hiç şüphesiz bana kattığı en önemli değer olan canım abim Sosyal Hizmet Bilim Uzmanı Fatih Mehmet Atak'a ve blueberry'li muffinleriyle en ihtiyaç duyduğum zamanda serotonin seviyeme katkı yapan, abimin değerli eşi Banu Atak'a;

Her şeyden öte koşulsuz sevgisi ve bitmek tükenmek bilmeyen enerjisi ile tez süreci stresimi benimle paylaşan canım Halacığım Sevinç Genç'e ve yaşamım

boyunca tanıştığım ‘Harput beyefendiliği’ kavramının içerisinde yegane insan, halamın eşi, değerli büyüğüm Tarık Genç’e;

Araştırma verilerimin toplanması sürecinde katılımcılara ulaşmam konusunda bana desteklerini esirgemeyen Bekir Kürşat Kanmaz, Füsün-Metin Köseoğlu, Esra-Semih Tek, Özcan Öğüt, Odise Vuçinas, Lütfü Şenkal, Fikret Savcı, Alper Çay, Tuğçe-Turgay Atsız, Ahat Özge-Nihat Atak, Ufuk Polat, Gabriel Akyüz, Emel Kara, Fatih Demirbağ, Hande Albayrak, Tolga Karaca, Servet Öt ve Sonnur Çetinkaya’ya;

Tez çalışmamın yoğunluğu sebebiyle tükendiğimi hissettiğim zamanlarda pozitif tutumları ve samimi sohbetleriyle yanımda olan ve beni güçlendiren arkadaşlarım Zhanna Dudko, Selda Varol Özdemir, Görkem Kelebek, İbrahim Akrami, Şerif Uzunbaş’a;

Tez sürecimde desteklerini esirgemeyen Hacettepe Sağlık Bilimleri Kütüphanesinden çalışma arkadaşlarım İsa Can Eroğlu, Seyit Ahmet Fidan, Bekir Yıldırım Ercan ve kıymetli hocam Nesrin Şermin Okutan’a;

Doktoramın ilk aşamalarında gösterdikleri katkılar sebebiyle adlarını anmadan geçemeyeceğim Tahir Emre Gencer ve Melike Yüksel’e;

Bana yaşamın farklı bir boyutunu tattıran kızlarım (kedilerim) Empati Müezza ve Minik Manuk’a; kuşlarım Rosa ve Martin ile geniş ailelerine; kaktüslerime ve diğer ev ahalisine;

Güleryüzlü tavırları ve kabulleri için araştırma sürecinde görüştüğüm tüm katılımcılara;

Doktora sürecine başladığımda benimle olan ancak bitirdiğinde onu yanımda göremiyor olmaktan dolayı derin bir hüznü gark olduğum canım Ninam Bakiye Çay’a;

Beni ben yapma sürecinin önemli bir aşaması olan tezime ayrı ayrı birer tuğla koydukları için teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

TEK, Serhat. *Azınlıklarla Sosyal Hizmet: Türkiye’de Yaşayan Azınlıkların Toplumsallaşma Deneyimleri ve Sosyal Politika Gereksinimleri*, Doktora Tezi, Ankara, 2018.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yaşayan azınlık toplulukları ve üyelerinin; sosyal hizmet değerleri ve uygulaması ile sosyal politikalar bağlamında haklar açısından genel çerçevedeki yerini değerlendirmek, gereksinimlerinin neler olduğunu tespit etmek, toplumsal düzende oluşturdıkları toplumsallaşma ve sosyal destek mekanizmalarını keşfetmektir.

Bu amaç doğrultusunda, azınlık topluluklarına mensup bireylerden bir Bulgar, dokuz Ermeni, dört Rum, yedi Süryani ve beş Yahudi olmak üzere 26 katılımcı ile sosyal hizmet alanında çalışmalar yürüten dokuz profesyonel meslek elemanı olmak üzere toplam 35 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de yaşayan azınlıkların yaşadıkları sorunlara ayrıntılı bir şekilde eğilme ve sosyal politikalar şemsiyesi altında sosyal hizmet disiplininin bulunduğu yeri irdeleyebilme açısından araştırma nitel bir yapıda tasarlanmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler; kavramlarla azınlık olmak, azınlıkların toplumsallaşma süreçleri, azınlıkların hakları ve gereksinimleri, azınlıkların hakları ve gereksinimleri ile ilgili sorunlara yönelik çözümler, azınlıklara yönelik sosyal politika ve sosyal hizmet olmak üzere beş ana tema üzerinden analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda, Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarına ve ihtiyaçlarına yönelik kamu tarafından sunulan sosyal hizmet uygulamaları konusunda eksiklikler bulunduğu saptanmıştır. Bu durumun da azınlık topluluklarının kendi içlerinde toplumsallaşma kalıpları oluşturmalarına ve kendileri için sivil bir sosyal hizmet ağı yaratmasına sebep olduğu keşfedilmiştir. Azınlık topluluklarına mensup bireyler sosyal hizmet gereksinimleri olduğunu ve ihtiyaçlarına yönelik hizmetlerin planlanması yönündeki taleplerini dile getirmiştir.

Araştırma, bu talep ve öneriler doğrultusunda sosyal hizmetin azınlıklarla çalışma boyutunda mikro, mezzo, makro önerilerle sonlandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler

azınlıklarla sosyal hizmet, ırkçılık karşıtı sosyal hizmet, baskı karşıtı sosyal hizmet, ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet, okkültürcülük, kültürel yetkinlik

ABSTRACT

TEK, Serhat. *Social Work with Minorities: Socialization Experiences of Minorities Living in Turkey and Their Needs of Social Policy*, Ph.D. Dissertation, Ankara, 2018.

The purpose of this study is to assess the situation of rights of minority members and communities living in Turkey in terms of social policies within the general framework under the values and practice of social services, to determine what their needs are, and to discover socialization and social support mechanisms created by them in the social order.

In accordance with this purpose, in-depth interviews were conducted with a total of 35 participants including 9 professional staff working in the field of social services and 26 participants - one Bulgarian, nine Armenians, four Greeks, seven Assyrians and five Jews - among individuals belonging to minority communities. The study was designed as a qualitative research in terms of focusing the problems faced by minorities in Turkey in a detailed manner and evaluating the situation of social service discipline within the scope of social policies. Data obtained from interviews were analyzed for five main themes including being a minority with concepts, socialization processes of minorities, rights and needs of minorities, solutions to problems related to the rights and needs of minorities, and social policy and social work for minorities.

As a result of the research, it was found deficiencies in terms of social services offered by the public for the minority communities living in Turkey and their needs. It was also discovered that this situation is caused minority communities to form socialization patterns within themselves and to create a civil social service network for them. Individuals belonging to minority communities expressed that they need social work services, and their demand for planning the services for their needs.

The research was concluded with micro, mezzo, macro proposals in terms of working with minorities of the social work according to these demands and suggestions.

Keywords

social work with minorities, anti-racist social work, anti- oppressive social work, anti-discriminative social work, multiculturalism, cultural competence

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	viii
ABSTRACT	x
İÇİNDEKİLER	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xvi
TABLolar DİZİNİ	xvii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xviii
1. BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI	2
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	4
2. BÖLÜM	6
KURAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1. AZINLIK, HAKLAR VE SOSYAL POLİTİKA	6
2.1.1. Toplum, Topluluk ve Toplumsallaşma Kavramları Üzerine	6
2.1.2. Azınlık Kavramının Tanımlan(ama)ması	10
2.1.3. Azınlık Olmaya İlişkin Ölçütler	14
2.1.4. Uluslararası Bağlamda Azınlık Hakları ve Hukuki Boyut	16
2.1.5. Türkiye’de Azınlıklarla İlgili Düzenlemeler ve Taraf Olunan Sözleşmeler	19

2.1.6. Sosyal Politikaların Kapsamı: Sosyal Haklar Bağlamında Azınlık Haklarının Konumu	29
2.2. AZINLIKLARLA SOSYAL HİZMET	39
2.2.1. Sosyal Hizmette Kültürel Yetkinlik (Cultural Competence)	40
2.2.2. Çokkültürcü Sosyal Hizmet	42
2.2.3. Baskı Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulaması	44
2.2.4. Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulaması	48
2.2.5. Irkçılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulaması	51
2.2.6. Azınlıklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulaması	53
3. BÖLÜM	57
YÖNTEM	57
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	57
3.2. ÖZNELER	59
3.2.1. Azınlık Topluluklarına Mensup Bireyler	59
3.2.2. Sosyal Hizmet Alanında Çalışan Profesyoneller	64
3.3. ARAŞTIRMANIN YAPILDIĞI YERLER	66
3.4. ARAŞTIRMA SÜRECİ	67
3.5. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ	68
3.5.1. KATILIMCI GÖZLEM VE DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SÜRECİ	68
3.6. VERİLERİN ANALİZİ	71
4. BÖLÜM	73
ANALİZ VE TARTIŞMA	73
4.1. KAVRAMLARLA AZINLIK OLMAK	73
4.1.1. Azınlık Kavramının Muğlaklığı	73
4.1.2. Farklılık	79

4.1.3. Ötekileştirilme.....	83
4.1.4. Ayrımcılık	89
4.2. AZINLIKLARIN TOPLUMSALLAŞMA DENEYİMLERİ.....	102
4.2.1. Yaşanılan Çevre ve Toplumsallaşma	103
4.2.2. Okul ve Toplumsallaşma	112
4.2.3. Aile ve Toplumsallaşma	123
4.2.4. Cemaat ve Toplumsallaşma	129
4.3. AZINLIKLARIN HAKLARI VE GEREKSİNİMLERİ	136
4.3.1. Haklar Bağlamında Azınlık Olmanın Olumlu ve Olumsuz Yönleri.....	137
4.3.2. Azınlıkların Gereksinimleri.....	148
4.4. AZINLIKLARIN HAKLARI VE GEREKSİNİMLERİ İLE İLGİLİ SORUNLARA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	164
4.4.1. Sorunlara Yönelik Çözüm Talepleri.....	164
4.4.2. Baş Etme Mekanizmaları	171
4.4.3. Eğitimin Sorunların Çözümüne Etkisi	188
4.4.4. Politikaların Toplumsal Dönüşüme Etkisi	195
4.4.5. Temasın Sorunların Çözümüne Etkisi	202
4.4.6. Çözüm Alternatifi Olarak Göç.....	207
4.5. AZINLIKLARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR VE SOSYAL HİZMET	213
4.5.1. Azınlıklar ve Sosyal Politikalar	213
4.5.2. Politikalara Çift Yönlü Bakış	220
4.5.3. Sosyal Hizmetlerin Sivil Oluşumu*	233
4.5.4. Azınlıklarla Sosyal Hizmet Üzerine.....	240
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	249
5.1. SONUÇLAR.....	249

5.2. ÖNERİLER	270
6. KAYNAKÇA	281
Ek 1. Etik Komisyon İzni	294
Ek 2. Orjinallik Raporu	295
Ek 4. Görüşme Formu II.....	299
Ek 5. Gönüllü Katılım Formu	301
ÖZGEÇMİŞ	303

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AGİT	: Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
AK	: Avrupa Konseyi
APA	: American Psychology Association
BM	: Birleşmiş Milletler
BMİHM	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Merkezi
CSWE	: Council of Social Work Education
ECSPSI	: European Commission Social Protection ve Social Inclusion
IASSW	: International Association of Schools of Social Work
IFSW	: International Federation of Social Workers
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
NASW	: National Association of Social Workers
PCS	: Personal Cultural Structural Model
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
UN	: United Nations

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.Kavramsal Boyutta Azınlık Tanımı	13
Tablo 2.Uluslararası Hukuki Azınlık Metinlerinin Türkiye Tarafından Onay Durumu	28
Tablo 3. Araştırma Süreci	68

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Sosyal Politika Üçgeni (Dickens, 2010: 29).....	30
Şekil 2. Sosyal Hizmetin Pırlantası (Dickens, 2010: 12)	36
Şekil 3. PCS Analizi (Thompson ,2006: 27)	49

1. BÖLÜM

GİRİŞ

“Yaşamımız önem verdiğimiz olaylara karşı sessiz kaldığımız gün son bulmaya başlar” Dr. Martin Luther King Jr.

Bu çalışma, Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarına mensup bireylerin toplumsallaşmalarının ve sosyal politika kapsamında gereksinimlerinin keşfedilmesine odaklanmıştır. Azınlık topluluklarına yönelik sorunların devinen yapısıyla geçmişten günümüze sosyal politika kapsamında geçirdiği evrelerin incelenmesi konuya bütüncül bir bakış açısı getirmesi açısından önemlidir.

Tarih, yüzyıllar boyunca insan topluluklarının devinimine sahne olmuştur. Söz konusu hareketlilik neticesinde sürekli değişen oranlarda insan grupları, belirli toplumlar içerisinde nicelik açısından küçük topluluklar oluşturmuşlardır. Birlikte yaşama kültürünün gelişmiş olduğu toplumlar farklılıkları saygı çerçevesinde kabul etme yolunu tercih ederken, bazı toplumlar ise değişen sebepler öne sürerek, farklı olanı tehdit olarak algılamıştır. Niceliğe vurgu yapılarak kavramsallaşan ve azınlık olarak ifade edilen topluluklar, haklardan yararlanma durumları bakımından birbirinden farklılık göstermektedir. Azınlık toplulukları, zaman zaman genele zıt talepleri olduğu iddiası baskıya, ayrımcılığa, ötekileştirilmeye maruz bırakılmıştır. Konu ile ilgili literatür incelendiğinde karşılaşılan tabloda, azınlık topluluklarının bireysel ve kolektif açılardan siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel, beşeri alanlarda değişen boyutlarıyla sosyal yaşamdan görünürlüğü kadar birçok alanda dezavantajlı olduğu ifade edilmektedir.

Sosyal bilimlerin uygulamalı alanlarından birisi olan sosyal hizmet çalışma odağına toplumu oluşturan tüm bireyleri, aileleri, grupları, toplulukları ve toplumları ayırım yapmaksızın konumlandırır. Bu kapsamda ana akım toplumdan farklılaşan gereksinim ve talepleriyle azınlık topluluklarıyla çalışmak sosyal hizmetin mesleki ve bilimsel sorumluluğudur. Türkiye’de yaşayan azınlık

topluluklarının; sosyal hizmet değerleri ve uygulaması genel çatısı altında sosyal politikalar bağlamında haklar açısından genel çerçevedeki yerini değerlendirme, toplumsal düzende oluşturdukları toplumsallaşma ve sosyal destek mekanizmalarını keşfetmenin, azınlıklarla sosyal hizmet bilgi altyapısına ve uygulamaya pozitif katkılar sunacağı düşünölmektedir.

Bu bağlamda araştırma, Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarına mensup bireylerin toplumsallaşmaları ve sosyal politika açısından gereksinimlerinin değerlendirilmesi odağında kurgulanan beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm araştırmanın sorunsal ve amacını içermektedir. İkinci bölümde araştırmaya dair kuramsal bir çerçeve sunulmaktadır. Üçüncü bölümde araştırma yöntemine dair bilgilere yer verilmektedir. Dördüncü bölümde verilerin analizi ve tartışma yer almaktadır. Son bölümde ise analizden ortaya çıkan sonuç ve önerilere yer verilmektedir.

1.1. ARAşTIRMANIN SORUNSAI

“Doğru güçlünün işine gelendir’ sözünü hiç de kabul etmem”

Platon (Devlet adlı eserinden).

Sosyal refah en genel anlamıyla kaynakların ve hizmetlerin insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere kanalize edilmesidir. Söz konusu ihtiyaçlar iyilik halinden ekonomik gereksinimlere, fiziksel ve mental sağlığa kadar geniş bir yelpazede çeşitlilik gösterir (Popple ve Leighninger 2011: 32) Sosyal refahın toplumu oluşturan tüm bireylere ulaştırılması adına devletler bir takım politikalar planlar. Devletlerin toplumun refahını ve iyilik halini artırmak adına planladığı ve uyguladığı sosyal politikalar, birey, grup, aile, topluluk ve toplumların gereksinimlerine ulaşmak açısından önemlidir (Dickens, 2009: 29). Bu bağlamda sosyal refah ve sosyal politikalar, toplumların gelişimi konusunda sosyal hizmet olmadan eksik kalır. Sosyal hizmet, insanı odağa alan yapısıyla uygulama boyutunda sosyal refahtan daha geniş bir çerçeveye hitap eder (Kongar, 2007: 16). Sosyal hizmet ilk dönemlerinde ihtiyaç halindeki dezavantajlı gruplara destek olarak başladığı yolculuğuna, sorun alanlarını özelleştirerek ve çalışmalarını da bu özel alanlara göre çeşitlendirerek

uzmanlaşma yolunda ilerlemektedir. Irkçılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması (Dominelli, 1997), baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması (Laird, 2008: 20) ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması (Thompson, 2006) bu bağlamda geliştirilmiş sosyal hizmet uygulamalarındandır. Sosyal hizmet, mesleki amaç ve değerleri açısından birey, grup ve topluma yönelik tüm önyargıları ve ön kabulleri reddeder (Kongar, 2007:67). Bir meslek olarak sosyal hizmet, sosyal adaleti ve insan haklarını savunurken doğrudan eşit olmayan uygulamalarla ve ırkçılıkla mücadele eder. Batılı ülkelerde uzun yıllardır süregelen azınlıklarla sosyal hizmet uygulaması çokkültürcü sosyal hizmet şemsiyesi altında konumlanmıştır (Law ve Lee, 2016: 61; Özgür, 2010). Sosyal hizmet incinebilir gruplarla çalıştığı için, azınlıklarla çalışması da mesleğin geleneksel bir rolüdür (Casado, Negi ve Hong, 2012: 8). Sosyal hizmet azınlıklarla çalışırken, çalışılan gruplara ve grupların hassasiyetlerine ilişkin bilgileri dikkate alır (Masson, Jacobs, Harvill ve Schimmel, 2014: 487). Azınlıklara yönelik bazı uygulama ve teknikleri süreç içerisinde kullanır. Azınlıkların farklılıkları ve kültürleri hakkında genel bilgiye sahip olmanın yanında her bir bireyin de kendi başına değerlendirilmesi gerektiği bilgisini ortaya koyar (Sue, 2006: 104). Sosyal hizmette azınlıklar ile çalışırken etik boyutta bir müdahale gerçekleştirebilmek için etnik farklılıklara ve bu farklılıkların azınlıklara etkileri konusuna önem verilmeli ve dikkatli olunmalıdır (Ginsberg, 2001: 26). National Association of Social Workers (2001)'ın sosyal hizmet uygulamalarında kültürel yetkinlik standartlarına göre, sosyal hizmet uzmanları kültürün gücünü ve insan ve toplum davranışlarına etkisini bilmelidir (NASW, 2001: 12). Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıları hangi sınıftan, etnisiteden, yaştan, ulusal kökenden, cinsiyetten, cinsel yönelimden, medeni durumdan, dinden, fiziksel yada psikolojik engelden, politik görüşten olursa olsun tüm insanların, grupların ayrımcılığa uğramasına, dışlanmasına, yok sayılmasına karşı eyleme geçmekle yükümlüdür (NASW, 2001: 13).

Bu çerçeveden hareketle azınlıklara yönelik sosyal hizmet uygulamaları; bilim ve mesleğin bilgi, beceri ve değer birikimi kapsamında uzun yıllardır sürdürülen çalışmaları ile varolagelmıştır. Ülkemizde azınlık kapsamında değerlendirilen topluluklar özelinde sosyal hizmetlerin nasıl sürdürüldüğüne yönelik yapılan

araştırmalar, bu alana yönelik kamusal hizmet sunumu gerçekleştiren mekanizmaların azınlıklara yönelik politikaları olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum da azınlık topluluklarının kendi içlerinde toplumsallaşma kalıpları oluşturmasına ve kendileri için sivil bir sosyal hizmet ağı yaratmasına sebep olmuştur. Sonuç olarak ana akım toplumdan farklılaşan yönleriyle azınlık topluluklarının gereksinimlerinin, sosyal politika kapsamında yeterince yer bulmuyor oluşu bu çalışmanın ana sorunudur.

1.2. ARAşTIRMANIN AMACI

Bu alışmada, Türkiye'de yaşayan azınlık toplulukları ve üyelerinin; sosyal hizmet değerleri ve uygulaması genel çatısı altında sosyal politikalar bağlamında haklar açısından genel çerçevedeki yerini değerlendirmek, gereksinimlerinin neler olduğunu tespit etmek, toplumsal düzende oluşturdukları toplumsallaşma ve sosyal destek mekanizmalarını keşfetmek araştırmanın genel amacını oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında genel amacı ayrıntılarda genişleten diğer alt amaçlar ise şu şekildedir;

- zerinde kavramsal tartışmalar olan azınlık kavramının azınlık topluluklarına mensup bireylerce nasıl ifade edildiğinin ortaya konulması
- Türkiye'de yaşayan azınlık topluluklarına mensup bireylerin farklılık, ötekileştirilme ve ayrımcılık deneyimlerinin keşfedilmesi
- Azınlıkların toplumsallaşma süreçlerinin ve toplumsallaşma duraklarının keşfi
- Yaşanılan evre, okul, aile ve cemaat sistemlerinin azınlıkların toplumsallaşmalarına etkisinin incelenmesi
- Azınlık statüsüne sahip olmanın haklar bağlamında olumlu ve olumsuz yönlerinin irdelenmesi
- Azınlıkların Türkiye'deki statülerinin ne tür hakları ortaya çıkardığının irdelenmesi ve ilgili haklara erişimin düzeylerinin özneler üzerindeki etkisinin ortaya konulması
- Azınlıkların gereksinimlerinin neler olduğunun azınlıkların ifadeleriyle keşfi

- Azınlıkların hakları ve gereksinimleri ile ilgili yaşanan sorunların ve sorunlara yönelik çözümlerinin görünür kılınması
- Azınlıkların baş etme mekanizmalarının neler olduğunu keşfedilmesi
- Sosyal politikaların planlanmasından uygulanmasına azınlıklara yönelik kapsamının irdelenmesi
- Kamu-azınlık ilişkilerinin ortaya konulması
- Azınlıkların sosyal sorunlarını çözmek adına kendi içlerinde oluşturdukları mekanizmaların görünür kılınması
- Azınlıklarla sosyal hizmetin uygulamada var olup olmadığının gözlemlenmesi ve ilgili alana yönelik işlevsel bir yol haritasının önerilmesi

Yukarıda belirtilen amaçlar dahilinde Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarına mensup bireyler ve alanda çalışan profesyoneller ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilerek azınlıkların toplumsallaşmaları ve sosyal politika gereksinimleri görünür kılınmaya çalışılmıştır.

2. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. AZINLIK, HAKLAR VE SOSYAL POLİTİKA

Literatürde öne çıkan başlıkların haklar ve sosyal politika temelinde irdelendiği bu bölümde öncelikle üzerinde kavramsal anlamda tartışmalar bulunan toplum, topluluk ve toplumsallaşma kavramları irdelenecek, azınlık kavramının tanımlanamamasına neden olan süreç hakkında bilgi verilecek, kimlerin azınlık kapsamında değerlendirileceğine yönelik ölçütlere yer verilecektir. Daha sonra azınlıkların hukuki statüleri, uluslararası boyut üzerinden somutlaştırılacak ve Türkiye’de azınlık haklarının konumu görünür kılınacaktır. Bu bölümde son olarak sosyal politikanın azınlık hakları boyutundaki kapsamına yer verilecektir.

2.1.1. Toplum, Topluluk ve Toplumsallaşma Kavramları Üzerine

İnsanlık tarihiyle ilgili bilgilere ulaşılan ilk günden bu yana insanın yalnız yaşamadığı; kalabalık, yığın, topluluk, kabile, aşiret, toplum, millet, uygarlık gibi birlikte yaşam örneklerine dahil olduğu bilinmektedir. Bir araya gelen, toplanan insanlar doğada en bilinen faaliyeti gerçekleştirmişlerdir (Aydoğan, 2005: 17). Rousseau’nun tabiriyle insanlar sosyal sözleşme ortaya koyarak insan ilişkilerinin düzenli, eşitlikçi ve adaletli yürüyebilmesi adına örgütlenmişler ve devletleşme adına adımlar atmışlardır (Talas, 1997: 204). Bu ortak yaşam kültürü adımları boyunca insanlar farklı sistemler geliştirerek toplu yaşamı istikrarlı hale dönüştürmeye çalışmışlardır. Söz konusu sistemlerden günlük yaşamda sık kullanılan ve biraradalığa vurgu yaparken toplu yaşamının sınırlarına da atıfta bulunan toplum ve topluluk kavramlarına ayrı bir parantez açmanın yerinde olacağı düşünülmektedir. Toplum ve topluluk, karşılıklıları anlamlar açısından sıklıkla birbirine karıştırılan, anlam ayrımları konusunda uzun yıllardır önemli tartışmalar olan kavramlardır. Ferdinand Tönnies 1887

yılında yazdığı *Gemeinschaft und Gesellschaft* adlı eserinde toplumsal, ekonomik ve siyasal anlamda büyük değişimlerin yaşandığı Avrupa ve Amerika kıtalarını topluluk ve toplum kavramları temelinde incelemiştir (Kaya, 2012: 112). Kongar (1971)'a göre İngilizce karşılıkları *society* ve *community* olan toplum ve topluluk kavramlarının ayrımı oldukça zor ve gün geçtikçe önemini kaybeden bir yapıdadır. Toplum tanımının net olarak yapılabilmesi için fiziki, fonksiyonel ve psikolojik faktörlerin gerekliliğine değinen Kongar, bu ölçütlerin somutlaştırmasını da sırasıyla; coğrafi özellikler, ortak çıkar ve davranışlar ile benimseme kavramı üzerinden temellendirmiştir. Bauman (2011: 10)' a göre toplum, onaylanan, paylaşılan ve yüceltilen bir güçtür, doğa gibi hep var olmuştur ve var olmaya da devam edecektir. Böylelikle toplumun yaşayan bir kavram olduğu ve dinamizmini devinen bir yapıyla sürdürmeye devam edeceğini söylemek güç olmayacaktır. Kalaycıoğlu (2006) ise toplum kavramına değinirken, kavramsal açıdan gündelik yaşamın devamı adına çeşitli ilişkiler kuran ve bu ilişkilerle gerekli bazı kurumları oluşturan bir topluluk olarak ifade etmiştir. Kalaycıoğlu'nun tanımlamasında dikkat çeken husus toplum kavramının topluluk kavramı ile açıklanmış olmasıdır. Zira bu tanımlama kavramlar arası iç içe geçmişliğe adeta bir dayanak oluşturmaktadır. Duyan (2012) ise toplumu, bir nüfusa sahip ortak kurumları ve değerleri olan, bireyleri ve kurumları arasında anlamlı toplumsal etkileşimler olan bir sosyal sistem olarak tanımlamıştır. Tanımda toplumsal etkileşimler kavramı dikkat çekmekte ve toplumu oluşturan bireyden kuruma canlı ve cansız tüm birimlerin ilişki noktalarının tespiti önem kazanmaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde toplum kavramı; *'Aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği yapan insanların tümü, cemiyet'* olarak tanımlanırken, topluluk kavramı ise *'Nitelikleri bakımından bir bütün oluşturan kimselerin hepsi, cemiyet'* olarak tanımlanmıştır. TDK sözlüğün tanımlamasında toplum kavramı fikri anlamda sınırları çizen bir çerçeve olarak tasvir edilebilecek bir yapıda görülürken, topluluk kavramının ise bu çerçevenin içerisini süsleyen çeşit çeşit renkleri ifade eden bir harmonizasyon izdüşümü şeklinde ifade ve anlam bulacağı düşünülmüştür. Dolayısıyla toplum ve topluluk kavramları örnek verilerek somutlaştırıldığında, topluma Türkiye'de yaşayan ve mukim olduğu

toprakları vatan olarak bilen, günlük yaşamda birlikte yaşadığı insanlarla iletişim halinde olan, tarihten köklenen ilişkileri olan ve geleceğe dair ortak kaygılar içerisinde olan tüm farklılıklarına rağmen genel resimde benzer yaşam öğelerine sahip olan tüm insanlar dahil edilebilir, topluluğa ise çeşitli açılardan farklılıkları olan ve niteliksel manada kendilerini toplumun geneline ait hissetmeleri ile birlikte kendi cemaatlerine de bağlılık duyan ve kavramsal olarak azınlık olarak ifade edilen gruplar örnek gösterilebilir. Konu ile ilgili yapılan açıklamalardan hareketle, toplumun kavram olarak daha geniş bir çerçevesinin bulunduğu, ilişkilerinde işbirliğine dayalı, benzerlikler üzerine odaklı, farkındalık bilincini vurgulayan ve anlamlı etkileşimlere sahip bir yapı olarak açıklandığı görülmektedir. Topluluk kavramında ise vurgu özellikleri bakımından bir grup oluşturan kişiler anlamına ulaşılmakta, her ne kadar sınırları kesin şekilde çizilmiş bir tanım yapılamasa da toplumdan daha küçük ve belirli bir nitelik paydasında buluşan kişilerin oluşturduğu yapı olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda net bir çerçeve çizmenin oldukça zor olduğu bilinciyle, daha anlaşılır bir değerlendirme yapılacak olursa, toplumun toplulukların oluşturduğu kolektif ve bütünleşik yapının üzerini örten bir şemsiye gibi düşünülebileceği ifade edilebilir.

Toplumsallaşma kavramı, yaklaşık bir asırdır sosyal bilimlerde tartışılan muğlak kavramlardan birisidir. Latince 'socialis' kelimesinden türeyen sosyalizasyon kavramı (Brezinska, 1994: 5), en yakın anlamıyla Türkçe'de toplumsallaşma olarak ifade edilebilir. Kavram, Oxford Dictionary (2017)' de en temel anlamıyla 'bireyin sosyal olarak diğer insanlarla karışması' olarak tanımlanmaktadır. Yine aynı sözlükte daha geniş anlamıyla ise, 'bireyin toplum tarafından uygun bulunan davranışları öğrenme süreci' olarak ifade edilmiştir. Kavram iki açıdan toplumsal yaşama atıfta bulunur. Bunlar;

- İnsanın gelişimi ve topluluk içerisindeki pozisyonu
- Toplumsal kültür içerisindeki devamlılığın sürdürülmesi'dir.

Bu açılardan değerlendirildiğinde daha anlaşılır bir ifade ile, bireyin ait olduğu topluluğun kurallarını, değerlerini, karakteristik özelliklerini öğrenmesine binaen toplumla olan ilişkilerini şekillendirmesi olarak ifade edilmiştir (Çoştı, 2009:

240). Toplumsallaşma kavramının ikincil anlamı ise, TDK Sözlük (2017)'de, 'Bazı imkânlardan, kuruluşlardan toplumun yararlanmasını sağlama, toplum hizmetine koyma.' şeklinde tanımlanmıştır. Bireylerin toplumsallaşma süreçlerini etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bu faktörler etki sırası ile aile, okul ve toplumdur. Bireysel olarak değişmekle birlikte yaşamın ilerleyen süreçlerinde iş çevresi gibi bir takım çevresel sistemlerin de toplumsallaşmaya etkileri olduğu ifade edilmektedir (Gardiner ve Kozmitski, 2002: 50). Berns (2001: 43), toplumsallaşmaya etki eden faktörleri mikro, mezo, egzo ve makro etkileri ile birlikte, daha kapsamlı bir şekilde ele alarak şu sınıflandırmayı yapmaktadır:

- Toplumsallaşma her ailenin etkisiyle gerçekleşir.
- Toplumsallaşma her öğretmenin etkisiyle gerçekleşir.
- Toplumsallaşma her arkadaşın etkisiyle gerçekleşir.
- Toplumsallaşma her dinin etkisiyle gerçekleşir.
- Toplumsallaşma her işverenin etkisiyle gerçekleşir.
- Toplumsallaşma her hükümetin etkisiyle gerçekleşir.

Macionis (2013: 84) ise toplumsallaşmanın insanın doğasından çok aldığı eğitimle ilgili olduğunu ifade etmekte ve toplumsallaşmanın yaşam boyu sürdüğünü belirtmektedir.

Tönnies (2005: 186)'e göre insanları bir arada yaşamaya iten, birlikteliğe sevk eden aidiyetler oluşturan topluluk ve toplum kavramları dört önemli kavramsal açıklama ile daha iyi açıklanır. Bu kavramlardan ilki tanışıklık ve yabancılıktır. İnsanlar çeşitli açılardan kendilerine yabancı olunan topluluklarla, tanıdıkları topluluklara nazaran daha az ve sınırlı etkileşimde bulunurlar. Bir diğer kavram sempati ve antipatidir. İnsanların tanıdıkları ve bildiklerine karşı bir sempati duydukları, daha az tanıdıklarına ise nispeten antipati ile yaklaştıkları bilinmektedir. Üçüncü kavramsal boyut, itimat ve güvensizliktir. Şüphesiz insanların tanıdıkları ve sempatik buldukları kişilere duydukları güven hissi iken, yabancı olarak konumlandıkları ve antipatik buldukları kişilere duydukları güvensizliktir. Son kavram ise karşılıklı bağımlılıktır. İnsanların uzun süreli

bağlar kurduğu kişilere olan yaklaşımı, karşılıklı bir ilişkinin süregelmesi ile oluşur ve toplumsal bağlara dönüşür. Tönnies'in ifade ettiği kavramsal yol haritasını Türkiye'deki azınlıklar perspektifinden eleştirel olarak yorumlamak gerekirse, Türkiye toplumu Cumhuriyet sonrası oluşturulan ulusal kimlik ile önceden daha fazla tanışık olduğu azınlıklara günümüzde yabancılaşmıştır. Osmanlı'nın son döneminde çeşitli nedenlerle bozulan ilişkilerle toplum azınlık topluluklarından uzaklaşmış, azınlık toplulukları da kendi kabuklarına çekilmiştir. Bu durum azınlıkların toplumsallaşma süreçlerini etkilemiştir. Böylelikle insanlar arasındaki tanışıklık azalmış ve tolerasyon eşiği daralmıştır. Toplumun başat yapısını oluşturan topluluk ile azınlık topluluğu arasındaki güven de ilgili süreçlerden etkilenmiştir. İlişkilerin azalması ve kuşaklar arası aktarılan çoğunluğunun gerçek dışı olduğu düşünülen ön kabuller gerçekliğin yerini almıştır. Neticede temassızlık, genelleme ve gerçek dışılık ile birleşince ortaya birbirinden kopuk bir toplum-topluluk örneği çıkmıştır.

2.1.2. Azınlık Kavramının Tanımlan(ama)ması

Mutlakiyetçi yönetimlerin söz sahibi olduğu 16. yüzyıl krallıklarından bugüne azınlık kavramı aktif olarak kullanılmaktadır (Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu, 2004). Kavram, 1789 Fransız devrimi sonrası öteki düşüncesini karşılayan bir anlamda seçimde kaybeden ve siyaseten dışlanan kişileri ifade etmek için kullanılmıştır. Almanca 'minderheit' olarak ifade edilen kavram çeşitli sözlüklerde 'onur olarak düşük-güç olarak düşük' anlamlarında da karşılık bulmuştur. Fransa'da devrimci süreci takiben ulus devletlerin Avrupa'da etkin olmaya başlamasıyla kavram, çoğunluk ulusun içerisinde yaşayan farklı ulusal özellikleri barındıran başka ulusları tanımlamak üzere kullanılmaya başlanmıştır (Üstel, 1999: 37). Azınlık kavramı, genel olarak bir ülkede çoğunluğu oluşturan gruptan dil, din ve etnik köken bakımından farklı özellikler taşıyan topluluklar olarak ifade edilir (Gökdağ, 2012). Arsava (1993) kelime kökeni bakımından bir tanımlamaya gitmiş ve azınlık kavramı ile ilgili, '*önceleri sadece oylamalarda sayı olarak aşağıda kalan, kaybeden grubu ifade etmek için kullanılan azınlık kavramı Latince "minor" yani küçük, az kelimesinden gelmektedir.*' şeklinde bir ifadede bulunmuştur. Macionis (2013: 276)' e göre

azınlık, toplum içerisinde fiziksel veya kültürel farklılığın herhangi bir türünde ayrıştırılmış kişilerden oluşan topluluklardır. BM raportörü Capotorti'nin 1978'de tamamladığı 'Etnik, Dini ve Dilsel Azınlıklara Mensup Bireylerin Haklarına İlişkin Çalışma'da ortaya koyduğu tanım, azınlık kavramına bazı soyut kıstaslar da eklemiştir. Söz konusu tanıma göre azınlık, 'nüfusun geneline göre sayıca az olan fakat egemen konumda bulunmayan; yerleşik olduğu devletin vatandaşı olan; etnik, dini ya da dilsel özellikler bakımından nüfusun geri kalanından farklılaşan; kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ve dillerini koruma amaçlı –örtülü de olsa- dayanışma sergileyen bir gruptur (Capotorti, 1991). Verilen tanım hem somut kıstaslara açıklık getirmiş hem de bunları bazı soyut şartlarla desteklemiştir. Nüfusun geri kalanına göre etnik, dilsel ve dini farklılıklar taşımak, sayıca az olmak, egemen konumda bulunmamak ve vatandaşlık hakkına sahip olmak gibi somut; farklılıkları belirleyen unsurları korumak için dayanışma sergilemek ve bunun için istekli olmak gibi soyut kıstaslar çerçevesinde bir azınlık tanımına gidilmiştir (Soner, 2008; Petričušić, 2005; United Nations, 2010: 2). Capotorti'nin tanımının Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı gibi uluslararası boyutta azınlıklar ve hakları bağlamında taraf olan örgütlerce de görece kabul edilen tanım olduğu ifade edilmektedir (Okutan, 2004: 63). Benzer bir yaklaşım da Alt Komisyon'un diğer raportörü Deschenes tarafından 1986'da geliştirilmiştir. Görece yeni olan bu tanım, Capotorti tarafından belirtilen somut ve soyut kıstaslara ek olarak azınlık grubun eyleme geçme amacının çoğunluk ile fiili ve hukuki yani de facto (gerçekte, uygulamada) ve de jure (hukuki) eşitlik elde etmek olduğunu belirtmektedir (Girasoli, 1995' den Aktaran: Soner, 2008).

Azınlık kavramı ilk kullanıldığı günden bu yana, özellikle hakların kazanımlarına ve yurttaşlığa atfedilen anlamların değişmesine paralel olarak ciddi anlam değişikliğine uğramıştır. Etnik, dini, kültürel azınlıkların öne çıkarılmasının yanı sıra günümüzde engelliler, yabancı işçiler, kadınlar, eşcinseller, madde bağımlıları, evsizler de azınlık olarak ifade edilmeye başlanmıştır (Üstel, 1999: 37). Böylelikle başlangıçta dar bir anlamı ihtiva eden azınlık kavramı, yıllar içerisinde değişen süreçlerle birlikte temelini haklar tabanından alan çok daha geniş bir anlama evrilmiştir. Aşağıdaki tabloda gelişimini günümüzde dahi

sürdüren dinamik özelliğiyle azınlık kavramının uluslararası kabul gören tanımlarını ve Türkiye özelinde ne çıkan araştırmacıların tanımlarını içeren kavramsal bir sınıflandırma mevcuttur:

Azınlık Tanımını Yapanlar	Tanımda Vurgulanan Kavramlar	Tanıma Dahil Olan Azınlık Olarak İfade Edilen İnsan Toplulukları
Capotorti (1978)	- Sayıca az olma - Egemen olmama - Yerleşik olduğu ülkenin vatandaşı olma - Etnik, dini ve dilsel farklılıklar - Farklılıkları korumak adına sergilenen dayanışma - İsteklilik	- Başat topluma nazaran nüfusu az olan gruplar - Ülkeye vatandaşlık bağı ile bağlı olan gruplar - Çoğunluk ulusun içerisinde yaşayan ve farklı özellikler gösteren gruplar - Hakları için dayanışma sergileyen ve bu konuda istekli olan gruplar
Deschenes (1986)	- Defacto haklar (gerçekte, uygulamada) - Dejure (hukuki) haklar	Adalet ve eşitlik anlamında çoğunluk ile eşit olma talebinde bulunan topluluklar
Arsava (1993)	- Minör-az kavramı - Niceliksel olarak küçük grup olma - Kaybetmişlik	Sayıca az olan ve çeşitli açılardan kayıpları olan gruplar
Üstel (1999)	- Ötekilik - Hak talebi ve yurttaşlık tanımlarındaki değişimler	- Engeli olan bireyler - Cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği farklı olan bireyler - Çeşitli açılardan ayrımcılığa uğrayan kadınlar - Evsizler, Madde Bağımlıları, Yabancı İşçiler

Tablo 1.Kavramsal Boyutta Azınlık Tanımı

Kavramsal açıdan azınlık tanımlamalarına bakıldığında, kavramın sınırları bağlamında yıllar içerisinde az çok bir anlam birliğine varıldığı görülür. Ancak azınlık tanımı, sadece kavramın sözcük anlamı üzerinden yapılırsa eksik olur. Daha açık ifadeyle sözcük anlamıyla sosyolojik bir kavram düzeyinde kalacak olan tanım, hukuki metinlerde devlet-birey ilişkilerini yeniden tanımlamaya götürecek siyasi veyahut hukuki bir dayanak halini alacak düzeyde dinamik bir yapıda karşımıza çıkar. Söz konusu durum da azınlık kavramını her devletin kendi bakış açısıyla yorumlaması yönünde bir gidişat ile farklı ülke sistemlerinde farklı tanımların yürürlükte olması gerçeğini doğurmuştur. Bu kapsamda net bir kavramsal tanımlama yapılamamasının nedeni, öznesi insan olan bir topluluğu nicel olarak ifade etmeye çalışmaktır. Netice itibari ile yapılmaya çalışılan tüm azınlık tanımlarının, aslında daha kavramda ayrımcılığa yöneldiği düşünülmektedir.

2.1.3. Azınlık Olmaya İlişkin Ölçütler

İnsanlar sadece bir kıstasa göre sınıflandırmaya tabi tutulsa dahi içerisinde kolaylıkla çıkılamayacak tablolarla karşılaşmak olası hale gelecektir. Örneğin, dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan 6909 dilsel grup bulunmaktadır, bu gruplardan büyük bir bölümü etnik olarak da farklılıklar taşımaktadır (Anderson, 2010: 1). Birleşmiş Milletler'e üye 196 ülke ve çeşitli ülkelerce tanınmayan ülkeler hesaba katıldığında 200'ün üzerinde ülkede birçok etnik ve dilsel grup bir arada yaşamaktadır. Bahsi geçen tüm farklılıklara karşın tarihi süreçte hemen her ülke, topraklarında yaşayan insanları belirli kültürel değerler çerçevesinde birleştirme ve bütünleştirme çabası gütmüştür. Bu sebeple tarihten günümüze ülkeler ideal bir homojen grup yaratmak adına farklı grupları asimilasyona, fiziksel tecrite, kitlesel sürgünlere, ekonomik ayrımcılığa ve siyasal haklardan mahrum bırakmaya kadar birçok önlem faaliyetine girişmiştir. Bu bağlamda hangi grupların azınlık statüsüne dahil edildiği kapsayıcı bir cevaba kavuşamamış, çoğunlukla ülkeler kendi azınlık ayrımlarını ifade etme yolunu tercih etmiştir (Kymlicka, 1998: 27).

Azınlık topluluklarını kavramsallaştıran ve belirli ayrımlara göre sınıflandıran bazı özellikler mevcuttur. BM Azınlıklar Deklerasyonu ulusal, etnik, kültürel, dini

kimlikte olan azınlıkların devletlerce yaşamlarının garanti altına alınması koşulunu ortaya koymuştur. Varlığı açıkça ortaya koyan objektif faktörler ve bireylerin doğrudan kendini azınlık olarak tanımladığı bazı sübjektif faktörler belirlenmiştir (UN, 2010: 2). Farklılık ve çeşitlilik ayrı yapılarda birbirinden farklı özellikleri çağırıştırır, örneğin ırk kavramı farklı ülkelerde, farklı zamanlarda farklı anlamları ifade edebilmektedir (Modood, 2013: 35). Dolayısıyla her farklı sistem kendi azınlık ayrımını ortaya koyduğu gibi kendi azınlık olma kriterlerini de ortaya koymuştur. Literatürde ayırım noktasında birçok farklı kriterle karşılaşılmaktadır. Bu bağlamda farklı insan topluluklarından kimlerin azınlık olarak kabul edildiğine ilişkin Açar (2007)'in çalışmasında yer verdiği beş farklı kriter vardır. Bu kriterler: farklılık, sayısal olarak az olma, başat olmama, vatandaşlık statüsüne sahip olma ve azınlık bilincine sahip olma şeklindedir. Oran (2015: 26) ise yukarıda ifade edilen beş kriteri iki farklı gruba ayırmakta ve farklılık, sayısal olarak az olma, başat olmama ve vatandaşlık statüsüne sahip olma kriterlerini nesnel kriterler olarak ifade etmekte, azınlık bilincine sahip olma kriterini ise öznel kriter olarak belirtmektedir. Belirlenmiş olan kriterler genel literatürde kabul gören şartları yansıtmaktadır. Ancak bu durum geneli oluştursa da, bütünü temsil etmemektedir. Çünkü her ayrı yapı, kendi azınlık ayrımlarını ortaya koyarak, azınlıkları hem sistemin içerisinde tutma yoluna gitmiş hem de eş zamanlı olarak sistemin dışına çıkmamaları ve olası bir soruna mahal vermemeleri adına her türlü önlemi alma yoluna gitmiştir. Azınlıklar; kimliklerinin ana ögesini oluşturan 'farklılık' unsuruna göre çeşitlere ayrılmakta ve çoğunlukla dinsel (Soner, 2008; Aydın, 2011), etnik (Arsava, 1993; Aydın, 2011), ulusal (Arsava, 1993), cinsel (Karadağ, 2008:10; Hsieh ve Ruther, 2016: 748) ve dilsel (Açar, 2007; Aydın, 2011; Gökdağ, 2012; Casado ve diğ., 2012) farklılıkları olan topluluklar olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca literatürde engelliler (UN, 2006: 1), madde bağımlıları, yabancı işçiler, evsizler (Üstel, 1999) ve toplumsal yaşamda ve haklar bağlamında maruz kaldıkları eşitsizliğe dikkat çekmek adına kadınlar da azınlık olarak ifade edilmektedir (Mayer Hacker, 1951: 60).

Farklı özellikleri ile ayrılan azınlık topluluklarının statüleri ve bulundukları devlet sistemleri içerisinde çeşitli haklardan yararlanma durumları birbirinden farklılık

göstermektedir. Nadiren tanınan dinsel azınlığa mensup bireyler, dinin gereğini yapmaya ilişkin azınlık haklarından yararlanabilmektedirler. Dilsel azınlığa mensup bireyler ise, dilin çeşitli alanlarda kullanımı ve öğrenimiyle ilgili haklardan yararlanabilmektedirler. Etnik azınlıkların yararlanabilecekleri haklar ise çok daha geniş haklar olarak görülmüştür. Ulusal azınlıklar ise genelde içerisinde bulundukları ülke tarafından bir diğer ülkeye karşı koz olarak kullanılabilme ile karşı karşıya olan gruplar olarak literatürde karşılık bulmuştur. Cinsel azınlıklar, bahsi geçen diğer azınlık türlerine kıyasla dünyanın çeşitli ülkelerinde söylemden eyleme yeni yeni haklarına değinilen bir grup olarak ifade edilmektedir. Sonuç olarak, çeşitli özellikler atfedilerek ayrıışan ya da ayrıştırılan gruplar dünden bugüne değışen sınıflamalarla ve problemlerle küçük küçük resimlerden, küçük resimlerin oluşturduğu büyük resimlere evrilmiştir. Bu bağlamda devlete ve yönetsel yapıya göre değışmekle birlikte söz konusu gruplara hakların sağlanması anlamında bazı çabalar ortaya konulmuştur/maktadır.

2.1.4. Uluslararası Bağlamda Azınlık Hakları ve Hukuki Boyut

Azınlık topluluklarının, azınlık haklarından yararlanma durumları birbirinden farklılık göstermektedir. Toplumun genel yapısının içinde nispeten daha küçük yapıda olan azınlık grupları zaman zaman genele zıt talepleri olduğu iddiası ile eşitsizliğe maruz bırakılmış bu durum da hak kayıplarını beraberinde getirmiştir. Benzer bir etki ile azınlıkların kimlik oluşum süreçleri de etkilenmiştir. Gülalp (2009) özgürlüklerin sağlandığı bir ortamda azınlıkların; dil, din, etnisite, cinsiyet, yaş, sınıfsal konum, ekonomik durum, eğitim durumu gibi sahip olduklarına inandıkları toplumsal niteliklerin öznesel sırasına göre hangi kimliğini öne almak istiyorsa ona göre inşa gerçekleştirebileceğini ifade etmiştir.

İnsan haklarının ayrılmaz bir parçası olan azınlık hakları uluslararası düzeyde garanti edilir. Mevcut uluslararası sistem azınlıkların korunmasına ilişkin hükümlere yönelik büyük bir set sunmaktadır. Bu hakların en büyük problemi ise birçoğunun yasal olarak bağlayıcılığının olmamasıdır (Petričuđić, 2005). Azınlıkların hak ve özgürlüklerinin korunması, insan haklarının uluslararası korumasının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Azınlıkların korunması

bakımından uluslararası hukukta, ilk olarak en temel insan hakkı olan yaşam hakkı çerçevesinde bir bağlam sunulmuştur. Bu noktada azınlıkların yaşam ve var olma hakları korunmaya çalışılmıştır. Yaşam ve fiziksel var olma hakkından sonra, azınlık topluluklarına mensup bireylerin korunmasında negatif ve pozitif haklar ayrımı karşımıza çıkmaktadır (Özgür, 2014: 40-41). Negatif haklar, azınlığa mensup kişilerin çoğunluğun haklarından yararlanmasını sağlamak amacı ile eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkelerini içeren kurallardan oluşmaktadır. Esasen bunlar bir ülkenin tüm vatandaşlarına tanınan bireysel haklardır. Örneğin, yasa önünde eşitlik, siyasal hak eşitliği, dinini uygulama özgürlüğü, mülkiyet hakkı vb. Pozitif haklar ise, azınlığın çoğunluktan farklı olan dil, din, etnik köken gibi özelliklerini sürdürebilmesine yönelik kuralları kapsamaktadır. Örneğin, dillerini kullanma, kendi dillerinde eğitim görme vb. Bu haklar tüm vatandaşlara değil, sadece azınlığa tanınır. Bu nedenle gerçek sayılabilecek azınlık hakları bunlardır. Bu hakları azınlık mensubu kişiler kendi topluluklarıyla birlikte kullanır. Eşitlik ilkesini sanki bozar biçimde kimi vatandaşlara böyle “artı” haklar tanınması, “dezavantajlı” olan azınlıkların eşitliğe kavuşmasının başka türlü mümkün olamayacağı gerçeğine dayanmaktadır. Esasen azınlıklara pozitif haklar tanınmasıyla amaçlanan çoğunlukla fiili eşitliğin sağlanabilmesidir (Kapani, 2013: 52; Oran, 2015: 34). Kymlicka (1998: 73) söz konusu hakları, bireysel hak talepleri ve kolektif hak talepleri pratiğinde incelemiştir. Bu noktada hakların ayrımının yapılmasının gerekliliği özellikle vurgulanmıştır. Bireysel haklar, grubun kendi üyeleri arasında talep ettiği haklardır. Bu haklar iç kısıtlamalara yönelik hak taleplerini içermektedir. Kolektif haklar ise toplumun geneline dair alınan kararlardan korunma anlamında dışsal koruma olarak ifade bulmuştur.

Dünya genelinde bütün azınlıklara hitap eden ilk metin BM genel kurulu tarafından 1948 yılında ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesidir. Özellikle tüm insanların eşitliği konusunda beyannamenin birçok maddesi temel hak ve hürriyetler kapsamında insan hakları vurgusu yapar. Beyannamenin 2. Maddesi söz konusu haklara atıfta bulunan bir özet niteliğindedir;

Madde 2 – “Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi

başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca, ister bağımsız olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse hakkında, uyruğunda bulunduğu devlet veya ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.”

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, genel manada insan haklarını içeren üç grup hakka yer vermiştir. Bildirgenin 2 ve 21’nci maddeleri arasında değinilen haklar, medeni ve siyasi haklar olarak ifade edilir. Bahsi geçen haklar bireysel özgürlüğe kısıtlama getirilmemesinin garanti edilmesinin gerekliliğine atıfta bulunmaktadır. Böylelikle bu haklara negatif haklar adı verilebilir. Bildirgenin 22 ile 27’nci maddeleri arasındaki haklar ise ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olarak ifade edilir. Bu bölümdeki haklar sosyal adaletin tesisi, yoksulluğun önlenmesi ve bireylerin haklara katılımına vurgu yapar. Bu tür haklar da pozitif haklardır. Bildirgenin 28’nci maddesinde değinilen ve bütüncül bir bakış sunarak herkesin bahsi geçen haklardan yararlanması için toplumsal anlamda ve uluslararası boyutta geçerli bir düzene olan ihtiyacın vurgulandığı haklar ise kolektif haklardır (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Merkezi, 2004: 16).

İHEB’in yayınlanmasını takiben, insan hakları bağlamında azınlık hakları konusunda ortaya konulan ilk antlaşma BM tarafından 1951 yılında yürürlüğe sokulan Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesidir. Daha sonra azınlık haklarına yönelik ayrıntılandırılan ve uluslararası hukuk açısından önem arz eden, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve daha sonra imzalanan Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı ve Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme ile azınlıklara tanınan hakların çerçevesi belirlenmiştir (Yıldız, 2012). Bahsi geçen metinlerde yer alan söz konusu haklar;

“Azınlık mensubu kişilerin kendi kimliklerini koruma, kendi kültürlerini yaşatma ve geliştirme hakları; kimliklerinin asli unsurlarını oluşturan din, dil, gelenekler ve kültürel mirası koruma hakları; dinini ya da

inancını açıklama ve dini kurumlar, örgütler ve dernekler kurma hakları; kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırlarıyla kayıtlı bulunmaksızın, görüş edinme ve azınlık dilinde haber ve fikir alma ve verme hürriyetini kapsayan ifade hürriyeti hakları; kitle iletişim araçlarından yararlanma ve kendi kitle iletişim kuruluşlarını kurma ve kullanma hakları; azınlık dilini, özel ve kamusal alanlarda -burada kamusal alan deyimi, Türkiye’de yaygın olarak kullanılan anlamının dışında, kamuya açık mekânları, dışarıyı, başka kişilerin de bulunduğu yerleri ifade etmektedir.- müdahale edilmeksizin kullanma hakları; azınlık dilinin idari makamları kapsar şekilde kamu makamlarıyla ilişkilerde kullanılması hakkı; azınlık dilindeki adını ve soyadını kullanma hakkı; kendi azınlık dilini öğrenme ve anadilde eğitim hakkı ile kendi özel eğitim ve öğretim kurumlarını kurma ve yönetme hakları” olarak ifade edilmiştir (Yıldız, 2012).

Hakların uluslararası bağlamda güvence altına alınması, azınlık hakları ile ilgili metinleri imzalayan taraf devletlere yönelik belirli şartlara uyma zorunluluğunu ifade eder. Henüz 20. yüzyılın başlangıcı ile birlikte özellikle ulus devletlere yönelik dönüşümün ivme kazanması ulus devletlerin sınırları içerisinde kalan birçok topluluğun acılar yaşamasına neden olmuştur. Bu tür sorunlar yüzyıl boyunca dünyanın çeşitli ülkelerinde devam eden toplu göçlere zorlamalar, topluca öldürülmeler ve sırf belirli bir ırki yada dini yapıya ait oldukları için soykırımlara maruz bırakılmalar örnek gösterilebilir. Yaşanan bu elim hadiselerin birbirini takip etmesi ile birlikte uluslararası camia azınlık topluluklarının çeşitli haklarını güvence altına alan üst metinleri ortaya koymaya dair kendilerini adeta zorunlu hissetmişlerdir.

2.1.5. Türkiye’de Azınlıklarla İlgili Düzenlemeler ve Taraf Olunan Sözleşmeler

Türkiye’de yaşayan hangi toplulukların azınlık olarak sayılabileceğine yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Bahsi geçen çalışmaların her biri farklı kıstasları temel alarak çalışmalarına dayanak olarak göstermişlerdir. Bu çalışmalardan

birisi Alman araştırmacı Peter Alford Andrews tarafından gerçekleştirilmiştir. 'Türkiye'de Etnik Gruplar' adlı çalışmasında Andrews, Türkiye'de yaşayan etnik, dini ve kültürel grupları şöyle sıralamaktadır: Türk, Alevi, Sünni, Sünni Yörükler, Alevi Yörükler, Tahtacılar, Abdallar, Azeriler, Kırgızlar, Kazaklar, Sünni Kürtler, Alevi Kürtler, Arnavutlar, Yahudiler, Rumlar, Ermeniler, Süryaniler, vb. Andrews daha özelde bu toplulukları 47 etnik grupta incelemiştir (Andrews, 1992). Araştırmada belirtilen tüm etnik ve kültürel gruplar Türkiye pratiğinde azınlık statüsünde değerlendirilmemektedir. Yalnızca Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler azınlık statüsünde değerlendirilmektedir. Bu üç grup dışında kalan kimi gruplar farklı etnisiteye ve dile sahipken asli unsur olarak görülmekte iken kimi gruplar ise etnik ve dilsel açıdan Türk kimliğine sahip olsa da çeşitli farklılıkları (dinsel, kültürel vb.) nedeniyle ötekileştirmeye maruz kalmaktadır. Dolayısıyla bahsi geçen grupların hak kaybına uğradığı yönünde iddialar ile bu gruplara pozitif haklar sağlanmasının gerekliliği bağlamında azınlık literatüründe ilgili tartışmalar ile sıklıkla karşılaşılmaktadır.

Vatandaşlık ve çoğulculuk kavramları her ne kadar birbirine yakın kelimeler gibi görünse de pratikte çözülmeyi bekleyen birer sorun olarak ifade bulurlar. Yapılan azınlık ve vatandaşlık tanımları haklar bağlamında yasal olarak ülkeleri bağlayıcıdır bu nedenle de ülkeler tarafından çekince ile yaklaşılan bir takım problemler bütününe dönüşürler (Miller, 2002: 43). Örneğin; Türkiye kendi toplumsal yapısı içinde azınlıkların varlığını kabul ettiğini beyan etmiştir. Ancak çeşitli çıkar problemleri nedeniyle Avrupa Konseyi üyesi olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olduğu halde, Ulusal Azınlıkların Korunması hakkındaki Çerçeve Sözleşmeyi imzalamayı reddetmektedir (Gülalp, 2009). Türkiye'nin azınlık tanımlaması ve hukuku Türkiye'deki azınlıklar rejimine, bu rejime tabi olan kişiler açısından bakıldığında devletin resmi olarak kabul ettiği azınlıklar tablosu ile uluslararası standartların uygulanması sonucu ortaya çıkan tablo arasında büyük farklar olduğu görülmektedir. Türkiye'nin bugün azınlık olarak kabul ettiği vatandaşları, Osmanlı'nın son zamanlarından itibaren bu statüde kabul edilmeye başlanmış olan Müslüman olmayan gruplar olup, bunların da hepsi azınlık olarak kabul edilmemekte ve daha önce de ifade edildiği üzere yalnızca üç tarihsel Müslüman olmayan topluluk (Ermeniler,

Yahudiler ve Rumlar) bu statü içerisine alınmaktadır. Bu durum diğer Müslüman olmayan gruplar açısından büyük hak kayıplarına yol açmaktadır. Örneğin Süryanilerin azınlık statüsünde olmamaları; çeşitli hak, kimlik ve kültür kayıplarını da beraberinde getirmektedir.

Tarihsel anlamda azınlık haklarının yapısını incelemek gerekirse Türkiye Cumhuriyetinin üzerinde yükseldiği Osmanlı İmparatorluğunun azınlıklara yönelik hukuki tavrına bakmanın gerekliliği açıktır. Bu bağlamda bilindiği üzere Osmanlı Devleti birçok ulustan oluşan bir imparatorluktu. Farklı etnik gruplara ve farklı dini inançlara sahip birçok topluluğun yaşadığı Osmanlı'da hukuksal yapı inşa edilirken temel ayırıcı faktör olarak 'din' belirlenmiştir. Dinin ayırıcı faktör olarak belirlenmesi ile Müslüman olan ahaliye İslam hukuku uygulanmış, azınlık olarak ifade edilen topluluklara ise ikili bir hukuki yapı ile muamele edilme yoluna gidilmiştir. Böylece azınlıklar aile hukuku, miras hukuku, borçlar-ticaret hukuku alt dallarını içeren özel hukuk kapsamında kendi cemaatlerinin mensup olduğu dini kurallara tabi iken, toplumsal yaşamı ilgilendiren ve kamu hukuku olarak ifade edilebilecek konularda ise İslam hukukunda Müslüman olmayan ahali için belirlenen hükümler ile yönetilmişlerdir (Bozkurt, 1998: 5).

Türkiye'de azınlık olarak kabul edilen gayrimüslimlerin haklarını konu alan belgelere bakıldığında ise iki temel hukuksal metin karşımıza çıkmaktadır. Bunlar 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması ve 18 Ekim 1925 tarihli Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması'dır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun temeli olan ve uluslararası camia tarafından imzalanarak benimsenen Lozan Antlaşmasında, azınlık kavramı yalnızca Müslüman olmayan topluluklar için kullanılmıştır. Lozan Konferansı, 21 Kasım 1922'de başlamış ve Sevr Antlaşması ile ilgili tartışmalar nedeniyle sekiz ay sürmüştür. Lozan Konferansında Türkiye'deki azınlıklar ile ilgili yapılan karşılıklı görüşmelerde Türk tarafı 'Türkiye'de dini azınlıkların var olduğunu etnik azınlıkların olmadığını, etnik ya da dilsel azınlıkların korunması şartının kabul edilemeyeceğini' belirtmiştir. Antlaşma metninde 'azınlıklar' ifadesi yerine, 'Müslüman olmayan azınlıklar' ifadesinin yer almasına karar verilmiştir (Tunç, 2004). Lozan'da her ne kadar Kürtler, Araplar ve Kafkas kökenliler de Müslüman azınlıklar olarak Türk tarafına kabul ettirilmeye çalışılsa da, Türk

yetkililer ülkelerinde Müslüman azınlık olmadığını ifade etmiş ve bu önerileri reddetmişlerdir (Bayır, 2013: 84). Lozan sürecinde Mustafa Kemal ve İsmet Paşaların ısrarla üzerinde durdukları iki önemli husustan bahsedilmektedir. İlk husus azınlık haklarının karşılıklılık esasına dayalı olmasının gerekliliği, diğer husus ise azınlıkların korunmasının Türkiye'nin varlık ve bütünlüğüne karşı olası bir saldırıda bulunmak adına bahane olarak kullanılmamasının güvence altına alınmasıdır (Bozkurt, 1998: 45). Lozan Antlaşması'nda azınlıklar konusu, Antlaşma'nın 'Siyasal Hükümler' ismini taşıyan I. bölümü'nün 'Azınlıkların Korunması' başlıklı III. kısımda dokuz maddelik (37-45. maddeler) bir düzenlemeyle ele alınmış ve ülkedeki Müslüman olmayan azınlıklar olarak kabul edilen üç topluluğun bir ayrıma maruz kalmaksızın diğer vatandaşlarla eşit haklara sahip olma ve aynı zamanda dillerini, kültürlerini ve geleneklerini sürdürme gibi birtakım hakları da tanınmıştır.

Lozan Antlaşması'nda azınlıkların korunmasıyla ilgili bölümde yer alan maddeler şu şekildedir:

Madde 37.-Türkiye, 38'nci maddeden 44'ncü maddeye kadar olan maddelerin kapsadığı hükümlerin, temel yasalar olarak tanınmasını hiçbir kanunun, hiçbir yönetmeliğin (tüzüğün) ve hiçbir resmi işlemin bu hükümlere aykırı ya da bunlarla çelişir olmamasını ve hiçbir kanun, yönetmelik (tüzük) ve hiçbir resmi işlemin söz konusu hükümlerden üstün sayılmamasını yükümlenir.

Madde 38.-Türk Hükümeti, Türkiye'de oturan herkesin doğum, bir ulusal topluluktan olma (milliyet, nationalité) dil, soy ya da din ayrımı yapmaksızın hayatlarını ve özgürlüklerini korumayı tam ve eksiksiz olarak sağlamayı yükümlenir. Türkiye'de oturan herkes, her dinin mezhebin ya da inancın kamu düzeni ve genel ahlaka aykırı olmayan gereklerini, ister açıkça ister özel olarak, serbestçe yerine getirme hakkına sahip olacaktır. Müslüman olmayan azınlıklar, bütün Türk vatandaşlarına uygulanan ve Türk Hükümeti tarafından milli savunma ya da kamu düzeninin korunması için ülkenin tümü ya da bir parçası

üzerinde alınabilecek tedbirler saklı kalmak şartıyla, dolaşım ve göç etme (yerleşme) hakkından tam olarak yararlanacaklardır.

Madde 39. - Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşları, Müslümanların yaralandıkları aynı yurttaşlık (medeni hukuk) ve siyasal haklardan yararlanacaklardır. Türkiye'de oturan herkes din ayrımı gözetilmeksizin kanun önünde eşit olacaklardır. Din, inanç ya da mezhep farkı, hiçbir Türk vatandaşının yurttaşlık haklarıyla (medeni haklar) siyasal haklarından yararlanmasına ve özellikle kamu hizmet ve görevlerine kabul edilme, yükselme, onurlanma ya da çeşitli mesleklerde ve iş kollarında çalışmasına, sanayii ile uğraşmasına engel olmayacaktır. Bütün Türk vatandaşlarının, gerek özel gerek ticari ilişkilerinde, din, basın ve her çeşit yayın konusunda ve açık toplantılarda dilediği bir dili kullanmasına karşı hiçbir kısıtlama konulmayacaktır.

Resmi dil mevcut olmakla birlikte, Türkçe'den başka dille konuşan Türk vatandaşlarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri için uygun kolaylıklar sağlanacaktır.

Madde 40.-Müslüman olmayan azınlıklara mensup olan Türk vatandaşları hem hukuk bakımından hem de uygulamada diğer Türk vatandaşlarına uygulanan aynı muamele ve aynı güvencelerden (garantilerden) yararlanacaklardır. Bunlar özellikle giderleri kendilerine ait olmak üzere her türlü hayır kurumuyla, dinsel ya da sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dini ayinleri serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacaklardır.

Madde 41.-Genel (kamusal) eğitim konusunda, Türk Hükümeti, Müslüman olmayan Türk vatandaşlarının önemli oranda oturdukları il ve ilçelerde, bu Türk vatandaşlarının çocuklarının ilk okullarda kendi dilleriyle eğitim yapmalarını sağlamak amacıyla uygun kolaylıklar gösterecektir. Bu hüküm Türk hükümetinin söz konusu okullarda Türk

dilinin öğrenimini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır. Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşlarının önemli oranda bulundukları il ve ilçelerde, söz konusu azınlıklara devlet bütçesi, belediye ya da diğer bütçelerce, eğitim, din ya da hayır için ayrılan tutarlardan, hak gözetirliğe uygun ölçülerde pay ayrılacaktır. Sözü geçen tutar ilgili kurumların yetkili temsilcilerine ödenecektir .

Madde 42.- Türk Hükümeti, Müslüman olmayan azınlıkların aile durumlarıyla (statüleriyle, aile hukukuyla) kişisel durumları (statüleri, kişi halleri) konularında, bu sorunların adı geçen azınlığın görenek ve geleneklerine göre çözülmesine elverecek tedbirleri almayı kabul eder. Bu tedbirler, Türk Hükümeti ile ilgili azınlıklardan her birinin eşit sayıda temsilcilerden kurulu bir özel komisyonlarca düzenlenecektir. Anlaşmazlık çıkarsa Türk Hükümeti ile Milletler Cemiyeti Avrupa hukukçuları arasından birlikte seçecekleri bir hakemi, üst hakem olarak atayacaklardır. Türk Hükümeti sözü geçen azınlıklara ait kiliselere, havralara, mezarlıklara ve diğer dini kurumlara her türlü korumayı sağlamayı taahhüt eder . Aynı azınlıkların hali hazırda Türkiye'de bulunan vakıflarına dini ve hayır kurumlarına her türlü kolaylık sağlanacak ve izin verilecektir ve Türk Hükümeti yeni dini kurum ve hayır kurumu kurulması için, bu nitelikteki öteki özel kurumlara sağlanmış gerekli kolaylıklardan, hiçbirini esirgemeyecektir.

Madde 43.-Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşları, inançlarına yada dinsel ayinlerine aykırı herhangi bir davranışta bulunmağa zorlanamayacakları gibi, hafta tatili (dini istirahat) günlerinde mahkemelerde bulunmadıkları ya da kanunun öngördüğü herhangi bir işlemi yerine getirmemeleri yüzünden haklarını yitirmeyeceklerdir. Ancak bu hüküm, söz konusu Türk vatandaşlarını, kamu düzeninin korunması için diğer Türk vatandaşlarına yükletilen yükümler dışında tutar anlamına gelmeyecektir.

Madde 44.- Türkiye bu kesimin yukarıdaki maddelerinin Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklarıyla ilgili olduğu ölçüde, uluslararası nitelikte yükümler meydana getirmelerini ve Milletler Cemiyeti'nin güvencesi (garantis) altına konulmalarını kabul eder. Bu hükümler Milletler Cemiyeti Meclisinin çoğunluğunca uygun bulunmadıkça değiştirilemeyecektir. Büyük Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japon Hükümetleri, Milletler Cemiyetinin Meclisi'nin çoğunluğunca razı olunacak herhangi bir değişikliği reddetmeği, bu antlaşma uyarınca kabul ederler. Türkiye, Cemiyeti Akvam Meclisi üyelerinden her birinin, bu yükümlerden (taahhütlerden) herhangi birine aykırı herhangi bir davranışı ya da böyle bir davranışta bulunma tehlikesini Meclise sunmağa yetkili olacağını, Meclisin duruma göre uygun ve etkili kabul edilecek bir hareket tarzı seçebileceğini ve gerekli göreceği yönergeleri (talimatları) verebileceğini kabul eder. Bundan başka Türkiye bu maddelere ilişkin olarak, hukuk bakımından ya da uygulamada, Türk Hükümeti ile imzacı öteki devletlerden herhangi biri ya da Milletler Cemiyeti Meclisine üye herhangi bir başka devlet arasında görüş ayrılığı çıkarsa Milletler Cemiyeti Misak'ının (Nizamnamesinin) 14ncü maddesi uyarınca uluslar arası nitelikte sayılmasını kabul eder. Türk Hükümeti böyle bir anlaşmazlığın, öteki taraf isterse, uluslararası Daimi Adalet Divanına götürülmesini kabul eder. Divanın kararı kesin Milletler Cemiyeti Misakının (Nizamnamesinin) 13. maddesi uyarınca verilmiş bir karar gücünde ve değerinde olacaktır.

Madde 45.-Bu Kesimdeki hükümlerle Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklarına tanımış olduğu haklar, Yunanistan tarafından kendi ülkesinde bulunan Müslüman azınlık için de tanınmıştır.

Lozan'da tanımlanan haklar incelendiğinde, Müslüman olmayan azınlıklara yönelik bazı koruyucu ve pozitif hakların ifade edildiği görülmektedir. Günümüzde dahi Türkiye'de yaşayan azınlık topluluklarına dair iç hukukta geçerli yagane metin Lozan Antlaşmasıdır. Lozan gerek haklar bağlamında, gerekse de ülkede hak talebinde bulunan diğer topluluklar bağlamında oldukça

yetersiz bir yapıdadır. Değişen sosyal koşullar dikkate alındığında, 94 yıl önce imzalanan bir metin ile günümüz dinamiklerine müdahalede bulunmaya çalışmak, azınlıklar ve hakları konusunun hala daha yönetsel yapıca uzak durulması gereken bir konu olarak görüldüğü fikrini güçlendirmektedir. Lozan'da ısrar edilmesi yerine diğer hak taleplerinde bulunan en azından Müslüman olmayan grupları kapsayan bir çağdaş metine ihtiyaç duyulduğu ortadadır ve bu yönde çaba gösterilmesi elzem olarak görülmektedir.

Azınlıklar konusundaki bir diğer antlaşma ise Türkiye'nin azınlıklar konusunda yükümlülük altına girdiği iki taraflı tek antlaşma olan ve 1925 yılında imzalanan Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması, resmi adıyla 'Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Krallığı Arasında Dostluk Antlaşması'dır. Bulgaristan ve Türkiye, konuya ilişkin 1919 yılında imzalanan Neuilly Antlaşması'ndaki yazılı hükümlerin tümünden Bulgaristan'da oturan Müslüman azınlıklarını ve Lozan Antlaşması'nda yazılı hükümlerin tümünden de Türkiye'de oturan Bulgar azınlıklarını yararlandırmayı karşılıklı olarak taahhüt etmişlerdir (Tunç, 2004). Bu antlaşma günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Türkiye'de yaşayan Bulgar azınlığın yok denecek kadar az olduğunun bilinmesi ile antlaşma geçerliliğini yitirmiş, etkisiz bir antlaşma olarak görünse de Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığın hakları bağlamında hala geçerli ve önemli bir antlaşmadır.

Türkiye'nin azınlık hakları konusunda gerçekleştirdiği bir takım radikal reformlar bulunmaktadır. Bu reformlar iki başlık altında değerlendirilebilir. Bu başlıkların ilki Türkiye'nin var olan yasalarında değişiklik yaparak çeşitli hakları güncellediği ve iyileştirdiği anayasa değişiklikleridir. Bu değişikliklere azınlık hakları bağlamında çeşitli iyileştirmelerin gerçekleştirildiği Ekim 2001 ve Mayıs 2004 Anayasa Reformları örnek gösterilebilir. İkinci başlık ise AB Uyum Paketleridir. Bu paketler; Şubat 2002'deki birinci uyum paketi, Mart 2002'deki ikinci uyum paketi, Ağustos 2002'deki üçüncü uyum paketi, Ocak 2003'deki dördüncü ve beşinci uyum paketleri, Haziran 2003'deki altıncı uyum paketi, Temmuz 2003'deki yedinci uyum paketidir (Oran, 2015: 123).

Azınlık hakları ile bağlantısı bakımından Türkiye'nin ayrıca taraf olduğu uluslararası sözleşmelere göre de onaylamış ya da onaylamamış olduğu bazı uluslararası yasal metinler bulunmaktadır. Buna göre Türkiye'nin azınlık haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelerde olan katılım durumu şöyledir:

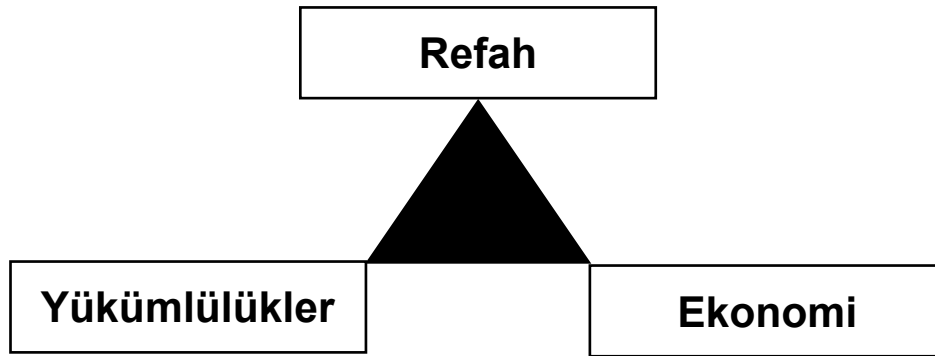
Uluslararası Sözleşme	Türkiye'nin İmzalama Durumu
Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme	
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	
BM Irk Ayrımcılığının Bütün Biçimleriyle Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme	
BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi	Onaylanmıştır
BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi	
Kadınlara Karşı Ayrımcılığının Bütün Biçimleriyle Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme	
Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Belgeleri	
AK Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı	
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 12 No.lu Ek Protokolü	Onaylanmamıştır
AK Ulusal Azınlıkları Koruma Çerçeve Sözleşmesi	
Çocuk Hakları Sözleşmesi	Onaylanmıştır (17,29 ve 30. Maddelere Türkiye tarafından çekince konmuştur.)

Tablo 2.Uluslararası Hukuki Azınlık Metinlerinin Türkiye Tarafından Onay Durumu

Türkiye'nin Tablo 2'de yer verilen uluslararası sözleşmelere taraf olması Türkiye'de yaşayan azınlıklar açısından önemlidir. Normlar hiyerarşisi göz önüne alındığında da, benzer ulusal metinlere karşı uluslararası metinlerin üstünlüğü ile azınlıkların haklarına yönelik belirli bir güvencenin tesisi de böylelikle sağlanmaktadır.

2.1.6. Sosyal Politikaların Kapsamı: Sosyal Haklar Bağlamında Azınlık Haklarının Konumu

Sosyal politika, genel perspektifte tüm toplumsal kesimlerin sosyal sorunları ve refahını içeren bir yapı sunar. Geniş bir etki alanına sahip olan kavram literatürde kişi bakımından ve konu bakımından açıklanmıştır. Kişi bakımından kapsam incelendiğinde, sosyal politikanın bir bilimsel çaba olarak ifade edildiği ilk dönemlerde sanayileşme ile ortaya çıkan işçi sınıfının bu kapsamı tek başına karşıladığı bilgisine ulaşılır. Ancak sanayi devrimi sonrası yoksulluğun, açlığın, sömürünün toplumun geneline etkisi (Yolcuoğlu, 2012: 146) neticesinde bu kapsama, kamu görevlileri, ekonomik yönden güçsüz kesimler ve özel gereksinim içerisinde olan kesimler de dahil edilmiştir. Konu bakımından kapsam ise ilk dönemlerde çalışma ilişkilerindeki aksaklıklarla ifade edilirken, ilerleyen süreçte yoksulluk, yoksunluk, istihdam, gelir dağılımındaki adaletsizlikler, sosyal dışlanma, göç, ırkçılık, çocuklar, yaşlılar, kadına karşı ayrımcılık, çevre sorunları vb. birçok konunun alana dahil olmasıyla kapsamlı bir yapıya evrilmiştir (Bedir, 2014: 8). Sosyal politika bütüncül ve kapsayıcıdır. Bir ülkedeki bütün insanlar, öncelikle de korunma ihtiyacı olan insanlar için koruyan, güçlendiren ve böylelikle de sosyal adaleti ve sosyal eşitliği sağlayan bir yapı sunar. Dolayısıyla ülkedeki tüm insanların sağlıklı bir sistem içinde yer almaları adına belirlenen politikalar büyük önem arz etmektedir (İçağasioğlu Çoban ve Özbesler, 2009: 33).

Şekil 1. Sosyal Politika Üçgeni (Dickens, 2010: 29)

Dickens (2010) sosyal politikayı üç önemli kavram ile ilişkilendirmiş ve merkezine sosyal politikayı aldığı bu kavramları sosyal politika üçgeni adıyla kavramsallaştırmıştır. Sosyal politikanın hedefi konumunda bulunan refah ayağı, refah hizmetlerinin finansmanını ve sürdürülebilirliğini sağlayacak olan ekonomi ayağı ile hizmetlerin sağlanmasında taraflara düşen sorumluluğun yer aldığı yükümlülükler ayağı üçgenin köşelerinde konumlanmıştır. Sosyal politika üçgenini oluşturan kavramları daha iyi ifade edilebilmek adına Dickens, bazı sorular sormuş ve bu sorulara verilecek yanıtların bütüncül manada konuyu anlamlandırmak adına geniş bir çerçeve sunacağını ifade etmiştir. Aşağıda konuyu büyük oranda somutlaştırdığı düşünülen bahsi geçen sorular yer almaktadır:

Refah

- Refah hangi konuları içerir? Gelir, sağlık, eğitim, istihdam vb konular refaha dahil edilebilir mi?
- Hangi seviyede refahtan bahsedilir? Kamu hizmetleri sunarken standardı mümkün olan en üst seviyede mi belirlemeli yoksa temel minimum bir destek mi sunmalı?
- Kimin refahı? Kamu hizmetleri sunarken sadece incinebilir grupları mı hedef almalı yoksa hizmetler daha geniş tabanlı mı olmalıdır?

- Yardımı kim hak eder? Kimin hak edip kimin hak etmediğini hangi mekanizmalar belirler?
- Refah hizmetlerinden faydalanan bireyler ile faydalanmayan bireyler arasındaki denge nasıl kurulabilir?
- Hangi ihtiyaçların nasıl karşılanacağına karar veren mekanizma nedir? Politikacılar mı, uzmanlar mı? Hizmet alanlar mı?
- İnsanlar niçin refah hizmetlerine ihtiyaç duyarlar? Bireysel hatalarından dolayı mı, politikadaki eksikliklerden dolayı mı, büyüyen sosyal ve ekonomik baskılardan dolayı mı?
- Refah hizmetleri ne zaman sağlanmalıdır? İhtiyaç tam olarak ne zaman karşılanmalıdır? Önleyici yapıda mı olmalıdır? Sorun ortaya çıktıktan sonra mı harekete geçmelidir?
- Refahı kim sağlamalıdır? Devlet, Özel Şirketler, Hayırseverler, Aileler?
- Finansmanı kim tarafından, nasıl sağlanmalıdır? Vergiler, Bağışlar, Hizmet Alanlar?
- Devletin vatandaşı olmayanlar için süreç nasıl işlemelidir? Göçmenler, Sığınmacılar, Mülteciler?

Yükümlülükler

- Bireylerin kendileri ve ailelerinin refahı için sorumluluk alması noktasında ne tür destekler sunulabilir?
- Bireyler bu sorumluluğu yerine getiremezse, toplumun bu manada bireyler adına sorumlulukları nelerdir?
- Şayet bireyler bu sorumluluğu almayı reddederse, sorumluluklar ve bireysel özgürlük arasındaki denge nasıl kurulur?
- Ne zaman zorunlu müdahalede bulunmak gerekir?
- Desteğe ihtiyaç duyan kişilere en doğru desteği hangi mekanizma sağlayabilir? Devlet müdahalesi, gönüllü örgütler, özel kuruluşlar?

- Farklı bireylerin ve grupların hakları ve sorumlulukları arasındaki denge nasıl kurulabilir?(Ör: Çocuk ve aile, kadın ve erkek, işçi ve işveren)
- Kültürel, dini ve etnik farklılıklara sahip insanlar için ne kadar ödenek ayrılmalıdır?

Ekonomi

- Şirketlerin özgürlüğünü gereğinden fazla kısıtlamayan yollarla, kapitalist ekonominin yarattığı haksızlıklardan insanları koruma yolları nelerdir?
- Vergileri çok fazla artırmadan, refah hizmetlerinin finansmanı nasıl sağlanabilir?
- Etkili, ekonomik ve verimli olarak hizmetlerin sağlanması nasıl gerçekleşir?
- İnsanların refah hizmetlerinden yararlanmak yerine çalışmaya teşvik edilmesi hangi yollarla gerçekleştirilebilir?
- Uygun nitelikli ve çeşitlilik arz eden bir işgücü nasıl sağlanabilir?
- Şirketler ve gönüllü örgütler refah hizmetlerine nasıl dahil edilebilir?
- Refah hizmetleri konusunda bireylerin özel tasarrufları mı daha fazla olmalı, gönüllü desteklemeler mi? Bu bağlamda yönetim mekanizmaları bireylerin finansal davranışlarını nasıl değiştirebilir?
- Gelirlerin bir obje gibi paylaşımı mı, yoksa bireyler adına gelirlerinden yapılan tasarruf mu daha akılcıdır?

Dickens'ın ifade ettiği sorular, sosyal politikanın farklı ayaklarını detaylı şekilde incelemek açısından yararlı olarak görülmüştür. Nitekim çalışmanın ana konusunu oluşturan azınlık topluluklarının; hakları bağlamında sosyal politikanın hizmet sunumunda nerede konumlandıkları, özel bazı hak taleplerinde bulunmaları koşuluyla sosyal politikalar açısından ne tür risk-hak algısıyla kabullenildikleri ve ekonomik anlamda azınlıkların yük mü yoksa bütçe ayrılması gerekli görülen asli hak tarafları mı olduklarının belirlenmesi hak temelli

kapsayıcı bir sosyal politika olgusu açısından oldukça önemli göstergeler içermektedir.

Sosyal politika özelde bireyin genelde toplumun refahını artırmayı hedefler. Bu bağlamda ortaya konulan sosyal refah devleti nihai bir amaç pozisyonundadır. Sosyal refah devleti, vatandaşlarına hiçbir ayırım yapılmaksızın sosyal güvenlik ihtiyaçlarının sağlanması, sağlık hizmetlerinden eşit bir şekilde faydalanılması, sosyal hizmetlerin sunulması, gelir transferlerinin yoksulları kapsayacak şekilde yapılması, sosyal haklarının kurumsal bir hüviyete kavuşması ve her vatandaşın asgari bir gelir düzeyine ulaşması konularında çalışmayı kendisine görev edinir. Sosyal refahı geliştirmek adına bir takım politikalar belirlemeyi amaçlayan yönetsel erk, vatandaşlarının ekonomik refahını artırmayı hedeflerken vatandaşlarının sosyal/toplumsal konumunu ve saygınlığını da artırmayı hedefler (European Commission Social Protection ve Social Inclusion, 2016). Sosyal refah devletinin haklar bağlamında çoğunlukla olumlu etkilerine vurgu yapılıyor olsa da refah devletine yönelik birtakım eleştiriler de bulunmaktadır. Her ne kadar refah devletinin politikası, bilinçli bir çabayla sorunları hafifletmeye yönelik olarak bilinse de devletin bu politikayı işler duruma getirmek adına bazı uygulamaları desteklemesi gerekir. Ancak refah devleti bunu yapmak yerine gelecek adına bazı politikalar planladığını öne sürer. Buradaki amaç toplumsal yapının ilgisini başka yöne çekmek ve bu yolla toplumu çıkarları doğrultusunda yönlendirmektir (Taylor-Gooby ve Dale, 1981: 29). İlgili bağlamdan hareketle refah devleti geleceğe yönelik bir takım planlamalar içerisine girerken, günü ve günün sorunlarına yönelik çözümleri de es geçmemelidir. Nitekim refah devletinden bahsedilmek için toplumsal sorunların çözümünü çok boyutlu olarak planlayan bir yapı düşünülmektedir.

Sosyal refahın artırılmasına yönelik çalışmalar toplumsal yapının değişimine paralel olarak yıllara göre değişkenlik göstermiştir. Örneğin; İngiltere özelinde sosyal politika harcamalarına bakıldığında yaşanan dönemsel süreçte 1940-1970 arasında okuldan ayrılma oranları arttığı için bu alana yönelik politikalar geliştirilirken, 1980 döneminde çocuk, eğitim sürecindeki gençler ve yaşlılardan oluşan bağımlı nüfusun arttığı ve buna bağlı olarak politikaların çizgisinin de bu gruplar çevresinde şekillendiği ifade edilmiştir. 1990'lı yıllarda ise emeklilere ve

75 yaş üstü yaşlılara yönelik hizmetlere ağırlık verildiği gözlemlenmiştir (Glennester, 1992: 275). Şenkal (2005: 321)'a göre refah devleti, yönetimin piyasa güçlerinin rolünü en az üç yönde değiştirme çabası içinde olan devlettir. Bunlardan birincisi, bireylere ve ailelere minimum gelir garanti etmek. İkincisi, bireysel ya da ailesel krizler gibi olumsuz sosyal olasılıkların kapsamını sınırlamak veya daraltmak (hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi) ve üçüncü olarak da, statü ve sınıf ayrımında bulunmaksızın tüm vatandaşlara sosyal hizmetleri belirli ve en iyi standartlarda sunmaya çalışmaktadır. Sosyal refah devletinin gelişimi sürecinde, ortaya konulan sosyal politikalarla birlikte sosyal hizmet, bilimsel ve mesleki anlamda konumunu sağlamlaştırmış ve sürecin önemli bir aracı olmuştur. Sosyal hizmet doğasına da uygun olarak adeta söz konusu sürecin değişim ajanı olmuştur (Özmete ve Akgül Gök, 2015: 130).

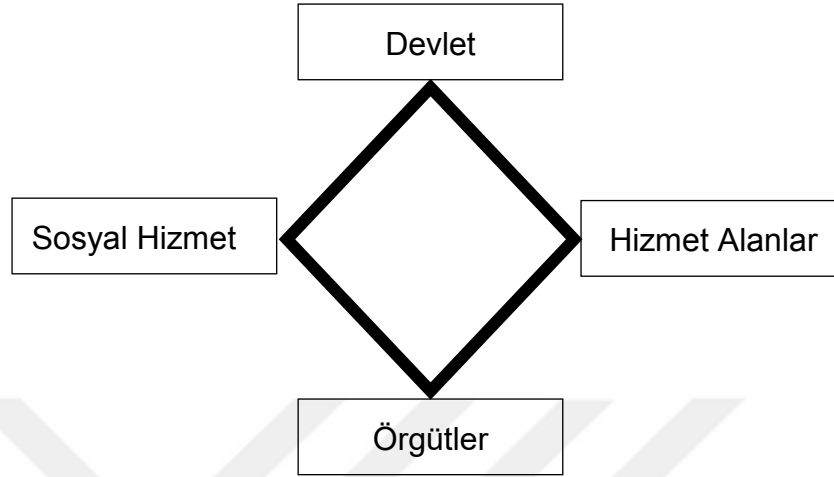
Sosyal hizmet ve sosyal politika, sosyal problemlere kurumsal anlamda cevap veren mekanizmalar olarak bilinir. Sosyal problemler bireysel insan ihtiyaçlarından doğar ve genele hitap eden bir şekilde büyür. Temel insan ihtiyaçlarından yoksun olan insanlar ve insanların ihtiyaç gereksinimi duymasına neden olan sistemsel aksaklıklar sosyal hizmetin konusudur. 'Sosyal hizmetin çalışmaları ile daha iyi bir toplumsal düzeni nasıl oluşturabiliriz?' sorusu çerçevesine yer verilir. Bu noktada politikaların oluşturulması anlamında gerçekleştirilen sosyal hizmetin makro boyutu toplumsal süreçleri okumak ve bizzat alana etki etmek anlamında çalışmalar ortaya koyar (Denney, 1998: 38). Sosyal politika ve sosyal hizmet, sosyal sorunların çözülmesi ve sosyal refahın yükseltilmesi, sağlıklı işleyen bir topluma erişme konularında ortak hedefler içerir. Danış (2007: 54)'a göre bu hedeflerin bazıları; sosyal gelişme, sosyal barış, sosyal adalet, sosyal denge, sosyal bütünleşme, sosyal demokrasidir. İfade edilen makro hedeflerin yanında bir takım mikro hedefler de sosyal politika ve sosyal hizmetin bütünleştiği alanları içerir. Bu bağlamda kişilerin sorunlarla baş edebilme kapasitelerinin geliştirilmesi, sosyal işlevselliklerinin artırılması ve insanların iyilik hallerinin artırılması gibi konularda da bu iki disiplin ortak paydada buluşurlar (Yolcuoğlu, 2012: 145).

Sosyal politika kapsamında konuyu bazı ilişkili kavramlarla birlikte incelemenin konuyu bütüncül bakış açısıyla değerlendirmek adına gerekli olduğu

düşünülmektedir. Bu noktada sosyal dışlanma ve sosyal refah kavramları arasında yakın ve anlamlı ilişkiler ağı bulunmaktadır. Sosyal refah kavramı ekonomik transferleri ifade ediyor gibi görünse de temelde daha öte bir etki alanını ifade eder ve insanların temel ihtiyaçlarından sosyal ihtiyaçlarına geniş bir yelpaze sunar. Bu bağlamda ihtiyaç gereksinimi olan ve refahtan yoksun olan gruplar toplumsal ve sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar (Popple ve Leighninger, 2011: 31). Avrupa Komisyonunun desteklediği ve AB üye ülkelerinin politikalarına yönelik sosyal içerme ve sosyal koruma temel başlıklarında Avrupa 2020 hedefleri belirlenmiştir. Söz konusu hedefler, her bireyin kaynaklara eşit erişiminin sağlanması, sosyal dışlanma riskinin ortadan kaldırılması, incinebilir gruplara sosyal korumanın sağlanması ve bu noktada imkanların ve üye ülkelerin harekete geçirilmesi şeklinde dört ana başlıkta ifade edilmiştir. Bu hedeflere ilave olarak, çocuk yoksulluğunun önlenmesi, işgücünün toplumsal içermeyi hedefleyen bir yapıya bürünmesi, tüm bireyler için insan onuruna yakışan barınma imkanlarının sağlanabilmesi, ayrımcılığın önlenmesi, engelliler, etnik azınlıklar, göçmenlerin haklarının sağlanması ve mali dışlanma konularının ivedilikle ele alınması konusunda fikir birliğine varılmıştır (ECSPSI, 2016). Sosyal politika ve sosyal refah kavramlarının, sosyal içerme ve sosyal dışlanma konuları ile birlikte değerlendiriliyor oluşu adeta nedensel bir bağlam ortaya koymaktadır. Aslında süreç doğru tahlil edildiğinde formül çok basittir. Sosyal refah kapsamında değerlendirilmeyen gruplar sürecin döngüsellliği ile birlikte düşünüldüğünde kimi zaman doğrudan kimi zaman ise dolaylı olarak sosyal dışlanmaya maruz kalırlar. Sosyal politikaların kapsam dahiline aldığı gruplar ise sosyal içerme kavramı ile kolaylıkla ifade edilebilirler.

Günümüzde sosyal yapıların ve sistemlerin değişimi, sosyal taleplerin değişimini de beraberinde getirmiştir. Sosyal devlet olgusu ile üretimin paylaşımının adaletli olması beklentisi birlikte düşünülür yapıdadır. Bu bağlamda adil yapıları harekete geçirecek olan yasalara ve mevzuata ihtiyaç duyulmaktadır. Ekonomik gelişimini sağlamış ve sosyal devlet olmanın gereksinimleri karşılayabilen ülkeler, vatandaşlarının sosyal ihtiyaçlarını karşılama noktasında sistemi denetleyici bir yapıdayken, henüz ekonomik ve

sosyal anlamda sosyal devlet olamamış ülkelerde ise devlet yapısı sisteme müdahaleci konumdadır (Özer, 2015: 81-83).

Şekil 2. Sosyal Hizmetin Pırlantası (Dickens, 2010: 12)

Dickens, (2010: 12) sosyal politika ve sosyal hizmeti bütünleştiren çalışmasında sosyal hizmet ve sosyal politika disiplinlerini dört önemli faktör açısından ele almıştır. Sosyal Hizmet Pırlantası (Social Work Diamond) adını verdiği çalışmasında Dickens'a göre:

Devlet: Sosyal politika ve sosyal hizmet devletin desteği ve kontrolündedir. Merkezi hükümet ve yerel otoritelerin rolü, ulusal politikalar, mevzuat, vergiler ve kamu harcamaları, parlamentonun ve yasaların rolü, kamunun farklı kurumsal faaliyetlerinin çakışması, kamunun en doğru hizmeti sunma çabasına yönelik politik çatışmalar bu kapsamda değerlendirilen konuları içermektedir.

Sosyal Hizmet: Sosyal politika ve sosyal hizmet 'yukarıdan aşağıya' ve uzmanlık temeli gerektiren bir yapıdır. Bu bölümdeki anahtar kavramlar; uzmanlık ve deneyim, mesleki standartlar ve beceri boyutu, hizmet etiği, öz düzenlemedir. Seçkincilikten, bireysel ilgi ve statü ayrımcılığından kaçınılmalıdır.

Hizmet Alanlar: Sosyal politika ve sosyal hizmet 'aşağıdan yukarıya' ve hizmet alan odaklı aktiviteler bütünüdür. Bireysel roller, aile ve yakın çevre, kendine yardım grupları, hedef grupları, katılım, içerme, güçlendirme ve kontrol, her

bireyin bireysel özellikleriyle değerlendirilmesinin gerekliliği gibi kavramları barındırır.

Örgütler: Sosyal politika ve sosyal hizmet, örgütsel düzenlemeler çerçevesinde değerlendirilir. Örgütlerin tipi ve yasal statüsü, gönüllü ya da kar amaçlı olması, bürokrasi, ulusötesi çalışmalar, hizmet alanın sürece dahil olması, resmi düzenlemeler ve yönetim kavramları ile açıklanır (Dickens, 2010: 12).

Sosyal adalet ve sosyal politika kavramları birbirlerini destekleyen tanımsal bir bağa sahiptir. Bu noktada, sosyal adalet 'nimet ve külfetlerin toplumda adil bir şekilde dağıtılması' şeklinde tanımlanmıştır. Sosyal politika, sistemdeki eşitsizlikleri toplumsal bağlamda en aza indirmeyi amaç edinen uygulamalar bütünüdür. Yani buradan hareketle sosyal politikanın hedefinin, toplumdaki sosyal adaleti sağlamak olduğu söylenebilir. Toplum oluşturulan bireyler arasındaki eşitlik ve adalet, hiçbir koşulda bireylerin servetlerine, renklerine, inançlarına, kültürlerine göre farklılık göstermemelidir. Yasal anlamda eşitlik siyasal katılım ve karar alma sürecinde de işler olmalı ve haklar pratikte de uygulanır olmalıdır (Sunal, 2011: 285-286). Sosyal hizmet, sosyal adaletin sağlanması amacıyla bütçeleden sosyal politikaların işler hale getirilmesine değin birçok aşamada yönetici, araştırmacı, savunucu ve sosyal değişim ajanı olarak görevler üstlenir (Çetin, 2015: 155). Sosyal değişimin gerçekleşebilmesi için mikro düzeyde bireylerin yararlanabileceği ölçüde dönüşümlere gereksinim duyulmaktadır. Nitekim toplumsal dönüşümlerin gerçekleşebilmesinin yolu da bireylerin iyilik hallerinin artırılması ile olur. Bu durum toplumun incinebilir ve kırılğan tüm kesimlerine ulaşan planlı politikalar ile toplumsal dönüşümü gerçekleştirebilir (Yolcuoğlu, 2012: 150).

Neoliberal politikaların benimsenmesi ile devlet denetiminin sınırlandırılması, finansal serbestliğe yol açmıştır. Denetim mekanizmalarının zayıflaması borç ve faiz geri dönüşlerinde gözle görülür bir azalmaya neden olmuştur. Bu durum da toplumun geneline hitap eden kamu ve yatırım harcamalarında azalmaya yol açmıştır ve gelir dağılımında yaşanan adaletsizliklerle birlikte sosyal politikalara ayrılan payın azalmasına neden olmuştur. Böylelikle sosyal devlet anlayışı zarar görmüştür. Ancak sosyoekonomik politikaların önem kaybetmesi adeta

döngüsel bir süreci doğurmuş ve toplumdaki ihtiyaç halindeki nüfus artış göstermiş ve sosyal devlet anlayışı yeniden önemli bir pozisyona gelmiştir (Özer, 2015: 85). Genel bir çerçeve çizmek gerekirse sanayi devriminden küreselleşmeye kadar yaşanan süreçte sosyal politikaların etki ve çalışma alanı çeşitli değişiklikler göstermiştir. Ulusal problemlerden, uluslararası etkiye sahip problemlere doğru bir geçiş süreci yaşanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde politikalar işsizlik ekseninden kadın, çocuk, yaşlı, engelli, göçmen ve azınlıklara yönelik bir geçişe sahne olmuştur (Yeşilorman ve Koç, 2014: 130). Değişen sosyal süreçler ve talepler neticesinde sosyal hizmetin ve sosyal politikaların etki ve kapsam alanı genişleme göstermiştir. Bu bağlamda temel haklardan özel haklara azınlıklar, sosyal politikanın ve sosyal hizmetin hizmet sunumunda birebir hizmet alan pozisyonunda değerlendirilmektedir.

Sosyal hizmet, toplumu oluşturan tüm insanlara yönelik sosyal adaletin temini ve geliştirilmesi konusunda sorumluluğa sahiptir. Bu manada,

- 1) Negatif ayrımcılıkla mücadele eder. Yetkinlik gücü, yaş, kültür, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, politik görüş, renk, ırk, fiziksel özellikler, cinsel yönelim ve inanç sistemleri vb farklılıklara karşı her türlü ayrımcılığı reddeder.
- 2) Farklılıkların farkındadır. Toplumu oluşturan insanların etnik ve kültürel çeşitliliğini kabul eder ve saygı duyar.
- 3) Herkesin kamu kaynaklarından eşit şekilde pay alması gerektiğini savunur.
- 4) Adaletsiz politikalar ve uygulamalarla mücadele eder. Politika yapıcılardan, bireye kadar birçok boyutta çalışmalar planlar.
- 5) Sosyal sorunları çözüme kavuşturmak adına dayanışma içinde çalışmalar yapar (International Federation of Social Workers, 2012).

Bütüncül bir değerlendirme yapılacak olursa, sosyal refah kavramının geliştiği ve örgütlendiği dönemlerde bireysel çabaların yetersiz olduğunu gören ve sorunları dile getirmenin ancak kolektif çabalarla başarılabilirliğini ifade eden sosyal aktivistler pozitif anlamda dönüşümün mimarı olmuşlardır (BMİHM,

2004: 21). Günümüzde bu aktivizmi bilimsel ve mesleki rolleri olarak gören bazı disiplinler üstlenmiştir. Bu noktada sosyal politika ve sosyal hizmet, değişen ve adeta sosyal zorunluluk haline gelen azınlıklarla çalışma, göçle çalışma ve benzeri yeni sosyal problemlerin topluma uyumlandırılması adına arabuluculuğu üstlenen disiplinlerdir (Williams, Soydan ve Johnson, 2002: 24). Bu bağlamda Şeker, (2013: 41)'in söyleşi çalışmasında yer verdiği Emrah Akbaş'ın şu söylemleri sosyal politika ve sosyal hizmet ilişkisini özetler niteliktedir:

'Sosyal politika, sosyal hizmetten bağımsız olarak ele alınmamalıdır. Zira bu iki disiplin arasında ontolojik bir bağ var. Sosyal politika, tüm sosyal sorunları kapsayan ve bilhassa eşitsizlikler üzerinde yoğunlaşan bir alan. Sosyal hizmet ise sosyal politikanın oluşturduğu bağlamda sosyal ve beşeri bilimlerin dokunduğu yer. Sosyal bilimlerin vicdanı bir bakıma...'

Sosyal hizmet değişen sosyal problemlere yönelik sürekli kendisini güncelleyen bir bilimsel çabadır. Bu noktada Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu, daha önce yayınlamış olduğu sosyal hizmet tanımını 2014 yılında güncellemiştir. Güncellenen tanımda en çok dikkat çeken kavramlar yerelin bilgisi ve farklılıklara saygıdır. Değişen tanımdaki her iki kavram, sosyal hizmetin azınlıklarla çalışmasına yönelik bilgi altyapısını güncellemesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, Türkiye özelinde sosyal hizmetin bilimsel ve mesleki anlamda hitap ettiği azınlıkları tanıması, azınlıklara yönelik bireyden topluma hizmet planlamasına gitmesi, azınlıkların da sosyal hizmeti tanımasının gerekliliği yüksek sesle ifade edilmeli ve bu bağlamda çalışmalar artırılarak sürdürülmelidir.

2.2. AZINLIKLARLA SOSYAL HİZMET

Kuramsal çerçevenin ikinci kısmını oluşturan bu bölümde, önceki bölümde kavramsal açıdan görünür kılınmaya çalışılan azınlık, haklar ve sosyal politikalar kavramlarını tamamlayıcı nitelikte, azınlıklarla sosyal hizmetin kuramsal çerçevesi oluşturulacaktır. Bu kapsamda ilk olarak sosyal hizmette kültürel yetkinlik kavramına yer verilecek, çokkültürlü toplumlarla çalışmak

açısından ihtiyaç duyulan gerekli bilgi altyapısını sunan çokkültürcü sosyal hizmete değinilecektir. Daha sonra çalışmanın kuramsal altyapısını oluşturan baskı karşıtı sosyal hizmet, ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet ve ırkçılık karşıtı sosyal hizmet irdelenecek ve son olarak azınlıklara yönelik sosyal hizmet uygulaması görünür kılınacaktır.

2.2.1. Sosyal Hizmette Kültürel Yetkinlik (Cultural Competence)

IFSW ve International Association of Schools of Social Work (2014), her insanın doğuştan itibaren değerli olduğunu ve onuru zedelenmeksizin tüm insanların güvenliklerinin sağlanması ve gelişimlerinin önünün açılması adına işleyecek olan sosyal yapıların desteklenmesini sosyal hizmetin bir gerekliliği olarak ortaya koyar. Bu manada sosyal hizmet uzmanlarının insan hak ve hürriyetleri konusunda daha fazla bilgi sahibi olmasının meslek elemanlarının uygulamalarını daha nitelikli hale getireceği ifade edilmektedir. Sosyal hizmet köprü kuran bir meslektir. Kendi değerlerinin farkındadır ve insan haklarının bütüncül bilgi birikimine sahip olmalıdır. Bilgi altyapısı sağlam bir sosyal hizmet uzmanı, hakların temini ve uygulamadaki noksanlıkları gidermek anlamında yetkindir. İçerisinde bulunulan yasal sistem ve uluslararası bağlamda insan haklarının yasal boyutuna hakim bir sosyal hizmet uzmanı küresel bir perspektiften bakabilen uygulamada da yetkin bir meslek elemanıdır (BMİHM, 2004: 13). Sosyal hizmet uzmanının yetkinliği eklektik bilgi temelini zenginleştirecek diğer bilim dalları olan hukuk, sosyal politika, felsefe ve etik, psikoloji, sosyoloji, yönetim, bilgi teknolojileri, örgütsel politika bilgisinin yanında müracaatçı ile çalışırken uygulamada yararlı olacak teoriler ve kültürel bağlama yönelik bilgi altyapısını gerekli kılar (O'hagan, 2007: 17).

Sosyal hizmette kültürel yetkinlik, kültürel hassasiyet ve çokkültürlülük kavramları ile birlikte ifade edilir. Sosyal hizmette çeşitliliğe ve farklılığa yönelik çalışmalar daha çok beyaz olmayan gruplara yönelik ortaya konulmuş çalışmalardır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda daha çok Amerikan sivil haklar hareketiyle birlikte Siyah- Beyaz ayrımı temelli sosyal hizmet çalışmaları yoğunluk kazanmıştır. Bu süreçle birlikte ırksal, etnik ve kültürel azınlıklar sosyal hizmetin çalışma alanında daha sık görünür olmuştur. 1980'lere gelince

etnik hassasiyet yaklaşımı gündeme gelmiş ve farkındalık çalışmaları ağırlık kazanmıştır. Bu süreç ise baskı altındaki gruplarla sosyal hizmete yönelik cinsiyetçilik, heteroseksizm, ageism (yaşlılara yönelik ayrımcılık), ableism (engellilere yönelik ayrımcılık) kavramlarını gündeme getirmiştir. Yine aynı dönemde eklektik boyutta sosyal hizmet uzmanlarınca sıklıkla takip edilen kurumsal yapılardan Amerikan Psikoloji Derneği (APA) de mesleki yetkinliğe dayalı uygulama standartlarına kültürel yetkinliği de eklemiştir (Özgür, 2010: 33). 2000'li yıllarla birlikte sosyal hizmette kültürel yetkinlik Sosyal Hizmet Eğitim Konseyi (CSWE) tarafından standardize edilmiş ve maddeler halinde yayınlanmıştır (Abrams ve Moio, 2009: 247). CSWE tarafından yayınlanan 'Kültürel Yetkinlik Rotası'na göre kültürel yetkinliğe dair yenilikçi çalışmalar ve müfredata yönelik değişimlerin gerekliliğine değinilmiştir. Kültürel yetkinliğe sosyal adalet temelinde sosyal güç, bağlam, çeşitlilik (etnik, sınıf, yaş, cinsiyet, engellilik, cinsel yönelim) konuları dahil edilmiştir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının dil, din, sınıf ve etnisiteye yönelik birey, grup, aile, örgütler ve toplum bazında bilgi altyapılarını güçlendirmelerinin gerekliliğine vurguda bulunulmuştur. Sosyal hizmet mesleğinin geliştirilmesi adına oluşturulmuş olan kaynak, sosyal hizmet eğitimcileri, araştırmacılar ve yöneticiler için kültürel yetkinlikte çoklu sistemli bir veri tabanı geliştirmeyi ve bu konuda eleştirel düşünmeyi önermektedir (Curiel ve Barrara, 2017).

Sosyal hizmette kültürel yetkinlik aynı zamanda mesleki formasyona adına da hem eğitim hem de uygulama açısından bir ihtiyaçtır (Boyle ve Springer, 2001: 53). Lam Both ve Neff (2008: 337)'in yapmış oldukları araştırmada kültürel çeşitliliği fazla olan bir bölgede dahi sosyal hizmet uzmanları, kültürel yetkinlik adına daha fazla örnek uygulama görmeye ihtiyaçları olduğunu dile getirmiş, mesleki müdahalelerde farklı kültürlere yönelik sahip olunan bilgi altyapısının uygulama becerisini doğrudan etkilediği ifade edilmiştir. Jani, Osteen ve Shipe (2015: 5) sosyal hizmet uzmanlarının eğitim süreçlerinde 'kültürel olarak yetkin meslek elemanları' olarak yetiştirilmelerini mesleki açıdan bir zorunluluk olarak ifade etmişlerdir. Bu durumu üç gereklilikle açıklamışlardır:

- Sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılarıyla ilişkilerinde bireysel ve kolektif değerlere yönelik kültürel farkındalık gelişimi
- Müracaatçının kültürel bakışının ve dünya görüşünün anlaşılması
- Müracaatçının kültürel bağlamına ilişkin en uygun müdahale yönteminin seçilmesi

Sonuç olarak kültürel yetkinlik sosyal hizmetin eğitim süreçlerinden uygulama süreçlerine kadar sosyal hizmet uzmanlarınca içselleştirilmesi gereken bir bakış açısıdır.

2.2.2. Çokkültürcü Sosyal Hizmet

Çokkültürcülük 20. yüzyılın sonlarına doğru kolonileşme sonrası sürecin tersine dönen bir ivmeyle eski kolonileştirilen ülkelerin insanların sömürgeci ülkelere göç etmesiyle gündeme gelen bir kavram olmuştur (Somay, 2012: 102). Bu sebeple son yıllarda farklı öğelerden oluşan toplumlar incelenirken, sıklıkla çokkültürlü ve çokkültürcü toplumlar kavramı ile karşılaşilmektedir. Bu bağlamda çokkültürlü bir toplum, bireylerin birbirlerinden farklı kültürel kalıplarda yetişip kendi kimliklerini oluşturabildikleri bir toplumu temsil etmektedir (Poppo ve Leighninger 2011: 159). Çokkültürcü toplum ise söz konusu gerçekliğe kişisel, grupsal ve toplumsal bağlamda yüklenen anlamı ihtiva eder (Özgür, 2010: 90). Çokkültürcü toplumda, toplumun nicelik bakımından birden fazla kültürden oluşmasından ziyade nitelik bakımından her farklı topluluğun kendisini öteki hissetmediği ve bu farklılıkların bireysel, kolektif ve kamusal anlamda güvence altında olduğu bir anlayış söz konusudur. Böyle bir toplumda yaşayan bireyler, toplumsal kimliklerine ve bu kimliklerin oluşumunu sağlayan kültürel kalıplardaki değer yargılarına göre davranırlar ve diğer kimlik ve kültürel yapılara da gereken saygıyı gösterirler. Başka bir ifade ile toplumda çoğulculuk; kültürel kimliklerin eşdeğer saygı gördüğü ve kültürel kimliklerin toplumda doğrudan varlığının kabul edildiği yapılar sunar (Güneş, 2013). Birlikte yaşama kültürünün gelişmiş olduğu toplumlar, farklılıkların üzerine gitmektense farklılıkları saygı çerçevesinde kabul etme yolunu tercih ederler. Başka bir ifade

ile çokkültürlülük bir durum, çokkültürcülük ise bir bakış açısı olarak değerlendirilebilir.

Birden fazla kültürün var olduğu toplumlarda çoğunlukla devlet yönetimini elinde bulunduran, güçlü olan ya da sayıca fazla olan topluluklar başat topluluk olarak ifade edilebilir. Başat topluluklar diğer topluluklardan ayrıldıkları noktalarda kendi bakış açılarını kamusal bakış açısı haline getirebilecek güce sahip olabilirler. Bu tür durumlarda yapı her ne kadar çokkültürlü olsa da, toplumu oluşturan diğer kesimlerin tanımlanmasından haklarına devletlerin bakış açılarını çoğunlukla başat topluluk yönlendirir. Böylelikle başat topluluktan ayrılan yönleri olan topluluklar birçok toplumda azınlık olarak ifade edilir. Başat bir topluluğun varlığı, bağlama göre değişmekle birlikte bazı ülkelerde azınlık politikalarının ortaya çıkmasını sağlarken, genel anlamda ise birbirinden kopuk ve zayıf gruplar olan azınlıklar anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Parekh, 2002). Uzun yıllar çoğu çokkültürlü devlet azınlıkların kendileri adına bir zenginlik olduğu ifade ederek azınlıklara yönelik çeşitli politikalar gündeme getirmiştir. Söz konusu politikalar toplumsal uyum ve istikrar politikaları adı altında adeta bir eritme potasına dönüşmüşlerdir. Son yıllarda erimeye karşıt olarak geliştirilen ve literatürde mozaik ya da salata kasesi olarak adlandırılan yeni modelde toplumu oluşturan toplulukların hiçbirinin- tıpkı salatayı oluşturan sebzeler gibi- rengini ya da özelliğini kaybetmeden bir arada bulunması durumuna atıf yapılmaktadır (Vatandaş, 2002).

Birkaç istisna dışında, günümüzde birçok ülke ulus-devlet geleneğini hala korumaya devam etmektedir. Söz konusu ülkeler azınlık tanımlarından bile kaçınarak, çokkültürlülük anlayışının farklılıklara özel haklar verme talebini, devletlerin güvenlik sorunu haline dönüştürmeye çalışırlar. Bu bağlamda çokkültürlü yapılara örnek sayılabilecek Avrupa'da çokkültürlü bir azınlık rejiminden öte, zayıf politikalar izleyen azınlık rejimlerinin varlığından söz etmek yerinde olacaktır (Ongur, 2011). Son yüzyılda yaşanan ciddi dönüşümler kamusal mekanizmanın dönüşümü de gündeme getirmiştir. Önceki bölümlerde irdelenen sosyal devlet mekanizmasının toplumun her kesimine ayırım olmaksızın temas ettiği noktalar sosyal politikaları oluşturmaktadır. Sosyal politikaların genel geçer tezi ise 'devletlerin toplumu oluşturan tüm bireylere,

gruplara ve topluluklara eşit vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ve bu bağlamda devletlerin tüm vatandaşlarına yönelik sorumlulukları olduğu'dur. Ancak her ne kadar ideal söylemde eşit vatandaşlık ile kamusal hak ve hizmet sunumu söz konusu olsa da realitede kamusal mekanizmaların uygulamaları farklıdır. Bu durumun ortaya çıkardığı boşluklar ancak çokkültürcü bir bakış açısı ile doldurulabilir (Nadan, Weinberg-Kurnik ve Ben-Ari, 2016: 364). Çokkültürcülüğün temelde birleştiği üç önemli kavramdan söz edilebilir: Bu kavramlar; kültürel çeşitliliğin tanınması, toplumsal eşitlik ve toplumsal bütünleşmedir (Canatan, 2009).

Son yıllarda sosyal hizmet literatüründe sıklıkla karşılaşılan çalışma alanlarından birisi çokkültürcü sosyal hizmettir. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması Sue (2006: 20) tarafından,

- Müracaatçıların bireysel, grupsal ve toplumsal kimliklerine yönelik farkındalık gelişimi,
- Müracaatçıların ırk, kültür, etnisite, cinsiyet ve cinsel yönelimine dair kültürel değerlerinin ve yaşam deneyimlerinin anlaşılması,
- Müracaatçıların genel haklarının ve kendi kültürlerine yönelik haklarının savunulması,
- Müracaatçılara yönelik değerlendirmede bireysellikte kolektiflik arasındaki dengenin sağlanması,
- Teşhis, tedavi ve problem çözme süreçlerinde müracaatçı ve müracaatçının çevresel sistemlerinin hassasiyetlerinin göz önünde bulundurulması ve müracaatçıya müdahalede kültüre özel bazı stratejilerin kullanılması

konularında yetkin sosyal hizmet uzmanları tarafından gerçekleştirilen müdahale olarak tanımlanmıştır.

2.2.3. Baskı Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulaması

Baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması; ezilen, baskı gören ve ötekileştirilen grupların sosyal hareketleri ile geleneksel sosyal hizmet anlayışına karşı olarak gelişmiş bir yaklaşımdır. Baskı karşıtı uygulama toplum içerisinde çeşitli

yönleriyle ayrıma uğratılan kadın, azınlık, engelli, eşcinsel bireylerin sorunlarının bireysel olmaktan öte kurumsal ve kolektif sorunlar olduğunu savunan bir yaklaşımdır (Tuncay ve İl, 2006: 58).

1970'lerde sosyal hizmetin politikleşmesi ile birlikte sosyal refah ve sosyal problemlerin bireysel bazda işlenmesi çalışmaları mümkün olmuştur. Böylelikle yoksulluk, marjinalleşme ve sosyal sınıf konuları bağlantılı çalışmalar yapılmıştır. 1980 ve 1990'lar sürecinde ise uygulamada sıklıkla baskı karşıtı ve ayrımcılık karşıtı konular gündeme gelmiştir. Bu süreçte ise engelliğe, cinsiyete ve yaşa bağlı ayrımcılık başta olmak üzere her türlü ayrımcılığa ve baskıya karşı konular gündeme gelmiştir (McLaughlin, 2005: 285). Baskı karşıtı uygulama, gelişim sürecinde çeşitli yaklaşımlarla birlikte gelişmiş, söz konusu yaklaşımlardan temellenmiş ve onları etkilemiştir. Bu yaklaşımlar, sosyal hizmetin geleneksel yönüne eleştiride bulunan, sorunların bireyselleştirilmesinden toplumsal-politik sistemin eleştirilmesi gerektiğini savunan böylelikle sosyal hizmet uygulamasının odağına aktif bir politika anlayışını koyan Radikal Yaklaşım; Marksizm ve Freirean görüşten etkilenen, marjinalize olmuş grupların güçlenmesine ve sosyal adalet paradigmasına dikkat çeken Yapısal Yaklaşım; erkek egemen toplumu ve cinsiyet temelli uygulamaları eleştirerek kadın odağında bir özgürleşme pratiği ortaya koyan Feminist Yaklaşım; ırk ayrımına bireysel ve toplumsal düzeyde karşı çıkan Irkçılık Karşıtı Yaklaşım; bireylere yönelik içsel ve dışsal baskılara karşı koyan, ezilen ve baskı gören öznelerin gerek bireysel gerekse de toplumsal güçlerini açığa çıkarmalarını amaç edinen Güçlendirme Yaklaşımı (Tuncay ve İl, 2006: 58-61); kolonileşme dönemindeki yapıya ve günümüzdeki süreçlere etkisine değinen Kolonileşme Sonrası Yaklaşım; ve cinsiyet ve cinsel yönelimler boyutunda ortaya konulan kalıplara karşı yeni bir bakış açısı sunan Queer Yaklaşım (Vanderwoerd, 2016: 158); sosyal hizmet ve sosyal yapılara yönelik eleştiriyi gündeme getiren Eleştirel Yaklaşım (Mattsson, 2014: 8), baskı altındaki gruplara yönelik özgürleşme odaklı çalışmaları ile Özgürleştirici Yaklaşım (Thompson, 2013: 170; Collins ve Wilkie, 2010: 761; Dominelli, 2015: 85) 'dır.

Baskı Karşıtı Uygulama; heterodoks, baskı, dönüşüm, sosyal hareketler, depolitizasyon, çoğulculuk, yeniden yapılandırma, yapısal sosyal hizmet, post modernizm, post yapısalcılık, kimlik ve sosyal konumlanma (Baines, 2007), ırkçılık, etnik çatışma, sosyal bölünme, sosyal değişim (Collins ve Wilkie, 2010: 762) konuları ile yakın ilişkidir. Clifford ve Burke (2003: 685) baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının ilkelerinden bahsetmiştir. Bu ilkeler; sosyal farklılık, düşünömsellik, tarihsel boyut, etkileşimsellik ve güç'tür. Baskının bahsi geçen tüm kavramlarla birlikte ele alınması teorik ve politik açıdan bütöncöl bir sosyal hizmet uygulamasını mümkün kılar.

Baskı Karşıtı Uygulama, eşitlik ve sosyal adalet talepleri ile birlikte sosyal hizmetin teorik ve pratik çalışmalarına müdahil olmuştur. Baskı karşıtı uygulama uluslararası anlamda sosyal hizmet uygulamalarındaki değersel pozisyonunu konumlandırmıştır. Bu noktaya IFSW'nin sosyal hizmete yönelik tanımlamasında incinebilir, dezavantajlı ve baskı altındaki müracaatçılarla dayanışmaya yönelik vurgusu temel teşkil etmektedir. Baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması, bahsi geçen müracaatçılara yönelik güçlendirici, katılımcı ve eylem odaklı bir yapı sunmaktadır (Rogers, 2012: 868). Baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması bireylerin bağlamlarına odaklanır. Bireysel, kurumsal, kültürel ve ekonomik baskıların bireylerin yaşamlarını ne derecede etkilediğini ve baskıya rağmen bireylerin tam kapasitelerini gerçekleştirmek adına gerçekleştirilecek çalışmalara yönelir (Hines, 2012: 23).

Baskının müracaatçıların davranış, düşünce ve eylemlerinin nedenleri üzerindeki etkisine yönelik farkındalık, sosyal hizmet uzmanlarına müracaatçıları ile ilişki tesisinde bir takım avantajlar sağlar. Baskıya yönelik güç ilişkileri, baskının tarihi süreçte şekillenmesi konuları da yine sosyal hizmet uzmanı tarafından irdelenmesi gerekli konular olarak görölmektedir (Daly, 2016: 345). Sosyal hizmet uzmanları sosyal yapıların insan yaşamı üzerindeki etkisini ve hatta sosyal hizmet uygulaması üzerindeki etkisini bilmelidir. Buna bağli olarak günümüzde cinsiyet, cinsel yönelim, ırk ve sınıf konularında baskıdan sıyrılmış yeni sosyal yapıların inşa edilmesi için çaba göstermeli, var olan yapılara yönelik eleştirisini ve meydan okumasını bu noktada konumlandırmalıdır (Mattsson, 2014: 9).

Sosyal hizmet eğitiminde baskı karşıtı uygulamanın pozisyonuna yönelik çeşitli görüşler mevcuttur. Dustin ve Montgomery (2010: 388) baskı karşıtı uygulamanın sosyal hizmet öğrencilerine daha iyi şekilde verilebilmesi için sosyal hizmet eğitiminde sosyal teorinin kullanımına dikkat çekmektedir. İnterdisipliner bir bilgi alt yapısı sunan sosyoloji, sosyal teori, tarih, kültür, sosyal politika, ekonomi ve politika gibi farklı bilimsel perspektiflerden temellenir. Sosyal teorinin kullanımı, baskı karşıtı uygulamalarda sosyal hizmet uzmanına bir teorik bilgi altyapısı sunması ve sosyal gerçekliğe dayanıyor olması açılarından avantajlar sağlar. Sosyal teori, müracaatçıların geçmişlerine, dillerine, ekonomik durumlarına, medyadaki temsillerine, ırklarına, cinsiyetlerine, engellilik durumlarına, hassasiyetlerine yönelik teorik bir bilgi altyapısı sunan bir takım çantası gibi düşünülebilir. Bir diğer görüş ise Clifford ve Burke (2003: 690) tarafından baskı sosyal hizmet eğitimde baskı karşıtı uygulamaya yönelik müfredat değişimine yönelik ihtiyaç olarak belirtilmiştir. Müfredat değişiminin odağında ise etik konular yer alınmıştır ve buna yönelik yazarlar tarafından baskı karşıtı değerler kontrol listesi hazırlanmıştır. Müfredata ve eğitime yönelik eleştirilen konular şu şekildedir:

- Baskı karşıtı alanlara yönelik yeterli uygulama ve stajların yer almıyor oluşu
- Sosyal hizmet uzmanlarının baskıya yönelik kendi değerleri ve görüşleri konusunda yeterince dürüst olmuyor oluşu
- Sosyal hizmet öğrencilerinin kendilerinden farklı olan ve baskı gören gruplarla az zaman geçiriyor oluşu
- Alandaki hizmet eksiklikleri, ağır işleyen yasal prosedürlerin yeterince ele alınmıyor oluşu

Sosyal hizmet uzmanlarının ve akademisyenlerinin seksizm, heteroseksizm, yaş ayrımcılığı, ırkçılık, engelli ayrımcılığı konularında bilgi altyapılarını geliştirmiş olmaları beklenir (Chand, Clare ve Dolton, 2002: 13-19). Sosyal hizmet uzmanlarının ve akademisyenlerinin baskı karşıtı uygulamaya yönelik müracaatçıların hassasiyetlerinin farkında olması tek başına yeterli olarak görülmemektedir. Baskı karşıtı duruşunu konumlandıramamış ve uygulamasına

aktaramamış bir uzman profesyonel bir meslek icracısı olarak ifade edilemez (McLaughlin, 2005: 284).

2.2.4. Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulaması

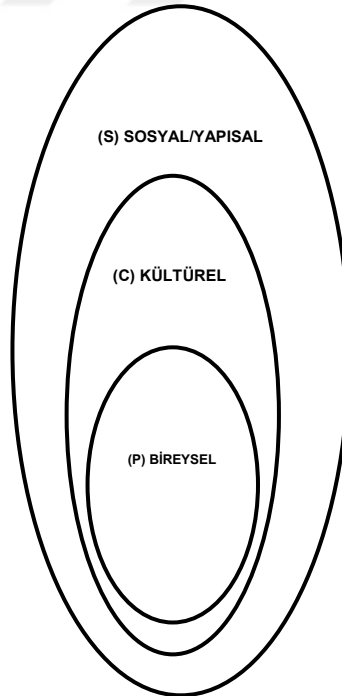
Ayrımcılık kavramı olarak dışlama, kalıp yargılar, kategorileştirme, içsel ve dışsal yargılar, kurumsal ve kültürel ayırım, birey ve kimlik farklılıkları, grup çatışmaları kavramları ile yakın ilişki içerisinde ve bu kavramlarla bir bütün olarak düşünülmelidir (Dovidio, Hewstone, Glick ve Esses, 2013: 8). Böylelikle ayrımcılığın kişisel, sosyal, hukuki, ideolojik, adalet, eşitlik boyutları olan çok yönlü bir kavram olarak değerlendirilmesi gerekir (Göregenli, 2012: 27). Ayrımcılık, kapsamı açısından ise iki şekilde incelenmektedir. Birinci kapsam, ayırımın görünür yönleri olan cinsiyet, etnik köken, renk gibi göstergelerle ifade edildiği doğrudan ayrımcılığı açıklarken, ikinci kapsam ise bir hakkın veya yasal düzenlemenin herkese aynı uygulanması sebebiyle toplumun bir kesimin ayrıma uğratıldığı dolaylı ayrımcılığı ifade eder (Gül, 2012: 124; Karan, 2012: 141).

Ayrımcılık karşıtı uygulama, bireylerin, grupların ya da toplulukların biyolojik, kültürel, sosyal, etnik anlamda çeşitli farklılıklarından dolayı dile getirilen ya da getirilmeyen şekillerde her türlü negatif tutum ve davranışa maruz kalmalarına karşı çıkan bir uygulama boyutu sunar. Ulus devlet yapılarının ortaya çıkması, ırka ve etnik temele dayalı devletlerin oluşum sürecine tarihlenir. 1960'lı yıllarla birlikte Amerika'da ortaya çıkmaya başlayan ayrımcılık karşıtı hak talepleri başka bir Amerikan vatandaşlığını mümkün hale getirmiştir. Amerika'daki politik hakların kazanımını takiben Avrupa'da da engelli, yaşlı ve cinsel yönelim ayrımcılığına karşı politik hak talepleri gündeme gelmiştir (Humphries, 1997: 291). Böylelikle ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması, 1970'li yılların sonunda 1980'li yılların başında farklılıklarından dolayı ayrımcılığa uğrayanların sorunlarının çözümüne yönelik bir uygulama alanı olarak ortaya çıkmıştır (Cocker and Hafford-Letchfield, 2014: 1).

Ayrımcılık karşıtı uygulama dünyanın birçok bölgesine gerçekleşen göçlerle birlikte sosyal bilimlerin interdisipliner anlamda ilgisini her daim sıcak tutan bir

uygulama alanı olarak dikkat çekmektedir. Ayrımcılık konusu farklı boyutlarıyla ele alınan ayrıntılı bir alan olarak ifade edilmektedir. Örneğin; çokkültürlülük, çift kimliklilik gibi çoğu konu uygulamada ayrımcılık karşıtı çalışmaların alanında değerlendirilmektedir. Özellikle çift kimlikli olmak ayrımcılığa uğrama ihtimali olanlar için bir strateji olarak kullanılabilir. Ayrımcılığa uğrama hissiyatı içinde olanlar kolektif kimliklerini ön plana çıkarırken, ayrımcılık ihtimalinin daha düşük olduğu toplumsal ilişkilerde etnik kimlik açıkça paylaşılabilmektedir (Verkuyten,2017: 925).

Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması farklı boyutlarda kendisine uygulama zemini bulmaktadır. Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması Thompson tarafından birbiri ile ilişkili üç farklı boyut üzerinden irdelenmiştir. Bu boyutlar ayrımcılığın sosyal/yapısal (social/structural), kültürel (cultural) ve bireysel (personal) boyutlarıdır. Thompson'ın PCS modeli en öz ifade ile; bireysel inançların, kültürel normların ve yapısal geleneklerin birleşimin toplumsal anlamda baskıya ve ayrımcılığa nasıl evrilebildiğini açıklamaktadır.

Şekil 3. PCS Analizi (Thompson ,2006: 27)

Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının literatürde sıklıkla yer bulduğu çalışma alanları cinsel yönelim ve cinsiyete dayalı ayrımcılık, engellilere yönelik ayrımcılık, yaşlılara yönelik ayrımcılık, ırka dayalı ayrımcılık, kökene yönelik ayrımcılık konularıdır. Sosyal hizmet her bireyin kendi yaşamsal dengesi içerisinde biricik olduğunu ve bu açıdan değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder ve bu anlamda bireylerin doğuştan sahip oldukları özelliklerine, yönelimlerine ve yaşamsal tercihlerine yönelik her türlü ayrımcılığı reddeder (Bayliss, 2000: 46).

Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması, sosyal hizmet uzmanlarının kendilerine yönelik bakışlarını ve sorgulamalarını da içeren bir uygulama sürecidir. Ayrımcılık karşıtı uygulama bu noktada bireysel önyargıların ve hassasiyetlerin de farkında olmayı gerektirir. Cankurtaran ve Beydili (2016: 156), azınlık gruplara yönelik yapılan ve şaka olarak geçirtilen çoğu söylemin sosyal öğrenmenin bir parçası olduğunu ve ayrımcılığı destekleyen bir yönü olduğunu vurgulamıştır. Bu durumla baş etmek için yazarlar, azınlık gruplara yönelik söylem ve şakalarda ‘Eğer biz o gruba dahil olsaydık, ne hissederdik?’ sorusu ile bir empatik anlama çalışmasının yapılabileceğini ifade etmişlerdir. Bu noktada dilsel farklılığa yönelik ayrımcılık örneğinde ilgili empatik çalışma somutlaştırıldığında, sosyal hizmet uzmanları konuştuğu dil nedeniyle sorunlar yaşayan bireyler için çeşitli sorumluluklar üstlenmek durumundadır. Bu açıdan gerçekleştirilen çalışmaların oldukça hassas ele alınması gereken konular olduğu her zaman akılda tutulmalıdır. Örneğin; dil konusunda tercümanlık desteği sağlamak bir çözüm gibi görülse de, temin edilecek tercümanın özellikleri bakımından müracaatçı mahremiyetinin de ayrıca ele alınması gereken hassas bir konu olduğu sosyal hizmet uzmanı tarafından düşünülmeli ve ifade edilmelidir. Bu noktada sosyal hizmet eğitimi diğer konularda olduğu gibi dil ayrımcılığı örneğinde de kültürel açıdan yetkin hale gelmeli, bu yolla sosyal hizmet uzmanları henüz öğrenciyken bu tür ayrımcılıklara karşı farkındalıklarını geliştirme imkânı bulabilmelidir (Bishop, 2008: 923). Başka bir ifade ile çokkültürlü toplumlarda herhangi bir sebeple ayrımcılığa maruz kalan, incinebilir, dezavantajlı birey ve gruplara yönelik ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının, henüz sosyal hizmet eğitimi düzeyinde kazanılan bir farkındalık

ve bilgi birikimi ile mümkün hale gelebileceği düşünülmektedir (Ashencaen Crabtree, 1999: 253).

2.2.5. Irkçılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulaması

İrklar üzerine ilk çalışmalar 16. yüzyılda yapılamaya başlamıştır. Bu öncül araştırmaların temel merakı, insanların tanımadıklarına karşı ilgisi olmuştur. Zaman içinde ırkları anlamaya yönelik çaba, kendi ırkını üstenci bir bakışla savunmaya ve diğer ırkları ayırmaya yönelen bir sürece dönüşmüştür. Bu süreç ırkçılığı doğurmuştur (Somersan, 2012: 200).

İrkçılık karşıtı sosyal hizmet, sosyal hizmetin bir meslek olarak uygulandığı ilk zamanlardan itibaren fikri altyapı olarak sosyal hizmet çalışmalarında var olmuştur. Ancak alanda bilimsel anlamda tam olarak karşılığını ancak 1970'lerden sonra radikal görüş hakim olunca alabilmiştir (Wainwright, 2009: 498). Irkçılık karşıtı sosyal hizmet, sosyal hizmetlerin sunumu gerçekleştirilirken hizmetlerin yalnızca hakim olan beyaz bakışı ile şekillenmesinin önüne geçen azınlık ve etnik grupları da kapsayan bir bakış açısını ifade eder. Her ne kadar ilk zamanlarda beyaz siyah ayrımı temelli bir uygulamadan bahsedilirken, günümüzde ırk temelli tüm ayrımcılık şekilleri bu kapsama dahil edilmektedir. Irkçılık karşıtı sosyal hizmet, belli bir dönem yaygın olan beyazlığı ve beyazların kültürünü üstün olarak gören görüşü kesin bir dille reddeder (Butler, Elliott ve Stopard, 2003: 275). İrkları odağa alan ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet ayrımcılığı hem bireysel anlamda hem de kurumsal anlamda reddeder. Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmetin politika ve yasalar, teori ve uygulama, eğitim ve öğretim gibi alanlarda katkı ve kazanımlarından bahsedilebilir (Keating, 2000: 79).

Graham (2000: 425) ırkçılık karşıtı sosyal hizmetin temel prensiplerini aşağıdaki şekilde sıralamıştır;

- Irkçılık karşıtı sosyal hizmet, ideolojik toplumsal yapının tanımladığı ırk kavramının sosyal ve politik anlamlarıyla bir ırkın diğer ırklardan üstün olduğu fikrini ifade ettiğinin farkındadır. Irkçılığın sosyal yaşam, barınma, iş ve eğitim alanlarında sosyal etkilerinin olduğunu bilir. Böylelikle sosyal

hizmet uzmanları ırka dayalı sosyal yapının ırkçılık temelli bir görüş olduğunu bilir ve sosyal değişimin ancak ırkçılık karşıtı bir uygulamayla gerçekleşeceğini farkındadır.

- Irkçılık karşıtı sosyal hizmet uzmanları, kurumsal ırkçılığın önüne geçer ve siyah ya da azınlık mensubu diğer topluluklardan bireylerin kurumsal temsiliyetine yönelik sosyal kontrolü üstlenir.
- Irkçılık karşıtı sosyal hizmet, sosyal baskının diğer tüm formlarını incelemekten ırkçılığın sosyal etkilerine yönelik incelemelerin eksik kalacağını bilir.
- Irkçılık karşıtı sosyal hizmet uzmanları, kendi bireysel yanlılıklarının, davranışlarının ve kalıpyargılarının farkındadır bu durumlarla baş eder ya da mesleki yönlendirmeler yapma zorunluluğunun bilincindedir

Irkçılık karşıtı uygulamalar beyazların üstünlüğünü savunan görüşlere ve beyazlığa bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu tepkinin temelinde beyazların üstünlüğünün savunulması kadar, sosyal ihtiyaçların ve hizmetlerin de beyazları temel alan bir bakış açısıyla sunulmasının da etkisi vardır. Bu açıdan sağlık, refah ve güvenlik hizmetlerinde de ırkçı bir hizmet yapısı görmek mümkündür (Montigny, 2013: 634). Bir diğer açıdan konuya yaklaşıldığında ise Avrupa'da sosyal hizmet uygulamalarının çoğunlukla beyaz sosyal hizmet uzmanları tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Eliassi (2017: 31) tarafından yapılan çalışmaya göre, beyaz sosyal hizmet uzmanlarının kültürel yetkinlikle bağlantılı olarak, dünyanın farklı ülkelerinden gelen göçmenlere yönelik kapsamlı bir bilgi altyapısına sahip olmadıkları, dolayısıyla bu anlamda sosyal hizmet politikalarının bunu güvence altına almasının gerekliliğinin altı çizilmiştir. Bu anlamda Avrupa'ya gelen göçmenlere yönelik sosyal hizmetler sunulurken dil, görünüş, din, tarih vb. hassasiyetlere yönelik sosyal hizmet uzmanlarının farkındalık gelişimine ihtiyacı olduğu ifade edilmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının renk körü profesyoneller olmamaları, ırkçılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması açısından en önemli nokta olarak görülmektedir. Bir diğer araştırmada, Wainwright (2009: 502) siyah sosyal hizmet uzmanlarının siyahlara yönelik sosyal hizmet uygulamasında yeni bir ırkçılığa zemin vermeden başarılı çalışmalar gerçekleştirdiğini ortaya koymuştur. Desai ve

Gooden (1995: 219) ise gerçekleştirdikleri çalışmada ırkçılığın; cinsiyet, sosyal sınıf, tek ebeveynli olma durumu gibi durumlar ile birlikte söz konusu olduğunda etkilerinin daha da artabildiğini ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda araştırmada, sosyal hizmet uzmanlarının siyahi aileler örneğinde güçlendirme ve pozitif bir bakışla çözüm adına ırkçılık karşıtı ve çokkültürcü bir yolu mümkün hale getirebileceklerinden bahsedilmiştir.

Sonuç olarak, sosyal hizmet ilk uygulamalarından bu yana ırk ayrımcılığını reddeden bir bakış açısına sahiptir. Sosyal hizmet her ne kadar etnik ayrımı reddetse de gerçekleştirilen sosyal hizmet çalışmalarında azınlıklara yönelik çalışmaların ihmal edildiğini hatta bu ihmalin bir gelenek haline geldiğini söylemek gerekir (Thompson, 2014; Thompson 2016: 117). Bu anlamda sosyal hizmet araştırmalarının ilgili alana yönelmesi bir ihtiyaç olmaktan öte bir zorunluluk haline gelmiştir.

2.2.6. Azınlıklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulaması

“Sosyal hizmet, sosyal değişme ve kalkınmayı, sosyal içermeyi, insanların güçlendirilmesi ve özgürleşmesini hedefleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik bir disiplindir. Sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı sosyal hizmet için temeldir. Sosyal hizmet mesleği, insan ve toplum bilimleri ve yerel bilgiden oluşan eklektik bilgi temeli aracılığıyla insan refahını iyileştirmek için bireyleri ve sistemleri bir araya getirir” (IFSW ve IASSW, 2014).

Sosyal hizmet, sosyal adalet kapsamında toplumun tüm kesimlerinin eşitliğini savunan bir insan hakları mesleğidir. Sosyal hizmet uzmanları mesleki misyonlarından aldıkları güç, yetki ve sorumlulukla tıpkı toplumu oluşturan tüm birey ve toplulukların olduğu gibi farklı toplumlar içerisinde çeşitli yönleriyle azınlık olarak ifade edilen toplulukların da haklarının savunucusu konumundadır.

Azınlıklara yönelik ilk sosyal hizmet çalışmaları, sosyal hizmet uygulamalarının temellerinin atıldığı dönemlere rastlar. 1800’lerin sonunda dünyanın farklı

bölgelerinden Amerika'ya yoğun göçlerle birlikte önemli uygulamaların yapıldığı Settlement House'larda etnik azınlıklarla çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Settlement House'larda özellikle Siyahlar, Katolikler ve Yahudilere yönelik ihtiyaç temelli çalışmalar ağırlık kazanmıştır. Settlement House 1911 El Kitabında hizmet verilen azınlık gruplarına yer verilmiştir. Sınıflandırılan etnik ve ırka dayalı gruplar şunlardır: Yerli Amerikalılar, Siyahlar, İrlandalılar, İngilizler, İskoçlar, Yahudiler, Fransız kökenli Kanadalılar, İtalyanlar, Almanlar, Belçikalılar, Hollandalılar, Avusturyalılar, Bohemyalılar, Slavlar, İskandinavlar, Polonyalılar, Ruslar, Litvanyalılar, Macarlar, Romanyalılar, Portekizliler, İspanyollar, Basklar, Suriyeliler, Yunanlılar, Ermeniler, Meksikalılar, Japonlar ve Çinliler (Berry, 1986: 1).

Azınlıklarla sosyal hizmetin temel dayanağını oluşturan önemli paydaş disiplinlerden birisi hukuktur. Özellikle insan hakları bağlamında azınlıklara yönelik yapılan çalışmalar alanın mesleki bilgisine önemli çıktılar sunar. İnsan hakları konusunda yapılan çalışmalar ilk zamanlarda köleliğin kaldırılması, refaha yönelik insancıl hukuk ve azınlıkların korunması konuları çerçevesinde şekillenmekteyken, ilerleyen yıllarda azınlıklarla sosyal hizmet uygulamaları daha ayrıntılı çalışmalar haline dönüşmüştür. Bu alanda yayınlanmış olan bazı uluslararası insan hakları metinleri de sosyal hizmetin çalışmalarına hukuki dayanak oluşturmuştur. BM'nin kurulması ile birlikte azınlık haklarına doğrudan yer veren uluslararası metinler yayınlanmaya başlanmıştır (Murad ve Humayun ve Niazuddin, 2017). 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun ilan ettiği insan hakları evrensel beyannamesi, Türkiye Cumhuriyeti tarafından yaklaşık altı ay sonra 27 Mayıs 1949 tarihinde Bakanlar Kurulu onayıyla Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Beyannamenin ilk maddesi herkesin onur ve haklar bakımından özgür ve eşit doğduğunu ifade eder. Bu minvalde, herkesin birbirine kardeşlik anlayışı ile davranma yükümlülüğü olduğunu da yine ilk maddede belirtir. Beyannamenin ikinci maddesi, herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım olmaksızın bütün haklardan ve özgürlüklerden yararlanabileceği belirtilmiştir (İHEB, 1948). BM tarafından 16 Aralık 1966 yılında yayımlanan Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi doğrudan

azınlık haklarına yer veren ilk metin olması nedeniyle alanında önemli metinler olarak ifade edilmektedir (Murad ve diğ, 2017). Türkiye'nin de imzalamış olduğu sözleşmenin 27. Maddesinde azınlıkların korunması başlığı altında dilsel, dinsel ve kültürel hakların kullanımı konularına atıf yapılmıştır (Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2017).

Sosyal hizmet ulusal, etnik yada kültürel orijinini ayırt etmeksizin bireylerin iyilik halinin sürdürücüsü ve savunucusudur. Vatandaşlık ile kazanılmış olan haklar ile realitede var olan haklar arasındaki boşlukları tespit etmek de bu manada sosyal hizmet uzmanının sorumluluğundadır (Dominelli, 2004: 232) Sosyal hizmet uzmanları bulundukları ülkenin azınlıklarla ilgili politikalarına hakim olmalıdır. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanları bir bütün halinde ülkedeki azınlıklarla ilgili yasal boyut konusunda bilgi sahibi olmalıdır. Sosyal hizmet bireylerin ve grupların farklılıklarını korur. Bu bağlamda bireyler ve kamu arasında çoğu zaman köprü görevi görür. Kamusal etkinlikler neticesinde herhangi bir birey yada grubun hak ve özgürlükleri tehdit altına girerse sosyal hizmet bu kişi ve grupları korumakla yükümlüdür (BMİHM, 2004: 18). Azınlıklarla çalışmada sosyal hizmet uygulamasının etkinliği adına Williams ve diğ, (2002: 17) "Azınlıklarla Sosyal Hizmet" adlı kitaplarında üç önemli kavram üzerinde durmuşlardır. Bu kavramlar;

- Dışlanma; azınlık haline getirilme, marjinalleştirilme, ırk ayrımcılığı boyutlarında,
- Küreselleşme(yaygınlaşma); Kültürel mesafeler ve yakınlıklar, toleranssızlık, önyargılar ve ayrımcılık boyutlarında,
- Görünürlük; dikkatleri konunun üzerine çekmek, ilgili konuda çalışmalar yapmak, farklılık ayrımının kendi başına ayrımcılık olup olmadığını tartışmak boyutlarında

Özetle, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başından bugüne sosyal hizmet, azınlıklara yönelik çalışmalar yürütmektedir. İlk zamanlarda gerçekleştirilen etnik temelli çalışmalar günümüzde azınlıklara yönelik bireysel, klinik anlamda mikro ve topluluk anlamında makro çalışmalar olarak sürdürülmektedir (Iglehart ve Becerra, 2011: 6). Sosyal hizmet literatüründe azınlıklara yönelik sosyal

hizmet araştırmaları son 20 yılda artan bir trende girmiştir. Bu durum azınlıklara yönelik uygulamalarda karşılaşılan sorunları çözmek adına sosyal hizmet uzmanlarına teknik bilgi sağlamak açısından önemli olarak değerlendirilirken alanın özgünlüğü ve çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda ise yeni ve yerel çalışmalara şiddetle ihtiyaç olduğu savunulmaktadır (Potocky ve Rodgers-Farmer, 1998: 1).

Sonuç olarak azınlıklarla sosyal hizmet, azınlık topluluklarının gereksinimlerinin tespiti ve karşılanması, azınlık topluluklarına mensup bireylerin sosyal işlevselliklerinin sağlanması ve kendi kendilerine yeter pozisyona gelmelerinde desteklenmesi adına çalışmalar yürüten bir uygulama çerçevesi sunmaktadır.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde ilk olarak araştırmının yöntemi olan nitel yöneme dair bilgiler verilecek, daha sonra araştırmının özneleri ve araştırmının yapıldığı yerler hakkında ayrıntılı bilgiler sunulacaktır. Son bölümde ise araştırma süreci, veri toplama teknikleri ve verilerin analizi kısımlarına yer verilecektir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Adeta azınlıklar yüzyılı olarak ifade edilebilecek 20. yüzyılda başlayan azınlık araştırmaları sosyal bilim araştırmacıları açısından yeni bazı keşifleri de beraberinde getirmiştir. İlk azınlık araştırmaları çoğunlukla Siyah Amerikalılara yönelik gerçekleştirilmiştir. Araştırmaları gerçekleştirenlerin tamamına yakınının beyaz araştırmacılarından oluşması eleştirilmiş ve bilimin de bu yolla ırkçılığa dayanak sağladığına yönelik fikirler ortaya atılmıştır. 1960'lardan sonra sosyal hizmet akademisyenleri de özellikle alt gelir grupları ile ilgili araştırmalar gerçekleştirirken azınlıklarla çalışmanın önemini vurgulamışlardır. Bu bağlamda azınlıklarla gerçekleştirilen çalışmaların tasarımına gerek yöntemsel açıdan gerekse de araştırmacı hassasiyetleri açısından önem verilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Ginsberg, 2001: 25). Krysik ve Finn (2015: 59) sosyal adaletin gerçekleştirilmesi odağında temellendirilen sosyal hizmet araştırmalarının politika yapıcıları bilgilendirmek ve yönlendirmek gibi somut, net hedefleri olduğunu belirtmektedir. Bu noktada politikacıların değişim adına tavır almasını sağlamak için kamuoyunu etkileyecek araştırmalara ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir.

Literatürün ve ön okumalarımın ısrarla üzerinde durduğu konu, gerçekleştireceğim araştırma alanına ve öznelere yönelik hassasiyetlerdi. Gerçekleştirilen araştırmada araştırma yöntemini belirlerken de söz konusu hassasiyeti odağa alarak en işlevsel yöntemin tespiti konusunda şu soruya yanıt aradım: Türkiye'de yaşayan azınlıkların toplumsallaşma süreçlerini

keşfedebilmek, sosyal politikalar çerçevesinde bireysel ve kolektif gereksinimlerin neler olduğunu anlayabilmek, gereksinimler ile hakların ne ölçüde örtüştüğünü ortaya koyabilmek ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesi için farkındalık yaratmak adına gerçekleştireceğim çalışmanın doğasına en uygun yöntem hangisidir?

Bu noktada soruma en uygun cevabı, nitel araştırma yönteminde buldum. Nitel araştırma modeli sosyal hizmetin araştırma alanına hizmet eden uygun bir model olarak ifade edilebilir. Sosyal hizmetin doğasına hitap eden bu model son yıllarda sosyal hizmetin farklı alanlarında yapılan araştırmalar ile sıklıkla karşılaşılan bir yapıya bürünmüştür (Munn, 2016). Nitel araştırma, araştırma yapılacak olan alanın hassasiyeti ile paralel olarak katılımcıların bakış açısıyla var olan durumu ortaya koymak açısından en uygun yöntemdir. Nitel araştırma araştırmacılara, olay örüntülerini ortaya çıkarmak adına detaylara inme fırsatı verir (Kümbetoğlu, 2005).

Maxwell (2005) nitel araştırmanın araştırmacıların tercihine etki eden özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- Nitel araştırma, katılımcıların bakış açılarını bizzat kendi ifadeleriyle ortaya koymayı amaçlar.
- Katılımcının içinde bulunduğu durumu kendi bağlamı(konteks) içerisinde değerlendirir.
- Öne çıkan kısımları incelediği kadar arada kalmış kısımları da irdeler.
- Yaşananların nasıl bir süreç içerisinde gerçekleştiğini inceler.
- Neden sorusundan çok nasıl sorusuna yanıt arar.

Bu çerçeveden hareketle, Türkiye’de yaşayan hassas gruplardan birisi olan azınlıkların yaşadıkları sorunlara ayrıntılı bir şekilde eğilme ve sosyal politikalar şemsiyesi altında sosyal hizmet disiplininin bulunduğu yeri irdeleyebilme açısından araştırma nitel bir yapıda tasarlanmıştır.

3.2. ÖZNELER

Araştırmada iki farklı özne grubuyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu gruplar azınlık topluluklarına mensup bireyler ve azınlıklarla sosyal hizmet alanında çalışan profesyonellerdir. Bu iki grup katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmelerde örneklem seçilirken maksimum çeşitlilik örneklemeinden yararlanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemei tespit edilen sorunlara taraf olabilecek öznelerin çeşitliliğini maksimum oranda görünür kılmaya imkan tanır. Aynı zamanda çeşitliliği görünür kılan farklı durumlar arasında ortak olguların olup olmadığını ve farklılıkların boyutlarını ortaya çıkarmaya imkan sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 77). Bu bağlamda görüşmelerin gerçekleştirildiği ilk grup Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarından bir Bulgar, dokuz Ermeni, dört Rum, yedi Süryani ve beş Yahudi olmak üzere 26 katılımcıdan oluşmaktadır. Bu 26 katılımcının dördü azınlık kurumlarında hizmet vermektedir. İkinci grup ise sosyal hizmet alanında çalışmalar yürüten dokuz profesyonel meslek elemanından oluşmaktadır. Böylelikle araştırma kapsamında toplam 35 katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların mahremiyetini sağlamak üzere farklı isimler verilmiştir. Katılımcılara yönelik kendi söylemlerine dayanan tanıtıcı bilgiler aşağıda sunulmaktadır.

3.2.1. Azınlık Topluluklarına Mensup Bireyler

Agop (Ermeni, Erkek)

36 yaşında ve bekardır. Ateisttir. Aslen Sivaslıdır. İstanbul Kurtuluştta dünyaya gelmiştir ve yaşamını Kurtuluştta sürdürmüştür. İlk ve orta öğrenimini cemaat okullarında almış, üniversite eğitimini Ermenistan’da Ermeni Dili ve Edebiyatı bölümünde tamamlamıştır. Grafiker ve tercüman olarak çalışmaktadır.

Anuş (Ermeni, Kadın)

31 yaşında ve evlidir. İstanbul’da dünyaya gelmiştir. Kurtuluş ve Heybeliada’da yaşamıştır. İlkokulu cemaat okulunda okumuş, ortaokul ve liseyi Fransız okulunda tamamlamıştır.

Avram (Yahudi, Erkek)

57 yaşındadır ve evlidir. Aslen Çanakkalelidir. İstanbul'da doğup, büyümüştür. Boğaziçi Üniversitesi mezunudur. Kendisine ait bir şirketi vardır. Aynı zamanda bir Yahudi basın kuruluşunda gönüllü olarak genel yayın yönetmenliği yapmaktadır.

Cercis (Süryani, Erkek)

İstanbul'da Süryani Kilisesi vakfında çalışmaktadır. Mardin'de doğmuş ve büyümüş daha sonra ailesi ile birlikte İstanbul'a göç etmiştir. İstanbul'da çalıştığı vakıf farklı bölgelerde yaşayan Süryanilerin koordinasyon merkezi hüviyetindedir.

Danyal (Süryani, Erkek)

43 yaşında ve evlidir. Midyat'ta dünyaya gelmiştir. Yaşamını Midyat'ta sürdürmektedir. İlk ve orta öğrenimini Midyat'ta tamamlamıştır. Kilisede eğitmen olarak çalışmaktadır.

Dimitris (Rum, Erkek)

56 yaşında ve evlidir. 3 çocuk babasıdır. İstanbul Yeniköy'de dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini cemaat okullarında tamamlamış daha sonra Yıldız Teknik Üniversitesinden Gemi Makineleri Mühendisi olarak mezun olmuştur. Dış ticaret firması vardır ve eş zamanlı olarak sosyal konular üzerine çalışmalar yürütmektedir.

Eva (Bulgar, Kadın)

İstanbul'da Bulgar Eksarhlığı vakfında çalışmaktadır. Bulgaristan'da doğmuş daha sonra İstanbul'a göç etmiştir. Ersarhlığın idari işleri ile ilgili biriminde yönetici olarak çalışmaktadır.

Evangelia (Rum, Kadın)

62 yaşında ve evlidir. Heybeliada'da doğup büyümüştür. İlk ve orta öğrenimini Rum okullarında tamamlamış, Yıldız Teknik Üniversitesinden Kimya mühendisi

olarak mezun olmuştur. Bir Rum derneğinde aktif olarak yönetim kurulu üyeliği yapmaktadır.

Gabriel (Süryani, Erkek)

52 yaşında ve evlidir. 3 çocuk babasıdır. Ailesi Harput'ludur. Elazığ'da doğup büyümüştür. Elazığ'da kendi iş yerinde usta olarak çalışmaktadır.

Hanna (Süryani, Erkek)

53 yaşında ve evlidir. Midyat'ın bir köyünde dünyaya gelmiştir. İlkokulu köy okulunda okumuş, orta öğrenimini Nusaybin ve Mardin'de tamamlamıştır. Dini eğitimini Mor Gabriel Manastırında alarak Papaz olarak takdis edilmiştir. Halen Mardin'de Baş Papaz olarak çalışmaktadır.

İzak (Yahudi, Erkek)

62 yaşındadır. İstanbul Ortaköy'de doğmuştur. İlköğrenimini Musevi okulunda tamamlamıştır. 14 yaşında ailesi ile birlikte İsrail'e göç etmiştir. Halen Telaviv'de yaşamaktadır.

Kazım (Hemşinli-Ermeni, Erkek)

41 yaşında ve evlidir. 3 çocuk babasıdır. Sakarya'da dünyaya gelmiştir. Müslümandır. 4,5 yıl önce Ermeni köklerini öğrenmiştir. Ermeni olduğunu öğrendikten sonra Ermenice eğitimler almış, Ermenistan'a ziyaretlerde bulunmuştur. Üniversite öğrenimini Kanada'da tamamlamıştır. Hali hazırda İstanbul'da yaşamakta ve sosyal medya platformunda Müslüman Ermeniler üzerine bir sayfanın yöneticiliğini yürütmektedir.

Konstantin (Rum, Erkek)

İstanbul'da Rum Vakıflarının tamamına yönelik kurulmuş bir dernekte yöneticilik yapmaktadır. Dernek; Rum kiliseleri, Rum okulları konularında çalışmalar yapan bir dernektir.

Malke (Süryani, Erkek)

28 yaşında ve bekardır. Mardin'in Nusaybin ilçesine bağlı bir köyde dünyaya gelmiştir ve 24 yaşına kadar köyünde yaşamıştır. İlkokulu köy okulunda

okumuş, ortaokul ve liseye ilçe merkezinde devam etmiştir. Şuanda Midyat'ta kendi iş yerini işletmektedir.

Meline (Ermeni, Kadın)

33 yaşında ve bekardır. Hristiyan olarak büyümüş ancak üç yıl önce Müslüman olmuştur. İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Kurtuluş ve Kınalıada'da yaşamıştır. İlkokulu cemaat okulunda okumuş, orta öğrenimini devlet okullarında sürdürmüştür. Üniversitede İlahiyat eğitimine devam etmektedir.

Meryem (Süryani, Kadın)

58 yaşında ve evlidir. 2 çocuk annesidir. Mardin'de dünyaya gelmiş ve halihazırda Mardin'de yaşamaktadır. 31 yıl öğretmenlik yapmış ve emekli olmuştur.

Salomon (Yahudi, Erkek)

İstanbul'da uzun yıllardır çalışmalarını yürüten bir Yahudi Vakfında yöneticidir. Gönüllü olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Çalıştığı vakıf, Yahudi topluluğuna yönelik kültür, sanat, sosyal hizmet, basın vb bir çok alanda hizmet veren çatı bir dernek statüsündedir.

Serkis (Ermeni, Erkek)

34 yaşında ve evlidir. 3 çocuk babasıdır. Gürcistan'da dünyaya gelmiştir. Aslen Ardahan ve Karlıdır. Rusya'da Tıp Eğitimi almıştır. Hristiyan olarak büyümüş ve üniversite yıllarında Müslüman arkadaşlarından etkilenecek Müslüman olmuştur. Kendisi gibi sonradan Müslüman olan bir Rus'la evlendikten sonra Türkiye'ye yerleşmiştir. Alternatif tıp çalışmaları yürütmektedir.

Serpuhi (Ermeni, Kadın)

54 yaşında ve 1 çocuk annesidir. İstanbul'da dünyaya gelmiş ve yaşamını İstanbul'da sürdürmüştür. İlk ve orta öğrenimi İstanbul'da cemaat okulunda, üniversite eğitimini de Marmara Üniversitesinde tamamlamıştır.

Sevag (Ermeni, Erkek)

45 yaşında ve bekardır. Aslen Malatyalıdır. İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesinden mezun olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisinde parlamenter olarak görev yapmaktadır.

Songül (Ermeni, Kadın)

46 yaşında ve evlidir. Katoliktir. 1 çocuk annesidir. Ankara'da doğmuştur ve halihazırda yaşamını Ankara'da sürdürmektedir. İlkokulu okumak için İstanbul'a gitmiş ve yatılı olarak Ermeni okulunda kalmıştır. İlkokuldan sonra bir kaza geçirmiş ve eğitime devam edemeden Ankara'ya geri dönmüştür. Ankara'da yaşadığı apartmanda kendisini Müslüman ve Türk olarak tanıtmaktadır. Ev hanımıdır.

Şaul (Yahudi, Erkek)

34 yaşındadır ve bekardır. İstanbul'da doğup büyümüştür. Ateisttir. İlk ve orta öğrenimini devlet okulunda tamamlamış, üniversite eğitimini İstanbul Üniversitesinde tamamlamıştır, hali hazırda yüksek lisansı devam etmektedir. Antisemitizmi temelde dert edinen bir grup arkadaşı ile birlikte Yahudi cemaati ile ilgili yazıların yer verildiği bir internet sitesi yürütmektedir.

Uras (Ermeni, Erkek)

41 yaşında ve bekardır. Ankara'da dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Ankara'da tamamlamıştır. Ankara'da yaşadığı çevrede ve çalıştığı iş yerinde kendisini Müslüman olarak tanıtmaktadır.

Viktorya (Yahudi, Kadın)

25 yaşındadır. İstanbul'da doğup büyümüştür. İlköğrenimi özel okulda, orta öğrenimini Üsküdar Amerikan Lisesinde, lisans eğitimini Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamlamıştır. İstanbul'da yaşamakta ve Avukatlık yapmaktadır.

Yahya (Süryani, Erkek)

53 yaşında ve evlidir. 3 çocuk babasıdır. Şırnak'ın Silopi ilçesinde doğmuştur. İlkokulu İstanbul'da Ermeni okulunda tamamlamıştır. Ortaokulu ve liseyi Devlet

okulunda tamamlamış, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisinde parlamenter olarak görev yapmaktadır.

Yannis (Rum, Erkek)

55 yaşında ve bekardır. İstanbul Kuzguncuk'ta doğmuştur. 18 yaşına kadar İstanbul'da yaşamış daha sonra ailesi ile birlikte Atina'ya göç etmiştir. Atina'da Üniversite okumuş ve sosyal hizmet uzmanı olmuştur. Beş yıl önce Türkiye'ye geri dönmüştür. Halihazırda İstanbul'da akademisyenlik yapmaktadır.

3.2.2. Sosyal Hizmet Alanında Çalışan Profesyoneller

Arzu

İstanbul'da B İlçesi Sosyal Hizmet Merkezi'nde çalışmaktadır. Siyaset bilimi ve kamu yönetimi bölümü mezunudur. Çalıştığı Sosyal Hizmet Merkezi, B ilçesi ile birlikte toplamda dört ilçeye hizmet vermektedir. Kurumda genel çalışmalarını sürdürmekle birlikte spesifik olarak ASPB'nin Romanlar üzerine yürüttüğü bir çalışmada yer almaktadır. Azınlıklarla ilgili fazla bilgisinin olmadığını belirtmiş ancak azınlıklara yönelik hiçbir önyargısının olmadığını ifade etmiştir.

Fatma

İstanbul'da B İlçesi Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğünde çalışmaktadır. Birim sorumlusu olarak çalışmaktadır. Uzun yıllar belediyenin başka birimlerinde çalıştıktan sonra bu birime geçmiştir. Belediye bünyesinde yalnızca sosyal yardım faaliyetleri yürüttüklerini söylemiş, kendi ifadesiyle yabancılar! (azınlıklar) hakkında hiçbir bilgisi olmadığını belirtmiştir.

Mehmet

İstanbul'da C İlçesi Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğünde çalışmaktadır. Sosyoloji bölümü mezunudur. Azınlıkların da hizmet kapsamlarında değerlendirildiği Göç Biriminde çalışmaktadır. İlçelerinde Azınlıkların yoğun olarak yaşadığını ancak belediye hizmetlerinden yararlanma konusunda azınlıkların münferit birkaç vakadan ibaret olduğunu belirtmektedir.

Çalıştıkları birimin son yıllarda neredeyse tamamen Suriyelilere hizmet verdiğini aktarmaktadır.

Merve

İstanbul'da bir Ermeni Hastanesinde çalışmaktadır. Sosyal hizmet bölümü mezunudur. Çift anadal kapsamında Psikoloji bölümünden de mezun olmuştur. Psikodrama eğitimlerine devam etmektedir. Azınlıklarla sosyal hizmet alanında uygulamada birebir çalışan ülkedeki tek sosyal hizmet uzmanıdır. Üniversite yaşamı boyunca aldığı eğitimin azınlıklar konusunda eksiklikleri olduğunu ve bu alana yönelik müfredatın oluşturulmasına ihtiyacın olduğunu belirtmiştir. Kendisinin alana geldiğinde karşılaştığı birçok sorunu kendi başına çözmek durumunda kaldığını ve azınlıklara yönelik uygulamada halen daha bilgi eksikliği olduğunu ifade etmiştir.

Nuray

İstanbul'da A İlçesi Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğünde çalışmaktadır. Sosyal hizmet bölümü mezunudur. ASPB merkez teşkilatında bir süre çalıştıktan sonra belediyeye geçiş yapmıştır. Kurumda hizmet veren iki sosyal hizmet uzmanından birisi olduğunu belirtmiştir. Yerel yönetimlerin azınlıklar ve diğer incinebilir gruplarla çalışma açısından önemli kurumsal yapılar olduğunu ifade etmiş ancak ilgili alanda sosyal hizmetin bilinmiyor oluşunun, sosyal yardım anlayışının hakim oluşunun ve kurumsal yapının siyasi yapıya göre değişmesi durumunun riskler doğurduğunu ifade etmiştir.

Öznur

İstanbul İli D İlçesi Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfında çalışmaktadır. Vakıf Müdürü olarak görev yapmaktadır. İlçelerinde yaşayan azınlık nüfusunun oldukça yoğun olduğunu ancak bu grubun çok fazla ihtiyacı olan bir grup olmadığı için kendilerine başvurmadığını belirtmiştir. İlçelerinde yaşayan azınlıkların sorunlarını kendi içlerinde çözdüklerini ve bu işi de kiliselerin yüklendiğini ifade etmiştir. Kiliseler ile ortak bir faaliyet gerçekleştirmediklerini söylemiştir.

Pelin

İstanbul'da C İlçesi Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğünde çalışmaktadır. Sosyoloji bölümü mezunudur. İlçelerinde yaşayan ve belediyeye başvuran azınlık topluluklarına mensup bireylerin sayıca az olduğunu, kendisinin ancak birkaç vaka deneyimlediğini söylemiştir. Azınlıklarla ilgili sorunun ülkenin genel sorunları ile yakın ilişkisinin olduğunu belirtmiştir.

Suat

İstanbul'da B İlçesi Sosyal Hizmet Merkezi'nde çalışmaktadır. Psikoloji bölümü mezunudur. Hizmet verdikleri bölgelerin İstanbul'da azınlıkların en fazla yaşadığı bölgeler olduğunu ancak azınlıkların SHM'ye başvurmadıklarını belirtmiştir. Yapılan işin sosyal hizmet olduğunu bu nedenle birey konusunda sorun yaşamasa da makro çalışma konusunda sorunlar yaşadığını ifade etmiştir.

Zerrin

İstanbul'da D İlçesi Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğünde çalışmaktadır. Birim sorumlusu olarak çalışmaktadır. Belediyelerinin azınlıklarla çalışma konusunda deneyimli olduğunu, her dönem mutlaka bir Belediye başkan yardımcılarının azınlıklardan seçildiğini ifade etmiştir. Azınlıkların yaşadıkları ilçenin ilk sakinleri olduğunu ancak artan konut fiyatları ve hayat pahalılığının azınlıkların bölgede tutunmasını zorlaştırdığını ifade etmiştir.

3.3. ARAŞTIRMANIN YAPILDIĞI YERLER

Araştırma sürecinde azınlık topluluklarına mensup bireylerle, katılımcıların belirttiği yerlerde yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Ankara, Elazığ, İstanbul ve Mardin illerinde gerçekleştirilmiştir. Sadece bir görüşme katılımcının İsrail'de olması sebebiyle online olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme yerleri konusunda katılımcıların yönlendirmesine uyulmuş, tek kıstas olarak ses kaydı açısından sorun yaşamamak adına görüşme yerinin olabildiğince sessiz olmasına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda görüşme gerçekleştirilen mekanlar aşağıda sıralanmıştır:

- Türkiye Büyük Millet Meclisi

- Yahudi Gazetesi Ofisi
- Tarlabası Süryani Vakfı Binası
- Midyat Mor Barsom Kilisesi
- Tarabya'da Dış Ticaret Ofisi
- Bulgar Eksarhlığı Binası
- Rum Derneği
- Elazığ Sanayi Sitesinde Tarım Motorları Bayii
- Mardin Kırklar Kilisesi Papaz Evi Bahçesi
- Fatih Camii Avlusu
- Fatih'te bir Nargileci
- Şarap Dükkanı
- Mardin Eski Süryani Okulu Binası
- Cevahir AVM
- Ankara Azize Tereza Kilisesi
- Kurtuluş'ta bir Kafe
- Küçükçekmece Gölü Kıyısında bir Kafe
- Belediye Binası
- Sosyal Hizmet Merkezi
- Ermeni Hastanesi
- SYDV Müdürlüğü
- Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi (Online Görüşme)

3.4. ARAŞTIRMA SÜRECİ

Araştırmının tüm aşamalarındaki zamansal plan aşağıdaki tabloda sunulmaktadır:

Araştırma Süreci	Zaman Aralığı	Süre
	(1 Mart 2016 - 15 Aralık 2017)	
Araştırma Önerisinin Hazırlanması ve Ön Hazırlıklar	1 Mart – 15 Haziran	3,5 ay
Planlama	1 Haziran – 1 Ağustos	1,5 ay
Literatür Taraması ve Kuramsal Çerçeve	15 Temmuz – 1 Kasım	3,5 ay
Soruların Oluşturulması	1 Kasım – 1 Aralık	1 ay
Üniversite Etik Komisyonundan İzin Alınması	1 Aralık – 31 Ocak	2 ay
Randevulu Görüşmelerin Yapılması	1 Şubat – 15 Eylül	7,5 ay
Verilerin Aktarımı ve Çözümlemesi		
Verilerin Analizi ve Yorumlanması	15 Eylül – 15 Kasım	2 ay
Çalışmanın Son Halinin Verilmesi	15 Kasım – 15 Aralık	1 ay

Tablo 3. Araştırma Süreci

3.5. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Bu araştırmada Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarına mensup bireylerle ve sosyal hizmet sunumunda görev yapan profesyonellerle gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşme tekniklerinden yararlanılmıştır.

3.5.1. KATILIMCI GÖZLEM VE DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SÜRECİ

Nitel araştırmada katılımcı gözlem, araştırmacının araştırma özneleri olan birey ve grupları kendi yaşam ortamlarında gözlemlemesine olanak sağlar (Kümbetoğlu, 2005: 126). Katılımcı gözlemde, araştırmacı gözlem yaptığı ortamda grup üyelerinden birisi gibidir ve etik çerçevenin belirlediği bir sınırla katılımcılarla etkileşim kurar. (Demir, 2009: 303). Katılımcı gözlemde bir takım zorluklar söz konusudur. Araştırmacıdan hem gözlem yapıp süreçlerde

katılımcılarla birlikte hareket etmesi beklenirken hem de bağ kurmaması ve mesafeli durması beklenir. Katılımcı gözlemde en önemli nokta araştırmacının kendisine sorduğu 'ben kendimi sürecin neresinde konumlandırımalıyım?' sorusudur. Henüz araştırmanın başında sorulacak bu soru ile araştırmanın bağlamına, araştırma sorularına ve araştırmanın kuramsal örüntüsüne yön verilir. Katılımcı gözlem, hakkında çok fazla bilgi sahibi olunmayan birey, grup ve toplumlarla çalışırken çeşitli avantajlar sunar. Bu avantajlar;

- çalışılan katılımcıların kendi ortamlarındaki davranışlarını görerek onları tanıma ve davranışlarını anlama,
- gözlem yoluyla değişik olanı alışıldık olarak görme
- araştırmacının yerleşmiş ve doğru olarak kabul ettiği mitlerini dönüştürmek adına ufkunu açma'dır (Glesne, 2011: 90).

Araştırma önerimi sunmamı takiben araştırma öznelerimi oluşturan azınlık toplumları ile ilgili daha ayrıntılı bilgilere sahip olmak adına ilk olarak yazılı basından ve sosyal medyadan azınlıklara ait gazeteleri, portalları ve sayfaları takip etmeye başladım. Böylelikle azınlık toplumlarına mensup bireylerin önem verdiği konuları, dini bayramları ve diğer önemli günleri hakkında bilgi sahibi oldum. Ankara'da yaşıyor olmam her ne kadar azınlıkların yaşamlarını gözlemlemek adına dezavantaj oluşturuyor olsa da, bu durumu Ankara'da olan az sayıda ibadethaneye düzenli giderek çözmeye çalıştım. İbadethane yöneticilerine kendimi tanıtarak ibadet günleri aralarına katıldım. Kah bayram kutladım onlarla, kah cenaze duası ettim. Bu süreçlerde katılımcı gözlemci olarak aralarında olmanın araştırmacı olarak önkabullerimi aşmak, şemalarımı yeniden şekillendirmek adına beni güçlendirdiğini bizzat deneyimleyerek gördüm.

Hassas, kapalı ve incinebilir katılımcılar ile yapılacak sosyal hizmet araştırmalarında araştırmacının özellikleri de önem arz eder. Araştırmacının, araştırmanın gerçekleştirileceği toplumlara mensubiyetinin katılımcılara ulaşma ve güven açısından avantaj sağlayabileceği belirtilirken, araştırmacının araştırma yapılan toplumların üyesi olmamasının katılımcılara ulaşma ve kabul görme konularında dezavantaj doğurabilir yapıda olduğu belirtilmiştir (D'Cruz,

ve Jones, 2004: 59). Thuwai Smith (1999: 10) azınlık topluluklarına yönelik araştırma metodolojisini açıklarken bir takım sorulara yanıtlar aramıştır. Araştırma problemini kimin belirleyeceği, araştırmayı kimin yapacağı, araştırmamanın neye ve kime hizmet edeceği soruları bu sorulardan bazılarıdır. Sorulara verilen yanıtlarla birlikte zaten marjinalize olmuş olan topluluklarla yapılan araştırmalarda topluluğa ait olmayan bir araştırmacının katılımcıları güçsüzleştirebileceği dolayısıyla azami derecede hassasiyet göstermesi gerektiği ifade edilmiştir. Gerçekleştirilen araştırmada katılımcılardan birisinin şu ifadeleri araştırma sürecindeki hassasiyetin boyutunu özetler niteliktedir: *“Daha önce kimse böyle bir araştırma için gelmemiştii. İlk kez siz geliyorsunuz. O yüzden de biraz şey oldum böyle tedirgin oldum. Kimseyle paylaşmayacaksınız değil mi konuştuklarımızı. Aldığınız notları bana da bir kopya eder misiniz, elimizde bulunsun ne konuştuyusak” Uras (41 yaşında, Ermeni, Erkek).*

Araştırma sürecinde beni en çok zorlayan konu katılımcılara ulaşmada çektiğim güçlüklerdir. Herhangi bir azınlık topluluğuna mensup olmuyor olmam birçok yerde bana yönelik -anlaşılabilecek- bir güvensizlik ortaya çıkardı. Bu süreçte görüşme yapabildiğim kişilerin en az iki katı kadar kişi tarafından görüşme talebim reddedildi. Bunu aşmak adına literatürün de yönlendirmeleriyle nitel araştırmanın kartopu tekniğini tercih ettim. Yıldırım ve Şimşek (2013)'in belirttikleri üzere görüştüğüm her katılımcıdan beni başka bir katılımcıya yönlendirmesi hususunda talepte bulundum. Çoğu katılımcı bu talebimi reddetse de, yaşadığım sorunu aşmamda kartopu tekniğinin bana katkıları olduğunu belirtmeliyim. Araştırma kapsamında görüştüğüm katılımcılardan birisinin şu aktarımı yaşadığım süreci en iyi şekilde özetlemektedir: *“Şayet Şaul (bir diğer katılımcı) sizinle görüşüp sizi bana olumlu refere etmeseydi. Ben de sizinle görüşmezdim. O görüştüm, iyi biriydi demeseydi görüşmezdim sizinle. Çünkü gerçek niyetinizi bilemem” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).*

Gerçekleştirilen araştırmada Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarına mensup katılımcılar ile azınlıklara yönelik sosyal hizmet sunumu gerçekleştiren profesyonellerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Derinlemesine görüşme araştırmacının katılımcıya bire bir ve yüz yüze sorular sormasına imkan sağlayan, merak edilen konulara detaylı yanıtlar almak adına açık uçlu soruların

tercih edildiği bir veri toplama tekniğidir (Tekin, 2006: 101). Katılımcılar ile gerçekleştirdiğim derinlemesine görüşmelerde katılımcılara yarı yapılandırılmış sorular yönlendirdim. Yarı yapılandırılmış sorular, nitel araştırmanın doğası gereği derinlemesine bilgi edinmek adına açık uçlu ancak belirli bir sistematik dahilinde hazırlanmış sorulardır (D'Cruz, ve Jones, 2004: 60; Demir, 2009: 291). Hazırlamış olduğum soruları, Ek.3 ve Ek.4'te yer alan iki ayrı görüşme formu formatında düzenledim. Görüşme formlarını 'Bireylere' ve 'STK / Vakıf / Belediyelere' yönelik soruların farklılık arz etmesi sebebiyle iki ayrı form şeklinde düzenledim. Görüşme formlarımı hazırlarken Yıldırım ve Şimşek (2013: 155-166)'in de belirttiği üzere;

- Kolay anlaşılabilir sorular oluşturma
- Belirli bir odak çerçevesinde görüşmeye imkan tanıyan sorular oluşturma
- Açık uçlu sorular sorma
- Yönlendirmekten kaçınma
- Çok boyutlu sorular sormaktan kaçınma
- Derinlemesine bilgiye ulaşmak adına alternatif sorular ve sonda soruları hazırlama'ya çabaladım.

Görüşme süreleri yaklaşık 45 dakika ile 90 dakika aralığında sürdü. Görüşmeye başlamadan önce Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan izin aldığımı belirttikten sonra, katılımcılardan Gönüllü Katılım Formu'nu okumalarını ve imzalamalarını talep ettim. 31 görüşmeyi, katılımcıların izinlerini alarak bireysel cep telefonumun ses kayıt özelliği ile kaydettim. Dört katılımcı ise, ses kaydı almamam şartı ile görüşmeyi kabul etti. Ben de o dört görüşmede not tutarak görüşmeleri kaydetme yoluna gittim. Aldığım ses kayıtlarını görüşmelerimi takiben deşifre ettim.

3.6. VERİLERİN ANALİZİ

Gerçekleştirilen araştırmanın analiz sürecinde ilk olarak ön veri analizinden yararlanılmıştır. Araştırmanın analiz aşamasına geçmeden önce, analizi fikri aşamada sistematik açılardan başlatmaya imkan sağlayan ön veri analizine başvurulmuştur. Ön veri analizi, veri toplama ve analizin örüntülü bir biçimde eş

zamanlı olarak yürütülmesine imkan tanır. Ön veri analizi, veri toplama sürecinde araştırmacıyı asıl amacından uzaklaştıracak durumların önüne geçmek, araştırmacının sahadan edindiği verileri ayrıntılı olarak düşünmeye ve eksik görülen noktalara odaklanmaya imkan tanır (Miles ve Huberman, 2015: 50). Nitel tasarımla oluşturulmuş sosyal hizmet araştırmalarında veri toplama süreci ile verilerin çözümlemeye ve analiz edilmeye başlama süreçleri eş zamanlı yürütülür (D'Cruz, ve Jones, 2004: 150).

Nitel analiz sürecinde araştırmacılar, alanda gerçekleştirmiş oldukları çalışmadan elde ettikleri verilerin içerisinde saklı duran kısımları keşfetmeyi kendisine amaç edinir (Özdemir, 2010: 328). Gerçekleştirilen çalışmada nitel araştırmanın da doğasına uygun olarak ön analiz sürecinde not edilen ve derin okumalar sürecinde pekiştirilen ayrıntılı incelemeler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda analiz sürecinde özetle;

Yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen 31 ses kaydı ve dört not kaydı çözümlenerek kelimesi kelimesine Microsoft Word belgesine aktarılmıştır. Yazılı çözümlemesi gerçekleştirilen metinler döne döne okunarak öne çıkan temalar belirlenmiştir. Daha sonra bu temaların altlarında gruplanan kategoriler oluşturulmuştur. Kategori oluşturmaya ilk olarak birinci derece kodlar ile başlanmış daha sonra ise kuramsal çerçeve ile bağlantılı ileri düzeyde kodlamalar gerçekleştirilmiştir. Kodlamaların gerçekleştirilmesi ile her kategorinin altında da alt kategoriler oluşturulmuştur. Böylelikle, genel çatıyı oluşturan temalar, temaların altında kategoriler ve kategorilerin altında alt kategoriler oluşturularak nitel araştırma tasarımına uygun olarak analiz gerçekleştirilmiştir. Bir sonraki bölümde bahsi geçen temalar ayrıntılı olarak incelenecektir.

4. BÖLÜM

ANALİZ VE TARTIŞMA

Verilerin analiz ve yorumlarının yapıldığı bu bölümde süreç; kavramlarla azınlık olmak, azınlıkların toplumsallaşma süreçleri, azınlıkların hakları ve gereksinimleri, azınlıkların hakları ve gereksinimleri ile ilgili sorunlara yönelik çözümler, azınlıklarla yönelik sosyal politika ve sosyal hizmet olmak üzere beş ana tema üzerinden yapılandırılacaktır.

4.1. KAVRAMLARLA AZINLIK OLMAK

Analiz ve tartışmanın ilk kısmı olan bu bölümde azınlık literatüründe irdelenen çalışmalarda sıklıkla karşılaşılan ve bu araştırmada da öne çıkan bazı kavramlar tartışılmaktadır. Araştırma analiz sürecinde öne çıkan bu kavramlar; azınlık, farklılık, ötekileştirilme ve ayrımcılık kavramlarıdır. Araştırmaya dahil olan katılımcılar, azınlık kavramı ile ilgili görüşlerini dile getirirken kavramın muğlaklığı üzerinde durmuştur. Kavramın insanları sayılara hapsedercesine nicelik belirten bir kavram olduğu, bu sebeple de sorgulanması ve derinlemesine irdelenmesi gereken bir yapıda olduğu ifade edilmiştir. Böylelikle kavramın yerine konulabilecek yeni bir kavrama duyulan ihtiyaç da açığa çıkmıştır. Azınlık kavramının birlikte tartışıldığı diğer kavramlar ise, farklılık, ötekileştirilme ve ayrımcılık kavramlarıdır. Bahsi geçen kavramların azınlıkların neden az(ınlık) olduklarına yönelik soruları cevaplayacak nitelikte anlaşılabilirliği olan kavramlar olduğu düşünülmektedir.

4.1.1. Azınlık Kavramının Muğlaklığı

Azınlık kavramı, bölüm 2.1.2'de de ifade edildiği üzere net olarak çerçevesi çizilemeyen, üzerinde çeşitli kavramsal sınır tartışmaları olan bir kavramdır. Çalışmanın bu bölümünde azınlık topluluklarına mensup bireylerin bakış açısından azınlık kavramının algılanışı görünür kılınmaya çalışılmıştır. Paylaşılan ifadeler çok yönlü bir kavramsal tartışmayı beraberinde getirmiştir.

Toplumu oluşturan toplulukların bir kısmını azınlık olarak ifade etmek, eş zamanlı olarak bir diğer kısmını da çoğunluk olarak kabul etmek anlamını taşır. Bu noktada azınlık kavramının tanımlanmasında öne çıkan temel ifade azınlığa karşı çoğunluğun neye karşılık geldiğidir:

“Çoğunluğa bir karşıtlık aslında. Siz azsınız biz çoğuz demek gibi bir şey. Azınlık Yunancada da var: miononita. Mion, eksi demek. Tabi ki bunu duymak da hiç hoş değil. Az kişilerden oluşan bir toplum. Farklı dine ait olan, farklı dili konuşan, farklı kültür, örf ve adetleri benimseyen kişilere işte azınlık deniliyor” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

Kavramsal ifadenin bireylere yansımaları da çoğunluk olarak ifade edilen topluluktan ayrı olarak konumlandırılma ile ilişkilendirilmektedir. Azınlık topluluklarına mensup bireylerce kavramın algılanması ötekileştirilme ve ayrımcılık söylemleri ile ilişkilendirilmektedir: *“Bence azınlık sözü ayrımcı, aşağılayıcı bir ifade taşıyor. Yalnız Türkiye’de bu şekilde bir azınlık durumu söz konusudur. Hiçbir zaman Türk değilsin, hep yabancı ve azınlık olarak görülüyorsun” İzak (62 yaşında, Yahudi, Erkek).*

Kavramın tanımlanmasında bir diğer önemli nokta da din üzerinden yapılan ayrımdır. Müslüman olanlar ve olmayanlar şeklinde ifade edilen kavramın, kimliği bir diğer dini kimlik üzerinden tanımlamayı gerekli kıldığı için tercih edilmediği ifade edilmektedir:

“Sayısal bir şey üzerinden tanımlamayı din üzerinden tanımlamaktan daha iyi buluyorum gayrimüslim gibi. Gayrimüslimi asla kullanmam ben. Müslüman olmayan evet niye bunu söyleyeyim” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Bir ruhani çıktı. Gayrimüslim demek Müslüman demenin hak olduğunu iyi adam olduğunu kabul edip dışında olanların Allah’ın adamı olmadığı anlamını kabul etmek olacağını söyledi, bir sürü açıklama yaptı” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Azınlık kavramının milliyetçi söylemler açısından karşılık bulan bir yönü vardır. Fransız Devrimi sonrası ulus devlet idealinin önem kazanması çokkültürlü toplumları etkilemiş ve her topluluğun kendi kimliğine sarılmasına sebep

olmuştur (Sigalas, 2015: 46). Bu noktada azınlık ve milliyetçilik tartışması üzerinden kavramsal sorgulamalar yapılmaktadır: *“Batının o egemen söyleminden kurtulmamız gerekiyor, Allah aşkına daha önce ırka mı bakılıyordu yani. Fransız milliyetçiliğinden sonra insanlar ırklara yöneldi. Yok biz Yunanlıyız, Rum’uz diye” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).*

Bölümde yer verilen azınlık kavramına ilişkin sınıflandırmalar, kavramın anlamsal açıdan muğlaklığını ortaya koymaktadır. Sınıflandırmalar kadar üzerinde durulması gereken bir diğer önemli nokta ise nedensellik tartışmaları olmalıdır. Buradan hareketle, azınlık kavramının tanımlanmasında çoğunluk olarak ifade edilen kültürden ayrılan noktalarda bireyleri nicelikle ifade etmek yerine toplumun bir kesiminin neden azınlık hale geldiğinin sorgulanması gereklidir: *“Azınlık olması, bir yandan da keşke yüzleştirici bir kavram olarak da karşımıza çıksa. İnsanlara bu az olmayı sorgulatan, neden bu insanlar bu kadar azı sorgulatan bir kavram olarak da karşımıza çıksa keşke” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).*

4.1.1.1. İnsanları Sayılara Hapsetmek

Azınlık kavramının öznesi insan olan bir topluluğu niceliksel bir ayrıma yönlendirerek ayırması durumu, katılımcılardan Anuş tarafından *‘insanları sayılara hapsetmek’* olarak ifade edilmiştir.

İnsanları sayılarla ifade etmek, bazı katılımcıları da azınlık çoğunluk karşılaştırmasının temeline yönelik sorgulamalara götürmektedir. Bu anlamda toplulukların ortada hiçbir neden yokken bir dönem oldukça fazla nüfusa sahip oldukları bölgelerde azalması mümkün görünmemektedir. Bu durum da katılımcıları salt bir ‘azalmışlık’ ifadesi yerine anlamsal açıdan daha çok şey ifade eden ‘azaltılmışlık’ ve ‘azınlık edilme’ kavramlarını kullanmaya yönlendirmektedir:

“Aslında Ermeniler de, Rumlar da, Süryaniler de bu memlekette bayağı bir coğrafyayı kaplıyorlardı, belli bir sayıları vardı. İlk önce ona bakmak lazım. Belki de azınlık edildiler” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

“Biz azınlık değildik ne Ermeniler, ne Rumlar, ne Süryaniler biz azınlık değildik, azınlık diye tanımlanmıyorduk. Biz millettik Ermeni milleti, Rum

milleti, Süryani milleti Osmanlı milletler sistemi içerisindeki milletlerdendik biz. Kendi kurumsal yapılanmamız vardı, kültürel özerkliğimiz vardı, Ruhani özerkliklerimiz vardı, organizasyonlarımız vardı. Hiçbir şekilde azınlık değildik ama büyük bir yıkımla azaltıldık” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

Azınlık topluluklarının sayıca azalmasının, yaşanan sorunlar neticesinde göç etmek durumunda kalma ile yakın ilişki içerisinde olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda göçün, azınlıklar için adeta süreğen bir yapıya dönüştüğü ifade edilmektedir. Bu durumun da azınlık topluluklarına mensup bireylerin cemaatlerinden bahsederken sayıları sıklıkla kullanması yönünde bir eğilim doğurduğu görülmektedir:

“Burada da her geçen gün azınlıkların hem mahalleyi, hem şehri hem de ülkeyi terk ettiği günler yaşıyoruz. Musevi toplumu şuanda 17.000 kişi falan. Çok daha yüksekti bir 10 sene evvel, 20- 25.000’lerin üzerindeydi nüfus” Avram (57 yaşında, Yahudi, Kadın).

“Herkes göç etti. 200 binlerden 100 binlere oradan da düştük 2000’lere. Ve gençler çok azaldı. Bu 2000 kişinin yüzde 80’i diyelim belli bir yaşın üstündeki yaşlılardan oluşuyor” Konstantin (Dernek Başkanı/ Rum Vakıf Derneği, Erkek).

Azınlık topluluklarının tarihte önemli nüfusa sahip oldukları bölgelerde, günümüzde yok denecek kadar az bir nüfusta oldukları aktarılmaktadır. Bu durum da azalmanın ve takip eden süreçte azınlık hale gelmenin gerçek manasıyla ne anlama geldiğini görmek açısından önemli olduğu düşünülmektedir:

“Ama dediğin gibi yani örneğin mesela Elazığ’da azınlığınız iki kişiyiz, üç aileyiz, kaybolmuşuz” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).

“Malatya’nın üçte biri Ermeniyken, ciddi bir nüfusken küçük bir azınlığa dönüşüyoruz” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

Sonuç olarak, çeşitli sebeplerle sayıca azalan toplulukları, niceliksel bir ifade ile azınlık olarak değerlendirmek “insanları sayılara hapsetmek” olarak ifade

edilmiştir. Bu anlamda azınlık topluluklarının, eylemden söyleme insani bir bakış açısıyla değerlendirilmesinin gerekliliği açıktır:

“Azınlıkları belirlerken kimse insani bakmıyor, rakam koyuyor kimin azınlık olacağını rakamlar belirliyor. Bu biraz şey gibi soykırım nedir? İnsanlar ölmüş ve siz rakama göre soykırım olup olmadığını tartışıyorsunuz. Bu mudur yani?” Arzu (Siyaset Bilimci/ B Sosyal Hizmet Merkezi).

4.1.1.2. Kavramsal Sorgulama ve Muadil Kavram

Önceki iki bölümde de değinildiği üzere, azınlık kavramının anlamına ve kullanımına ilişkin çeşitli görüşler mevcuttur. Bu görüşler temel olarak iki başlık altında sınıflandırılabilir. İlk görüş, kavrama bir anlam yüklemeyen katılımcıların ifadeleridir. İkinci görüş ise kavramın ayrıştırıcı ifadeler taşıdığını belirten katılımcı görüşleridir. Bu noktada kavramsal sorgulamayı takiben kavramın yerine kullanılabilecek ayrımcı, ötekileştirici, farklılaştırıcı olmayan muadil bir kavramın ne olabileceğine dair görüşler dile getirilmiştir.

Kavramın taşıdığı anlama ilişkin sorgulamaların yanında kavrama herhangi bir anlam yüklemeyen görüşler de mevcuttur. Bu bağlamda katılımcılardan Dimitris'in kavramı, yalnızca terminoloji olarak gördüğünü belirten görüşü aşağıda sunulmaktadır:

“Türkiye’de kavramlar konusu bir tartışma konusu ama ben azınlık, gayrimüslim gibi kelimelerden rahatsız olmuyorum. Bunu tamamen terminoloji olarak görüyorum. Onun özünün hangi anlamda ifade edildiğini dikkate almıyorum. Birçok insan çok afedersiniz, çok sevmediğimiz bir kelime ama başka bir kelime de bulamıyoruz diye kendilerini düzeltmeye çalışıyor. Hiç ben öyle almıyorum. İnsanlar gayrimüslim dediği zaman, azınlık dediği zaman küçümsemek, hor görmek, az görmek gibi böyle üstten bakma gibi bir algılarının olmadığını düşünüyorum. Benim de bu anlamda bir kaygım yok, insanlar bunu mu demeye çalıştı gibi” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Kavramsal sorgulama temelde niceliğe yönelen azınlık- çoğunluk ifadelerinden ziyade niteliğe yönelen etkin olma durumu üzerine yoğunlaşmayı görünür

kılmaktadır. Eşit vatandaşlık vurgusunun ayrıştırıcı kullanımların önüne geçmesi beklenen ve arzu edilendir:

“Hani biz azız neye göre azız, Yahudi olduğumuz için azız ama ben çoğunluktan bile ilerdeyim, çoğum, çoğulum yani azınlık değilim, az değilim. Başka konularda belki ortalamanın da üstünde çoğulum. Ha nedir buradaki kriterler dini, etnik şu bu kriterler dolayısıyla biz her zaman azınlık kelimesinden nefret etmişizdir. Ben özellikle nefret etmişimdir ve eşit vatandaş olma arayışlarımız bugün de halen devam ediyor. Ama ayrıştırıcı dilde öyle duruyor o azınlık kelimesi” Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek).

Azınlık kavramının içerdiği dinsel ve ırksal temelde ötekileştirici ve ayrımcı ifadelerin ortadan kaldırılması adına kavramsal sorgulamanın yanında beklentileri karşılayacak yeni bir tanımın yapılması ihtiyacı belirtilmektedir:

“Türkiye’de nasıl Türk İslam kimliği iç içe geçmişse, Hristiyan Ermeni kimliği de iç içe geçmiş. Bilmiyorum Avrupa’da nasıl, oradaki arkadaşına soracağım. Sonuçta garip bir durum Ermenilik ırksal bir kavram, Hristiyanlık ise dinsel bir kavram. Yani bun kadar zorlayıp, birbirine bitişirmeye gerek yok. Sonuçta bence tüm bu kavramları yeniden tanımlamamız gerekiyor” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

Azınlık topluluklarının ‘azınlık’ kavramına ilişkin söylemde kavramın yerine geçebilecek yeni muadil kavramlara ihtiyaç duyduğunu ifade eden aktarımları aşağıda sunulmaktadır:

“Evet azınlıkla ilgili ayrımcı ifadeler içermeyen başka bir kavram olsa ben onu kullanmayı tercih ederim de şuan için bence bir alternatifi yok” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Kimileri farklı inanç gruplarını tercih ediyor, azınlık yerine” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Azınlık yerine bence farklı toplumlar söylemini kullanabiliriz” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

“Düşünmeye hiç gerek duymadan kardeşlerim derim ben. Başka hiçbir şeye gerek yok yani” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

Yeni bir kavramın kullanılmasının ayrımcılığın algıda yok edilmesinin önüne geçemeyeceği, asıl değişmesi gerekenin kavrama yüklenen anlam olduğunu ifade eden Avram'ın görüşü şu şekilde dile getirilmiştir:

“Her ne kadar muadil bir kavram geliştirilse de o ötekileştirilmeyi içerecektir. Yani bütün mesele buradaki genel resme baktığında Avram'ın Serhat'tan bir farkı var mı? Yani ne farkı var ki? Şuanda var birisi Müslüman bir Türk diğeri Yahudi. Ama belki inanmıyor Avram ya da Serhat ama fark etmiyor sonuçta yazıyor ya kimliğinde Musevi diğeri de Müslüman bitti. Artık yazmamaya başladılar galiba ama fark etmiyor mutlaka azınlık olarak ötekileştiriliyorsun” Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek).

Henüz kavramda ayrımcılık oluşturduğu düşünülen azınlık ifadesi yerine yeni bir kavramın kullanılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu noktada, tüm kimlikleri birleştirici yeni bir kavramın öne çıkmasına duyulan ihtiyacı dile getiren katılımcılardan Meline, toplumu oluşturan tüm bireyleri ve toplulukları ortak paydada birleştiren mekânsal bir kavram olan ‘Anadolulu’ kavramını öne çıkarmaktadır:

“Ben uzlaştırıcı üst kimliğin Anadolulu kavramı olduğunu düşünüyorum. Eğer bir kimlik ve kavram arıyorsak bu kesinlikle Anadolulu kimliği olmalı. Anadolu nasıl dünyanın dört bir yanından gelen insanlara kucağını açmış ve hiçbir şekilde insanlarına kin kusmamışsa. Ancak daha sonra batılı devletlerin oyuna gelip bu kini kusmuşsa bu duruma iyi bakmak ve tekrar öze dönmek gerekir” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

4.1.2. Farklılık

“Sen soruyorsun diye ben bu farklılıkları düşünüyorum. Artık alıştık çünkü” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

Farklılık, azınlık topluluklarına mensup bireylerin başat toplumla ilişkilerinin başladığı ilk zamandan itibaren yüzleşmek durumunda kaldıkları bir durumdur. Azınlık toplulukları; din, etnisite, dil, kültür gibi özellikleri nedeniyle başat toplumdan farklılaşırlar (Phinney ve Rotheram, 1987: 274). Din, etnisite, dil ve kültür gibi kültürden kültüre değişen aidiyet temelli farklılıklar, bireylerin

tercihlerine bağılı olarak kolaylıkla değişebilecek özellikler olmamakla birlikte, bireylerin kendi kimlik ve aidiyetlerinden olmayan bireyleri kolayca farklılaştırdığı ve sosyal sınıflandırmaya tabi tuttuğu görölmektedir (Demirtaş Madran, 2012: 31). Dovidio ve diğ. (2013: 3) farklılık çalışmalarının ilk günlerinden bu yana karşılaşılan ve önyargının doğası olarak ifade edilen durumu bir grubun üyesi olan bireyin, bir diğer grubu ve üyelerini farklı olarak görmesi üzerinden açıklamışlardır.

Azınlıklar henüz çocukluk dönemlerinde, aileleri ve yakın çevrelerinden ayrılıp geniş toplumdan temsilcilerle temas kurdukları ilk an farklı olduklarını deneyimlemektedir. Farklılığın ilk deneyimini ‘sokağa çıkmak’ aforizması ile aktaran katılımcılardan birinin şu ifadesi *“Evet evet ister istemez yaşanıyor. Ne kadar böyle hani her gün olmasa da, yani çocukluktan sokağa çıkmakla başlıyor. Fıllah’tır diyor bu. Fıllah yani köle anlamına geliyor gerçeği. Kürtçede Hristiyan demek” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek)* yaşanılanları özetler niteliktedir. Farklılığa yönelik farkındalık gelişimi çoğunlukla küçük yaşlarda deneyimlenmekte, çocukların etrafındaki çocukları da kendileri gibi düşündüğü süreçlerden ‘oğunluğa göre biz farklıymışız’ı deneyimleme sürecine evrililmektedir:

“Yuvalaydım. şunu biliyordum ama bizde cuma akşamları şabat kutlanır muhakkak ya babaannemin evine gidilirdi ya da bizim eve onlar gelirler ve şabatı öyle kutlarız. O yüzden biliyorum cuma günleri normal günlere göre biraz daha geç yatarım. Bizim yuvada şey vardı, bir takım öğrenciler öğle uykusuna yatarı. Ben ise o öğle uykusuna yatan çocuklardan değildim. Ama o gün canım mı istedi ne oldu bilmiyorum bugün cuma olduğu için bu akşam babaannemler bize gelecek ve ben geç yatacağım o yüzden beni de uyutun dedim. Zannediyorum ki herkesin babaannesi o akşam onların eve gelecek ve bu olağan bir şey. Ben öyle deyince neden dediler bana? Ben de bugün Cuma ya diyorum. Herkes bana garip garip bakıyor. Sonra bunu anneme anlatmıştım. Bunun üzerine annemle babam bana bu olay üzerine bizim biraz daha farklı olduğumuzu ve geleneklerimizin farklı olduğunu söylemişlerdi. Hatta ailem çok dalgaya da aldı beni sen nereden farkındasın ki bugünün Cuma olduğundan, hâlbuki çocukken insan birçok

şeyin farkında oluyor, neden farkında olmayayım” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

Okul çağı öncesi başat toplumla yakın ilişkileri olmamış azınlık topluluklarına mensup ailelerin çocukları kamusal alana ilk girdikleri zaman dilimi olan okula gitme dönemleriyle birlikte farklı olduklarını anladıklarını ifade etmektedirler:

“Farklı olduğunuzu bir kere ilk olarak okula gittiğinizde isminizi telaffuz edememeleriyle yaşıyorsunuz. Benim ismim şuanda Avram ama benim ismim önceden başka daha zor bir Yahudi ismi idi. Telaffuz edemedikleri anda hocanın bile, ilkokul öğretmeninizin bile. Veya ismin nereden geliyor, siz kimsiniz diye sordukları ilk günden itibaren başlıyor zaten farklı olduğun. O günden itibaren, sana hocanın ismini telaffuz etmekte zorlandığı veya bu nasıl bir isim gerek hocanın gerek arkadaşlarının dediği günden itibaren, öteki olduğumu anladım. İsimle başlıyor yani kimlik, kimlik en önemli sacayağı” Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek).

Farklılık deneyimlerinin henüz soyut düşünmenin çok fazla gelişmediği çocukluk dönemlerinde deneyimlenmesi azınlıklar açısından zor süreçleri beraberinde getirmektedir. Yaşananları sorgulamaya çalışmanın travmatik etkisine değinen bir katılımcı deneyimini şu sözlerle ifade etmektedir: *“Bu bir travma etkisi yani düşünsene farklı hem de yasak bir dil. Kendi anadilini sokakta konuşamazsın, evde konuşacaksın falan. Çocukken bir sorgulamaya gidiyorsun yani” Agop (36 yaşında, Ermeni).* Görüldüğü gibi azınlık topluluklarına mensup bireyler, toplumun çoğunluğunu oluşturan bireylerle temas noktalarında farklılık kavramını yaşayarak öğrenmekte ve deneyimlemektedir. Deneyimledikleri süreç çoğunlukla çocukluk dönemine rast geldiği için çocuk kavrayışıyla kendilerine yönelik bir farklılık algısına paralel olarak diğer insanların farklı olduklarına yönelik bir algı da eş zamanlı olarak süreci inşa eder. Çalışmanın bu bölümünde farklılığın bireysel ve kolektif algısına yönelik aktarımlara yer verilecek bunun yanında azınlıkların farklılıkla yüzleşme ya da yüzleştirilme deneyimleri paylaşılacaktır.

Farklılığın bireysel manada ne tür bir anlam taşıdığını ortaya koymanın kavramın her bireyde özgün bir anlamı olduğunu görmek açısından gerekli olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların farklı ve farklılık kavramlarına yönelik

bireysel tanımlamaları bulunmaktadır. Katılımcılardan Malke kavramın kendisi açısından ne anlama geldiğini *“Benim için farklılık kesinlikle sadece iyi niyetli, vicdanlı insan; kötü niyetli, vicdanın susturmuş bir insandan ibaret yani”* Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek) sözleriyle ifade ederken, bir diğer katılımcı Kazım ise kavramı *“Farklılık anlamında ben insanlara iki türlü bakıyorum bu insan dost mu düşman mı diye. Mesela biri Müslüman olup da düşman da olabiliyor. O kişi Müslümandır diye benim dostum değildir yani. Mesela gayrimüslimden bana zarar gelmiyor, o kişi benim dostum da olabilir”* Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek) sözleriyle tanımlamaktadır. Her iki ifadede yer verilen iyinin karşısına kötü, vicdanlının karşısına vicdanı susturulmuş, dostun karşısına zarar veren kişinin konulması farklı tanımına ilişkin karşılaştırmalı bir değerlendirmenin yapıldığı göstermektedir. Farklılık ile ilgili katılımcılara ne tür deneyimleri olduğu sorulduğunda ise, katılımcıların bazılarının dini ve etnik aidiyetleri üzerinden kavramı tanımlama ve ilişkilendirme yoluna gittikleri görülmektedir:

“Yani benim doğrudan kendi çevremde, daha kapalı bir çevre olduğu için belki de. Tabi ki de bizden olmayanla, yani Ermeni olmayanlarla böyle çok iletişim kurduğumuz bir şeyimiz yoktu, ortamımız yoktu. Kimdi farklı dersiniz aslında bizden olmayan herkes” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Farklı din bakımından. Bu Müslüman biz Hristiyan’ız. Onlar camiye gidiyor, biz kiliseye gideceğiz. Bu da bir farklılık anlamına geliyordu. Böyle tanımlayabilirim farklılığı” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

Farklı kavramı her ne kadar toplumun başat kesimi tarafından azınlıklara yönelik dillendirilen ve azınlıklarla ilişkilendirilen bir kavram olarak görülse de farklılığın azınlıklar tarafından yani ters açıdan görünümü ise aşağıdaki şekildedir:

“Farklııııı, ıııı şöyle yani her ne kadar hepimiz Süryani olsak da, çevre köylerimizin hepsi Müslüman Kürtlerden oluşuyor. Yani farklı dediğiniz zaman farklı dışarıdan bir köylü, Müslüman bir köylü geldiği zaman diyebiliriz farklı diye” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

“Müslümanlar bize göre farklı olanlardı, ne kadar azınlık da olsak. Sonuçta onlar için Vedre diye bir tabir kullanılırdı. Yeşil demek vedre işte cami yeşilinden geliyor. Onlar farklıydı bizden” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Bölümde bahsi geçen tanımlamalardan hareketle, farklılık bazen yarattığı etki bakımından görülmeyen, istenmeyen bir kavramsal yapıyı ifade ediyor olabilir. Bireysel bakış açıları ve yaşam deneyimleri söz konusu olduğunda ise kimi zaman herhangi bir anlam ifade etmeyen kimi zaman da anlamını yitiren bir kavrama dönüşebilmektedir.

“Aslında benim için çok da bir anlam ifade etmiyor. Yani ben mesela bir az önce söylerken bile tırnak içine aldım ya onu. Hani çünkü o tamamen şey. Muhtemelen toplumsal ve toplumun size öğrettiği ve dayattığı bir şey. Ama ben tabi ki kabul etmiyorum. Ben farklı olduğumu düşünmüyorum yani” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Bizde farklı diye bir kavram yoktu, aile bireyleri içinde de yoktu hayır yoktu” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Yani hepimizi Allah insan olarak yarattı. Bilemiyorum. Ben farklılık göremiyorum” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

4.1.3. Ötekileştirilme

Önceki bölümde aktarıldığı üzere azınlık topluluklarının başat toplum tarafından farklı olarak görüldüğü noktalar bulunmaktadır. Bu farklılıklar dini, etnik, dilsel, kültürel boyutlarda yaşanabilmektedir. Farklılığın çeşitlilik olarak görüldüğü toplumlarda kavram pozitif bir anlam kazanırken, farklılığın ötekileştirmenin bir aracı olarak görüldüğü toplumlarda ise kavram negatif bir anlamı nitelemektedir. Bu sebeple bu bölümde kavramın etken hali olan ‘ötekileştirme’ ile edilgen hali olan ‘ötekileştirilme’ bilinçli olarak iki farklı kavram olarak kullanılmıştır. Smith, Bond ve Kağıtçıbaşı (2006: 229) ötekileştirilmenin etnik boyutlarının çeşitli kalıpyargılara dönüştüğünden bahsetmektedir. Bu kalıpyargıların etnik farklılığı olan bireylere karşı başka bireyler tarafından, toplumun geneli tarafından hatta diğer azınlık grupları tarafından taşındığından söz edilmektedir.

Bireylerin kendisini ve ötekini nasıl gördüğü, kendi özgeci kimliğini oluşturmada bir aşamadır (Millas, 2012: 110). Bu durumun azınlıklara yansıyan yönü ise tıpkı daha önce değinilen farklılığın deneyimlenmesi sürecinde olduğu gibi, çocukluk dönemlerinden itibaren ötekileştirilmeye maruz bırakılmaktır. Süreç adeta farklılaştırmanın takip ettiği ve negatif anlamda yaşama geçirilen boyutu olan ötekileştirilmeye evrilmektedir. Bu anlamda ötekileştirilmenin kendi başına deneyimlenen bir süreç olmaktan öte dayatılan hatta kanıksanan bir süreç olduğu şu sözlerle ifade bulmaktadır: *“Ötekileştirmeyi daha biz çocukken bir şey anlamazken onlar bize öğretiyorlar öteki olduğumuzu. İster istemez yani öteki olduğunu sen de hissediyorsun. Bazen o sana öteki olarak bakmıyor bile ama sen içinde ötekisin” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek).* Diekman, Eagly ve Johnston (2013: 209) önyargının bir gruba karşı negatif tutumlar olarak tanımlandığını ancak bu tutumlarında altında inançların yattığını ifade etmektedir. Bu bağlamda bireyleri başka bireyleri ötekileştirmeye iten sebebin öğrenilmiş inançlar olduğunu söylemek zor olmayacaktır. Buradan hareketle, aileden sonra sosyalleşme deneyimlerinin ilk yaşandığı çevresel sistem olan okul süreci de ötekileştirilmenin hissedildiği bir ortam olarak öne çıkmaktadır. Eldoğan (2017: 77) akran grupları tarafından reddedilmenin çocuklar üzerinde pek çok olumsuz etkisi olduğunu ifade etmektedir. Ötekileştirilmenin yalnızca akranlar arasında çocukça bir çekişme olarak görülemeyeceği zaman zaman kavgalara ve fiziksel şiddete dönüşen bir yanı olduğu söylenebilir. Sevük (2017: 91) çocukların gelişim süreçlerinde öğretmenlerin etkisinin adeta mimari bir süreç olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin de bu süreçte azınlık çocuklarına karşı çeşitli sorunlu yaklaşımlarda bulunabildiği katılımcıların deneyimleri ile şu şekilde ifade edilmiştir:

“Tabi ki o kadar örnek var ki şimdi sorunca insanın aklına gelmiyor. Mesela oruç aylarında, ramazan orucunda mesela ben aç aç akşama kadar dolaştığımı hatırlarım. Arkadaşlarım görmesin, ben onlara saygı olarak yemek yemiyordum ama arkadaşlarım aslında beni o durumda yakaladıkları zaman yani dövmeye kadar, kavgaya kadar gidiyordu bu olay. Birkaç kez de kavga yaşadık bu konuda mesela. Öğretmenlerimizden de gördük mesela birkaç tanesi sırf Süryaniydik diye bize hem nottan kırardı, hem soru sorduğumuz zaman terslerdi ondan sonra yani bize karşı böyle

cephe almış öğretmenlerimiz de vardı. Yani yaşadık şöyle köküne kadar yaşadım diyebileceğim, hatırlamak istemiyordum, hatırlamak da istemiyorum“ Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

“Ben yırtmıştım çünkü benim Türkçem düzgündü dolayısıyla yırtmıştım. Bir hocamız vardı İmroz- Gökçeada’lı olan herkesi sınıfta bırakırdı. Çünkü Türkçeleri bozuktu. Yani öğrenci takla atsa geçemiyordu o hocaların dersinden. Öyle bir önyargısı vardı hocaların” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Ötekileştirilmenin günlük yaşam pratiklerine yansıyan görünür hali ise söylemlerle deneyimlenmektedir. Ötekileştirici söylemlerin belli kavramlarla toplumsal nitelik kazanması ve adeta genel geçer bir kavram olarak dile yerleşmesi ötekileştirilmenin boyutunu gözler önüne seren önemli bir göstergedir. Günlük dilde kullanılan, bazen sadece şaka olarak görülen bazı ifadeler azınlıklarda negatif hisler yaratmakta ve üzüntüye sebep olmaktadır. Bu ifadeler örnek olarak, günlük yaşamda her türlü sosyal ortamda duyulabilen ‘gavur’ kelimesi verilebilir:

“Eee tabi ki bazı şeyler duyduğumuz vakit üzülmüyoruz. Mesela gavur kelimesinden ben hala daha üzüntü duyuyorum. Gavur, gavur, gavur ne yazık ki yöneticilerimiz de kullanıyor bu lafları. Gavur toplumda kullanılan acayip bir laf, rahatsızlık verici bir laf. Hristiyan ya da gayrimüslim demek yerine bir bakıyorsun gavur deyip çıkıyor işin içinden. Bu toplumda babalarımız büyümüş dedelerimiz büyümüş bizler büyümüşüz yani kendimi gavur olarak hissetmek istemiyorum. Gavur kelimesini duymak istemiyorum” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).

Söylem boyutundan eylem boyutuna ötekileştirmenin birçok sebebi vardır. Hiçbir açıklamanın haklı gösteremeyeceği düşünülen bu sebeplerden ikisi de katılımcılardan Şaul’un aşağıdaki paylaşımında ayrımcılığın sistemli bir paranoya haline dönüşmesi ve güvensizlik olarak belirtilmiştir:

“Bir kere güven sorunu var yani oradan da ötekileştirmeye ve ayrımcılığa uğruyoruz. Mesela Roni ile Hayko bi program yapıyordu azı karar çoğu zarar diye İmece TV’de. Soruyorlar sokak röportajları yapıyorlar. Bir Yahudi ile bir Ermeni program yapsalar ne yaparlar diye. Sokaktan gelen cevap

genelde ne olacak Türkiye'yi bölmeye çalışırlar oluyordu. Azınlık deyince bir vatan hainliği paranoyası da hakim. Sürekli de kaşınan bir olgu da zaten. Sen bir Yahudiysen ya mason olduğun zannediliyor. Keşke olsam o kadar para yok yani” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Ötekileştirilmenin nedenlerinden biri olarak ifade edilen ırkçılık kavramı ile de yakın ilişkisi vardır. Irk temelli bakış, ötekileştirilmenin nedenlerini anlamak anlamında derinlemesine irdelenmesi gereken konulardan biri olarak görülmektedir (Thompson, 2016: 119). Tercih ve seçim konusu olmayan ‘ırk’lara göre insanları ayırmanın anlamsızlığını katılımcılardan Meline’nin şu sözleri özetlemektedir:

“İrksal baktığın zaman ne kadar saçma değil mi bu mevzular. Komik geliyor yani. Seçmediğim bir şey sonuçta kardeşim. Seçmediğim bir şeyden dolayı nasıl bir şeyden gurur duyarım ya da nasıl üzülürüm ki. Ermeni olduğun için, Kürt ya da Türk olduğun için bu ne gurur duyulması bir şeydir, ne de yerilesi bir şeydir yani. Çünkü senin tercihin olan bir şey değildir bu. Sen o ailenin devamında çıkmış bir meyvesin yani. Bundan dolayı kesinlikle yargılanamazsın. Ama tercihlerinle ilgili eleştiri alabilirsin tabi ki. Yani hayatınla ilgili bazı kararlar alıyorsundur ve onunla ilgili eleştiriliyorsunuz. Bu tamam ama ırk o kadar şey bir kavram ki so what yani” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

Quinn, Kallen ve Spencer (2013: 380) ırkçılığa sebep olan önyargının, önyargıya uğramış kimlikler ortaya çıkardığını ve bu durumun bireyler üzerinde psikolojik etkilere yol açtığını savunmaktadır. Bu durum da ırkçılık karşıt bir etkiyle ötekileştirilen bireyleri kendi kimliklerine yönelterek bir takım savunma mekanizmaları geliştirmelerine sebep olabilmektedir. Bu durum bireylerin ötekileştirildiği ve baskı gördüğü irksal nedenleri yansıtarak savunmaya geçmesine sebep olduğu ifade edilmektedir:

“İnsanlar bana ırkçılık yaptı mı benim de kendi soyumu savunasım geliyor. Kimse benim geçmişime küfür edemez. Kimse beni hakir göremez. İnan bunu milliyetçilikten mi yapıyorum yoksa içimden mi geliyor bilemiyorum. Her şeye şimdi o gözle bakıyorum mesela hakaret ettikleri zaman

Ermenilere, bana dokunuyor yani” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).

Ötekileştirilmenin toplumsal boyuta yansıyan yönleri de bulunmaktadır. Topluma yansıyan yönleriyle ötekileştirilmenin bazı nedenleri vardır. Toplumsal yaşamda ötekileştirilmenin hissedilmesinde öne çıkan iki nedeni; siyasi söylemlerin ve konjonktürün etkisi olarak ifade eden katılımcılar Agop ve Yahya’nın aktarımları aşağıda sunulmaktadır:

“Bu durumu tahmin edebiliyorsunuzdur yani özellikle Ermeniler için bu ülkede yaşamak bayağı bir yorucu. Nereyi kaldırsan ucu bir Ermeni’ye dokunuyor. Toplum öyle yapıyor ya da siyasi liderler öyle yapıyor” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

“Siyasi konjonktöre baktığınızda ne bir Rum okulu kalmış Anadolu’da ne de bir Ermeni okulu. Yaşanan süreçler, 1915 olayları, akabinde cumhuriyetin kuruluşu, 1924’teki tekçilik üzerine kurgulanmış o yeni anayasa ve yeni bir ulus yaratma mantığıyla tek parti dönemini de düşünecek olursak Müslüman olmayan halklar o dönemde özellikle varlık vergisi, 1956’da İstanbul’da Rumlara yapılan o olaylar bütün bunları düşündüğünüzde kendimizi hiçbir zaman tam olarak özgür hissetmedik. Normal bir vatandaş olma noktasında geriye dönük siyasi süreçlere baktığımızda sorunlar büyüktü. Bu şekilde değerlendirebiliriz” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

Toplumsal sürece katılımın bir diğer önemli durağı olan askerlik süreci ötekileştirilme deneyimlerinin yaşandığı dönemlerden birisidir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan her erkek birey gibi vatani yükümlülüğü olan askerlik görevini ifa etmek, azınlık bireyler açısından ötekileştirilme süreçlerine dönüşebilmektedir:

“Ben 24 yaşındaydım, astsubay 22 yaşındaydı. Bana ve diğer gayrimüslim arkadaşlarıma son derece şahsi bir kin besliyordu. Sırf kimliğimizden dolayı yapıyordu bunu. Ama o kişi bile bunu neden yaptığını bilmiyordu. Tabi bahsettiğim 30 yıl öncesi ama bu beni o zaman bayağı bir yaraladı” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

“Mesela askere gittim 12.000 asker ben tektim. Ama orada öyle bir şey yok ki, hepsi aynı kamuflajda hepsi aynı elbiseyi giyiyor ama aidiyetim beni ötekileştiriyor. Ben tek, 12.000” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek).

Azınlıkların ötekileştirilmeye maruz bırakıldıkları alanlardan bir diğeri ise toplumsal yaşam ve karşılıklı ilişkilerdir. Ötekileştirilmenin dini boyut üzerinden toplumsal yaşama dair yansımalarını görmemize olanak sağlayan Danyal'ın paylaşımı şu şekildedir:

“Çektiğimiz sıkıntıları anlatsak anlatamayız, anlatmakla bitmiyor. Birini düşün kendini bilmiyor, dinini bilmiyor, hiçbir şeyini bilmiyor, Maide suresinin 5. Ayetini de bilmiyor. Ben ona onu da öğretebilirim. Ehli kitapların yemeğini yiyebilirsin diyor. Gelgelelim sana misafir gelecek. Sen insancıl olarak dostumdur diye kalkıyorsun hayvan kesiyorsun. Et yapıyorsun ona. O utanmadan yemekten önce kim kesti bu hayvanı diyor. Eeee ben ne diyeyim. Maide suresini bilse onu da yapmaz çünkü Kuran'da yiyebilirsin ehli kitabın yemeğini diyor. Neyi öğreteceğiz. Biz yine de dikkat ediyoruz hayvan bizim, et bizim, ev bizim kesime geldiğinde bir Müslüman çağırıyoruz” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek).

Dini boyutun kamusal alana temas ettiği noktalarda ötekileştirilme ise başat toplumdan ayrılan noktada bir takım ikircikli durumlara yol açabilmektedir. Toplumsal özgürlük alanlarından birisi olan ibadet hakkına yönelik Müslümanların din adamlarına ve ibadethanelerine sağlanan hakkın diğer dinlerin kurumlarına ve görevlilerine sağlanmadığı ifade edilmekte, bu durumun da ötekileştirilmenin bir diğer önemli göstergesi olduğu belirtilmektedir:

“Eeee şimdi bizim kiliselerimizde papazlarımıza maaş ödenmiyor, kendi kilisemizin ihtiyaçlarını biz karşılıyoruz. Kendi aramızda topladığımız paralarla karşılıyoruz. Çünkü bizim gelirimiz yok. Devlet imamın parasını ödemiyor mu? caminin giderlerini ödemiyor mu? bizde o yok, işte azınlık olarak biz bunlara muhtacız” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

Ötekileştirilme, azınlık vatandaşlara sunulan sosyal hizmetler bağlamında da çeşitli sorunlara sebep olmaktadır. Sorunun en temeline konumlandırılacak nokta kamusal anlamda eşitliğin içselleştirilip içselleştirilmediği sorunsalıdır. Bir kamu görevlisi katılımcının şu ifadeleri “Azınlıklara yönelik sistematik bir dışlama

uygulandığını düşünüyorum” Arzu (Siyaset Bilimci/ B Sosyal Hizmet Merkezi) kamusal anlamda ötekileştirilmeyi açıklayan bir iç görü niteliğindedir. Bu durum azınlıkların gereksinimlerine yönelik hizmetlere erişimini negatif anlamda etkilemekte ve birçok insan ötekileştirileceği düşüncesiyle hizmetlere başvurmamaktadır:

“Azınlık olup da sosyo-ekonomik düzeyi düşük olanlar zaten herhangi bir destek alamayacağını ve ötekileştirileceğini düşünerek başvuruda bulunmuyor. Azınlıkların sosyal hizmetlere değdiği noktada da çok büyük ayrımcılığa maruz kalıyorlar. Hiç oralara gitmeden şuanda azınlık statüsünde olan etnik kökeni nedeniyle de insanlar çok büyük ayrımcılığa maruz kalıyorlar. Bu nedenle Ermeni, Rum, Yahudi ve Süryanilerin de bunu iki kat, üç kat sert bir şekilde hissetmeleri de çarpan etkisiyle bu anlamda bu döngüde yadsınamayacak bir durum” Nuray (Sosyal Hizmet Uzmanı/ A Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü).

Sonuç olarak ötekileştirilmenin en temelde kazananı olmayan bir süreç olduğu katılımcılardan Mehmet'in şu sözleri ile ifade edilmiştir:

“Ülkede sürekli benden olmayanın öteki olduğu bir politik süreç var. Ama insanları ötekileştirdikçe fark etmedikleri şey şu oluyor o öteki senden uzaklaştıkça senden olan bir şeyleri de alıp gidiyor. Belki açıkça görmüyorsun ama sen de kaybediyorsun” Mehmet (Sosyolog/ C Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü).

4.1.4. Ayrımcılık

Ayrımcılık; bir kişi, grup ya da topluluğa toplumun geneline nazaran olumsuz, farklı muamelelerde bulunulması, görülmemesi, ikincilleştirilmesi, dışlanması ve kaynaklara ulaşamaması durumlarını ifade eder. Kaynaklara ulaşımın önündeki engeller eşit haklara sahip olamama durumu ile açıklanabilir. Ayrımcılık çok farklı alanlarda karşılaşılan bir sorun olsa da, temel olarak bireysel, sosyal, kültürel ve iş yaşamına yönelik ayrımcılıklar olarak sınıflandırılabilir (Yıldırım, 2015: 298). Göregenli (2012: 17) ayrımcılığın hukukla, adaletle, eşitlikle ilişkili yönlerine dikkat çekmiş ve kavramın zihinsel arka planı üzerinde durmuştur.

Ender (2012: 2) ise gerçekleştirdiği çalışmada Türkiye’de yaşayan azınlıkların sistematik ve çeşitlenen boyutlarda ayrımcılığa maruz kadığını vurgulamıştır.

Analizin bu bölümünde ayrımcılığın azınlıklara yansıyan yönleri ile ayrımcılığın hissedildiği alanlar, katılımcıların ifadeleri ile incelenmiştir. Katılımcıların yaşam deneyimleri doğrultusunda öne çıkan başlıklar dışında ayrımcılığın hissedildiği öznel bazı alanlar da söz konusu olabilmektedir. Ayrımcılığın hissedildiği ve gereksinim duyulan alanlara yönelik katılımcılardan biri *“Gayrimenkul sorunlarımız var, seçim sorunlarımız var, iade edilmeyen vakıf mallarımız var”* Konstantin (Dernek Başkanı/ Rum Vakıf Derneği, Erkek) ifadesi ile hukuki ve yönetsel konuları gündeme getirirken, bir diğeri *“İstihdam ve askerlik var”* Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın) diyerek istihdam ve askerlik konularını ifade etmiş, diğer bir katılımcı *“İş hayatında da yaşıyor, özel sektörde yaşıyor, kamuda yaşıyor ne bileyim yani hani. Yaşanmayan bir mecra yok gibi”* Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek) sözleri ile kamusal ve özel alan konularını gündeme getirmiş, son olarak bir katılımcı ise *“Müdafaa noktaları dediğimiz işte askeriye ve adalet noktalarında yabancı unsur olarak görülen azınlıkların o noktalara gelişi hem psikolojik hem de fiziki açılardan engellenmiştir”* Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek) ifadeleri güvenlik ve adalet konularında yaşanan ayrımcılığı gündeme getirmiştir.

Azınlıklar başat topluma temasla birlikte, toplumsallaşmanın ilk dönemlerinden itibaren çeşitli ayrımcı ifadelerle karşı karşıya kalmaktadır. 4.1.2’de değinildiği üzere azınlıkların farklılığa yönelik algılarını şekillendiren kendilerine yönelik başat toplumdan gelen tepkilerdir. Bu tepkiler çoğunlukla ayrımcı söylemleri besleyen ve yine bu söylemlerden beslenen bir yapıdadır. Ayrımcı söylemlere yönelik çocukluk deneyimlerini aktaran katılımcılar yaşadıklarını şu ifadelerle aktarmaktadır:

“Tabi tabi çok oldu yani ismimle çok dalga geçildi çünkü ismim onlara göre farklıydı. Onun üzerinden bir sürü şey türetiliyordu yani. Ve bir de çocuk olduğunuz dönemde tabi ki de çok üzüldüğünüz ve kafanıza taktığınız bir şey yani” Anuş (31 yaşında, Ermeni).

“63-64 yıllarında ilkokul çağlarındaydım. O zaman tabi bunun sıkıntısını yaşadık, çocuk olarak da yaşadık. Mesela sokaktaki diğer Müslüman çocuklar bizi kovaladı, taşladı, arkamızdan Makarios diye bağırdı. Ama ben

Makarios'un kim olduğunu bilmiyordum çocuk olarak, ne demek istediklerini anlamıyordum bile” Evangelia (62 yaşında, Rum, Kadın).

“Çocukluk döneminde Musevi olduğum için çok defa ayrımcılığa maruz kaldım. Bu durum çok gücüme giden bir konuydu. Irkçılıktan tutun, küfürlere kadar çok olay geldi başıma. Çok kere sen bizden değilsin lafını duydum” İzak (62 yaşında, Yahudi).

Ayrımcı söylemleri duymak için bazen hiç uzağa gitmeye gerek olmayabilir. Zira söylemin ilk taşıyıcılığını yakın çevrenin üstlendiği durumlar da söz konusu olabilmektedir. Katılımcılardan Kazım'ın Ermeni kimliğini açığa çıkardıktan sonra yaşadığı süreç ayrımcılığın negatif boyutunu şu sözlerle *“Ben Ermeni köklerimi açığa çıkardıktan sonra, başladılar çevremdekilerden zaten biz sizde bir şey olduğunu biliyorduk, belliydi zaten bir bozukluk olduğu sizin soyunuzda diyenler oldu tabi bu arada” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni)* örneklendirmektedir. Ayrımcı söylemler o denli günlük dile yerleşmiş bir yapıda olabilir ki, çoğu zaman fark edilmeden dahi ağızdan çıkabilir. Bu durumun temelinde ayrımcı söylemlerin kalıplara dönüşmesi, kalıpların da kalıp yargıları ortaya çıkarması bulunmaktadır. Genç erişkinlik dönemine kadar Hristiyan bir Ermeni olarak yetişen daha sonra Müslüman olan Serkis'in anlatısı bu duruma bir kanıt niteliğindedir:

“Hatta bir kere camide Taksim'de namaz kıldık, imam oldum ben ve arkaya otomatikman cemaat oluştu sonra selam verdim. Anladı birisi tam gidiyoruz arkadan koştu birisi sen nerelisin dedi Ermeniyem dedim kendi şivemle. Adam tövbe dedi inanamadı, dalga geçtiğimi zannetti” Serkis (34 yaşında, Ermeni).

Ayrımcı söylemler, ayrımcı eylemlerin zeminini hazırlayan öncül süreçlerdir. Yaşanan çalkantılı süreçlerin topluma yansması çoğu zaman şiddete, tehdide ve yasaklamalara varan bir sürece evrilmektedir. Çocukluk dönemlerine dönen ve yaşadıkları zor süreçleri çocuk bakış açısından ortaya koyan katılımcıların aktarımları aşağıdaki şekildedir:

“Çünkü ben de dediğim gibi zor anlar yaşadım. Hele o Kıbrıs olaylarında o zaman 12 yaşındaydım. Çok şeyler gördüm. Çok maruz kaldık bazı şeylere. Şiddete uğradık ailece” Yannis (55 yaşında, Rum).

“Benim çocukluğumda mesela evimize mektuplar gelirdi işte tehdit mektupları. Babam mesela yastığının altında silahla uyurdu bunu çok iyi biliyorum çünkü her an evimiz basılacak diye hissederdik” Sevag (45 yaşında, Ermeni).

Türkiye pratiğinde azınlıklara yönelik ayrımcılığın nedenlerinden birisi olarak din gösterilmektedir. Ayrımcılığın farklı dinlere ya da mezheplere ait olma sebebiyle bir diğerini ötekileştirme şekline bürünen bir yapıda hissedildiğini katılımcılardan Malke şu sözlerle somutlaştırmıştır:

“Şundan dolayı, ilk önce farklı bir dinden olduklarından dolayı maruz kalıyor, ama ülkede Şii Sünni mesela ikisi de Müslüman, arasındaki farkı say desen ben bilmiyorum, çoğu Müslüman da bilmez yani. Ben derim ki ben Şiiyim ama ayıran nedir çok iyi bilmez ama bizim kafamız buna yatkın, ayırmaya yatkın. İlla ayırırız, bir şey vardır. Tabi ki kalır yani mesela eğer bir Müslüman bir Müslümanı ayırıyorsa, bir Hristiyanı çok rahat ayırır. Öyle söyleyeyim” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

Ayrımcılığın kültürel ve dini yaşam boyutunda topluma hissettirilen noktaları bulunmaktadır. Başat toplumun dini bayramları tatil olurken ve çeşitli kamusal hizmetler ücretsiz olarak sunulurken, azınlıklar için kutsal kabul edilen günlerde ise toplumun tamamını ilgilendiren merkezi sınav, genel seçim gibi önemli kamusal etkinlikler yapılabilmektedir. Bu kamusal duyarsızlık olarak ifade edilebilecek ayrımcı durumları örneklendiren Şaul ve Anuş sosyal hayata yönelik uygulamaların kapsayıcılığına yönelik ihtiyacı şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Herkes eşit değil bu ülkede. Tabii ki mesela bir ara bunun Şişli’de kampanyasını da yapmıştık. Müslüman bayramları resmi tatilken Yahudi ya da Hristiyan bayramlarında resmi tatil yok. Hristiyan bayramlarında YGS’ye giriyor öğrenciler. Purim’de YGS’ye girdi öğrenciler mesela. İzinli iken mesela bayram yemeğine gitmem daha zor benim. Çünkü resmi tatil değil. Benim işe gitmem gerekiyor ama Müslüman bayramlarında resmi tatil olduğu için onlar üç gün boyunca bayramlarını kutlayabiliyorlar mesela. Mesela bu eşit vatandaş olmadığınızın bir göstergesi. Purim’de de ben ücretsiz otobüse binmek istiyorum mesela. Paskalyada da mesela neden

sadece Müslüman bayramlarında milletçe tüm toplumca kutluyoruz da bedava gidip gelebiliyoruz toplu taşımalarda. Gerçi o da kalktı sanırım ama diğer inanç gruplarının bayramlarında da toplumca kutlayıp bedava gidip gelmiyoruz. Bunlar da eşit vatandaş olmadığının başka göstergeleri” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Ha mesela şu var. Referandumu Paskalya gününe koyabiliyor. Kesin o tarihin Paskalya günü olduğunu biliyordur, netice de bir sürü tepki çıktı bu konuda. Yani bir de Tüm Hristiyanların farklı tarihlerde olabilir yani. Dört beş senede bir aynı güne denk gelir bu yıl aynı gün yani herkes 16 Nisanda kutlayacak. Naapiyosun yani hani? Bu doğrudan sosyal politikalarla ilgili bir şey değil ama buradan başlamak lazım Paskalya günü ya, Ramazan Bayramında yapar mıydı referandumu? Tabi ki de yapmazdı. Şimdi bu insanlara git istediğin kadar sosyal politika anlat. Sana güvenmiyor ki. Güvenmiyor yani. Dolayısıyla senden gelecek hiçbir şeyi de istemiyor. İstemez ve bir gün başına iş açacağını düşünür yani” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

Ayrımcılığın kültürle ve aidiyetle bağlantılandığı noktalarda öne çıkan bir diğer konu ise ebeveynlerin çocuklarına istedikleri isimleri verme konusunda yaşadıkları sorunlar olmuştur:

“İki yıl önce cemaatimizden bir çocuğu nüfusa kaydettirmek için gittiklerinde ş ve m harfinin isimde yan yana olamayacağı, iki sessiz harfin Türkçe gramere uymadığı söylenmiş, peki Trabzon ismi ne oluyor diye sorunca da o şehirdir cevabını almışlar (gülüyor). İsmi koyamadılar” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek).

Ayrımcılığın hissedildiği alanlardan bir diğeri ise kimliğe yönelik aidiyet belirten alanlardır. Bir süre önce Müslüman olan Meline yaşadığı sorunu “Henüz kimlik sorunumu çözmedim. Kimliğimde hala Hristiyan gözüküyorum. Gideceğim müftülüğe iki şahitle birlikte. Daha sonra müftülüğten kağıt alıp nüfusa gideceğim öyle hane de İslam yazacak” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın) ifadeleri ile dile getirmiştir.

Sonuç olarak bu bölümde çeşitli boyutlarıyla azınlıkların ayrımcılık deneyimlerine yer verilmiştir. Öne çıkan konuların temelinde ayrımcılığı besleyen yönüyle iki konunun yer aldığı düşünülmektedir. İlk konu azınlıklara

yönelik ayrımcı dil ve söylemler iken, ikinci konu ise temassızlıktır. Bu noktada ayrımcı söylemleri ortadan kaldırmak adına başta toplumu idare edenler olmak üzere herkese düşen çeşitli sorumluluklar bulunmaktadır. Geçmişte yaşanmış olan kutuplaşmaların asırları deviren nefret söylemlerine dönüşmemesi adına öncelikle azınlıklara yönelik yaygın dilin değiştirilmesi gerekmektedir. Katılımcılardan Meline'nin önce dille başlamak gerektiğini ifade eden şu sözleri *"Artık bu konuların üstüne düşmek lazım biraz. Estağfurullah, çok affedersin ama Ermeni gibi şeylerin değişmesi gerekiyor. Çünkü bunlar dile yerleşmiş, bir anda değişim beklemek belki zor ama. Önce dille bir şeylere başlamak gerekiyor diye düşünüyorum. Dille başladıktan sonra o kültüre de sirayet edecektir. Böyle böyle tüm dışlamalardan ve ötekileştirmelerden kurtulacağız yani"* Meline (33 yaşında, Ermeni), sorunların çözümü adına öneri niteliğindedir. Ayrımcı söylemlerin ortaya çıkmasında temasın ve kuşaklararası aktarımın da etkisi dikkat çeker boyuttadır. Özellikle azınlıklarla yakın ilişkilerin olduğu bölgelerde ve herkesin herkesi tanıdığı küçük yerleşim bölgelerinde yaşanan sorunların münferit denilebilecek boyutta olabildiği ya da genel söyleme zıt olarak hiç yaşanmadığı ifade edilmektedir:

"Şimdi size öyle bir şey söyleyeceğim ki belki inanmayacaksınız. Benim olduğum, okuduğum sınıflarda genelde insanlar bu farklılığa alışmıştı. Biliyorlardı hepimizin ne olduğunu biliyorduk Hristiyan veya Müslüman ve ya farklı dinden. Hepimiz birbirimizi anlayışla karşılıyorduk. İnanın hiçbir şey yaşamadım ben. Arkadaşlarımla küçüklüğümüzden beri kardeş gibi büyüdük, birbirimizi kıskanmadık, birbirimize zarar vermedik. Ondan sonra hepimiz dini Allah'la insan arasında bir olgu olarak düşündük hepimiz öyleydik. Yani ne ilkokul yıllarımda ne ortaokulda ne lisede hiç böyle bir şey yaşamadım ben" Meryem (58 yaşında, Süryani).

"Yok öyle bir ayrımcı söylem yoktu. Bilakis daha samimiydik. Şimdi insanların birbirine olan bakış açısı değişti yoksa insanların hiç öyle bir şeyi yoktu önceden. Çevremizdeki insanlar hep bize destekti" Gabriel (52 yaşında, Süryani).

4.1.4.1. Politik Söylemlerin Ayrımcılığa Etkisi

Politik söylemlerin toplum üzerinde doğrudan etkileri bulunmaktadır. Ülkeyi yönetenlerin azınlık topluluklarına yönelik tavrı toplum tabanında anında yankı

bulan niteliktedir. Göregenli (2012: 250) söylemlerin toplum üzerindeki ayrıştırıcı ve kutuplaştırıcı etkisini dile getirmekte ve bu noktada politik ve yasal sisteme düşen rollere dikkat çekmektedir.

Azınlık topluluklarının politik söylemlerden olumsuz etkilendiği durumlar söz konusu olmaktadır. Ayrımcı politik uygulamalar ve söylemlerin azınlık topluluklarına mensup bireyler üzerinde aidiyeti ve vatandaşlığı sorgulatan bir etkisi bulunmaktadır:

“Nasıl diyeyim ilk önce kendini farklı hissediyorsun. Olumlu anlamda değil yani olumsuz. Kim fazlaysa o önemli, o yüzden yani hiçbir şey de böyle çok da önemli hissetmiyorsun kendini zaten. Kendini yüzde yüz böyle bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak da göremiyorsun, bir Türk olarak da göremiyorsun zaten bir Süryani olarak da yüzde yüz göremiyorsun. Ortada kalmış bir şeysin yani öyle bir duyguda hissediyorsun. Çünkü ne devlet seni bağrına basabiliyor, ne bir siyasi parti seni alıp bir şey yapıyor yani ne sayıyor ne ediyor. Diyorsun ya azınlık falan hitap şekilleri yani hitap etmeseler de olur. Zaten yokuz“ Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

Azınlıkları doğrudan etkileyen politik söylemlerin toplumsal yaşama yansıması ile azınlıkların başat toplumdan farklılaştığı dil gibi öğelerin toplumsal bir baskıya dönüştüğü görülmüştür:

“80’li yıllarda Türkçe konuş vatandaş propagandaları bütün Türkiye’de olduğu için yani. Bunları yaşamış bizimkiler yani. Ben daha doğmamışken bile anlatıyor teyzemler, annemler otobüste, sokakta, orada burada gelirlerdi “Madam Türkçe konuş! Madam Türkçe konuş!” diye dürterlermiş kadınlar, erkekler fark etmiyor herkes. 80’li yıllarda, o ASALA’nın yükseldiği dönemlerde biraz daha Ermeni nefretinin çoğaldığı zamanlar Rum’lara da aynı şey “Madam Türkçe konuş!” “Türkçe konuş vatandaş” haliyle bunlar da vardı tabi. Ama nispeten şimdiye oranla daha azdı tabi” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

Azınlıklar konusu, zaman zaman iç ve dış politikalara malzeme yapılan bir konudur. Bu durum doğrudan azınlıkları etkilemektedir. Katılımcılardan Kazım ‘ın söylemiyle *“Politik söylemler toplumun da yumuşaması açısından çok önemli” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek)* iken azınlıklar sıklıkla politikacılar

tarafından siyasi malzemelere dönüştürülerek metalaştırılmaktadır. Bu noktada politik söylemlerin bireyler üzerinde bıraktığı negatif etki şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Devlet bu nefret söylemini tetikliyor. Antisemit söylemlerle ilgili bir çalışma yapmıştık çoğunluğunu söyleyenler devlet kurumları. Devlet kurumları nefret söylemini pompalıyorken, antisemit söylemlerde bulunuyorken toplum ne yapsın ki? Zaten daha beterini yapıyor zaten üstüne düşen görevi yapıyor” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Dolayısıyla kültürel aidiyet hissettiğiniz ülkelerle olan siyasi bağlamdaki problemler doğrudan sirayet ediyor. Özellikle Yahudi cemaatine yönelik İsrail tabanlı sorunların yönetilmesi. Yahudi cemaati bu konuda çok ciddi endişeler yaşıyor ve çok ciddi bir nüfus erozyonu ile karşı karşıya şuanda” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Dış politikaya yönelik politik söylemler, zaman zaman toplumsal tepkiyi doğurmakta bu durum da tepkinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı azınlıklara yönelmesini tetiklemektedir: *“İsrail Filistin olayı ya da benzeri olaylar olduğunda İstanbul’da Sinagoglara saldırıyorlar ya da Şalomun önüne toplanıyorlar. Ben ne diyebilirim?” İzak (62 yaşında, Yahudi, Erkek).*

Katılımcılardan İzak’ın söylediği gibi *“Hükümetlerin söylemleri halkı da etkiliyor tabi” İzak (62 yaşında, Yahudi, Erkek).* Azınlıklara yönelen politik söylemlerin tıpkı dış politikalarda olduğu gibi iç politikalara yönelik olarak da azınlıkları olumsuz etkileyecek manada halkı kutuplaştırıcı eylemlere dönüştüğü durumlar söz konusu olabilmektedir:

“Ama kötü hocaları olduğu zaman Türk halkının en büyük sıkıntısı ortaya çıkıyor. Yani öğretmeni kötüyse hemen galeyana gelip, sürükleniyor” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

“Bu toplum olumlu da olumsuz da manipülasyona çok açık. Hemen böyle öfkelenme, celallenme, gidelim, asalım, keselim. Öyle bir yönetici çıkmalı ki, söylemleriyle bu toplumu iyiye doğru evirsin. Çıkıyor, şayet çıkarsa toplum buna açık” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

Dovidio, Gaertner ve Kawakami (2013: 312) ırkçılığın çoğu zaman açık şekilde olmasa da politikalar, sosyal normlar ve hukuk tarafından tasdik edilen bir yönü olduğunu savunmaktadır. Bu noktada politika üretenlerin, sosyal normların yönlendirilmesi ve hukuki yapının düzenlenmesi üzerindeki etkileri düşünüldüğünde sürecin doğrudan içerisinde oldukları kabul edilmelidir. Özetle, politikacıların bilinçli olarak azınlıkları hedef alan söylemlerinin azınlık topluluklarına yansımaları olmaktadır. Söz konusu yansımaların azınlık topluluklarına mensup bireylerce değerlendirilmesi şu şekildedir:

“Bir ülkenin cumhurbaşkanı afedersin Ermeni derse, toplumdan ne beklersin. Tartışması bile çok komik bir konu bence, o kadar gereksiz bir konuyu konuşuyoruz ki şimdi. Ama durum bu yani” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

“Bir de o kadar içe sinmiş artık damarlarımızda hissedilen bir kabul edilmişlik, sıradan bir antisemitizm ya da ırkçılık var ki. Farkında olmadan yapıyor. İşte Diyanet'in Müftülüğü pis bir Yahudi Mahallesiymiş diye biliyor Balat'tan bahsederken ama bu onun Yahudiler için kötü bir söylem olduğunu algılamıyor bile. Öyle söyleyiveriyor” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Gavur kelimesi kullanılınca bütün Hristiyanlar bunu kendi üzerlerine kabul ederler, alınırlar. Numan Kurtulmuş kullandı mecliste, biz çıktık ve bunu eleştirdik” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

Politikacıların azınlıkların iç işlerine yönelik müdahaleleri de söz konusu olabilmektedir. Bu durum kamunun ‘pek de anlamadığı’ konulara müdahil olmasına neden olmaktadır. Söz konusu politik tavır, halihazırda birçok zorlukla mücadele etmek durumunda kalan azınlık topluluklarının sorunlarının çözülememesine, çözümsüzlüklerin süregelen hale gelmesine sebep olmaktadır. Bu noktada katılımcılar tarafından dile getirilen ve çözümsüzlük anlamında öne çıkan sorunlar vakıf yönetim seçimleri ve Patriklik ve Hahambaşılık seçimleridir:

“Çözülmeyen ilk sorunumuz da seçim yapamıyoruz. Vakıflarımızda şuanda seçim yapamıyoruz. Yönetmelikteki seçim maddesi askıya alındı. Bekliyoruz dediler ki birkaç ay sonra yenisi çıkacak, o birkaç ay oldu birkaç sene ama hala bekliyoruz. Ama çözülecek yani o kadar da çözülemeyecek

bir sorun değil. Politik istek olsa ve hakikaten eğer arkasında daha başka bir düşünce yoksa çözülür” Konstantin (Dernek Başkanı/ Rum Vakıf Derneği, Erkek).

“Diyelim ki patriklik seçimi. Daha önce hiç böyle bir sorunla karşılaşılmamış çünkü patrik ölünce zaten seçim yenilenir. Ama patrik ölmedi, hastalandı ve işleyemez durumda eeeeeee ilk kez böyle bir şey oldu ve bir yasası, yazılı bir metni olmadığı için herkes kaldı biz ne yapacağız diye ve 9 senedir böyle. 9 senede çözilemeyen bir sorundan bahsediyoruz yani” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Başkanları cemaatin kendisi tarafından seçilmeli mesela. Haham devlet tarafından atanmamalı mesela. Patrik seçimindeki gibi olmamalı devletin kolaylaştırıcılık rolünü üstlenmesi lazım, sorun yaratıcı olmaması lazım” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Politikalara dair çelişkilere değinen bir katılımcı 2010 yılında iktidar tarafından yatırım programına alınan Büyük Edirne Sinagogunun restorasyonunun toplulukları tarafından sevindirici bir gelişme olarak karşılandığını ancak topluluklarına yönelik ayrımcılık içeren politikaları da düşündüklerinde süreci anlamlandıramadığını ifade ettiği aktarım şu şekildedir:

“Çok büyük meblağlar harcayarak Edirne'deki Sinagogumuzu restore ettiler. Bu iyi bir gelişme. Ancak Musevi kalmadı ki. Politikaları düşündüğümüzde artan nefret ve antisemitizmi düşündüğümüzde ciddi çelişkiler görüyoruz. İnanın bu konuları konuşmak bile istemiyorum” Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek).

4.1.4.2. Ayrımcılığın Medya ve Sosyal Medyaya Yansımaları

Medya ve sosyal medyanın günümüzdeki etki alanı tartışılmaz boyutlara erişmiştir. İnternet kullanımının yaygınlaşması ile sosyal platformlarda insanların bir araya geldiği ortamlar oluşmuş, birbirini tanımayan insanlar sosyal platformlarda iletişim kurar hale gelmiştir. Bu durum katılımcılardan Viktorya'nın da dediği gibi *“Bence medya ve sosyal medyanın hem olumlu hem olumsuz yanları var” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın)* bir takım süreçleri de beraberinde getirmektedir. Vingas (2016: 32) çalışmasında medya ve sosyal medyanın azınlıkların biraraya gelmesi ve sorunlarının dillendirilmesi adına gerekli

mecralar olmasına karşın artan kutuplaşma ve toplumsal barıştan uzaklaşma dönemlerinde ayrımcılığın ve nefret söylemlerinin yayılmasına da sebep olan bir yönü olduğundan bahsetmektedir. Göregenli (2012: 250) de medyanın olayları ele alış biçimi ve yanlılığının ayrımcılığı destekleyen yönüne dikkat çekmektedir. Buradan hareketle medyanın ve sosyal medyanın azınlık topluluklarına yansımaları öne çıkan iki yönüyle değerlendirilebilir. Bu yönler, medya ve sosyal medyanın bir araya getirici etkisi ile azınlıklara yönelik ayrımcı-nefret söylemlerinin daha fazla görünür hale gelmesidir.

Medya ve sosyal medya platformlarının olumlu yönü olarak az ve dağınık nüfusa sahip olan azınlık topluluklarını bir araya getiren, bütünleştiren bir yönü bulunmaktadır:

“Mesela bizim azınlıklara yönelik bir yayın oluşumumuz var. Bu açılarından da medya iyi yani. En azından medyayı aktif ve etkin kullanan bir kitle de var onlara ulaşıyoruz” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

“Ben şuan yönettiğim sayfada görüyorum, çok fazla İslamcı sayfayı takip ediyor. Sufisinden, selefisine birçok kesimden çok güzel geri dönüşler de oluyor. Liberal Ermenilerden de aynı şekilde. Bence bir şeyler olacaksa bizim bu kimliğimizle ve ortaya çıkışımızla olacak diye düşünüyorum” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).

Son dönemlerde sosyal medyanın kullanım yaygınlığı ile birlikte azınlıklara yönelik ayrımcı söylemlerin ve nefret söylemlerinin yükselen bir ivme ile daha görünür hale geldiği bilinmektedir (Karan, 2015: 83). Bu durum medya ve sosyal medyanın olumsuz yönüdür. Sosyal medyanın ayrımcı söylemlerin ve nefret söylemlerinin daha görünür hale gelmesinde önemli etkileri olduğu söylenebilir:

“Ötekileştirme ve basın, tabi sosyal medyanın gelişmesiyle, teknolojinin gelişmesiyle bu durum görünür hale geldi. Eskiden belki Yahudi düşmanlığı vardı insanların içlerinde ama görünür değildi. Görünür olması için platform olması lazım. Bu platformlar yoktu, neydi basındı, gazeteydi sonra televizyon çıktı ama daha sonra çok daha fazla insana ulaşabilecek bir ortam ortaya çıktı: sosyal medya. Dolayısıyla çok daha görünür oldu, görünürlüğü dışında bir de yayılmaya başladı” Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Öncelikle sosyal medyanın bu kadar yaygın kullanılıyor olmasıyla aklına gelen herkes her şeyi öylece yazabiliyor. Bir tanesi kalkıyor ben bir Yahudi öldürmek istiyorum diyor. Eğer sosyal medya olmasa belki biz bu adamı hiç bilmeyeceğiz, belki bu adam bunu hiçbir zaman söylemeyecek. Belki bunu size söyleyecek düşünceye bile sahip olmayacak” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

Sosyal medyanın azınlıklara yansıyan ayrımcı yönlerinden bir diğeri ise azınlıkların ırkçılığa yönelik hedef konumuna kolaylıkla oturtuluyor olmasıdır. Sosyal medyanın güvenlik açığı da hesaba katıldığında herkesin yaptığıının yanına kaldığı bir mecranın azınlıklara yansıyan yönü ise şu şekildedir:

“Sosyal medyayı sık kullanıyorum. Türkiye’den internete yorum yazanlar Yahudilere yönelik çok fazla ayrımcı söylemde bulunuyor. Hatta aynı 1935-1945 nazi Almanya’sı gibi söylemler var diyebilirim. Yazık ki hitler soyunuzu bitirmedi diyenler var ve üzücüdür ki bu insanlar çoğunlukta. Her halde bu kültür meselesi... Bugün bunu söyleyenler çoğunlukta. Facebookta öyle söylemler var ki, inanın hep bu ırkçılığın yayılmasına sebep oluyor. İnsanlar olmayan şeylere de inanıp hep hakaret boyutuna taşıyorlar. Facebookta ya da internetteki diğer platformlara yasaklar getirilse diye düşünüyorum aslında. Böylelikle herkes istediği gibi atıp tutmaz” İzak (62 yaşında, Yahudi, Erkek).

Sosyal medyanın azınlıklara yansıyan diğer yönleri ise tehdit ve küfür içerikli paylaşımlar ve ifadelerdir. Katılımcılardan Agop ve Kazım’ın bu söylemi destekleyen nitelikteki görüşleri şu şekildedir:

“Son dönem sosyal medyada bir dolu hakaret, nefret söylemi, küfür yani artık o kadar olası ki, o kadar doğal ki ve hiç kimse hukuki bir şey yapmıyor bunun için. Diyecek bir şey bulamıyorum yani her gün aynı şeyi yaşıyoruz” Agop (36 yaşında, Ermeni).

“Sosyal medyada Azerbaycan’dan sürekli tehdit ve küfür mesajları alıyorum. Şuan sizinle konuşurken bile üç küfür sildim sayfadan. Ermenistan’ın bu sayfayı yaptırdığını iddia ediyorlar genellikle Azeriler. Azeriler diyor ki bunlar yılan, şeytan. Karabağ’a Müslüman Ermenileri

koyacaklar ki elimizden alsınlar falan diyorlar (gülüyor). İnanılır gibi değiller ya” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni).

Bir araştırma şirketinin 2015 yılında Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarına mensup 740 katılımcı ile gerçekleştirmiş olduğu “Sosyal Medya ve Azınlıklar Araştırması”na göre, sosyal medya kullanımı konusunda yaşanan sorunlar bazı katılımcıları tedbirli davranmaya ve paylaşımlarının aleyhlerine kullanılması konusunda çekince duymaya yönlendirmektedir (Konda, 2015: 30). Katılımcılardan Kazım yaşadığı tedirginliği şu sözlerle dile getirmiştir: *“Bir tedirginlik var her zaman. Mesela facebooktan yazanları bir tartıyorum. Kimdir nedir, gizli servis midir diye?” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).* Sosyal medyaya yönelik bireysel önlemlerini ve tedirginliği azınlık bakış açısıyla dile getiren katılımcı Agop ise şu ifadelerde bulunmaktadır:

“Her adımını, her hareketini, ağzından çıkan her sözü on defa ölçmek gerekiyor yani. Zaten sosyal medyadan ben uzak dururdum. Facebook’ta da Twitter’da da çok az şeyler paylaştım böyle. Son 2 yıldır hiçbir şey paylaşmıyorum. Sosyal medyayı sadece okumak için kullanıyorum. Okuyorum yalnızca bilgi alıyorum, hiçbir paylaşım yapmıyorum. Biliyorum çünkü oraya bir nokta koysan ve enter’a bassan, o nokta sana bin tane şey olarak geri dönecek yani. Açık açık söylüyor adam bin senedir söylüyor ya sev, ya terk et diyor. Seviyorsun da ama sevdiğin şey başka. O senin sevdiğin şeyi sana cehenneme çeviriyor işte” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

Sosyal medyada gerçekleştirilen eylemlerin yaygınlık hızı ve görünürlüğü düşünüldüğünde mutlaka bir denetim mekanizmasının işler hale getirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu anlamda medya ve sosyal medya platformlarında azınlıklara yönelik olumsuz tavırların ortadan kaldırılması ve dengelenmesi adına devlete ve platform yöneticilerine sorumluluklar düşmektedir:

“...ve devlete de büyük sorumluklar düşüyor, yine basın ve medyaya da önemli görevler düşüyor. Bu dıştaleyici, nefret söylemlerini kullanılmaması konusunda televizyonlar, görsel ve sosyal medya çok önemlidir” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

“Hem mesela Şalom belki 40 tane şey düşünüyordur ama üç tanesini söyleyebiliyordur” Şaul (34 yaşında, Yahudi).

Sonuç olarak, azınlıklara yönelik medyaya yansıyan nefret söylemlerinin diğer tüm nefret söylemleri gibi öğrenilen ya da öğretilen bir olgu olduğu gerçeği görünür kılınmaktadır. Bu durumun önüne geçmek adına katılımcılardan Psikolog Suat'ın süreci okuması ve sonucunda vardığı önerisi şu şekilde ifade edilmiştir:

“Beş yaşındaki çocuk facebooka yazıyor, Yunanlıları denize dökeceğiz diye. Ya sen beş yaşındasın ne ara öğrettiler bunu sana. Beş yaşındaki bir çocuk nasıl ayırır ki Ermeniye, Rumu aklım almıyor. Bizim düşmana ihtiyacımız varmış bazı değerleri oturtmak için onları da bu yolla bulmuşlar. Bu insanı ne dönüştürebilir bence yoğun bir sosyal hizmet” Suat (Psikolog/ B Sosyal Hizmet Merkezi).

4.2. AZINLIKLARIN TOPLUMSALLAŞMA DENEYİMLERİ

De Anda (1984: 101) çalışmasında azınlık topluluklarına mensup bireylerin toplumsallaşma süreçlerini etkileyen faktörlere yer vermiştir. Bu faktörler ana akım kültürün etkileri ile bireylerin ait oldukları kültürlerin ve toplulukların etkileridir. Cole, Tamang ve Shrestha (2006: 1238) yaptıkları çalışmada ait oldukları etnik topluluğun bireylerin toplumsallaşmalarında farklı boyutlarda etkileri olduğunu ortaya koymuşlardır. Buradan hareketle analizin bu bölümünde katılımcıların gerek kendi iç topluluk dinamikleri açısından gerekse de içerisinde yaşadıkları ve üyesi oldukları geniş toplum açısından ne tür toplumsallaşma süreçleri ile karşı karşıya oldukları incelenmektedir. Öncelikle yaşanan çevrenin toplumsallaşma süreçlerine etkileri ortaya konulmuştur. Yaşanılan çokkültürlü mahallelerin sürece etkileri ile topluluk ve toplum bakış açıları ile birlikte yaşam dinamikleri irdelenmiştir. Okulun toplumsallaşma süreçlerine etkisi üzerinde durulmuştur. Eğitim süreçlerinin toplumsallaşmayı iki farklı açıdan etkilediği görülmüştür. Bu etkilerden ilki, tercih edilen okula göre cemaatten çıkışın ve başat toplumla ilişkilerin yoğunlaşmasının farklılık algısının ertelenmesine yol açmasıdır. İkinci etki ise derslerin toplumsallaşmaya yansımalarıdır. Bu bölümde incelenen diğer bir konu ise ailelerin

toplumsallaşmaya etkileridir. Birincil boyutta olan aile sisteminin çocuğun sosyalleşme süreçlerindeki etkisi, çocuğun doğumundan itibaren neyi yapması, neyi yapmaması gerektiğini şekillendirilen bir süreçtir. Bölümde son olarak bir diğer önemli toplumsallaşma durağı olan cemaat sistemi ve dinamikleri incelenmiştir. Cemaat yapıları ve cemaat içi sosyal bütünleşmenin gerçekleştiği ortamlara da değinilerek toplumsallaşma süreçlerine etki eden farklı etkenler bütüncül bir bakış açısı ile keşfedilmeye çalışılmıştır.

4.2.1. Yaşanılan Çevre ve Toplumsallaşma

Bireylerin yaşam döngüsü içinde çevre ile uyumlarının gerçekleşmesi ve sürdürülmesi ekolojik sürecin döngüsel doğasından kaynaklanır (Teater, 2015: 35). Bireylerin çevre ile etkileşiminde mikro sistemlerden daha bütüncül sistemlere kadar geniş yelpazede bir etki alanı söz konusudur. Bu noktada yaşanılan çevrenin azınlıkların toplumsallaşmasına etkileri farklı boyutlarıyla incelenmesi gereken bir konudur. Analizin bu bölümünde toplumsallaşmayı etkileyen faktörlerden öne çıkan başlıklar; yaşanılan bölgenin yapısı, bölgenin kozmopolit ya da tek kültürlü oluşu, büyük şehir ya da küçük şehir oluşudur.

Toplumsallaşmayı etkileyen çevresel süreçlerden biri azınlık topluluklarının yaşadıkları bölgelerdeki nüfus yapılarıdır. Yaşadıkları bölgelerde yaşayan insanların etnisite ve din temelinde özelliklerini belirterek, toplumsallaşma süreçlerini değerlendiren iki katılımcı şu ifadelerde bulunmaktadır:

“Etkiliyor tabii. Sosyal çevre olsun, gerek Yahudilerin sıklıkla yaşadığı bir çevre olması ya da Kürtlerin, Alevilerin sıklıkla yaşadığı bir bölge ise ya da çok kozmopolit çokkültürlü bir yerse ona göre bir bakış açısı kazandırır. Benim yaşadığım yer Caddebostan'da Yahudilerin sık yaşadığı bir yerdi. Ancak Yahudi hakimiyeti olan bir yer değildi” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Valla tamamen Süryanilerden oluşan bir ortam değildi. Genelde Müslüman ailelerle birbirimize gidip gelişimiz daha fazlaydı” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).

Yaşanılan çevrenin özellikleri, bireylerin kişisel ve kolektif kimliklerini ortaya çıkaran önemli belirteçlerdir. Yaşanılan çevrenin toplumsallaşmaya etkisini kendi yaşam pratiğinde değerlendiren Dimitris doğup büyüdüğü yer olan İstanbul'un Yeniköy semtinin yaşamına ve kimlik oluşumuna etkisini 'laboratuvar' metaforuyla kavramsallaştırmakta ve şu sözleri söylemektedir:

"Yeniköy benim laboratuvarım. Hayat laboratuvarım benim Yeniköy. Toplumla temasım önemli oldu. Özellikle Rum toplumuyla ilgili bütün çalışmalarımı yönlendiren, beni eğiten, sosyal anlamda, fikirsel anlamda, temas anlamında, karşılıklı etkileşim anlamında beni yetiştiren laboratuvardı Yeniköy. Ben her zaman bağlı kaldım Yeniköy'e. Yeniköylülüğümü de her zaman ortaya çıkardım. Yeniköy benim kimliğimin çok değerli bir parçası. Dolayısıyla orada yaşayan Rum halkıyla da Türk halkıyla da temasım vardı" Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Çevrenin toplumsallaşmaya ilk etkileri çocukluk döneminde gerçekleşmektedir. Bebeklik ve erken çocukluk döneminde ailelerinin yoğun bakımı ve gözetimi altında olan çocukların aile dışı yaşamla karşılaşmaya başlaması, evden dışarıya çıkmaya başlaması ile söz konusu olmaktadır. Bu anlamda yaşanılan bölgenin özellikleriyle bağlantılı olarak başat toplumdan akranlarıyla oyun oynayan çocuklar olumlu bir toplumsallaşma süreci geçirebilmektedir (Eldoğan, 2017: 73). Bu duruma ilişkin katılımcılardan birinin paylaşımı şu şekildedir:

"Mahallemizde Türk arkadaşlarımla oynarken çok güzel vakit geçiriyorduk. Sinemaya gidiyorduk, top oynuyorduk. Bir farklılık yoktu, herhangi bir farklılık hissetmiyordum. Evlerine gidiyordum yemek yiyordum, oyun oynuyordum, arkadaşlarımla evlerinde yatabiliyordum, anneleri beni çok güzel karşılıyordu. Orada benim Rum ya da Türk olduğum hiç belli olmuyordu" Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

Toplumsallaşma süreçlerini etkileyen çevresel faktörlerden bir diğeri ise yaşanılan bölgenin kozmopolit yapısı ve bölgede yaşayan insanların birbiri ile ilgili farkındalık sahibi oluşudur. Bu bölgelerde yaşayan azınlık topluluğuna mensup bireylerin diğer bölgelerde yaşayan azınlıklara göre toplumsallaşma sürecinde daha az sorunla karşılaştığını ifade eden Agop şu sözleri söylemiştir:

“.....ama sanırım dediğim gibi muhitte ilgili yaşadığımız muhit de kozmopolit olduğu için o şeyi pek hissetmedik, Kurtuluş’ta hissetmedik, Bakırköy’dekiler de, Kadıköy’dekiler de hissetmemiştir. Çünkü sokağa çıktığın zaman bakkalı, marketi ben çocukluğumdan bahsediyorum manavı o kadar iç içe ki Ermeniler, Rumlar, Yahudiler, Süryaniler, Kürtler, Türkler herkes yani. Pastaneler Paskalyada yumurtalar koyar, çikolatadan bilmem neler koyar. Yeni yılda yine aynı şekilde tatlılar falan Türk pastaneleri koyar. Yahudilerin bayramlarında o hamursuzu falan koyarlar” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

Toplumsallaşmaya etki eden faktörlerden bir diğeri ise yaşanılan yerin tek kültürlü ya da daha küçük bir yerleşim yeri olmasıdır. Bu tür bölgelerin toplumsallaşma sürecine çevresel anlamda bir takım avantajlar sağlayabileceğini, küçük bir yerleşim biriminde doğan ve büyüyen Yahya’nın şu ifadeleriyle görmek mümkündür:

“Silopi’deki doğduğum köy, homojen bir Süryani köyüydü. 9 yaşına kadar köyde kaldım. O yaşa kadar zaten çocukluk dönemi idi. Dolayısıyla o anlamda özgürdük yani. Çünkü homojen Süryani köyü olduğu için herkes birbirini tanıyordu ya da akrabaydı. Dolayısıyla orada psikolojikmen bir sıkıntı çekmedim” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

Yaşanılan çevrenin toplumsallaşmaya etkilerini irdelerken, çevresel süreçleri şekillendiren konjonktürel ve siyasi hareketlenmelerin de etkilerine değinmek gerekir. Bu bağlamda siyasi süreçlerde yaşananlar, azınlıkların başat toplumla ilişkilerini şekillendirmekte ve ilişkilerinden şekillenmektedir. Politik anlamda karışık ve zor dönemlerde İstanbul’un iki farklı bölgesinden örnekler veren katılımcılardan Avram yaşadığı muhitte hem azınlık hem de karşıt siyasi görüşte olmanın kendisi açısından sorunlar doğurduğunu iletirken, katılımcılardan Yannis yaşadıkları bölgedeki halkın ailesini zor süreçlerde koruduğunu aktarmaktadır:

“80 öncesi siyasi ortamı yaşamış biri olarak o dönemde Gayrettepe’de yaşıyordum. Tabi fark etmedi belki burada da olurdu ama daha az olurdu.. Orada çok ciddi bir kutuplaşma vardı sağ-sol, devrimcilik-ülkücülük anlamında. Ben cumhuriyet gazetesi okuyan bir insandım 17 yaşından

beri. Cumhuriyet gazetesi ile 80 öncesinin o siyasi ikliminde Gayrettepe sokaklarında yürüdüğümde hem Yahudi hem komünist iki kere kötü diye kaç kere laf yemiştir. Yani o anlamda belki o siyasi kutuplaşmanın verdiği bir ötekileştirme, yani sivri bir ötekileştirmeyi yaşadık. Bugün de yaşıyoruz ama farklı anlamda” Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Ama şöyle bir şey de var 6-7 eylül olaylarında babam ve aileme hiç dokunulmamış. Bizim yaşadığımız bölgenin bunda etkisi vardı. Kuzguncuk’ta yaşamamız bizi bu sorunlardan uzak tutmuş. Niye çünkü Kuzguncuk ahalisi o dönemde bizi korumuşlar. Ve bu kurtarmış bizi” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

Yaşanılan çevrenin azınlıkların aidiyetlerini açma ya da gizleme konusunda önemli etkileri vardır. Yaşanılan çevrenin özelliklerine göre bazen süreç, toplumsallaşmak adına bireyleri, aileleri ya da toplulukları bazı noktaları örtmeye ve kimliği gizlemek gibi bir takım önlemler almaya itebilmektedir. Bu durumu katılımcılardan Songül’ün şu ifadeleriyle “Yaşadığımız yerde kimse bizim Ermeni olduğumuzu bilmiyor (Ankara’yı kastediyor). Bir dönem İstanbul’da da yaşadım, orası daha rahattı. Açıkçası orada söyleyebiliyorduk rahatça Hristiyan olduğumuzu. Burada kimse bilmiyor” Songül (46 yaşında, Ermeni, Kadın) anlamlandırmak mümkündür. Songül’ün paylaşımlarından hareketle çevrenin toplumsallaşmaya etkilerinin ortaya konulmasında; yaşanılan şehirdeki azınlık nüfusunun fazla olması ve okul, ibadethane gibi yaşam alanlarının günümüzde mevcudiyetini koruyor olmasının önemli etkileri olduğu düşünülmektedir. Bu nokta da katılımcıların Türkiye’nin en büyük şehirleri olan İstanbul ve Ankara’yı karşılaştırması bu duruma örnek gösterilebilir:

“Bence o biraz İstanbul’da olmak ile ilgili. Mesela Ankara’dan bir Ermeniyle ya da Hristiyanla konuşsanız o rahat olmayabilir ama İstanbul’da pek öyle değil” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Ankara’da yaşamamanın tabi ki etkisi var. İstanbul’da yaşasaydık daha kolay olurdu” Songül (46 yaşında, Ermeni, Kadın).

4.2.1.1. Çokkültürlü Mahalleler ve Birlikte Yaşam

Türkiye’de yaşayan azınlıkların geniş toplumun bir parçası olarak toplumsallaşma süreçlerine katılımında iki faktör öne çıkmaktadır. Bu faktörler yaşanan çokkültürlü mahalleler ve birlikte yaşamın çıktısı olarak karşılıklı paylaşımlardır. Çokkültürlü mahallelerde farklı dilden, dinden, etnisiteden ve kültürden insanlar tarihi süreçten bu yana birbirlerini tanıyarak, bilerek yaşadığı için adeta ortak bir toplumsallaşma sürecinden geçmektedir:

“Sokakta büyüdük, misket oynadık Ermeni de vardı, Yahudi de vardı, Rum da vardı, Süryani de vardı, Türk arkadaşımız, Çingene de vardı. Kurtuluşun iki sokak aşağısı Hacı Hüsrev zaten. Yani her türlü arkadaşım oldu. Yani böyle aslında çokkültürlü mahallelerde yaşam” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

“Kuzguncuk zaten herkes tarafından tanınan ve bilinen bir yer, üç dört kültürü barındıran bir semt. Çok güzel komşuluk ilişkilerimiz vardı. Dört kültür derken Müslümanlardan bahsediyorum, Hristiyanlar; Ermeni ve Rum bir de Yahudiler. Gerçekten çok güzel bir topluluktuk, toplumduk” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

Değişen süreçlerle birlikte çokkültürlü ortamların ve komşulukların yavaş yavaş yerini daha az etkileşimin olduğu yapılara bıraktığı söylenebilir. Bu noktada geçmişle günümüz süreçleri arasında bir karşılaştırma yapılması oldukça olasıdır. Katılımcılardan Gabriel’in geçmişteki insanları ve kurdukları ilişkileri günümüzdeki insanlarla ve iletişimle karşılaştırdığı ifadeler şu şekildedir:

“Valla bizim çocukluk zamanında yaşadığımız Müslüman aileler farklı ailelerdi. Güzellik içinde yaşadık, hepimizin kapısı açıktı. Birbirimize girip, çıkardık. O mahallenin içerisinde her gün Müslümanlar yaptıkları yemekleri bize getirirlerdi, biz de yaptığımız yemekleri onlara götürürdük. Ama şu ortamda öyle konular da kalmadı. Yani farklılık yoktu, yoktu. Eskiye arar durumdayız. Babam Müslümana çok kirva(kirve) olmuştur. Müslümanın çocuklarını tutmuştur, hiç ayırım olmaksızın onlara kirvelik yapmıştır. Alevilerden kirvalarımız çoktur mesela” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).

Komşuluğun da değişen yaşam dinamikleri ve kentsel yapılar sonucu git gide ortadan kalkan bir kavram olduğu ifade edilebilir. Yaşlanan nüfusla birlikte nüfus devinimi yaşanmakta komşuluğun da bu dönüşüm ile birlikte yok olduğu ifade edilmektedir:

“Geçen hafta sonu bir telefon aldım hocamdan. Tire’de Ermeni bir aile varmış. Mevzuyu anlattı, 90 yaşındaki bir teyze yıllarca yaşadığı yerden gitmek zorunda kalmış. Ayrılırken Müslüman komşusuna sarılınca da bu gidişin dönüşü yok galiba hakkını helal et demiş. Hocamın arkadaşı da böyle bir şeyle karşılaşınca benimle konuşmak istemiş. Çok üzüldük ama gitmesine de mani olamadık diye (ağlıyor). Bu hissiyatta insanlarımız da var ne mutlu ki. Komşusunu bırakmak istemiyor ama zorunda kalmış. Sonuçta yıllarca birlikte yaşamının burukluğu var yani” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

Her ne kadar günümüzde çoğu yerde yitirilen çokkültürlü yaşama ve komşuluğa özlem duyuluyor olsa da, tarihi dokusunu koruyan bazı bölgelerde çokkültürlü yaşam devam etmektedir. Bu noktada komşuluk ve birlikte yaşama yönelik ritüellerin çokkültürlü bir şehir olan Mardin’de günümüzde de devam ettiği ifade edilmiştir:

“Biz, onların cenazelerine katılıyoruz, mevlilere katılıyoruz. Onlar da bizim ayinlerimize katılıyorlar. Böyle durumlarda kesinlikle bir aradayız yani. Mesela geçen pazartesi günü benim 50 yıllık arkadaşımın annesi vefat etmişti. Mevlidine gittim ben ondan sonra diğer arkadaşımın oğlu evlendi düğününe gittim. Onlar bizim baş sağlığına geliyorlar veya ayinimize geliyorlar. Kilisede tıpkı sizin mevlid gibi bizim de ölünün ruhu için ayin düzenlenir. Ona katılıyorlar yani aramızda böyle iletişimler var. Kesinlikle birbirimize gideriz, geliriz. Bayramlarımızı gelir kutlarlar biz onların bayramlarını kutlarız” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

Yaşanılan çokkültürlü ortamların, birlikte yaşamak adına önemli bir göstergesi karşılıklı toleranstır. Bu bağlamda toleransın da dönüşen şehirler ve komşuluk ilişkileri gibi gittikçe azalan ve yok olan bir yapıda olduğu ifade edilmektedir: *“Evet orası çok önemli zaten benim çocukluğumun geçtiği dönemde tolerans da vardı,*

o zaman her şey vardı benim çocukluğum farklıydı yani komşular olsun arkadaşlarımız olsun” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

4.2.1.2. Kurtarılmış Bölgeler: Adalar ve İstanbul Kurtuluş Örneği

Tarihsel geleneğin bir devamı olarak İstanbul’un çeşitli bölgelerinde azınlık yerleşimlerinin göreceli olarak yoğunlukta olduğu bölgeler bulunmaktadır. Bu bölgelerde ibadethane, okul, vakıf gibi toplumsallaşma açısından önemli kurumsal mekanizmalar bulunmaktadır. Şüphesiz nüfusun bu bölgelerde yoğunlaşmasında bu kurumsal varlığın da etkisi bulunmaktadır. Bu duruma örnek olarak doğduğu ve büyüdüğü semtlerin özelliklerini belirten Sevag, kendi yaşam deneyimi üzerinden azınlıkların sıklıkla yaşadığı bölgelerin özelliklerini şu sözlerle ifade etmektedir: *“Yine biz azınlıklar kilisemize yakın yerde yerleşiriz. İşte İstanbul’da Kurtuluşa yaşıyoruz. Orası çokkültürlü bir yer. O yıllarda da ciddi bir çekim merkezi o manada. Rumlar var, Ermeniler var hala ve ben öyle bir ortamda dünyaya geliyorum. Sonra Yeşilköy’e taşınıyoruz 1976’da. Orada da kilisemize ve okulumuza yakın bir yere yerleşiyoruz. Orası da çokkültürlü ve çok kimlikli bir yerd. İşte Ermenilerin kısmen Rumların, Latin Katoliklerin ve Müslümanların yaşadığı bir bölgeydi. Böyle bir iklimde büyüdüm” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).* Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların çoğu günümüzde İstanbul’da yaşayan azınlık nüfusunun sıklıkla belli bölgelerde yoğunlaşmış olduğunu ifade etmiştir. Bu bölümde diğer tüm lokasyonlara oranla nüfus yoğunluğu açısından öne çıkan iki bölge olan İstanbul İli Şişli İlçesine bağlı Kurtuluş semti ve Adalar İlçesi örnekleri üzerinde durulmuştur.

Azınlık toplulukları çoğunlukla İstanbul’un tarihi semtlerinde atalarının da yaşadığı bölgelerde yaşamaya devam etmektedir. Her ne kadar İstanbul’un tarihi pek çok bölgesinde azınlık topluluklarına mensup bireyler yaşıyor olsa da, nüfus açısından başat toplumun nüfusu ile karşılaştırıldığında azınlıklar çoğu yerde neredeyse görünmez hale gelmiştir. Ancak çokkültürlü yaşamın hala daha devam ettiği ve nüfus açısından azınlıkların yoğunlaştığı bazı semtlerde azınlıklar hala görünürlüklerini sürdürmektedir. Kurtuluş semti gibi azınlıkların yoğun olarak yaşadığı bölgeler, katılımcılardan birinin de ifade ettiği gibi azınlıklar için bazen belirli bir yaşa kadar içinden çıkılamayan yaşam alanlarına dönüşmektedir: *“Şöyle ben Ermeniyim ve İstanbul’da Ermenilerin yoğun olarak*

yaşadığı bir semtte, Kurtuluşa doğdum ve büyüdüm. Aslında hala orada yaşıyorum. O yüzden aslında belirli bir yaşa kadar da o semtin dışına çıkmadım” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın). Kurtuluş, semt kültürü ve çeşitli özellikleri açısından sadece azınlıklar için değil, geniş toplumu oluşturan pek çok topluluk ve başka ülkelerden gelen göçmenler açısından da yaşam alanı olarak tercih edilmektedir:

“Kurtuluş mesela çoğunlukla Hristiyanlardan oluşan, tamam çoğunlukla Ermeni bir nüfus var, hala nadir kalan Rumlar var sonuçta eski bir Rum mahallesi orası Tatavla hani var ama sonuçta bir o kadar da Türk, Müslüman, Sünni, Alevi şuanda da çok fazla göçmenler geliyor mesela. Böyle çok karma bir yapısı var. Ama orası kaldırıyor bunu. O yüzden Kurtuluş’da bunun rahatsızlığını hissetmezsiniz. Mesela bir son durak bölgesi vardır. Orada daha çok Afrika ülkelerinden gelen göçmenler vardır. İşteee ne bileyim orada bir Rum Kilisesi de vardır aynı zamanda. O yüzden Rumlar da ağırlıkla o bölgede” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

Kurtuluş ile birlikte ifade edilen bir diğer mekan ise Adalar’dır. Bazı katılımcılar yaşadığı yerden bahsederken hem Kurtuluş’u hem de Adaları aynı cümlede ifade etme yoluna gitmiştir. Bu durumun her iki bölgenin azınlıklar tarafından yazlık ve kışlık kullanım açısından birbirine muadil yerler olarak görülmesi ile yakın ilişkisi vardır:

“Ermeni cemaatine mensup olduğum için Kurtuluş, Kınalıada gibi aslında Ermeni cemaatinin yoğun olduğu yerlerde büyüdüm. Cemaate yakındım” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Genellikle insanımız Şişli-Kurtuluş ve Adalar’da oturuyorlar” Eva (Müdür/ Bulgar Eksarhlığı Vakfı, Kadın).

“Kurtuluş ve Heybeli yani ada. İkisi beraber diyebilirim. Tabi oraya bir aidiyet duygum var tabi” Anuş (31 yaşında, Ermeni).

Hem Adalar’da ve hem de Kurtuluş’ta yaşadığını belirten katılımcılardan Anuş, Heybeliada örneği üzerinden yaşam ortamı ve toplumsallaşma ile ilgili bilgi paylaşmaktadır. Bu bölümün başlığı olarak ifade bulan ve “Kurtarılmış Bölge” kavramının da ifade edildiği aktarım aşağıda yer almaktadır:

“Evet. O adada vardı. Orada da hiçbir zaman farklılık, ötekileştirme durumu yoktu çünkü adanın kendi yapısı hani bizim adada daha çok Rumlar var, Süryaniler var, Ermeniler var, Türk Müslümanlar da var. Hepimiz beraber oynuyorduk ve kimse kimseye, ya da kimse kimsenin çocuğuna ayy onunla oynama o öteki demiyordu yani. Öyle bir ortam yoktu. O yüzden şeyy birbirimize karıştığımız yerler illaki oldu ama orada da böyle bir dayatma ve ailelerden yana bir şey de olmadı. Sonuçta biz sokakta oynuyoruz, aileler de orada bir arada yaşıyor ve kimsenin arasında öyle sorunlar olmazdı. Olmuyor yani genelde ada biraz daha böyle o anlamda şey galiba, kurtarılmış bölgeydi benim için” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

Katılımcılar yaşadıkları bölgeler olan Kurtuluş ve Adalar’daki yaşamın son yıllarda çeşitli sebeplerle değiştiğini ifade etmekte ve söz konusu değişimi, yaşam tarzının değişimi ve demografik yapının değişimi üzerinden açıklamaktadır:

“O Kurtuluş çok bozuldu da bizimkilerin kullandığı laftır zaten. Oradaki kitlenin yaşam tarzının değiştiğini düşünüyor zamanla” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

“İstanbul’un genelinde olduğu gibi, Adalarda da demografik yapı çok değişti. Benim çocukluğumda herkes herkesi tanırdı. Yani bu Rum, Ermeni, Türk, Musevi ayrımı yapılmaksızın bir yaşam vardı. Adalılar ve adaya yazlığa gelenler hep belli kişilerdi. Şuanda Adalar’da İstanbul dışından gelmiş ve İstanbul’a Adalara yerleşmiş çok insan var. Yani nüfusunun bayağı büyük bir kısmı o şekilde” Evangelia (62 yaşında, Rum, Kadın).

Yaşam şartlarındaki değişimler ve hayata geçirilen şehircilik politikaları azınlıkların yoğunlaştığı köklü ve lüks semtlerde bazı insanların tutunamamasına ve kentin başka bölgelerine taşınmak durumunda kalmalarına sebep olmaktadır. Bu durum da azınlıkların kökleştiği ve tarihi kurumlarının bulunduğu semtlerle bağlantılarının zayıflamasına ve toplumsallaşma ağlarının da etkilenmesine yol açmaktadır. Gerçekleştirilen göçler, azınlıkların ihtiyaç ve gereksinimlerinin farklılaştığı ibadethane, okul, vakıf, dernek gibi oluşumlardan uzak kalmalarına ve böylelikle yeni bir takım gereksinimlere ihtiyaç duymalarına sebep olmaktadır:

“Hayatın pahalılaşması ve yaşam şartlarının dönüşmesi ile birçok insan Ermenilerin yoğunlukla yaşadığı bölgelerden taşınıp daha ucuz yerlere gitmek durumunda kaldılar. Azınlıklar genellikle İstanbul’un köklü ve tarihi semtlerinde yaşıyorlar. Bu bölgeler merkezi yerler olduğu için yaşam standartları da çoğunlukla yüksek yerler. Maddi açıdan sorunlar yaşayan cemaat üyeleri taşınıp uzak semtlere gitmek zorunda kalıyor. Böylelikle sadece evini taşımakla kalmıyor, hem kiliseden hem de diğer cemaat üyelerinden ve faaliyetlerinden de uzaklaşmış oluyor. Mesela Çekmeköy-Güneşli taraflarında oturan tanıdıklarım var bu tarafa (Kurtuluş) yalnızca bayramlarda gelebiliyorlar. Bu duruma çözüm olarak kilise evleri ve vakıf evleri var. Daha uygun ücrete zor durumdaki cemaat üyelerine kiralanıyor. Ancak bunların sayıları da oldukça az. Mesela Pangaltı Mkhitaryan arka sokağında kiliseye ait evler var. Onları daha uyguna kiraya veriyorlar ve bu yolla cemaati bir arada tutmaya çalışıyorlar. Bir de hatırladığım Surp Agop hastanesinin evleri vardı mesela. Bu evlerin kiralari en fazla 400 TL diye biliyorum. Yalnız kalan yaşlılar ya da zor durumdaki ailelere veriyorlar bu evleri. Ortaköy Kilisesinin de bu tür destekleri olduğunu biliyorum” Serpuhi (54 yaşında, Ermeni, Kadın).

“İlçemiz pahalı bir ilçe. Kiralar çok yüksek ve satılan ürünler de diğer bölgelere göre pahalı. Dolayısıyla ihtiyaçları tekdüze düşünmemek lazım. Bu bölgede yalnız yaşayan bir yaşlının ister istemez belli konularda ihtiyaçları oluyor. Diyorlar ki maddi durumu olmayan da burada oturmasın o zaman ama bu o kişi için çok zor. Hem doğup büyüdüğü yer hem de kiliseleri burada, cemaatinden birçok kişi bu bölgede yaşıyor. Dolayısıyla bu tür konularda sıkıntılar yaşıyor insanlar” Zerrin (Birim Sorumlusu/ D Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü).

4.2.2. Okul ve Toplumsallaşma

Okul toplumsallaşma açısından bilgi, beceri, ilgi, entelektüel ve sosyal deneyimlerin kazanıldığı bir ortamdır (Berns, 2001: 227). Okul süreçleri, azınlık topluluklarına mensup ailelerden gelen çocuklar için dış dünyaya açılan ilk kapı niteliğindedir. Macionis (2013: 72)’ye göre çocuklar, okul süreçlerinde farklılığa yönelik algılarını netleştirirken kendilerine yönelik algıyı da çoğunlukla bu dönemde deneyimlemektedir. Çocukların okul süreçlerinde

toplumsallaşmalarını etkileyen iki önemli unsurdan söz edilebilir. Bu unsurlardan ilki gidilen okula göre farklılık algısının ertelenmesi, ikincisi ise okulda görülen derslerin ve müfredatın azınlıklara yönelik ayrımcılığa etkileridir. Bu bölümde her iki unsura dair analize yer verilmiştir.

Azınlıkların toplumsallaşmalarına okul ortamının etkisi incelendiğinde farklı okul yapıları ile karşılaşmaktadır. Bu farklı yapıların nedeni; azınlık topluluklarına mensup bireylerin içerisinde azınlık (cemaat) okullarına devam eden öğrencilerin olması, devlet okuluna devam eden öğrencilerin olması ve eğitim süreçlerinin bir kısmını azınlık okullarında bir kısmını ise devlet okullarında sürdüren öğrencilerin olmasında aranabilir.

Azınlık okulunda okuyabilmek için cemaat mensubu olma zorunluluğu vardır. Katılımcılardan Konstantin'in ifade ettiği gibi azınlık okullarına gidebilmek için çeşitli kıstaslar bulunmaktadır: *“Bizim okullarda öğrenci olabilmek için mutlaka ya ana ya baba Rum asıllı olacak. Yani mesela annesi Rum asıllı babası Türk girebilir. Eskiden o yoktu. Medeni kanunun değişmesiyle birlikte oldu. Ya da tersi mesela annesi Türk babası Rum ise bizim okullara girebilir”* Konstantin (Dernek Başkanı/ Rum Vakıf Derneği, Erkek).

İstanbul'da azınlıkların tarihi yerleşimlerinin olduğu mahallelerde farklı cemaatlere ait okullar bulunmaktadır. Her cemaate mensup çocuk kendi topluluğuna ait okuluna devam edebilmektedir:

“Çünkü bizde genellikle şöyledir, ilkokula eğer cemaat okuluna gidiyorsanız eğer genelde kendi semtinize yakın olan bir okula gidersiniz. O yüzden de ilkokulu üç sokak arkadaki Ermeni okulunda zaten okudum” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

“İstanbul'da okurken Musevi okullarına gittim. Okulda ve derslerde herhangi bir sorunla karşılaşmadım çünkü öğrencilerin hepsi Yahudiydi, öğretmenlerin de çoğu Yahudiydi” İzak (62 yaşında, Yahudi, Erkek).

Cemaat okuluna gitmeyi tercih etmeyenler devlet okullarına ya da özel okullara devam edebilmektedirler:

“Benim öğrencilik hayatım karma geçti. Hiç Musevi Okulu'nda okumadım ama küçükken derneklerde, daha sosyal çevremde Yahudilerle beraberdim

ama okul hayatım karmaydı, Yahudilerle aynı okulda okumadım. Lise sona doğru cemaatten de aslında kopuşum başladı. Daha aslında geniş toplumla ilişkilerim arttı, sosyal çevrem de böyleydi” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

“İstanbul’da hep eğitim gördüm. Liseye Üsküdar Amerikan Lisesinde devam ettim. Ben cemaat okuluna gitmedim hiç” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

Azınlık toplulukları, ülke genelinde farklı şehirlerde yaşıyor olmalarına rağmen azınlık okullarının sadece İstanbul’da ve Adalar’da oluşu çocukların küçük yaşlarda travmatik deneyimler yaşamalarına neden olmaktadır. Çocuklar gelişimsel süreçleri açısından ailelerine ihtiyaç duydukları bir dönemde azınlık okullarında okumak üzere ailelerinden ayrılarak İstanbul’a gitmek zorunda kalmaktadır:

“Okul amacıyla İstanbul’a gittim. Okulu İstanbul’da okudum. Oradaki Ermeni okulunda okudum” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

“Ankara’da okulumuz olmadığı için ablamla birlikte henüz ilkokul yaşında İstanbul’a gitmek durumunda kaldık” Songül (46 yaşında, Ermeni, Kadın).

Azınlık okullarının olmadığı yerlerde azınlıklar devlet okuluna gitmek durumunda kalmaktadır. Özellikle Süryanilerin okullarının olmaması sebebiyle bu durum Süryaniler için adeta zorunlu bir hal almış durumdadır. Hem Süryaniler özelinde hem de karma okullara gitmek durumunda kalan diğer öğrenciler genelinde bir takım güçlükler yaşandığı ifade edilebilir. Eldoğan (2017: 75) akran ilişkilerinin çocuklar açısından çeşitli etkileşim problemleri yarattığını belirtmiştir. Bu noktada çocuklar; ötekileştirilme, cepheleşme, akran zorbalığı gibi bir takım sorunlarla karşılaşabilmektedir:

“Mesela bir sıra arkadaşınız Müslümandır tartışırsınız ister istemez veya önünüzdeki arkadaşla, örneğin size haksızlık yapan bir arkadaşınızla tartışırsınız illa. Haklı, haksız tartışma olduğu zaman bütün sınıf başınıza yığılabilirdi yani. Herkes size karşı cephe alabilirdi. O ne oluyor hem eğitime kafa veremiyorsunuz hem kendinizi farklı hissediyorsunuz az olduğunuz

için hem zavallı gibi hissediyorsunuz hem kötü hissediyorsunuz, hem de böyle bilmiyorum çok kötü bir durum. Dediğim gibi ben orada okula başladığım zaman bunu çok iyi hissettim ve okulum bitene kadar da hissettim” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

“Ortaokul dönemim benim için bir travmadır. Hatta okuldan mezun oldum ve bir daha kapısından geçmedim öyle diyeyim. Ortaokul dönemi benim için bir felaket yani her anlamda. Yani nasıl diyeyim anlaşılabileceğin insanların olmadığı bir ortam ve seninle dalga geçen insanların olduğu bir ortam düşünün işte ne kadar yalnız olunursa o kadar yalnız oldum ben de evet. Ki İstanbulun göbeğinde. Belki öyle büyümediğiniz için de olabilir. Ermeni misin? Evet eeeee bu bir sorun mu?’yu o nokta da anlıyorsunuz yani bütün o ayma süreci ondan sonra oluyor. İsminizin tuhaf gelmesi insanlara” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

Yaşanan sorunların çözümü adına sınıf iklimini okuyabilen öğretmenlerin varlığı önemlidir. Sınıfta farklılıkların anlaşılabilmesi ve karşılıklı anlamlı ilişkilerin kurulmasında şüphesiz öğretmenler başat role sahiptir (Sevük, 2017: 91). Kendi yaşam pratiklerinden örnekler veren Öğretmen Meryem, mesleki deneyimini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Ben öğretmenlik hayatımda bazı öğrencilerim arasında: ‘öğretmenim bu benimle konuşmuyor, sen Hristiyan’sın diyor’ diyordu. Çocuklar diyordum siz birbirinizi sevmezseniz Allah sizi nasıl sevecek. Bunu kavratıyordum öğrencilerime ve kesinlikle aralarında bir husumet olmadı ve güzel güzel yaşadılar. İnsanı insan olarak değerlendirdiler. Bu büyüklere düşen bir şey. İnsan arasında birliği sağlamak büyüklere düşen bir görevdir. Eğer ben onlara onlarla konuşmayın onlar Hristiyan’dır ya da onlarla konuşmayın onlar Müslümandır. Yok o onların arasında mutlaka beyinlerine girecekti o laflar ve ömür boyu devam edecekti. Ama şimdiye kadar bütün öğrencilerim arasında da kardeşlik var. Yani bu büyüklere düşen bir görev olduğu için ve öğrencilerimin aileleri de hepsi insanlığı bilen aileler oldukları için böyle bir olaylar yaşamadık biz” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

Karma okullarda okuyan bazı katılımcılar okuldaki toplumsallaşma süreçlerinde sorunlar yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Bu duruma etki eden faktörler olan

gidilen okulların özel okul olması ve niceliksel açıdan karma okul özelliğine sahip olması gözden kaçırılmaması gereken durumlar olarak ifade edilebilir.

“Benim okuduğum okul özel okuldu ve şansına çok fazla gayrimüslimin olduğu bir okuldu. Hatta geçen bir şeye bakayım dedim yıllığa bir baktım ki sınıfın yarısı neredeyse gayrimüslimmiş. Okuldayken o sebeple çok çok bir huzur içindeydim. Okuduğum okullarda o anlamda hep huzurluydum ben” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

“Okuduğum okulda da öyle ne kadar çoğunluk olmasa da Yahudilerin ve Ermenilerin de olduğu bir okuldu. Özel okuldu, o sebeple böyle şeylere de çok fazla müsamaha gösterilmiyordu. Çok fazla Yahudi müşterisi olan bir okuldu onları kaybetmeyi göze alamazlardı. Açıkçası ayrımcılığa uğramadığım bir profilde geçti okul sürecim” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Eğitiminin belli bir sürecini özel okulda geçiren katılımcılardan Anuş, etnik farklılıkların yanında ortaya çıkan bir diğer farklılık olan sınıfsal farklılıklara şu sözlerle dikkat çekmektedir: *“Ve etnik olmayan tarafı da sınıfsal farklılıklar diyeyim. Ama o herhangi bir kişinin de, herkesin de karşılaştığı bir durum. O biraz özel okulda okuyor olmanın verdiği bir şey. Yani arada uçurumlar olabiliyor insanlar arasında”* Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

Süryanilerin kendi anadillerinde eğitim veren bir okullarının olmayışı, Yahya gibi bazı Süryanileri diğer bir azınlık topluluğuna ait olan Ermeni okuluna gitme yönünde bir stratejiye itmiştir. Bu durum yeni dillerin öğrenilmesi gibi çeşitli zorlukları da beraberinde getirmiştir:

“Okuldaydık benim anadilim Süryaniceydi ama oradaki gittiğimiz okul Lozan Antlaşması gereğince derslerin çoğu Ermeniceydi, dört ders Ermenice iki ders de Türkçeydi antlaşmalar gereğince öyleydi. Türkçe derslerine de MEB’e bağlı Türk öğretmenler giriyordu. Ermenice, matematik, fen, din derslerini hep Ermenice görüyorduk. Tabi ben ne Türkçe biliyordum, ne Ermenice biliyordum. Bizim anadilimiz Süryanice köyümüz homojen Süryani köyü olduğu için. Süryaniler dışında başkaları olmadığı için öğrenemiyorduk ancak ilkokula gittikten sonra Türkçe öğreniyorduk. İlkokula başladım ve her iki dili de öğrenmeye başladım. Küçük yaşta

olduğumdan dolayı her iki dili de öğrendim. O dönemde başarılı bir öğrenciydim” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

Yukarıda da belirtildiği üzere okulları olmayan Süryani topluluğunun bazı üyeleri bir dönem Ermeni okuluna giderek bu sorunu aşmaya çalışmıştır. Ancak ilerleyen süreçte bu durum yasaklanınca, Süryanilerin tamamına yakını ya devlet okuluna ya da kendi imkanları ile özel okullara devam etmek durumunda kalmıştır:

“O zamanlar Süryaniler okuyabiliyordu Ermeni okullarında. Daha sonra yasaklandı bu Süryaniler için. Ancak Ermeni olanların bu tür Ermeni okullarında okuyacağına dair karar alındı devlet tarafından ve kısıtlandı bu durum. Ama ben mezun oldum zaten o son mezuniyet dönemlerinde bu tür sorunlar çıkmıştı” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

Türkiye’de sıklıkla değişen eğitim müfredatları, değişen zamanla birlikte azınlık okullarında verilen eğitimde de bir takım değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Şuanda ilkokulda okuyan bir oğlu olan katılımcılardan Serpuhi’nin, kendi cemaat okulu eğitim dinamiklerini günümüzdeki yapıyla karşılaştırdığı ifadeler şu şekildedir:

“Önceden bizim zamanımızda tüm dersler Ermeniceydi. Şuanda sadece Ermenice dersi Ermenice veriliyor diğer dersler Türkçe veriliyor. Sınavlar da Türkçe yapılıyor. Çocuklarımız okulda kendi anadilini dahi konuşamıyor. Eğer evde de Ermenice konuşulmuyorsa hiç öğrenemeyecek ve konuşamayacak duruma geliyor çocuklar. Bir yasa ile öncelikle öğretmenlere yönelik bir değişim oldu. Ermeni öğretmenler olmamaya başlayınca da ufak ufak sistem erozyona uğradı” Serpuhi (54 yaşında, Ermeni, Kadın).

Yaşanan göçlerle birlikte nüfusun azalması ile bazı azınlık okullarının da sistem içerisindeki mevcudiyeti gün geçtikçe ortadan kalkmaktadır. Türkiye’deki azınlıklar içerisinde en az nüfusa sahip olan Rumların bu anlamdaki aktarımları süreci özetler yapıdadır.

“Ben ilkokula Rum okuluna gittim Yeniköy’de. Okulun o dönem 40-45 öğrencisi vardı. Şimdi o okul yok artık, kapandı” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

“Bizim Rum okullarımızda öğrenci sayısı çok az şuanda. Tüm basamaklarda okuyan öğrenci sayısı en fazla 250 civarında” Konstantin (Dernek Başkanı/ Rum Vakıf Derneği, Erkek).

Azınlık okulları geçen süre zarfında nüfusun da giderek azalan ivmesi ile birlikte ya kapanmıştır ya da daralma yoluna gitmiştir. Bu durum da verilen eğitimin kalitesine yönelik bazı soru işaretlerini beraberinde getirmiş ve kendileri cemaat okuluna gitmiş olan ailelerin çocuklarını bu okullara göndermek istememelerine sebebiyet verecek bir sürece evrilmiştir. Katılımcılardan Dimitris’in aktarımı süreci açıklar niteliktedir:

“Ben tüm eğitim süreçlerimi Rum okulunda tamamladığım halde çocuklarımı cemaat okuluna göndermedim. Bunun değişik sebepleri var. Rum toplumunun kendi içindeki sıkıntısı, öğretmenlerin azalması falan peş peşe gelince gördüm ki eğitimden beklediğimizi alamayacağız çocuklarım adına. İlk çocuğum 20 yıl önce okula başladığında, Rum nüfus iyice azalmıştı ancak buna rağmen açık tutuluyordu okullar. Dedim ki toplayalım tüm çocukları bir okula ve normal bir eğitim yapalım. Ben çocuğumu binaya nöbet tutmak için göndermiyorum. Ben çocuğumu düşünen bir eğitim sistemine göndermek istiyorum. Ama şuanki yapı çocuğu binanın açık tutulması için bir nöbetçi olarak görüyor. Tüm bunları toparlarsanız ben çocuklarımı Rum okuluna göndermedim. Ama hep derim ki torunlarım Rum okuluna gitsin, gidebilsin. Gidebilsin derken yine eğitim şartlarının uygun olması kaydıyla” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

4.2.2.1. Farklılık Algısının Ertelenmesi

Phinney ve Rotheram (1987: 274)’a göre, azınlıklar açısından farklılık algısının ilk olduğu yerlerin başında okullar gelmektedir. Okullar, kurgusal yapılarından statülerine, müfredatlarından eğitim sistemlerine değin geniş bir çerçevede hayata yönelik şemaların oluşumunda etkindir. Bu şemaların oluşumunda gelişim dönemlerinin de etkisi yadsınamaz boyuttur. Erken çocukluk döneminden itibaren aile ve yakın çevreyle kurulan irtibat salt etkileşim

olmaktan çıkıp, çocuklar çevresel sistemleriyle de etkileşim kurmaktadır. Bu çevresel sistemlerin en önce dahil olunanı ve kaçınılmaz olunanı okul sistemleridir. Azınlık topluluklarına mensup ailelerden gelen çocukların okul süreçleri başat topluma ait ailelerden gelen çocuklara göre çeşitli farklılıklar gösterebilmektedir. Bu durum çocukların aidiyetlerine yönelik algılarının dışında, dış dünyaya ait algılarının şekillenmesinde de oldukça önemli rol oynar. Katılımcılardan Avram konuyu özetler nitelikteki okul süreçlerinin farklılık algısına etkisini şu sözlerle ifade etmiştir: *“Yoksa evde senin farklı olduğuna dair bir bilinçle yetişiyorsun ama karşılaştırma yapacak platforma okulla birlikte başlıyorsun”* Avram (57 yaşında, Yahudi).

Azınlık okuluna giden çocuklar çevrelerinde kendi aile yapılarına benzer ailelerden gelen çocuklarla birlikte okudukları için farklılık deneyimleri ötelenebilmektedir. Bazı çocuklar tüm eğitim süreçlerini cemaat okullarında sürdürdüğü için sürece yönelik algıları ve başat toplumla temasları da ertelenebilmektedir:

“Cemaat okullarına gidenlerin bu süreçleri erteleniyor, onlar üniversitede yaşıyor bu durumları tabi daha büyük şok. Ben o şoku yaşamadım çünkü hiçbir zaman cemaat okulunda okumadım hep devlet okuluna gittim daha sonra liseye de Saint Benoit lisesine devam ettim. Orada da kozmopolit bir ortam vardı, Ermeni, Rum, Müslüman toplumlarından öğrenciler vardı. Sonra üniversiteye gittim Boğaziçi ama dediğim gibi benim oğlum mesela Musevi lisesinden mezun, çok fark etti tabi Koç Üniversitesine girdiğinde bambaşka bir dünyaya geldi, çok daha iyi bir dünya diye bir takım hissiyat içine soktu kendini. Gettoda yaşamaktan sıkılmıştı herhalde o anlamda. Öyle yani ayırıştırma hemen o gün başlıyor” Avram (57 yaşında, Yahudi).

“Bazı insanlar için bu sonuçta Ermeni okulunda okumaya devam ederse üniversiteye kadar geçerli o temassızlık diyeyim. Ya da dersaneye kadar mesela” Anuş (31 yaşında, Ermeni).

Azınlık okulunda eğitim süreçlerine başlamış ancak daha sonra devlet okullarına gitmiş olan çocuklar da bu süreci değişimin yaşandığı ilk andan itibaren deneyimlemektedir. Yaşanılan deneyimler çoğunlukla var olan sürecin

yorucu etkisini takiben, yaşatılan süreçleri kanıksama ve yöneltlen soruları yanıtlamaya dönüşen bir sürece evrilmektedir:

“Daha sonra ortaokul başlayınca Milli Eğitim Bakanlığına normal devlet okuluna gitmeye başladım. Eeee orada tabi yani sıkıntı çekmemekle birlikte insan kendini tabi ki yalnız hissedebiliyor. Farklılığınızdan dolayı herhangi bir haksızlığa uğramasanız bile bu psikolojik yalnızlığı insan hissedebiliyor” Yahya (53 yaşında, Süryani).

“5. sınıftan sonra Türk okuluna gittiğim için birçok arkadaşımın hiç Ermeni arkadaşı yoktu. Çoğunun ilk Ermeni arkadaşları bendim. Onlara hep kötü Ermeni kavramı anlatılmış bunun bana negatif yansımaları oldu. Tüm okul sürecim bunları görüp bu önyargılara karşı durmak ile geçti” Meline (33 yaşında, Ermeni).

4.2.2.2. Derslerin Etkisi

Eğitim döneminde karşılaşılan ve anlamlandırılmaya çalışılan süreçlerden bir diğeri de derslerdir. Müfredatta yer alan bazı dersler azınlık topluluklarına mensup ailelerden gelen çocukları başat toplumdan ayrı olarak değerlendirilmesi gereken çocuklara dönüştürebilmektedir. Bu durum çocukların başat toplumla kaynaşması ve toplumsallaşmaları anlamında çeşitli handikapları beraberinde getirmektedir (Berns, 2001: 229). Derslerle birlikte işlenen çeşitli konular da ayrımcı bir takım ifadeler içermektedir. Çocuklar çoğunlukla bireysel anlamda kendilerine ya da topluluklarına yönlendirilen negatif ifadeleri anlamlandıramamakta, bir yandan da akranları tarafından çeşitli sorulara muhatap bırakılmaktadır.

Müfredat bağlamında sorun yaşanan derslerin başında tarih dersleri gelmektedir. Tarih ders kitaplarında yer alan bir takım konular ve ifadeler geçmişte yaşanan bazı olumsuz durumların günümüze taşınması sonucu henüz çocuk yaşta zor süreçlerle baş etmek durumunda kalmaya sebebiyet verebilmektedir. Tarih söyleminin daha kapsayıcı bir ifade ile aktarılması yaşanan sorunların çözümü adına bir çaba olabilir. Tarih derslerinde yaşadıkları ile ilgili katılımcıların ifadeleri aşağıdaki şekildedir:

“Tarih kitabında müfredattan ötürü, orada görüyorsunuz hani haindir, sırtından bıçakladı, şöyle oldu böyle oldu falan. Ve doğal olarak sadece sizin başkaları tarafından nasıl algılandığınızı anlamanız değil, aynı zamanda çevrenizdeki insanların da size hıııı bu da öyle, bu da Ermeni diye bakmasına neden oluyor. Benim yaşadığım biraz öyle bir şeydi yani. Hani daha somut örnek vermek gerekirse yanımda oturan arkadaşım dönüp sen de Ermeni değil misin’i sordu orada mesela. Çünkü orada bir şey yazıyor burada biri var. Aslında bir çocuk böyle bir soru sormaz zaten çünkü aklında öyle bir şey oluşmayacak. Ama müfredattan dolayı böyle bir şeyi öğrendi ve sorma gücünü buldu kendinde. Öyle yani sonuçta eğitim sistemi bunun en önemli ayaklarından biri kesinlikle. Çünkü şey hocalarla karşılaşabilirsiniz bizim hocamız durumu kotarmaya çalıştı orayı atladi falan ama karşımda o kadar iyi niyetli bir hoca da olmayabilirdi sonuçta ve bunun üstüne gitmek isteyebilirdi” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Okutulan müfredatta mesela tarih kitaplarında ayrımcı söylemler var. Hala Süryaniler, Ermeniler hain olarak görülüyor Tarih 8. Sınıf herhalde bakarsınız bir ara ben o konuda araştırma ve soru önergeleri verdim. Bu konuda ayrımcılıklar var. Müfredat ile gençlerin, yeni nesillerin barışçıl duygulara sahip olması gerekir” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

Toplumsallaşma anlamında öne çıkan bir diğer ders de din dersidir. Din derslerine katılmak da katılmamak da toplumsallaşma anlamında çeşitli engeller doğurmaktadır. Derslere katılan çocuklar ailelerinden aldıkları din ve kültür ile ilgili olmayan bilgileri öğrenmeye zorunlu bırakılmaktayken, derslere katılmayan çocuklar ise adeta tecrit edilmişçesine o dersler geldiğinde sınıflardan çıkmak durumunda kalmakta ve toplumsallaşma anlamında hem kendisine yönelik hem de sınıf sistemine yönelik çeşitli engellerle karşılaşabilmektedir. Bu durum Sevük (2017: 91)’ün ifade ettiği gibi çocukların gelişim sürecinde önemli problemler doğuran sınıf utancına sebep olabilmektedir. Konuya dair katılımcılardan birinin paylaşımı şu şekildedir:

“Okulla çocuğumun din dersine girmesini istemediğime yönelik görüştüm. Belge getir yoksa girmesi gerekiyor derse dedi müdür. Dedim kimliğinde Hristiyan yazıyor bu yetmiyor mu? bir de belge istiyorsunuz. Dedi olmaz gittim metropolitliğimizden belge aldım ve verdim okul müdürüne. Bu sefer

de din öğretmeni gireceksin demiş, çocuğum da Hristiyanım ben girmek istemiyorum demiş sınıfta. Belgeyi verdiğim halde birbirlerinden haberleri yok. Sonra gidip müdüre dedim neden belgeyi verdiğim halde sınıfta çocuğumu böyle bir pozisyona sokuyorsunuz arkadaşlarının içinde” Cercis (Vakıf Çalışanı/ Süryani Kilisesi Vakfı, Erkek).

Eğitim süreçlerinde ayrımcı ifadelerin yer aldığı bir diğer ders de bir dönem müfredatta önem verilen Milli Güvenlik dersi olarak aktarılmıştır. İlgili ders hakkında yaşadığı sürece değinen ve cemaat okulunda okuduğu için yaşadığı çift taraflı baskıyı ifade eden Yannis’in ifadeleri şu şekildedir:

“Bu düşüncelerle çok sık sık karşı karşıya geliyorduk. Türk hocalarımız özellikle lise döneminde derdi siz Türk’sünüz. Milli Güvenlik dersi vardı. Hiç Yunanlılarla ilgili söylenenlere kanmayın deyip Yunanlıları kötülüyordu. Öteki taraftan Yunan hocalarımız vardı Yunanistan gelen. Siz Yunan kökenlisiniz, bunu unutmayın. Çünkü oraya aitsiniz diye bir propaganda da yapılıyordu. Şimdi bakın iki şeyin arasında kalmışız” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

Birlikte yaşayan farklı topluluklara mensup bireylerin, yaşamını zorlaştırmak ya da kolaylaştırmak eğitim sistemi ve müfredatın bire bir etki alanındadır. Kapsayıcı, kültürel açıdan yetkin şekilde kurgulanmış bir eğitim sistemi ve müfredatı ile zorlukları kolay hal getirmek mümkündür. Bu noktada toplumsallaşma süreçlerine önemli etkileri olan derslere ve ayrımcı ifadeler içeren müfredata yönelik katılımcıların önerdiği bazı çözüm yolları olmuştur:

“Ve ders kitapları bu konuda gerçekten zaten çok sıkıntılı. Baştan sıfırdan kurgulanması gerekiyor kesinlikle” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Müfredatın, ayrımcı öğeler içermekten baştan sona yeniden kurgulanması gerekiyor” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

“Hainler bizi arkamızdan vurdu söyleminin kesinlikle değiştirilmesi gerekiyor. Devlet bir değişim yapacaksa eğitimdeki söylemi değiştirerek bu işe başlayabilir” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

4.2.3. Aile ve Toplumsallaşma

Azınlık topluluklarının toplumsallaşması açısından en önemli sistemlerden birisi ailedir (Macionis, 2013: 70) . Azınlık topluluklarına mensup anne ve babalar, başat topluma mensup anne ve babalardan farklı olarak ekstra bir çabayla çocuklarını aile ve topluluk dışı dünyaya hazır hale getirmek adına çeşitli önlemler almaktadır (Gardiner ve Kozmitski, 2002: 210). Aileler gerek aidiyetlerine yönelik rol ve sorumluluklar gerekse de başat toplumun içerisindeki pozisyonlarına yönelik sorumluluklar çerçevesinde çocuklarını şekillendirme çabası içine girmektedir. Bu şekillenme sürecinde çocuğun olası negatif çevresel etkilere karşı korunması en temel görevlerden birisini oluşturmaktadır (Harrison, Wilson, Pine, Chan ve Buriel, 1990: 354). Ailenin çocuğu başat toplumla bütünleşen ve ayrılan noktalara hazırlaması toplumsallaşma açısından önemli konulardandır (Berns, 2001: 89). Analizin bu bölümünde azınlık çocuklarının toplumsallaşmaları, ailelerin koruyucu tedbirleri ve dış yaşama dair tedbirler başlıkları altında incelenmiştir.

Ailelerin çocukların sosyal gelişimindeki rolü oldukça önemlidir. Çocukların da ailelerin işlevselliğindeki etkisi de benzer boyutta önem taşır. Bu karşılıklı etkileşimsel süreç, ailelerin çocuklarına yönelik çeşitli koruma stratejileri geliştirmelerine, çocukların da ailelerine yönelik bağlar geliştirmelerine sebebiyet verir. Bu bölümde ilk olarak azınlık topluluklarına mensup ailelerin yapısı üzerinde durulmuştur.

Azınlık topluluklarına mensup aileler çoğunlukla kendi topluluklarına mensup bireylerle evlenmeyi tercih etmektedir. Bu tercihlerde sayıca az olma, başat topluluktan farklı olma, kültürel değerler, kuşaklararası aktarımlar gibi önemli etkenlerin payı olduğu söylenebilir. Katılımcıların aynı topluluğa mensup anne ve babalarına ilişkin paylaşımları aşağıda sunulmaktadır:

“Anne tarafım da baba tarafım da Yahudi” Viktorya (25 yaşında, Yahudi)

“Annem de babam da Süryaniydi” Gabriel (52 yaşında, Süryani).

“Ailem iki taraftan da Ermeni olan, gelenek ve göreneklerine uyan ve uygulayan bir aileydi” Meline (33 yaşında, Ermeni).

“Annem de babam da Rum’du” Yannis (55 yaşında, Rum).

Bunun yanında karma evlilikler yapanlar da vardır. Özellikle son yıllarda gerçekleşen evliliklerde karma evliliklerin sayısı gittikçe artan bir yapıdadır. Bu duruma neden olarak toplulukların nüfuslarının azalması ve gençlerin bakış açılarındaki değişimler gösterilebilir:

“Annem Levantendi, babam Rum. Biz bu iki kültürle yaşarken aynı zamanda ailem bize geniş kültürün de bir parçası olduğumuzu hissettirdi” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

“Ama yeni nesille birlikte karma evlilikler çoğaldı tabi. Son 10 yıldır falan tabi artık böyle daha çok Türklerle evlilik oluyor yani. Azalmanın etkisi olduğunu düşünmüyorum, bakış açısı değişikliği etkiliyor” Agop (36 yaşında, Ermeni).

“Cemaat içinden karma evlilikler yapan tanıdıklarım var. Belki eskiden bu tür evlilikler daha ayıp olarak görülüyordu ama şuan evleniyorlar yani” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

Bazı azınlık topluluklarında topluluk dışı evlenme oldukça az iken bazı topluluklarda ise topluluksal normlarla yasaklanmıştır. Bu noktada karma evliliklerin Süryani topluluğunda yasak olduğuna yönelik aktarımları, her ikisi de Mardin’de yaşayan Malke ve Meryem şu sözlerle dile getirmiştir:

“Karma evlilikler yok, bunu hem Müslüman toplumu bunu kabul etmez, hem bizim Hristiyan Süryani toplumu bunu kabul etmiyor ve bu konuda kurallar çok katı. Burada bir Müslüman bir Hristiyanla evlenirse ölüme kadar gidebiliyor. İnsanlar dindar -güya dindar- cehalet işte bir taraftan bu tür şeylerin önünü bayağı tıkadı. Biz de bütün Süryanileri ailesi Süryanidir, değişme olmuyor. Alıp verme olmuyor o yüzden bir karışma yok” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

“Biz de başka bir toplumdan birisiyle evlenmek yasak. O yüzden karma evlilik olmuyor” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

4.2.3.1. Ailelerin Koruyucu Tedbirleri

Ailelerin çocuklarının toplumsallaşmalarına yönelik belirledikleri çeşitli stratejiler vardır. Bu stratejilerin ana odağı çocukların olası tehlikelerden korunmasıdır. Bu anlamda odağı aynı, süreçleri farklı olarak ifade edilebilecek çeşitli önlemler alınmaktadır. Smith ve diğ, (2006: 95) ailelerin sosyokültürel bağlamlarının çocukları üzerindeki kontrolü etkilediğinden bahsetmektedir. Topluluklara mensup ailelerin, çocuklarının bağımsız hareket etmesinden de süregelen bir aile kontrolü altında olduğundan söz edilmektedir.

Ailelerin aldığı tedbirlerden birisi eğitimidir. Eğitimi bir fırsat olarak değerlendiren Yahya'nın babası ilkokulu bitirmiş çocuğunu dahi yeniden okumak üzere İstanbul'a göndermiştir. Konunun daha detaylı yer aldığı ilgili anlatı aşağıda sunulmuştur:

"Köyde de ben ilkokula gitmediğim için zaten okul yaşına geldiğimden itibaren İstanbul'a gönderildik. Buraya gönderilmemizin amacı da buydu. Babam şöyle düşündü. Zaten burada ilkokulu bitirecek ondan sonra eğitim alamayacak. Bu bir fırsattır. Çocuklarım rahat olsun. O dönemi düşünürsek bu çok büyük bir fedakarlık. Köylerde ne kadar çocuğunuz olursa bu sizin için avantajdır iş yükü açısından. Çünkü köydeki işler babam çiftçilikle falan uğraşıyordu, bahçelerimiz çoktu, tarlalarımız bu açıdan ona daima yardımcı olunması gerekirken ilkokulu bitirmiş abimi dahi gönderdi" Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

Ailelerin çocuklarına yönelik tedbirlerinden birisi de çocuklarına zarar gelebileceği düşüncesiyle belirli konuları örtme ve onları başat toplumdan çeşitli şekillerde uzak tutmaya çalışmaktır:

"Bizim ailede Ermeni olayları ile ilgili mesafe olurdu mesela namaz kılan Müslümanlara bakmamı istemezdi annem. Mesela cuma cemaati dışarı taşmış caminin annemi çok net hatırlıyorum. Ben böyle bakarken hani bakma derdi. Ailem muhafazakar bir aile. Hani annem hayatta olsaydı ben on bir yaşındayken annemi kaybettim. Annem hayatta olsaydı ben de muhafazakar bir Ermeni olarak yetiştirdim" Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

Bir diğerk tedbir çocuklara zarar geleceğı düşüncesiyle aidiyete yönelik durumları gizleme ya da olabildiğince ötelemeye yöneliktir:

“Mesela bu yaz çocuklarımı Ermenistan’a götürmek istiyorum. Eşime durumu çok fazla anlatamıyorum. O bu duruma yanaşmıyor, çocuklarımıza zarar geleceğini düşünüyor” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).

Aileler, çocukların topluma yönelik bakışını inşa etme sürecindeki en önemli aktör konumundadır. Ailelerin çocuklarına çokkültürlü bir bakış kazandırması da bu anlamda koruyucu bir tedbir olarak görülebilir:

“Zaten ailemiz bizi böyle büyüttü. Onlar böyle büyütmemiş olsaydı biz bu durumlara gelemeydik. Mardin’de küçüklüğümüzden beri bütün aileler bir arada yaşadığı için, biz insanı insan olarak değerlendirdiğimiz için. Hiçbir şey olmadı. Arkadaşlarımdan aileleri de hepsi belirgin ailelerdi, Mardin’in belli başlı ailelerinden oldukları için sorun yaşamadık” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

4.2.3.2. Aile Dışındaki Yaşama Dair Telkinler

Azınlık topluluklarına mensup aileler çocuklarının başat toplumla ilişki kurdukları noktalar için bir takım telkinlerde bulunurlar. Bu telkinler çoğunlukla ailelerin bireysel ya da toplu yaşam deneyimleri ile üst kuşak aktarımlarından kaynaklı verilir. Telkinlerin ana odağını koruma stratejileri oluşturur. Asıl amacı koruma olan telkinler çocukluktan başlayıp yaşam boyu süren bir sürece evrilmektedir. Analizin bu bölümünde katılımcıların kendi yaşamsal çevrelerinden çıkıp başat toplumla ilişkiler kurdukları süreçte, aileleri tarafından telkin edilme süreçleri incelenmiştir.

Telkinlerin çocukluk döneminde özellikle sosyal yaşamla ilişkilerin başladığı dönemlerden itibaren bir baş etme ve koruma aracı olarak kullanıldığı görülmektedir:

“Telkinler daha küçükken tabi oldu ama aklımda hangi dönemlere tekabül ettiğini bilemiyorum tabi” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Ailemin ben çocukken dış yaşama yönelik kesinlikle tavsiyeleri olurdu” İzak (62 yaşında, Yahudi, Erkek).

Çoğunlukla telkinlerin yoğunlaştığı konular azınlık kimliğine aidiyeti ortaya koyan anadil ve konuşma öğelerine yönelik olmaktadır. Bu süreçte aileler çocuklarının dışarıda anadillerini konuşmamasına yönelik uyarılarda bulunmaktadır. Aileler dışında azınlık okullarında çalışan öğretmenler de çocuklara yönelik bu telkinleri dillendirmektedir:

“Adada pek yaşamadığımız halde İstanbul’a geldiğimiz zaman annem hep yüksek sesle konuşmayın derdi. Hala ben de o şey vardır. Rumca konuşma ve yüksek sesle konuşma derlerdi” Evangelia (62 yaşında, Rum, Kadın).

“Evden çıkmadan annemiz tembihlerdi dışarıda konuşmayın Ermenice diye” Songül (46 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Tabi herkesin olmuştur. Bütün ailelerde olmuştur bu, aman sokakta Ermenice konuşma, ayriyeten bizim öğretmenlerimiz aynı şeyi yapıyordu yani ilkokulda müze gezisine giderken bile öğretmenler uyarıyordu sokakta Ermenice konuşmak yasak Türkçe konuşacaksınız” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

Siyasi süreçlerle ilgili de ailelerin çeşitli telkinleri olmaktadır. Özellikle siyasi yönden ülkenin geçtiği çalkantılı dönemlerde aileler çocuklarına yönelik koruma amaçlı telkinlerde bulunmuştur:

“Tabi o zaman derlerdi mesela. Solcuların, solcu değil de yani o zaman sağ sol davalarında aman iki tarafa da çağırırlar kandırırlar gitmeyesiniz, gelmeyesiniz öyle durumlar oldu ama” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).

“Hala da devam ediyor politize olduğum konularda bu zaten. Pek haksız da sayılmayabilirler. Şu an ilişkiler iyi gidiyor gibi ama bu konuda öyle. Veya çok fazla konuşma dışarıda işte ya da Yahudi kimliğiyle var olduğumda belki aynı şeyi söyleriz ama birisi bakar Müslümandır, ama sen öyle olmadığın için hedef gösterilirsin. Bu telkinler hep oluyordu aile tarafından o farklılıklar hep yaşatıldı, hissettirildi ailem tarafından da telkin anlamında” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Ailelerin aidiyetleriyle ilgili ve politik tartışmalarla ilgili çocuklarına yönelik telkinleri bulunmaktadır. Özellikle Türkiye’nin dış politikası ile ilgili ara ara

gündeme gelen İsrail-Türkiye ilişkilerinin ülkede yaşayan Yahudi topluluğuna çeşitli yansımaları bulunmaktadır:

“İsrail’le ilgili konuşulurken biraz kısık sesle konuşulurdu. Zaten dışarıda da konuşulmazdı, İsrail’le ilgili, Yahudilikle ilgili bir konu da dışarıda konuşulmaz” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Fakat telkinleri Musevilikle alakalı pek kimseyle konuşma, İsrail devletiyle ilgili pek tartışmaya girme. Daha çok hani low profile dediğimiz alçak profil ilişkiler, siyasi konular olduğu zaman mutlaka alçak profil yaklaşımında bulun, bu konuları tartışma, İsraili tartışma, Museviliği tartışma, Müslümanlığı tartışma gibi telkinler olmuştur. Ama dilsel anlamda olmadı çünkü zaten Türkçe konuşuyorduk. Öyle diyeyim” Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek).

Başat toplumla sosyal yaşamda yakın ilişkilerin kurulduğu bir diğer ortam olan toplu taşımaya yönelik de çeşitli telkinler bulunmaktadır. Bu konudaki telkinler aidiyetin gizlenmesi yönünde olmaktadır:

“Toplu taşıma ya da taksiye bindiğimde çok kaçınmam gerektiğine yönelik, olur da sorarlarsa Yahudi olduğumu söylememem gerektiğine yönelik telkinler oluyordu. Bu tür telkinlerde bulundukları olmuştur” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

“Otobüste Ermenice anneme bir şey sordum diye bir kadın pis gavurlar diye söylendi. Annem mesela otobüs olayından sonra bu olay senin canını sıkmasın bu tür olaylarla karşılaşabilirsiniz olasılık dahilindedir bu insanlar sonuçta bizi tanımıyorlar kafalarında bir önyargı var dedi” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Burada da yaşıyorum burada mesela otobüste orada burada şivemden benden yabancı olduğumu anladıklarında Kafkas’ım, Nogay’ım, Tatar’ım diyorum” Serkis (34 yaşında, Ermeni, Erkek).

Çocukların farklı kültürden bir çocukla arkadaş olması da aileler tarafından sorun olarak görülebilen ve tedbir alınması gereken bir konu olabilmektedir. Böyle durumlarda çocuklar ailelerce sakıncalı görülen arkadaşlıklardan uzak

tutulmaya çalışılmaktadır. Bu noktada telkinlerin bir kısmı da sosyal yaşama ve başat toplumdan arkadaşlıklar kurmamaya yönelik tavsiyeler şeklindedir:

“Tabii ki ailem mesela dikkat et derlerdi. Müslüman arkadaşlarımla her zaman bir mesafe olsun isterlerdi” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Ben çok küçüktüm daha ilkokuldaydım. Bir erkek arkadaşım vardı Müslüman. 13 ya da 14 yaşındaydım. O zaman bile babaannem bana ne bu saçmalık işte ne zaman bitecek bu falan dediğini biliyorum” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

4.2.4. Cemaat ve Toplumsallaşma

Toplumsallaşmanın azınlık topluluklarındaki bir diğer önemli durağı da cemaat içi ilişkisel yapılarıdır. Nitekim ailede ve okulda sosyalleşme deneyimlerini edinen çocuğu başat toplumdan ayrı topluluk yaşamına hazırlayan ortam cemaat ortamıdır. Cemaat ortamları, kendi grup içi dinamikleri olan bireysel kazanımın yanında örgütsel bazı kazanımları da hedefleyen ortamlardır. İlgili hedeflerin hayata geçirilmesi adına cemaat, üyelerine çeşitli rol ve sorumluluklar yükleyebilmektedir. Kendi iç dinamikleri açısından cemaatler bir grup özelliği gösterir. Paker (2012: 47)’e göre, sosyal grup dinamikleri açısından, bireyler kendi gruplarını içselleştirmekte, böylelikle kendi gruplarına özdeğer atfetmektedir. Analizin bu bölümünde cemaat ortamına yönelik aktarımlara yer verilmiş ve cemaat ortamının toplumsallaşmaya etkileri ve katkıları üzerinde durulmuştur.

Yıllar içerisinde gittikçe azalan azınlık nüfusu, cemaatleri niceliksel ifadelerle kendilerini tanımlamaya yönlendirmektedir. Cemaatlerinden söz eden iki katılımcı söze cemaatlerinin Türkiye’deki yaklaşık nüfusunu paylaşarak başlamışlardır:

“Şimdi Diyarbakır, Elazığ, Urfa ve Adıyaman’ı ele alacak olursak Süryani nüfusu bu bölgelerde Mardin’e kıyasla daha az, Mardin daha fazla. Şırnak daha az. İstanbul’da iyi bir nüfusumuz var. Şuanda 15.000’e yakın nüfusumuz İstanbul’da yaşamaktadır. Türkiye genelindeki cemaatimizin nüfusu ise 20.000 civarında” Hanna (58 yaşında, Süryani, Erkek).

“Şuan İstanbullu Bulgarlar olarak yaklaşık 500 kişi civarında kolonimizin nüfusu” Eva (Müdür/ Bulgar Eksarhlığı Vakfı, Kadın).

Cemaat ortamı yaşanan yerleşim biriminin küçük ve tek kültürlü bir yapıda olmasıyla birlikte şehrin, bölgenin ya da ülkenin başat yapısından ayrılarak kendi yaşam pratiklerini prototip bir kültüre dönüştürmektedir. Bu kendi içinde yaşayan kültür, kapalı-kollektif bir yaşam pratiğini ortaya çıkarmakta ve cemaat üyelerini böylelikle birlikte hareket etmeye yönlendirmektedir:

“Bizim köyün hepsi Süryani. İç içe hepimiz birlikte büyüdük. Normal bir Süryani köyünün nasıl olması gerekiyorsa o şekilde mesela sabah, öğlen, akşam öğlen fırsat bulamasak da sabah akşam kiliseye giderdik” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

“Bizim kendi derneklerimiz var, kendi faaliyetlerimiz var, sosyal etkinliklerimiz var. Çocuklarını işte mümkün merteye oralara gönderir insanlar o yüzden hani Ermeni toplumu dışındaki insanlarla etkileşim kuracağın alan olmaz hatta neredeyse yani” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

Cemaat yapıları sistemsel olarak entropiyle karşılaşmamak adına üyelerine çeşitli roller yüklemektedir. Bu roller çocukluktan itibaren varolagelmekte ve söz konusu roller sosyal etkinliklerden yönetsel süreçlere kadar çeşitli boyutlarda olabilmektedir. İlgili rollerin toplumsallaşma ve grup üyeliğinin tasdiki anlamında da etkileri olduğu söylenebilir:

“Ben muhafazakar bir Ermeni olarak yetişemedim. Evet Ermeni cemaatinin içinde aktif rol aldım, yaşatmak istedim, yaşatmak için de gayret ettim” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Benim kendi çocukluktan gelen bir sosyal çevrem vardı sonuçta toplum içerisinde ve o sosyal çevre hiç yani hiç sekteye uğramadı hep düzenli olarak devam etti. Cemaat korumuz var, şarkı söylüyoruz hafta sonlarını orada geçiriyorum ve hani çoğu yakın arkadaşlarım orada falan hani oydu tamamen tek şeyi kendimi yalnız hissetmememin” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

Cemaatlerin toplumsallaşmaya etkileri, var olan sorunların çözülmesi adına da sorumluluklar ortaya çıkarmaktadır. Katılımcılardan Serpuhi bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: *“Katolik Ermenilerde kurumsal yapılanma güçlü. Katolik Ermenilerin hem daha çok mülkü var hem de cemaat olarak kendi sorunlarını kendileri çözebiliyorlar” Serpuhi (54 yaşında, Ermeni, Kadın).*

Cemaat üyelerinin demografik yapıları da toplumsallaşma sürecini etkilemektedir. Nüfusun az olduğu bölgelerde az sayıda ibadethanenin olması farklı cemaatlerin bir araya gelerek ibadet etmesine ve cemaat adına tüm bilginin de ibadethane ile sınırlı kalmasına yol açtığı görülmektedir:

“Ankara’da Ermeni Kilisemiz yok. Ankara’da ne kadar Ermeni olduğunu bilmiyoruz. Çünkü biz buraya geliyoruz (Azize Tereza Kilisesi’ni kast ediyor) ve buraya gelen Ermenileri tanıyoruz. Buraya gelenlerle irtibat halindeyiz ancak belki diğerleri başka kiliselere gidiyordur. Çankaya’da falan yaşayan varsa haberimiz yok onlardan. Sincan Yenikent tarafında Ermenilerin yaşadığını biliyorum ama diğerleri hakkında bilgim yok” Songül (46 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Kilisede eskiden sadece Rumlar olurdu, şimdi çok daha çeşitli insan grupları geliyor. Bu bana da hitap eden bir şey aslında” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Cemaatlerin görüşleri, genel çerçevede cemaat üyelerinin görüşlerini etkiler yapıdadır. Cemaatlerin görüşlerine zıt görüşlere sahip olan üyeler zaman içerisinde dışlanabilmekte, kendileri gruptan ayrılma yoluna gidebilmekte veya hatta da üyeler döngüsel bir yapıyla başladığı noktaya gelebilmektedir. Kendi yaşam pratiği üzerinden konuyu özetleyen Şaul’un ifadeleri şu şekildedir.

“Aslında pek de böyle cemaatle anlaşılamam. Ondan kaynaklı daha çok kişisel nedenler çok net ideolojik bir kopuş yoktu. Gerek hayat görüşü olsun gerekse sosyal ilişkiler olsun çoğunlukla anlaşılamıyorduk cemaatle, o daha dışarıdan dediğimiz geniş toplumla daha fazla kendime ait insanlar görmeye başladım. Daha onlardan keyif almaya başlıyordum sosyal hayatımda. Böylelikle hayatımın doğal akışında böyle bir yön oluştu. Çözümlenen bir ilişki yaşadık aslında daha çok politik değil sosyal bir kopuş oldu. Politik görüş de sosyal yaşantıyı etkilediği için o da bir etken olarak

tali kopuşu getirmişti. Ondan sonra da öyle geçti yıllar. Pek aramadım aslında da bir şekilde yollar yine bambaşka bir noktadan hak temelli bakış açısıyla kesişmiş oldu. Belki hiç kesişmeyecekti ama Yahudilerin içinden böyle bir oluşum (Avlaremos fikir platformu) ortaya çıktı ve ortaya çıkan oluşuma ben de dahil olmak istedim, bilemiyorum ama bir şekilde böyle kesişmiş oldu yani başlayan tarafta kaldık yani yine” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

4.2.4.1. Sosyal Bütünleşme Platformları

Azınlık topluluklarını birleştiren, bir araya getiren çalışmaların toplumsallaşma süreçlerine önemli katkıları vardır. Bu anlamda gerek topluluğun ülkede yaşayan üyeleriyle gerekse de ülke dışındaki geniş toplumla ilişkileri ve bağı sağlayan bir anlamda sosyal anlamda üyelerin bütünleşmesini sağlayan çeşitli platformlar bulunmaktadır.

Sosyal bütünleşmeyi azınlıklar özelinde gerçekleştirme hedefi olan en önemli kurumlar ibadethaneler, vakıflar ve derneklerdir. Bu anlamda oluşturulan platformun yapısı ve yasal dayanağı önem arz eder yapıdadır:

“Cemaatimizin tüzel kişilik yapılanması ile ilgili bir dernek kurduk ben de kurulma sürecinde ciddi emek sarf ettim. Kuruluş sürecinde ne gereği var ki böyle bir derneğin dediler platform kuralım dediler. Hayır ben platforma karşıyım, tüzel kişiliğin bir bağlayıcılığı var, bir mesuliyeti var, kanuni bir yapısı var. Kurumsallık adına çok önemli bir dernek oldu. Cemaat içinden dahi ne gerek var böyle kurumsal bir yapıya dediler. Çok sorguladılar halen daha bunu sorgulayanlar var ama çok şükür sürdürülebilir bir hale geldi derneğimiz” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Azınlık topluluklarının birbirinden haberdar olmasını sağlayan, cemaat üyelerini ilgilendiren konulara ilişkin haberlerin olduğu yazılı, sosyal ve görsel medya sosyal bütünleşme adına önemli roller üstlenen mekanizmalardır. Vingas (2016: 34) çalışmasında Agos, Şalom ve suryaniler.com gibi yazılı ve görsel medya platformlarının azınlık topluluklarına mensup bireylerin birbiri ile iletişim kurduğu, azınlık sorunlarının tanınması ve azınlık varlığının görünürlüğü açısından önemli çıktılara ulaştığını belirtmektedir. Yazarın fikirlerini

destekleyen sosyal bütünleşme platformlarına yönelik katılımcı görüşleri de şu şekilde ifade edilmiştir:

“Aşağı yukarı 25 yıldır da Şalom’da çalışıyorum bifiil. Dış haberler editörlüğü yaptım, başyazarlık yaptım hala da başyazarlık yapıyorum. Son 7-8 yıldır da genel yayın yönetmeniyim gazetenin. Tamamen gönüllü bir iş, gönüllülük esası üzerine yaptığım bir iş. Profesyonel çalışıp amatör bazda hizmet veriyoruz, yani ücret almadan yapıyoruz bu işi. Yayın yönetmenliği de kolay iş değil yani bir de dergimiz var. Hem gazetenin hem derginin yayın yönetmeniyim. Haftalık gazete, aylık dergi ama internet sitemiz var her gün yenilenen portalımız var. Dolayısıyla 7/24 Şalomla ilgileniyorum” Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Avlaremos’un kurucularından biriyim. Benle arkadaşlarım başlattık bu süreci ilk olarak. Yahudilerle antisemitizm ve Yahudi hakları konusunda ortaklaştığımız için bu perspektifte bir yayın politikası gütmeye başladık” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Müslüman Ermeniler sosyal medya sayfamıza farklı yerlerden birçok insan ulaşıyor. Sayfamızı ve oluşumumuzu güçlendirmeyi düşünüyoruz ama insan sıkıntımız var. Azınlığın azınlığı olduğumuz için (gülüyor)” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).

Yaşanan göç dalgaları ile birlikte Türkiye’de yaşayan azınlıkların başka ülkelere göçleri artmıştır. Göçler neticesinde anavatan ile kültürel, değersel, tarihsel bağları sürdürmenin bir yolu olarak göç edilen ülkelerde çeşitli dernekler kurulmuştur. Söz konusu dernekler belirli zamanlarda üyeleriyle bir araya gelerek karşılıklı ilişkileri ve anavatanla ilişkileri canlı tutmak adına önemli bir sosyal platform mekanizması işlevi görmektedir:

“İsrail’de yaşayan Türk Musevileri, Türkiye İsrail Kulübü kurmuşlardır, sivil toplum kuruluşu kurmuşlardır. Türkiyeliler birliği denir orada. Orada sosyal kulüpleri vardır binaları vardır arada bir orada toplanırlar, yemekler yenir, resepsiyonlar yapılır. 19 Mayıs’ta 23 Nisan’da resepsiyonlar düzenlenir, İsrail’deki Türk Büyükelçiliği çağırılır. Öyle bir dayanışmaları var, öyle bir platformları var tabi. Türkiye’den olanlar orada Türkiye ile bağlarını koparmamak adına Türkiyeliler Birliği adında bir STK kurmuşlar

ve her gideni, göç edeni bu STK'nın üyesi olmaya davet ediyorlar” Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek).

“İstanbul’dan İsrail’e göç edenlerin burada kurdukları dernekler var ve çeşitli faaliyetler yürütüyorlar. Ben üye değilim o derneklere, o yüzden ayrıntılı olarak neler yaptıkları ile ilgili çok bilgim yok” İzak (62 yaşında, Yahudi, Erkek).

Yurtdışına göç edenlerle ilişkiler de gerek bireysel bağlar açısından gerekse de topluluk bağları açısından sürekli ve canlı bir şekilde devam etmektedir:

“Diaspora ile ilişkilerimiz tabi ki şuanda benim de ailemin hemen hemen hepsi Avrupa’da yalnızca bir kardeşim var İstanbul’da. Burada kalan akrabalarımız tabi ki var ama çoğunluğu Avrupa’da. Gidiyoruz, geliyoruz, onlar geliyorlar sürekli iletişim halindeyiz. Bu Avrupa Birliği süreci başladıktan sonra bölgeye geliş gidişler başladı” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

Oluşturulan sosyal bütünleşme platformlarının cemaat içi faydalarının yanında tasarlanmayan, düşünülmeyen noktalara da etki ettiği ve katkı sunduğu söylenebilir. Bu tür platformlar araştırmacılar açısından birer link görevi de görebilmektedir:

“Avlaremos ortaya çıktıktan sonra birçok birlikte çalışma talebi oldu. Tez ile benzeri noktalarda çok talep oldu. Biz yardımcı olabildiğimiz noktada oluyoruz. Aslında yola çıkarken böyle bir işlev göreceğimizi düşünmüyorduk. Ama bence iyi oldu böyle bir işlev üstlenmesi, beklemediğim bir avantaj haline dönüştü. Bu Avlaremos’da hoşuma gitti böyle bir şeye evrilmiş olması” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Sosyal bütünleşmeyi sağlamak adına özellikle altı kıtada yaşamını sürdüren Ermenilerin bir araya gelerek oluşturdukları sportif etkinlik platformuna değinen Agop, gerçekleştirilen faaliyetleri şu sözlerle aktarmıştır:

“Pan Armenians diye olimpik oyunlar düzenliyorlar her 2 yılda bir 15 senedir oluyor yani. Dünyadaki Ermeniler, Güney Amerika olsun, Kuzey Amerika, Avrupa, Rusya, Arap Ülkeleri, işte nerde varsa cemaatin gençleri oyunlar oynuyorlar basketbol, voleybol, futbol her şey. Olimpiyatlar gibi farklı

takımlar ve bu 15 senedir olan bu sporsal aktivite sayesinde ne oldu işte doğu Ermenileri ile batı Ermenilerinin gençleri tanıştı, kaynaştı, bütünleşti” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

Küçük bölgelerde yaşayan azınlıklarda sosyal bütünleşme farklılıkları bir araya getiren bir dinamikle gerçekleşmektedir. Din paydasında buluşan farklı topluluklara ait üyeler bir araya gelerek sıcak, yoğun paylaşımlı ilişkiler kurmaktadır. Aynı süreç büyük şehirlerde yaşayan ancak sayıca ciddi oranda azalmış azınlık grupları için de söz konusu olabilmektedir.

“Şimdi tüm Mardin’de yaşayan Hristiyan kadınlar olarak beraber hareket ediyoruz. Bütün Hristiyan cemaati beraber sadece Süryanisi değil Ermenisi de var içinde Keldanisi de var içinde ondan sonra Protestanı da var içinde. Hepimiz bir aradayız. Her Pazar bir kilisede toplanıyoruz ve şimdi gördüğünüz gibi bütün kadınlar burada toplandı. Her Pazar başka bir kilisede toplanıyoruz her hafta ayin sonrası oturup bir kahvemizi içiyoruz, bir şeyler yiyoruz, problemlerimiz varsa onu konuşuyoruz, bir şey olmuşsa onları konuşuyoruz. Bu aslında bizim açımızdan sosyal bir dayanışma ve iletişim” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

“Çok birbirine bağlı bir kolonimiz var büyük bir aile gibiyiz. Pazar günleri hep birlikte toplanırız, cemaat önderimiz tarafından ayinimiz yapılır, sosyal etkinlikler yaparız, yemekler düzenleriz” Eva (Müdür/ Bulgar Eksarhlığı Vakfı, Kadın).

Sosyal bütünleşme platformlarının azınlıkların sosyal gereksinimlerine katkısının yanında geniş çerçevede toplumun geneline yönelik sosyal bütünleşme amaçları da bulunmaktadır.

“Yeniköydeki kilisemizi de yaşam alanı gibi herkese açtık. Büstler koyduk, küçük sergiler ve konserler düzenliyoruz, kitap tanıtımı yapıyoruz vesaire. Oranın halka açık olmasını, insanların özgürce gelip ziyaret edebilmesini, yaşayan bir yer olmasını amaçlıyoruz. O bölgenin insanı bunu biliyor ve sık sık geliyor ve zaman geçiriyorlar” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Sosyal bütünleşme azınlıkların kendi toplulukları ile çalışmasıyla sınırlı kalmamakta Türkiye örneği özelinde azınlık kapsamına giren tüm toplulukları da

kapsayacak projelere, çalışmalara evrilmektedir. Gerçekleştirilen ortak çalışmalar, farklı Azınlık topluluklarından üyeleri bir araya getirmektedir:

“Bizim Rum toplumu olarak sayımız çok azaldığından bu sosyal konularda tabi biraz zorluk çekiyoruz. Son zamanlarda aldığımız Avrupa programlarıyla bir takım projeler yaptık. Örneğin son olarak “Yanyana Ortak Bir Gelecek” projesini yürütüyoruz şuanda. Burada amaç geleceğe dönük ortak çalışmalar üretmek ve bu çalışmaları hayata geçirmek. Bu programda tüm gençlerle bir işbirliği oluyor. Rum, Ermeni, Musevi, Süryani gibi gençlerle bir işbirliği oluyor. Ve bu program şuanda ilerliyor. Yani dokümanter çekiliyor, Anadolu’da birçok Midyat, Mardin, Antakya gibi yerler ziyaret ediliyor. Öyle bir program” Konstantin (Dernek Başkanı/ Rum Vakıf Derneği, Erkek).

Sosyal bütünleşmenin gerekli olduğu bir diğer durum ise azınlık topluluklarının hakları ile ilgili konularda tüm paydaşların temsil edildiği bir çatı kurumun varlığıdır: *“Şuanda bizim onlarla yaptığımız işbirliği vakıf konularında ortak bir Başkanlar Kurulu’muz var” Konstantin (Dernek Başkanı/ Rum Vakıf Derneği, Erkek).* Bu kurumsal yapı, toplumsallaşmanın yanında çeşitli sorunların çözümü adına kolektif bilinç açısından da büyük önem arz etmektedir.

4.3. AZINLIKLARIN HAKLARI VE GEREKSİNİMLERİ

Analizin bu bölümünde katılımcıların azınlık haklarını anlamlandırma biçimleri, azınlık olmanın getirileri ve götürüleri tartışması üzerinden incelenmektedir. Azınlıkların ne tür haklarının olduğu, hakların yasal statüsü ve dayanağı ile birlikte tartışılmaktadır. Hakların savunulmasının önemi ve kazanımları hakkında görüşlere yer verilmektedir. Bu bölümde haklara ilave olarak çalışmanın odağına konumlanan azınlıkların gereksinimlerine yönelik öne çıkan başlıklar olmuştur. Bu başlıklar; sosyal politikaların önemli dinamiklerinden biri olan istihdam, eğitim ve din dersine yönelik talepler, güvenlik sorunu ve kadınların deneyimleri ve gereksinimleridir.

4.3.1. Haklar Bağlamında Azınlık Olmanın Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Azınlık statüsüne sahip olmanın hak kazanımı noktasında çeşitli olumlu yönleri bulunmakla birlikte, azınlık kimliğine sahip olmaktan kaynaklı bir takım olumsuz durumlar da söz konusu olabilmektedir (Oran:1994). Azınlık statüsüne sahip olmanın dil, din ve ibadet özgürlüğü, eğitim, sağlık hizmetleri gibi temel gereksinim alanlarında bir takım getirileri söz konusudur. Bu durum azınlık topluluklarının kendi kimlikleri ve kültürel süreçleri ile ilgili birikimlerinin ve tarihi geleneklerinin sürdürülmesi ile aktarımı anlamında hayati önem taşımaktadır. Bu durumun dışında azınlık olarak ifade edilmenin pratikte getirdiği ayrımcılık, ötekileştirilme, dışlanma gibi bazı çok temel sorunlar da söz konusu olabilmektedir. Bu noktada özetle ‘azınlık olmak ya da olmamak’ sorunsalı, üzerinde dikkatle durulması gereken bir konu olarak görülmektedir.

Azınlık topluluklarının başat toplumdan farklılaşan özelliklerinin sürdürülmesi ve korunması adına ayrımcı olmadan azınlıkların haklarını güvence altına alan bir kimliğe ihtiyaç duydukları düşünülmektedir. Bu noktada farklı kültürlerin farklılığının korunması adına azınlık kimliğinin önemli bir statü olduğu düşünülmektedir. Farklılığın korunmasının gerekliliğine ilişkin katılımcılardan Yannis’in ifadeleri şu şekildedir:

“Tabi ki muhakkak her şeyi aynı sayamayız. Her şey iç içe, her şey aynı, değişen bir şey yok demek de aslında yanlış oluyor. Çünkü bunun da mutlaka bir kuramı, kuralları olması lazım. Şimdi ben Müslümanları, Hristiyanlarla aynı sayamam. Aynı sayarsam yine yanlış bir şey yapabilirim. Çünkü farklılıklar var. Farklılık olması gerek bir şey. Olmazsa herkesin kültürü, medeniyeti, yaşam tarzı aynı demek zorunda kalırız ve bu doğru değil” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

Azınlık olmanın haklar bağlamında önemli getirileri olduğu söylenebilir. Hakların hukuki anlamda sağlanması ancak azınlık statüsüne sahip olmakla gerçekleşebilmektedir. Bu anlamda Lozan Antlaşması ile edinilen hakların günümüzde de devamını sağlamak önemlidir. Azınlık kavramının ayrımcılık içeren söylemini bir kenara koyan Kazım, hakların korunması açısından kavramın önemini şu sözlerle dile getirmiştir: “O günün şartları belki azınlık demeyi

gerektiriyordu ama bence haklar açısından bugün de bunu korumak çok önemli“ Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).

Azınlık olmanın getirileri olarak ifade edilebilecek eğitim, dil ve kültürün devamını sağlayacak olan kurumsal mekanizmaların varlığı ile temsiliyet noktalarında bu haklara sahip olan topluluklarla bu haklardan yoksun olan toplulukları karşılaştırarak hak tanıma yapma yönünde bir eğilim doğurduğu söylenebilir. Bu noktada Cumhuriyet tarihi boyunca dini kurumlar haricindeki temel kurumlarından yoksun olan Süryani topluluğu üzerinden verilen örnekler ağırlık kazanmaktadır:

“Benim asıl düşüncem bu ama diğer boyutuyla bakarsak azınlık haklarını almış olmaları iyi, almamış olsalardı son yüz yıldır kültürel hiçbir şey yapılmamış olacaktı. Süryaniler gibi olacaktı yani, dillerini yaşayamıyorlar, kültürel bir şey yapamıyorlar, gazeteleri yok. En azından okulları olabilirdi yani, kendi Asuri dillerini yaşatırlardı falan filan. İşte alamadıkları için tam o dönem nasıl politikalar yürüttüler ben de bilmiyorum. İyi olmamış yani azınlık haklarını almamaları” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

“Tabi ki bugün işte diyorum keşke Süryanilerin de Ermeniler, Rumlar gibi cumhuriyet tarihinde var olan okulları da kapanmamış olsaydı bugün bu kadar göç olmamış olabilirdi” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

Azınlık haklarına sahip olan topluluklar dil ile kültürün aktarımını ve sürdürülmesini yasal statülerinin etkisiyle sağlamışlardır. Azınlık statüsüne ve haklarına sahip olmayan toplulukların ise kültürlerini, dillerini kaybetme riski ile karşı karşıya oldukları ifade edilebilir:

“72 millete ne oldu hepsi asimile oldular yani. Asimile olmayan üçü dördü kaldı yani. Çünkü Osmanlı yıkılınca TC herkesi böyle tek bir kazanda pişirdi, böyle birleştirdi adını da Türk koydu oldu bitti yani. Mesela Lazların ayrı bir dili var, ayrı bir kültürü var. Bambaşka bir kültür ya ve yok oldu bu kültür. Şimdi ben Laz’ım diyen ve aynı zamanda Türk, Sünni, Ülkücü, Hanifi değil mi? Ama abi sen Laz’sın yani. Ayrı bir kültürün var, farklı bir dilin, müziğin, geleneğin, göreneğin var. Bunu yaşatsana, ortaya çıkar ya. Bunu yaşat, Türk kültürünü yaşatan milyonlarca insan var zaten. Sen niye onu

yaşatıyorsun? Asimile oluyorsun, mantıklı bir şey değil yani” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

Azınlık kimliğinin belirsizliği üzerinden yapılan tanımlamalar da kavrama yönelik muğlak bir anlamı doğurabilmektedir. Bu noktada kavramsal olumsuzluğu destekleyecek haklar bağlamında da bir takım parametreler bulunmaktadır. Bunlara haklardan yoksunluk, eşitsizlik algısı, azınlıklara yönelik ayrımcı bakış örnek verilebilir. Özetle ‘azınlık olmak ya da olmamak’ kavramsal tartışmasına Danyal şu sözlerle açıklık getirmiştir:

“Biz azınlık sözcüğünü kabul etmiyoruz. Bir ülkede azınlık kimliği altında yaşamak başlı başına bir travmadır. Aslında laik bir cumhuriyette, hukuk düzeninin olduğu bir ülkede herkesin eşit olması gerekiyor. Tam vatandaşlık haklarına sahip olmak istiyoruz ama maalesef her ne kadar o azınlık kimliğini yapıştırdıysa da biz Süryanilere, ne yazık ki ondan da faydalanamadık. Yani biz Süryaniler tam olarak ne Türk kimliğinden faydalandık, ne de azınlık haklarından faydalandık. Sadece biz Süryaniler öyleyiz, ortada kaldık” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek).

4.3.1.1. Azınlıklara Yönelik Statü Hakları

Lozan Antlaşmasında ifade edilen ve Bölüm 2.1.5’ te değinilen haklar; Türkiye’de yaşayan Müslüman olmayan toplulukların aidiyetlerinin devamı ile ilgili hakların korunması hususunda bazı statü hakları sunmaktadır. Tanzimat Fermanı ile birlikte Osmanlı Devletinde bazı topluluklar tarihsel, siyasi ve ideolojik sebeplerle azınlık olarak tanımlanmıştır. Bu köklü ve yerleşik topluluklar Osmanlı devletinin başkenti olan İstanbul’da yaşayan ve görece kurumsal anlamda daha güçlü topluluklar olan Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler olmuştur (Koptaş ve Usta, 2016; Oran, 2015:47). Sayısal anlamda nüfusu fazla olan ancak adı geçen diğer topluluklar kadar kurumsallaşamamış olan Süryani topluluğu ise idarenin merkezinde çeşitli sebeplerden dolayı beklenen ölçüde aktif bir rol üstlenememiştir. Osmanlı’dan Türkiye’ye dönüşüm sürecinde birçok kurumsal ve hukuksal mekanizma gibi azınlıklar ilgili sorunlar da devralınmıştır (Bali, 2015). Temsiliyet ve haklara erişim konuları Lozan Antlaşması ile netlik kazanmış ve azınlık olarak ifade edilen topluluklar başat toplumdan ayıran noktalarda bir takım pozitif haklarla desteklenmiştir. Ancak Bahadır (2012:

175)'ın çalışmasında irdelediği gibi, azınlık hakları konusunda ne Türkiye Cumhuriyetinin ne de uyum sürecinde olduğu Avrupa Birliği'nin net, kapsamlı ve sistemli bir politikasının olmadığı vurgulanmıştır.

Haklar boyutunda azınlık kavramı tartışılırken sıklıkla Türkiye'deki azınlık tanımlamasının ana yasal metni olan Lozan Antlaşmasına atıf yapılmaktadır. Statü hakları konusunda uluslararası güvence sunan Lozan Antlaşmasının azınlıklar perspektifinden algısını ifade eden katılımcılardan Hanna'nın aktarımı aşağıda sunulmuştur:

“O azınlıklar statüsüne baktığımızda Lozan'da 32. Maddeden 40. Maddeye kadar sanıyorum orada her şey belirlenmiş. Bu insanlar bu şekilde yaşayacaklar, kültürlerini koruyacaklar, eğitimlerini lise dahil devam ettirecekler, siz de yardım edeceksiniz ve bu şekilde birinci sınıf vatandaş olacaklar. Azınlık derken yani farklı olmayacak, onları öyle bir tarafa bırakmayacaksınız. Birinci sınıf vatandaş olacak ve onlara bir imtiyaz tanıyeceksiniz. Toplumun genelinde farklılaştıkları noktalarda kültürdür, ibadettir bir özgürlük tanıyeceksiniz yani. Türkiye Cumhuriyeti de kabul etti ve o tarihten bugüne de bu statü devam ediyor” Hanna (58 yaşında, Süryani, Erkek).

Lozan'da azınlıklara sağlanan haklar, Süryaniler özelinde bir tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Oran (2015: 52)'a göre Lozan kapsamında Müslüman olmayanlara sağlanacağı söylenen azınlık haklarının korumasına Süryani topluluğu dahil edilmemiştir. Bu durum 2003 yılına kadar sürmüştü, 2003 yılında çıkarılan Dördüncü AB Uyum Paketinin 3. Maddesi ile Müslüman olmayan toplulukların vakıfları liste halinde yayınlanınca, daha önce bahsi geçen üç tarihsel azınlık grubu dışında kalan Müslüman olmayan topluluklar da kamusal olarak tanınmıştır. Bu genel karışıklılık hali sürecin farklı şekilde yorumlanmasına sebep olmaktadır. Böylelikle Süryanilerin statüsüne yönelik iki farklı görüş söz konusudur. İlk görüş Süryanilerin azınlık statüsüne sahip olmadığı dolayısıyla azınlık haklarından mahrum kaldığı görüşüdür. İkinci görüş ise Süryani topluluğunun azınlık statüsüne sahip olduğu fakat söz konusu haklardan yararlanmadığı yönündedir:

“Lozan’da tanımlanmış haklar çok önemli ama yeterli mi? hayır bence kesinlikle yeterli değil. Süryanilerin bu haklara sahip olmaması büyük bir saçmalık. Sadece Süryani açısından da bakmamak lazım bence bir sürü bu haklardan yararlanmayan etnik azınlık var sonuçta. Sonuçta uluslararası antlaşmayla düzenlenmiş bir sistem ne kadar mantıklı bilmiyorum” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

“Bu da bizim düşüncelerimizdi zaten Lozan açık ve nettir. Okuma yazmayı bilen bir insan zaten Lozan’ı okuyunca Lozan’ın hiçbir yerinde Ermeniler, Rumlar, Yahudiler azınlıktır diye yazmadığını görür, böyle bir şey yok. Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan gayrimüslim vatandaşlar azınlıktır der Lozan. Burada da tarihsel süreçte Cumhuriyet dönemiyle birlikte yanlış uygulamalar olmuştur” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

Statü hakları kapsamında yer alan eğitim hakkı, azınlık topluluklarının anadillerinin öğretilmesi, kültürlerinin aktarılması ve dini ritüellerinin sürdürülmesi gibi konularda önem arz etmektedir. Eğitim hakkından yararlanan bireyler bu haklara da erişme imkanı bulurken, eğitim haklarından yararlanamayanlar aidiyetleri ile ilgili sorunlar yaşayabilmektedir:

“Tabi ki biz de isterdik Elazığ’da bir okulumuz olsun, çocuğumuz oraya gitsin veya kendi dininde bazı şeyler öğrensın. Tabi ki diğer azınlıklar gibi biz de olmasını istiyoruz ama ne yazık ki yok” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).

“Azınlık olmasaydık, Ermenice öğrenemez ve konuşamazdık. İyi ki İstanbul’da okullar var. Keşke zamanında Ankara’da da okul açılmış olsaydı. Vaktinde yapılmış olsa şimdi daha rahat olurduk okumak için İstanbul’a gitmek zorunda da kalmazdık” Songül (46 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Anadolu’daki kültürel özelliklerin birçoğu dini ritüeller dışında unutulmuş durumda. Örneğin Kayserili ve Ankaralı Ermenilerin hiç biri şayet İstanbul’a gelip okul okumadıysalar Ermenice konuşamaz” Serpuhi (54 yaşında, Ermeni, Kadın).

Vatandaşlığın ve azınlık statüsünün getirmiş olduğu bir takım hak kazanımları söz konusudur. Devletler çeşitli gerekçelerle vatandaşlığın önüne engel

çıkartabilmektedir. Bu anlamda karşılaştırmalı olarak Türkiye ve Ermenistan vatandaşı olmak isteyen iki katılımcının söz konusu ülkelerdeki vatandaş olma çabalarına yönelik deneyimleri aşağıda sunulmaktadır:

“Anadoluluyum, köyümüz Kars’ta. Ancak ailem zamanında Gürcistan’a göç etmek durumunda kaldığı için ben şuanda vatandaşlık konusunda sorunlar yaşıyorum. Bana bir Ukraynalıya bir Afrikalıya yapılan muamele yapılıyor. Burada çalışamıyorum. Bu durumdan açıkçası rahatsızım. Bu açıdan bir araya gelip benimle aynı durumda olanların sorunlarını çözecek bir mekanizma oluşturulması iyi olabilir” Serkis (34 yaşında, Ermeni, Erkek).

“Ben Ermenistan’da diaspora bakanlığını ziyaret ettim. Vatandaşlık talebinde bulundum. Çünkü vaftiz kağıdı istiyorlardı vatandaş olabilmek için. Sırf o hakkı ortaya çıkarmak için başvuruda bulundum. Yani bu kanunu değiştirsinler diye. Onlarda bilmiyorlarmış, farkında değillermiş doğrusu. Biz laik bir ülkeyiz diyor, tabi ki diyor şart değil Hristiyan olmanız biz bu konuyu araştıralım. Yalnız yazılı bir proje haline getirirseniz dedi. Hatta bir arkadaşım daha var Müslüman Ermeni. Ona da dedim ki gel sen de başvur bakarsın müftülük falan alırız (gülüyor)” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).

Azınlık olmanın kimliği koruma ve sürdürme motivasyonu açısından çeşitli getirileri söz konusudur. Azınlık statüsünün olmaması durumunda kimliğin ve kültürün kaybı ile ilişkili olan asimilasyon kavramından söz edilebilir:

“Azınlık olmak tabi ki güzel bir şey değil ama asimile olmak da güzel bir şey değil yani sonuçta o azınlık hakları olmasaydı Ermeniler, Rumlar hepsi asimile olurdu, zaten oluyorlar buna rağmen asimile olunuyor. Bu olmasaydı tamamen asimile olmuş olacaktı” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

“Ve biz hak mücadelesini devam ettiriyoruz. Bu tür yapılarda çoğunlukçuluk bakışı hakim yani çoğunluk ne diyorsa o olsun. Böyle bir dünyada azınlık hakları yoksa azınlıkların hepsi yok olabilir veya büyük zararlar görürler” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

Lozan Antlaşması mahiyeti anlamında farklı tarafları olan uluslararası bir antlaşmadır. Uluslararası antlaşmaların iyi niyet belgeleri olmaktan öteye

geçebilmesi ancak uygulamadaki başarısı ve antlaşmada yer verilen maddelerin hayata geçirilmesi ile ölçülebilir. Hayata geçirilmeyen maddeler hakkında herhangi bir yaptırımın olmaması, söz konusu antlaşmayı taraflar arasında zaman zaman uygulamaya konulmayan keyfi bir sürece yönlendirebilmektedir. Aynı zamanda çözüm alternatifleri geliştirilemediği için de alternatif üretme noktasındaki ihtiyaçlar gündeme gelmektedir:

“Bu insanların haklarını koruyacak olan azınlık hukukudur, ben böyle düşünüyorum ve sonuna kadar da destekliyorum. Ama azınlık olarak kimisi şey bakıyor tabi bir aşağılama unsuru olarak kelime anlamında ama tam tersine onların korunması için böyle bir hukuka ihtiyaç var uluslararası, evrensel bir hukuka” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

“Ülkelerin aynı zamanda uluslararası antlaşmalara çekince koyamama durumlarını tartışmaları lazım. Dikkat ederseniz en önemli bir maddeye anadille ilgili yahut da din özgürlüğüyle ilgili Türkiye bakıyorsun oraya tak diye çekince koyuyor. O antlaşma zaten bu maddesiyle önemlidir. Yani şimdi devletler kabul etmeyecekse eğer o antlaşmayı imzalamasın. Bu anlamda, uluslararası noktada da devletlerin uluslararası antlaşmalara çekince koyma haklarının elinden alınması gerekir. Bu antidemokratik ve evrensel hukukla bağdaşmayan bir durumdur. Hakkı kısıtlayan bir ülkeye o zaman diyeceksin ki ben seni buraya kabul etmiyorum. Örneğin Avrupa Konseyine yahut da Avrupa birliğine yahut da bu antlaşmanın tarafı olamayacaksın. Olacaksan da sözleşme bir bütündür neden sözleşmeyi sakatlayacaksın” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

“Şuan Lozanın yetersiz olmasına odaklandığımız kadar alternatifler üzerine de odaklanmamız gerekiyor” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

Azınlık topluluklarının eşit vatandaşlık talepleri, haklar ve statü konularının odağına konumlanmaktadır. Sigalas (2015: 45) çalışmasında azınlıklar açısından hukukun korumasından önce sadece vatandaş olmanın dahi eşit haklara sahip olmayı gerektirdiğinden bahsetmekte, bu durum söz konusu olmadığında ise “eşit olmayan ancak vatandaş olan” gibi paradoksal bir durumun ortaya çıktığından bahsetmektedir. Buradan hareketle eşitsizliğe

yönelik tecrübe edilen her olumsuz deneyimin etkisi, ‘eşit olmayan vatandaş’ algısını inşa etmektedir:

“Sürekli mozaikten bahsediyorlar. Yok Türkiye mozaikmiş, yok Mardin dinler şehriymiş hepsi söylem bunların. Eğer biz de eşit vatandaşsak devletin yanımızda olması gerekiyor, karşımızda değil” Cercis (Vakıf Çalışanı/ Süryani Kilisesi Vakfı, Erkek).

“Bizim başka bir programımız vardı bu “yanyana”dan önce, “eşit vatandaş” diye. Mühim olan bizim eşit vatandaşlar olarak haklarımızın tamamını kullanabilmemiz. Devlete gittiğin zaman ve orada da seni bir yabancı olarak gördüklerini gördüğün zaman cebinde Türkiye Cumhuriyeti nüfus kağıdı var, buna rağmen bazı resmi dairelerde yabancılik hissediyorsun. Çünkü alıyor, bakıyor bu isim ne biçim isim falan. Yani tam olarak bir eşitlik olmadı bu bizde hep bir burukluk oluşturuyor. Yani eşit vatandaş olarak haklarımızı kullanabilmemiz çok mühim. Hepimiz için mühim. Ama bizim için daha da mühim. Çünkü başka türlü yok bizim için” Konstantin (Dernek Başkanı/ Rum Vakıf Derneği, Erkek).

Azınlık statüsünün nüfusun azalmasıyla bağlantılı olarak hukuki güvence sağlaması açısından önemli olduğu ifade edilmektedir. Azınlık haklarının güvence altına alınması, nüfusun muhafaza edilmesi ve sürdürülebilir olması açısından önemlidir. Ender (2012: 49) çalışmasında azınlıkların haklarının korunması açısından özel bir takım yasalara ihtiyaç duyulduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda azınlık haklarının devlet güvencesi ile sağlanmasının maddi ve manevi kazanımlardan söz edilebilir:

“Haklar anlamında ise hak vermek hak sağlamak anlayışında minority kelimesinin bazı avantajları da olduğunu düşünüyorum” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

“Geriye küçük azınlıklar kaldılar şimdi bu kadar kayba uğramış halkların da bir azınlık hukuk yapısı ile korunmasının da önemli olduğunu düşünüyorum. Yani o dönemki bakış yani azınlık olarak tanımlanmasının doğru olduğunu düşünüyorum çünkü Lozan da olmamış olsaydı o günden bugüne tabi ki biz şeyi beceremedik iç hukukunu beceremedik biz o azınlık hakları anlamında daha kültürel özerklikler işte dilleri ile ilgili, kültürleri ile ilgili her türlü

örgütlenmeyi yaparlar ve devlet buna destek verir diyen 38-44 arası maddelerin hiçbir tanesini devlet gerçekleştirmedi. Ama o güvence de olmasaydı inanın şuan elimizde kalan o bir avuç ne bileyim hani kilisesi, patrikhanesi, Ermeni okulları ve diğer azınlık okulları hiçbir tanesi olmazdı. Hiç bir tanesi kalmamış olurdu” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

4.3.1.2. Hakların Savunulması

Azınlık topluluklarının Türkiye’de mevcudiyetini sürdürmesi ve nüfuslarını koruması hak savunuculuğu ile birleşince bazı varoluşsal kazanımları beraberinde getirmiştir. Bu durum iki yönlü olarak ele alınabilir. Birincisi sosyal hareketler ile var olmanın getirileri, ikincisi ise toplumda var olmanın tabi kazanımlarıdır.

Wright (2013: 577) çeşitli yönleriyle başat toplum tarafından ötekileştirilen toplulukların, yaşadıkları haksızlıklara karşı kolektif aksiyonlar oluşturduklarından ve bu yolla sosyal değişimi hedeflediklerinden bahsetmektedir. Bu noktada azınlık topluluklarının Türkiye’de seslerinin duyulduğu ve azınlık konusuna dikkatlerin yoğunlaştığı süreç Hrant Dink’in öldürülmesiyle gündeme gelmiştir. Bu bir sosyal hareket doğurmuş ve topluluk özelinden toplum geneline evrilen bir hak savunuculuğu hareketini beraberinde getirmiştir:

“Kabuğumuzu kırmanın en azından bizim açımızdan Hrant Dink’in öldürülüşüyle çok ilgili olduğunu düşünüyorum yani. O gün o sokağa çıkan insanlar bizi biraz kabuğumuzu kırmamıza sebep oldu. Öyle büyük bir kalabalık bağıyor, Hepimiz Hrant’ız Hepimiz Ermeniyiz diye. Ermeniler için düşünebiliyor musunuz bu nasıl bir şey. Bir çok insan sokakta kendisinin Ermeni olduğunu söylemeye utanırken, binlerce insan sokağa çıkmış Ermeniyim diye bağıyor. Bu gibi sosyal hareketlerin de ben çok faydası olduğunu düşünüyorum” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

Önceki bölümde değinildiği üzere, Lozan’daki statü belirsizliği nedeniyle Süryani topluluğunun eğitim kurumlarının olmayışı temel haklardan eğitim hakkının yoksunluğunu görünür kılmaktadır. Bu anlamda gösterilen çabalar ve hak talepleri neticesinde İstanbul’a Süryanice eğitim veren bir anaokulunun

kurulmasına izin verilmiştir. Hak taleplerinin elde edilmesinde hak arayışlarının olmazsa olmaz pozisyonunda olduğu söylenebilir:

“Sadece eğitimle kalmıyor. Eğitimin de kuralları var, şartları var öyle kolay bir iş değil değil mi? 1995’de bizim Süryanilerin din adamları resmi olarak Cumhurbaşkanının ve Başbakanın yanına gittiler, hem ziyaret etmek için hem de başvuruda bulunmak için. Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel kabul etti, dedi hakkınızdır açabilirsiniz. Ben o yere gereken talimatı vereceğim, siz oradan takip edeceksiniz. Tansu Çiller de keza kabul etti. Onları bir şekilde ikna ettiler ve geldiler ama bir netice alamadılar. Netice alamayınca herhalde talimatname gönderilmemiş olacak ki. Bu söylediklerim basına da yansıdı. Sonra ikinci bir müracaatlar yapıldı, yine netice alınamadı. Ve en sonunda süreç mahkemeye kaldı. Ve mahkeme de bu hakları bize verdi. İstanbul’daki anaokul da bu hak arayışlarının bir ürünüdür” Hanna (58 yaşında, Süryani, Erkek).

Süryani topluluğunun Süryanicenin öğretilmesi ve gelecek nesillere aktarılması adına kendi çözüm yollarını geliştirdikleri ve bunun kabulünü de hak arayışları neticesinde resmi olmasa da elde ettikleri ifade edilmektedir:

“Biz o güvenceyi devlete verdik, ve dedi serbestsiniz. Onun mücadelesini yaptık ve bize belge verdi. Dedi ki araştırdık, ettik, baktık ki verdikleri eğitimde bir sakınca yoktur, bir zararı yoktur bir insanların. Ama gine öyle bir resmiyetimiz olmamak şartıyla. Ama okutuyoruz, devlet bunu biliyor. Ne öğretiyoruz, dili öğretiyoruz, ilahileri öğretiyoruz, namazları öğretiyoruz, koroyu öğretiyoruz, eğitiyoruz. Okuldan geldikten sonra çocuklara öğretiyoruz bu dil, bu kültür unutulmasın diye. Kiliselerde, her kilisede imkanlarımız dahilinde öğretiyoruz” Hanna (58 yaşında, Süryani, Erkek).

Eğitim hakkına yönelik benzer bir hak kazanım mücadelesini de Rum topluluğu yarım asır önce kapatılan okullarını yeniden açtırmayı sağlayarak deneyimlemiştir:

“Gökçeada’daki okullarımız kapatılmıştı biliyorsunuz. Oradaki Rum toplumumuz da okulsuzdu orada. Soruyordum neden müracaat etmiyorsunuz okulun tekrar açılması için bırakmıyorlar diyorlardı. Kim bırakmıyor diye sorduğumda Türkler diyorlardı. Ankara izin vermiyor,

kapattılar. Tamam, ama 50 sene oldu kapatılalı hiç mi başvurmadınız bu süreçte. Başvuralım dediğim de yooooookk diyorlardı. 6 ay mücadele ettik ve sonrasında okulumuzu açmayı başardık. O kadar korkuyorlardı ki mit ne der, jitem ne der falan aman aman aman. Gösterilen çabalar sonucu önce anaokul açıldı, sonra ilkokul, ortaokul ve lise. Sürekli o süreçte Ankara'ya gittim. Artık öyle ki bakanlıkta özel okullardan sorumlu genel müdür vardı. Bana dedi ki niye ısrar ediyorsunuz bu kadar bu okulların açılması için. Biz biliyoruz ki aldığımız istihbarata göre orada çocuk yok neden okul istiyorsunuz. Dedim ki bakın 1964'te o okulları kapattınız ve 500 tane öğrenci gelecek sene hangi okula gidecek diye sorgulamadınız. Bugün de kaç tane çocuğunuz var diye sorgulamayın lütfen. İkincisi tarih yazıyor ki Türkiye Devleti bu okulları kapattı. Şimdi ben ise bu yükü sizin sırtınızdan alıyorum. Açarsak ve biz bu okulu yaşatamazsak diyecekler ki bizim desteğimizle cemaat açtı ve öğrencisizlikten kapandı. Böylelikle bu yükü de sizden almış oluyorum” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Azınlık topluluklarına ait bazı taşınmazların siyasal ve politik saiklerle kamulaştırılmasına yönelik eleştiriler bulunmaktadır. Son dönemde siyasi konjonktüre bağlı olarak mülkiyet hakkının görece sağlanmasına yönelik adımlar atıldığı ifade edilmektedir. Mülkiyet hakkının geri verilmemesi durumunda ise gösterilen çabalar neticesinde en azından çeşitli ayrıcalıklar ya da haklar kazanılması söz konusu olabilmektedir. Buna karşın hali hazırda kamu-azınlık taşınmazlarına yönelik tartışmalı süreçler de söz konusudur. Konuya ilişkin katılımcıların paylaşımları aşağıdaki gibidir:

“Son yıllarda bir takım ilerlemeler oldu. En azından vakıf malları ile ilgili bir takım ilerlemeler var. Ne olursa olsun İslami vakıflar ile ilgili olsa dahi kimsenin başkasının vakfını gasp etmeye hakkı yok” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Yıllar sonra bir vekilimizin olması iyi oldu. Yani tabi en azından kiliselerimizin tapuları alındı. Önce diyanet işlerine verildi, şimdi hazineye. Çabalarımız sonucunda hazineye devredildi. O konuda vekilimiz konuştu sağolsun, mecliste dile getirdi. Eeee tabi insanın orada bir dayanağının olması farklıdır evet” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

“Daha önceden Bulgar Vakfımıza ait olan ama çeşitli dönemlerde kamulaştırılan mülklerimizden bir kısmı geri verildi. Ama hala bize ait olduğu halde alamadığımız mülklerimiz var. Mesela hastanemiz var şuanda Türkiye Hastanesi adıyla hizmet veriyor. Bize devredilmedi ama bizim olduğu bilindiği için bir antlaşma yapıldı ve kontenjan ayrıldı bize. Her ay 10 kişi hastanede ücretsiz tedavi oluyor” Eva (Müdür/ Bulgar Eksarhlığı Vakfı, Kadın).

Azınlık nüfusunun sayıca az olduğu yerlerde din ve ibadet hakkı çerçevesinde değerlendirilebilecek ibadethanelerin mevcudiyetini koruması dahi varoluşsal bir hak savunuculuğu olarak değerlendirilebilir: *“Şimdi şöyle bir şey söyleyeyim. Elazığ’da bizim ibadet yerimiz var, açık. Kilisemize gidip ibadet yapıyoruz her pazar günü. Bu az sayıda kalan cemaatimiz açısından oldukça önemli” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).*

4.3.2. Azınlıkların Gereksinimleri

“Çok zor.... Bu ülkede azınlık olmak zor. Her yerde de zordur eminim ama burada gerçekten zor” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

Türkiye’de yaşayan azınlık toplulukları bireyden topluma çeşitli boyutlarda zorluklar yaşamaktadır. Başat toplumdan farklılaşan noktalar zorlukların da başlangıç noktalarını oluşturmaktadır. Azınlık topluluklarının bireysel ve kolektif açılardan siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel, beşeri alanların tümünde değişen boyutlarda gereksinimleri bulunmaktadır. Ötekileştirilme ve ayrımcılığa yönelik sorunlar öne çıkan gereksinim alanlarındandır. Ötekileştirilmenin ve ayrımcılığın azınlıklara yansıyan boyutları; istihdam, eğitim, güvenlik ve toplumsal cinsiyet temelli gereksinimlerdir. Oran (2016: 69) azınlıkların farklı pek çok alanda gereksinimleri olduğunu ancak Türkiye’nin Lozanda tanımlanmış ve taahhüt edilmiş hakların sunumu konusunda istenilen düzeyde olmadığını ifade etmektedir.

4.3.2.1. İstihdam

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) istihdam konusunda farklı ayrımcılık türlerinden söz etmektedir. Bu ayrımcılık türleri; kanunlar, politikalar ve uygulamalarla kişi veya toplulukların farklı özellikleri nedeniyle açık net bir

şekilde ayrımcılığa uğratıldığı ‘doğrudan ayrımcılık’, görünen yağısıyla taraflı olduğu anlaşılmayan ancak ortaya çıkan sonuçları ile eşitsizlik doğuran uygulamaları ifade eden ‘dolaylı ayrımcılık’, farklılaşan yönleri olan birey ve topluluklara yönelik ayrımcılığın gerek geleneksel bakış gerekse de kurumsallaşma ile yerleşmesini açıklayan ‘sistemik ayrımcılık’tır (ILO, 2009). Eşit vatandaşlık, ülkede yaşayan tüm bireylerin gerekli eğitimi aldıktan sonra hak edilen pozisyona gelebilmesinin güvencesi konumundadır. Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarına mensup bireyler, belirli mesleklere gelebilme konusunda sorunlar yaşadıklarını ifade etmektedirler. Bu durum da Meryem’in ifadesiyle “*yani o anlamda olamayacağımız şeyi okumuyoruz*” azınlık topluluklarının durumu kabullenişini zorunlu kılmıştır. Azınlıkların istihdamının engellenmesi ya da sınırlandırılması noktalarında herhangi bir görünen yasal engel olmamasına rağmen uygulamada yaşanan sorunlar dikkat çekmektedir.

Katılımcıların eşit vatandaşlık taleplerinin ortaklaştığı konuların başında istihdam sorunları gelmektedir. Kamusal istihdam anlamında ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Devletin kamusal mesleklere ve pozisyonlara azınlıkları almadığı inancı, azınlıklar tarafından adeta kalıplaşmış bir yargıya ve kabule dönüşmüştür. Bu noktada katılımcıların azınlıkların kamu personeli olabilmesi konusunda sıkıntılar yaşadıklarını belirten ifadeleri şu sözlerle dile getirilmektedir:

“Yani ne diyeyim size. Biz kendimizi Türkiye Cumhuriyeti devletinin bir vatandaşı olarak görüyoruz ama devlet bizi bazı yerlere getirmiyor. Mesela avukat yapıyor, serbest olarak avukat olabiliyoruz ama savcı olmuyoruz, hakim olmuyoruz. Mesela kamu yönetimi okuyor ama bir vali olamayız. Mesela benim eniştem siyasal bilgileri kazandı, gitmedi. Çünkü bir vali olamıyor, bir kaymakam olamıyor, bir uzman olamıyor. Niye gitsin, niye okusun o kadar. Gitmedi kazandığı halde” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

“Benim oğlum okumuşsa niye bir resmi daireye atanmasın, biraz zor biraz sıkıntılı” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).

“Bunun dışında devlet memuru bir Ermeni ya da Yahudi’ye ben hiç rastlamadım. Böyle devlet nezdinde görev alamadıktan sonra eşit

yurttaşlığın toplum kademesine gelmeden yok olduğunu görüyoruz” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Azınlıkların devlet memuru olabilmesinin önünde yasal anlamda herhangi bir engel yoktur. Azınlık topluluklarına mensup bireyler okuduktan sonra doğrudan puanla atanabilen mesleklere yerleşebilirken, mülakatın söz konusu olduğu pozisyonlarda aidiyetlerinden dolayı sorunlar yaşayabildiklerini ifade etmişlerdir:

“31 yıl öğretmenlik yaptıktan sonra emekli oldum. İlkokul öğretmeniydim. Evliyim, 2 tane çocuğum var. Benim oğlum da öğretmenlik yolunda, şuan kpss’ye hazırlanıyor. Diğer oğlum da mühendis olacak” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

“Örneğin ben 1989 mezunuyum avukat olunca, benden önce birkaç Süryani avukat olmuştu ama böyle çok nadirdi. Ben genç nesil içerisinde hemen hemen yeni bir avukattım benden önce de olanlar vardı tek tük hatta bazılarını da tanıma fırsatım oldu. Ben olduktan sonra birçok insan beni örnek aldı. Şuan da Süryanilerde bir sürü avukat var, bir sürü okuyan öğrenci var” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

“Yasal olarak istihdamımızın önünde bir engel yoktur. Mesela bir torunum pilot olmak istedi. Onun sınavını kazandı. İstanbul’a gönderdik mülakatta elediler” Hanna (58 yaşında, Süryani, Erkek).

Kamusal istihdamın önünde yer alan görünmeyen duvarlar azınlık topluluklarını da sorunla baş etmek adına kendi mekanizmalarını oluşturmaya yönlendirmiştir. Böylelikle kamu personeli olabilme yönünde sorunlar yaşadıklarını ifade eden azınlık topluluklarına mensup katılımcılar, bu durumun negatif etkisini başka mesleklere yönelerek kapatmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir:

“Şuandaki ön kabul bu. Devlet tarafından kabul edilmediği ve bunun da örnekleri olduğunu biliyorum. Çift taraflı bir şey e tabi ki bundan dolayı Yahudiler de şuanda daha ticaretle uğraştığı için zaten devlet memuru olamıyo, şu olamıyo, bu olamıyo eeee bari ben de ticaretle uğraşayım diyorlar” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Bir öğretmen olabiliyoruz, bir avukat olabiliyoruz, bir doktor olabiliyoruz. Daha çok bizim insanlarımız serbest mesleğe yöneliyor. Böyle işlere

yönelemedikleri için, telkâri ustalığıdır, kuyumculuktur, terzilik, ayakkabıcılıktır eskiden hep böyle şeylerle uğraşırdı bizim halkımız. Kendilerine çözüm mekanizmaları bulmak zorunda, hayatını devam ettirmek zorunda, ekmek parasını kazanmak zorunda naapıcak? Kendi başına bir mesleği olsun istiyor. Mecbur kabulleneceksin kardeşim naapacaksın? Okuduğun kadar okuyorsun, belli bir yere gelemekten sonra mecbur bırakıyorsun” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

Aidiyeti ortaya çıkaran belirteçler de istihdam açısından çeşitli sorunlar doğurabilmektedir. Aidiyetin kolayca açığa çıkmasında öne çıkan iki önemli belirteç olan isim ve kimlikteki din hanesinin de bu noktada istihdama yönelik sorunlar doğurduğu katılımcılardan Anuş'un şu sözleriyle ifade edilmiştir:

“İstihdam tabi çok oluyor. Ben yaşamadım ama en çok duyduğumuz örnekler bunlar. O da tabi şeyden çok kaynaklanıyor. Bir isim kendisini çok ele veriyor, iki kimlikteki din hanesi. Tabi bu arada şöyle bir şey var yani. Bunun çözümü din hanesinin gizlenmesi, istiyorsa sildirebilir şuanda ama o değil yani orada Hristiyan yazmasının hiçbir farkı olmaması gerekiyor ama bu bizim başımıza iş açar şeyiyle bakabiliyorlar yani. Tabi ki istihdamda çok şey oluyor” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

İş yaşamında yaşanabilecek sorunlar bazı katılımcıları isimlerini ve kimliklerini gizleme yönünde bir kamuflaja bürünmeye zorlamıştır. Katılımcılardan biri yaşadığı süreci şu sözlerle ifade ederken *“Ben İstanbul’da çalıştım bir dönem. Ama o dönem herkes beni Songül olarak biliyordu. Kendi esas ismimi söylemedim, söylesem çalıştırmazlardı” Songül (46 yaşında, Ermeni, Kadın)*, bir diğeri de iş yaşamında kendisini kamufle etmenin adeta bir zorunluluk olduğunu bildiren şu paylaşımı yapmıştır: *“Ben çalışıyorum burada (Ankara). Ama kimse bilmiyor Hristiyan olduğumu. Bilselerdi zaten çalışamazdım. Bilseler ekmek yiyemezsin yani. Bir tanesine denk geldim mesela. Öğrenmişler Hristiyan olduğunu, çıkarmışlar işten” Uras (41 yaşında, Ermeni, Erkek).* Katılımcının anlatısından da görüldüğü gibi her ne kadar İş Kanunu Madde 5’ de şu ifadelerle *“İş ilişkisinde dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz.”* belirtildiği gibi ayrımcılık yapılması yasaklansa da sürecin azınlıklara yansıyan yönü yasalardan farklıdır.

İstihdamın önündeki bir diğer engel ise azınlık topluluklarına mensup oldukları halde çeşitli sebeplerle ülkeden göçmek durumunda kalan ve daha sonra geri dönen bireylerin vatandaşlık sorunu ile bağlantılı sorunlar yaşıyor oluşudur. Bu anlamda yurtdışında aldığı diplomanın Türkiye'deki geçersizliğinden yakından Serkis yaşadığı süreci şu sözlerle ifade edilmektedir:

“Diploma konuları ve vatandaşlık konuları ile ilgili mesleğimi icra edemiyorum. Doktorum ama vatandaş olmadığım için burada çalışamıyorum. Ben de bitkisel kürler üzerine çalışıyorum, bitkilerin yağlarını çıkarıyorum ve tedavi amaçlı hem yurtiçine hem de yurt dışına ürünlerimi satıyorum. Şuanda hayatımı bu şekilde sürdürüyorum” Serkis (34 yaşında, Ermeni, Erkek).

İstihdamın Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarına yansıyan yönü dışında ülkenin makro sorunlarından birisi olduğu söylenebilir. Ülkenin kronik sorunları, şüphesiz tüm vatandaşlara yansıyan bir etkiye sahiptir. Ancak yaşanan sorunların azınlıklara yansıyan yönü çoğunlukla çarpan etkisiyle ve hiçbir zaman azınlıkları gözden kaçırmayan bir süreçle gerçekleşmektedir: Katılımcılardan Avukat Viktorya başat toplumdan bir arkadaşının yaşadığı adaletsiz istihdam sürecini şu sözlerle dile getirmektedir:

“İstihdamla ilgili sorunun dini bir azınlık olmaktan öte, başka bir sorundan kaynaklandığını düşünüyorum. Benimle birlikte mezun olan ve Yahudi olmayan bir arkadaşım da bence savcı ya da hakim yapılmayabilir. Bunun güzel bir örneği benden beş altı yaş büyük bir arkadaşım var ve kendisi Galatasaray Hukuk mezunu, kız gerçekten hayatımda gördüğüm en bilgili ve en iyi uygulayan hukukçulardan birisi. Kızın hayali hep hakim olmaktı. Defalarca sınava girdi, sınavların hepsinden çok yüksek puanlar aldı ama her seferinde sözlüden bırakıyorlardı. Ta ki 17-25 aralığa kadar. O tarihten sonra girdiği sınavı çok yüksek bir sözlü puanıyla geçti, kazandı ve hakim oldu. Sunni Müslüman inançlı bir kız olduğu halde bunları yaşadı bu ülkede. O yüzden spesifik olarak bunu sadece gayrimüslimlere yapıyorlar demek de çok doğru gelmiyor bana. Başka bir şeye bakıyorlar ki bu şey ne ise gayrimüslimleri de kapsayan bir çember” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

Özetle bu bölümde azınlıkların yaşadıkları istihdam sorunları ve bu anlamda çözüme yönelik duyulan gereksinim irdelenmiştir. Buradan hareketle eşitlik, adalet gibi kavramları içselleştirdiği kabul edilen sosyal devletlerde gündeme gelmesi dahi eksiklik olarak görülen konu eşit vatandaşlık talepleri olarak görülmektedir. Çalışma sürecinde görüşülen katılımcıların, azınlıkların istihdamına yönelik sorunların çözülebilmesi için ifade ettiği öneriler ‘eşit vatandaşlık’ vurgusunda bütünleşmektedir. Eşit vatandaşlığın sağlanması noktasında devlete bir takım görevler düştüğü ifade edilmektedir:

“Devletin bunun önünü açması lazım, girişimcilik yapması lazım, teşvik etmesi lazım. Buyrun siz de farklı inanç grubundaki vatandaşlarım gelin siz de devlet kademelerinde yer alın derse, o zaman ben göreceğim ki Moşe, Salomon devlette yer alıyor ben de olabiliyormuşum bak hem devlette yer alıyor, hem de bir ayrımcılığa maruz kalmıyor diyebileceğim. Teşvik edici olması gereken bence devlet“ Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Devlet yapılanmasında insanlar bütün görevlere gelebilmeli ama devlet de bunları düşünerek insanların önlerini açması lazım, bu insanları teşvik etmesi lazım. Türkiye’nin değiştiğini göstermek için de bu anlamda politikalar üretmesi gerekir diye düşünüyorum. Bu ülkede hiç kimse kendisini yalnız hissetmesin, farklı hissetmesin. Hepimiz 80 milyon olarak bu ülkenin eşit vatandaşıyız. Hiç birimiz birbirimizden üstün değiliz. Bir de anayasanın ilgili maddesi de bunu emrediyor” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

4.3.2.2. Eğitim- Din Dersi

Azınlık topluluklarına ait bireylerin sorun yaşadığı alanlardan bir diğeri ise eğitim süreçleridir. Bölüm 2.1.5’te yer verilen Lozan Antlaşması Madde 40’da değinilen pozitif haklar ile birlikte anadillerinde eğitim veren okullarda öğrenim görme hakkına sahip olan ancak karma okullara da devam edebilen öğrencilerin eğitim süreçlerinde yüz yüze kaldıkları bir takım sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların başlıcaları; zorunlu din dersi ve azınlıklara yansımaları, Süryanilerin kendi okullarına sahip olmaması ve yaşanan sorunlara yönelik çözüm uygulamalarının yeni sorunlara yol açması konularıdır. Kaya (2012: 214) ise çalışmasında Türkiye’de yaşayan azınlıkların eğitim sorunlarını; eğitimin tekdilli

olmasının doğurduğu sorunlar ve azınlıkların müfredatta ya hiç yer almaması ya da alıyorsa da olumsuz, düşmanlaştırıcı ifadelerle yer alması başlıklarıyla ayrıntılandırmıştır.

Eğitime yönelik öne çıkan konuların başında Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi gelmektedir. Kaya (2012: 224)'nın ifade ettiği gibi Milli Eğitim Bakanlığı müfredatında yer alan zorunlu derslerden birisi olan dersten her ne kadar azınlık statüsünde yer alan öğrenciler muaf tutulsa da bu durum çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Özellikle karma eğitim yapılan okullarda din dersini almayan öğrencilerin sınıftan çıkması gelişim dönemleri açısından çocukları psikolojik anlamda etkileyebilmekte ayrıca damgalanmaya ya da ötekileştirilmeye zemin oluşturmaktadır:

“Örneğin din dersinde, diğer çocuklarla ister istemez din dersine birlikte girmiyorduk. Farklılık doğuyordu yani ister istemez bir eziklik oluyordu. Sınıftan ayrılmam bir eziklikti veya sınıf içinde durup da dinlemek, tabi dinleyebiliyorsun da arkadaşlar arasında bir eziklik oluyordu” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).

“Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinden muaf olmak mesela. Benim, senin, onun için ister istemez o farklılık hissediliyor. Mesela diğerleri o derse girerken sen farklı olduğun için derse girmiyorsun. O bir farklılığın göstergesi aslında, bu aşağılamak amaçlı yapılmış bir şey değildi. Ama sonuç olarak farklısın ve onun için o derste yer almıyorsun. Bizim de işimize geliyordu bir tane dersten kaytarmış oluyorduk ama farklılığın etiket şeklinde yapıştırıldığı bir şeydi. Ders sırasında okulun içinde gezen iki kişiydik bir ben bir de arkadaşım. Başka Yahudi yoktu ikimiz geziyorduk” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Katılımcılardan Malke bir süre önce zorunlu olan din dersinden muaf olduklarını ancak kendi topluluklarına ait dini öğrenme gereksinimini karşılayabilecek bir uygulamanın olmadığını, bunun da kamusal bir yükümlülük ve hak olduğunu ancak bu anlamda herhangi bir çözüm olmadığını şu sözlerle vurgulamaktadır:

“Mesela okulda din kültürü dersi var, ilk önce bizim din kültürü dersine girme zorunluluğumuz vardı. Sonradan muaf edildik tamam ama yani biz kültürümüzü nerede yaşıyoruz. Dini öğretilerimizi nerede öğreneceğiz.

Yazımızı nerede öğreneceğiz. Bu ülke için çok büyük bir zenginlik bir Süryani'nin burada yaşaması kültürünü, dünyanın en eski yazı dillerinden biri olan Süryaniceyi konuşabilmesi, yazabilmesi yani peki biz bunları nerede yaşayacağız, nerede okutacağız, nerede geliştireceğiz, nerede yaşatacağız bunlar için hep önümüzde bir engel var” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

Ülkedeki siyasi konjonktürün eğitim süreçlerine çeşitli yansımaları bulunmaktadır. Ülkelerarası siyasi çekişmelerinin bir parçası olmak durumunda kalmanın ne demek olduğunu azınlık çocukları birebir yaşamaktadır. Siyasi çekişmelerin eğitim süreçlerine yansımalarına yönelik yaşananların nasıl bir etki yarattığı katılımcılardan Dimitris'in şu ifadeleriyle aktarılmaktadır:

“Tüm siyasi tartışmalar bizim okullarımıza yansiyordu. Türk Yunan ilişkileri kötü olunca kontenjan öğretmenleri diğer ülkeye gitmek istemiyordu. Diyelim ki bir ülke diğerine 20 öğretmen gönderecek hemen öğretmenlerin gideceği ülke karşı çıkıyordu istemiyoruz bu öğretmenleri bunlar casus diyordu. Bazen bu sebeplerle hoca giremiyordu ve boş geçiyordu derslerimiz. Dolayısıyla böyle bir konsept vardı benim dönemimde” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Azınlık okulları, azınlık topluluklarına mensup bireylerin anadillerinin öğretilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması hususunda önemli bir konumdadır. Süryani topluluğunun Cumhuriyetin ilk yıllarında var olan okullarının kapanışı ve günümüzde okullarının olmayışı bu noktadaki ihtiyacı gündeme taşımakta ve Lozan tartışmalarını beraberinde getirmektedir:

“Bizim Süryanilerin Lozan gereğince anadilini öğrenecek bir okulları yok. Biz Lozan gereğince azınlık statüsündeyiz çünkü Lozan gayrimüslimleri kapsıyor. Mesela bizim 1928'e kadar Mardin'de pozitif bilimlerde eğitim veren okullarımız vardı. Şuanda bile diploması Kırklar Kilisesinde şuanda bile asılıdır örnek olarak yani tarihten kalma. Cumhuriyetten önce okullarımız vardı Elazığ'da, Diyarbakır'da, bahsettiğim gibi Mardin'de. Lozan'dan sonra 5 sene daha yaşamını sürdürmüş bir okul. Sonra değişik gerekçelerle bilmiyorum artık kendi halkımızdan mı kaynaklanan sorunlar yoksa o zamanki konjonktür ve siyasi baskılardan mı kaynaklı olmuş ama okul kapatılmış” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

“Şuanda okulumuz yok, devletin desteği olmazsa okulu tek başımıza açmamız da oldukça zor görünüyor” Cercis (Vakıf Çalışanı/ Süryani Kilisesi Vakfı, Erkek).

Süryani topluluğunun okul sorunlarına kendi gerçekliği üzerinden yaklaşan Cercis, topluluk olarak okullarının bulunmadığını, okulları olsa dahi özel okul statüsünde olduğu için çocuklarını göndermeyeceğini aktarmaktadır:

“Anaokulumuz var ve özel statüde. Benim çocuklarımı asgari ücretten biraz fazla olan maaşımla Süryani okuluna gönderme imkanım yok. Öyle ki servis ücretini karşılasam okul ücretini karşılayamam, okul ücretini versem servis parasını nereden bulacağım. Durumumuz çok zor. Bu noktalarda devletin desteği olması lazım. Benim çocuğumun anadilini öğrenme şansı yok aksi takdirde. Ben evde öğrettim öğrettim yoksa hayatta öğrenecek bir ortamı yok” Cercis (Vakıf Çalışanı/ Süryani Kilisesi Vakfı, Erkek).

Lozan’da yer verilen eğitim hakkının kapsamı konusunda çeşitli eleştiriler bulunmaktadır. Azınlık kavramsal tartışması ile birlikte gündeme gelebilecek noktada ‘kimin azınlık olduğu- kimin azınlık haklarından faydalanacağı’ soruları Müslüman bir Ermeni olan Kazım’ın şu sözleriyle eğitime yönelik sorunları daha da derinleştirmektedir: *“Lozan’a göre mesela ben çocuğumu Ermeni okuluna gönderemiyorum. Çünkü Lozan’a göre azınlık sınıfında değilim. Ve Ermeni okulları kiliselerin elinde belki ben çocuğumun Ermeni olarak dilini öğrenmesini istiyorum ve bu sebeple Ermeni okuluna göndermek istiyorum ama Hristiyan olarak değil de Müslüman olarak yetişmesini ya da Ateist olarak yetişmesini istiyorum. Ermeni dilini öğrenmesini istiyorum ama engelleniyorum ve okula çocuğumu gönderemiyorum. Kabul edilmiyor” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).*

4.3.2.3. Güvenlik Sorunu

Devletin azınlık topluluklarına bakışının vatandaşlıkla ilişki noktalarda bir takım sorunlar doğurduğu görülmektedir. Bu anlamda tarihsel süreçte yaşanan sorunların günümüze yansımaları devam etmekte ve bu durum da güvenlikle ilgili konularda devletin bir takım önlemler almasını beraberinde getirmektedir. Devletin bu uygulaması, azınlık topluluklarına mensup bireylerin vatandaşlık ve aidiyet konularında sorgulamalar yaşamalarına neden olmakta ve söz konusu durumun çeşitli kırılğanlıklar yarattığı ifade edilmektedir.

Ülke güvenliği söz konusu olduğunda askerlikle ilgili geçmişte uygulanan politikalar nedeniyle azınlıkların, vatandaş olmaktan çok dikkat edilmesi gereken özneler haline dönüştüğü görülmektedir. Askerlikte karşılaştıkları terfi ile ilgili sorunlarını aktaran Yahya şu sözleri dile getirirken *“Çok örnekler var, askere gidenler çavuş bile yapılmıyordu. Yani Hristiyan olduğu öğrenildikten sonra çavuş bile yapılmıyorlardı düşünün, geri hizmetlere veriliyorlardı”* Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek), katılımcılardan Dimitris ise yaşadığı hayal kırıklığını şu şekilde *“Askere büyük bir istekle gittim ama onbaşı rütbesi bile alamadığıma çok üzüldüm”* Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek) dile getirmiştir.

Ülkenin siyasi açıdan çalkantılı dönemlerinin azınlıklara yansımaları bazen sorun olarak düşünülmeyecek konuların dahi aşırı korumacı uygulamalara ve güvensizliğe dönüştüğünü şu örnekte görmeye imkan tanımaktadır: *“Harput’taki kilisemizin hali içler acısıydı. Yıkılmışlardı, içine pislemişlerdi. Cemaatten bir amcamız iki tane hamal tuttu, temizletti. Sırf bu nedenle bir yıl devlet güvenlik mahkemesinde yargılandı”* Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).

Kamusal anlamda azınlıklara yönelik güvensizliğin şüphesiz çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Katılımcılardan Şaul söz konusu güvensizlik sorunu ile ilgili nedenler üzerinde durduğunda aşağıda ifade edilen şu başlıklar öne çıkmaktadır:

“Ama esas olarak galiba bu vatani bölme, hainlik, dünyayı yönetmek, Türkiye’deki ajanlık suçlaması bunlar temelinde gidiyor. Aslında bir güven sorunu var. Sürekli toplumu parçalamaya çalışan birer yaratık gibi görülüyor azınlıklara bakışta. Şeye karşı o bizden farklıdır gelmeden önce kendini savunmaya alan ve saldırı bekleyen azınlıklardan bir bakış açısı var temel nokta. Onun için zaten devlet kademisine de alınmıyor, orduya da alınmıyor, güvenilmiyor zaten. Devleti buna mı emanet edeceğim? askeri buna mı emanet edeceğim? Yarın bugün bu bizi satacak zaten. Şimdiye kadar satmaması bile şaibeli gibi bir bakış açısı olduğu için zaten devlette de bence görev verilmiyor. E bu da toplumsal yaşama hep sirayet ediyor paranoid bakış açısı” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Kamusal otoriteden doğru azınlıklara yönelik güvensizlik sorununun derinleştiği noktalardan biri de güvensizliğin azınlıklara yansımaları ile azınlıklarda yarattığı

ikilemlerdir. Azınlıklarda söz konusu ikilemleri oluşturan süreç, beklentilerin gerçekleşmemesi, yüklenen anlamın karşılığını bulmaması ve aidiyetin sorgulanması gibi nedenleri doğurmaktadır:

“Kamusal anlamda ilk defa farklı olduğumu askerlikte bana karşı gösterilen tavırla anlamış oldum. Çok kızdım çünkü oraya gittiğim ruh halimle karşılaştığım durum tamamıyla tersti. Askerlik benim için hayatının bir dönüm noktası ve bir mesuliyetidir. Çünkü benim anlayışım da bu var. Haklarını talep edersin, mesuliyetlerini ise yerine getirirsin bu karşılıklı bir şeydir. Bunu da bir mesuliyet bilinci ile yaptım ben. Kamusal alanda karşılaştığım bu ayrımcılık beni o kadar etkiledi ki görüyorsunuz aradan 30 sene geçmiş ve ben hala bunu söylüyorum” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

“Savaşa gidersek ve askere alırlarsa kiminle savaşıcağız? diye bir soru vardı. Ama biz bunu kendimize sormazdık başkaları bize enjekte ederdi bunu çünkü sürekli sorarlardı. Hep sorarlardı eğer seni savaşa alırlarsa kiminle savaşıacaksın? Yunanlılarla mı yoksa bizimle mi? biz şaşırırdık, bilirdik ki biz Türklerleyiz ve Türk ordusuna katılacağız. Ama öyle bir algı yaratıyorlardı ki o anda düşünüyordum aaaa acaba bu dediğine göre ben farklı birisi miyim yani? Yani başka bir orduda mı olmam gerekiyordu. Yunanlıları tanımıyorum. Ben Türkiye’de yaşıyorum. Ha dilim Yunanca diye oradaki orduya katılmam anlamına gelmiyor ben Türkiye’de doğdum” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

Kamusal yapının azınlıklara karşı güvensiz tutumu askerlikte güvensizlik sebebiyle azınlıkların sakıncalı asker olarak görülmesine sebep olmuştur. Askere büyük beklentilerle ve vatandaşlık bilinci ile gittiğini belirten Dimitris, karşılaştığı olumsuz muamelenin yarattığı travmatik etkiyi ve duygularını şu şekilde ifade etmiştir:

“Mesela benim bir sürü hoş olmayan deneyimim oldu. Fakat bir tanesini hiç unutmayacağım söz verdim unutmayacağım diye ve hiçbir zaman da unutmayacağım. Askerlikte onbaşı rütbesi alamadım ve sakıncalı asker olarak yaptım. Bu beni çok yaraladı. Ben oraya üniversite mezunu olarak gittim. 30 sene önce o dönemlerde özel bölük denilen bir bölüğe gidiyorduk. Çünkü biz 16 ay yerine 8 ay yapıyorduk ve er olarak yapıyorduk. Onun için

de adımız özel bölüktü. Bize onbaşı ve çavuş rütbesi bile verilmiyordu. 8 ay sonra da terhis oluyorduk. Çok üzüldüm, çok kırıldım. Ben çok kızdım ve alındım. Ben çok disiplinli bir insanım askerliğe de öyle bir anlayışla gittim. Kaçmadım, etmedim çünkü ben askerliği hep hayatımdaki bir dönüm noktası olarak görmüştüm” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Son yıllarda azınlık topluluklarının ülke güvenliği ile ilgili sorun yaratıcı özneler olmaktan çıkmaya başladığı ve normalleşmenin yaşanmaya başladığı yönünde bir takım adımlar atıldığı görülmektedir. Bunun katılımcılarda yarattığı memnuniyet ve olumlu etki aşağıdaki ifadelerde yer bulmuştur:

“Mesela oğlum asteğmen olarak bitirdi askerliğini ve geçen sene geldi. Çok mutlu olduk. Yani bu konunun önündeki engeller de yavaş yavaş kalkıyor. Devletin kafasında bir soru işareti var belki bizim üzerimizden. Baktı ki o soru işaretinde bir şey yoktur, boştur. Boş bir soru işaretidir, onun için kaldırılması gerekir değil mi? tek şeyimiz Hristiyan olmaktır. Eee Hristiyan olmak suç değildir” Hanna (58 yaşında, Süryani, Erkek).

“Birkaç sene önce güvenlik şubesinden gelip bize form getirdiler. Dediler ki polis olmak isteyen gençleriniz bu formu doldursun, müracaat etsin, alacağız” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

4.3.2.4. Azınlık Kadınlarının Deneyimleri

Azınlık topluluklarına mensup kadınların deneyimlerinin paylaşıldığı bu bölümde, kadına yönelik bakışın toplum genelinden azınlık toplulukları özeline yansımaları üzerinde durulmuştur. Önceki bölümde değinilen azınlık topluluklarına mensup bireylerin aktarımları üzerinden yaşanan sorunlara ve gereksinim duyulan konulara ilaveten bu bölümde ise önemli gereksinim noktalarından birisi olan toplumsal cinsiyet normlarının azınlık kadınlarına etkileri incelenerek, ‘azınlık kadını olmak’ kavramına dair fikir edinilmesi amaçlanmıştır.

Toplum içerisinde barındırdığı farklı topluluklardan bağımsız düşünülemez. Bu açıdan toplum içerisindeki topluluklardan etkilenirken, topluluklar da pek çok açıdan bağlı bulundukları toplumdan etkilenmektedir. Toplumun sahip olduğu normlar, topluluklar için de çoğu zaman geçerlidir. Bu noktada toplum içinde

kadın olmak ne tür dinamikleri ve kuralları içeriyorsa, azınlık toplulukları açısından kadın olmak da benzer bir yapıda şekillenir. Türkiye’de hem azınlık hem kadın olmanın ne anlama geldiğine dair katılımcı kadınların yaşadıkları deneyimler, kendi aktarımları üzerinden şu sözlerle aktarılmıştır:

“Toplum içinde azınlıksınız, kadın olunca bir de azınlığın azınlığı oluyorsunuz. Sonuçta bahsettiğimiz bu diğer cemaat demeyi çok sevmiyorum ama diğer toplumlarda büyük toplumdan bağımsız değiller yani. Onların da kendi içinde aynı mekanizmaları devam ediyor ama yani şöyle evet diyelim vakıf yönetimlerine falan baktığınızda kesinlikle kadın erkek dengesinde ciddi sıkıntılar var toplum içinde de. Büyük toplum açısından da şöyle bir şey var kadın zaten daha kolay bir hedef, azınlık mensubu bir kadın tabi ki çok daha kolay bir hedef yani” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarına mensup kadınlar açısından başat toplumun gerek medyada aracılığıyla gerekse de kulaktan dolma anlatılar yoluyla çizdiği imaj azınlık kadınlarına yönelik kötü bir algının oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum kadınların yaşananlara ve söz konusu imaja karşı savunma mekanizmaları geliştirmelerine neden olmuş ve dikkatli olmak adına stratejiler geliştirmelerine neden olmuştur:

“Genelde durum zor kadınlar için. Bayağı zor. Rum toplumu olarak gerçi İstanbul dışından İstanbul’a gelenler birçok şeyin etkisinde. Dikkat ederseniz tüm dizilerde, filmlerde kötü kadın hep gayrimüslimdir. Yani öyle bir şey var. Dolayısıyla birçok insan ilk bakışta bunu öyle algılıyor. Fakat istatistiklere ya da yapılan çalışmalara baktığınızda gayrimüslimlerin bu tür bir hareketinin olmadığını göreceksiniz, yok olduğunu göreceksiniz. Çünkü azınlık kadınları çok böyle serbest ve şey gibi görünüyor olsa bile aslında çok tutucudur. Bu tür konulara karşı azınlık kadınları kendilerini savunmasını biliyorlar. Azınlık olarak yaşamış olmanın verdiği bir tedbirli olma durumu var Rum kadınlarında. Hep bize söylenen sen her zaman bir kadın olarak dikkatli ol ve karşı tarafa sen fırsat verme olmuştur” Evangelia (62 yaşında, Rum, Kadın).

Azınlık kadınlarının toplum içinde daha kontrollü davranması gerektiğine dair ifade katılımcılardan Meryem tarafından ise şu sözlerle dile getirilmiştir: *“Hem azınlık hem kadın olarak daha dikkatli olmamız gerekiyor. Toplum içine girdiğimiz zaman daha dikkatli olmak zorundayız. Topluma uymak zorundayız. Yani onlar nasıl davranıyorsa biz de öyle davranmak zorundayız. Toplumun dışına çıkmamak zorundayız. Yani daha bir bağlamlı oluyoruz, bağlanıyoruz. Toplumun dışında hareketler yapmamaya çalışıyoruz”* Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

Katılımcılardan Şaul’un erkek bakış açısıyla kadın katılımcıların ‘Türkiye’de hem kadın hem de azınlık olmak zor’ söylemlerini destekleyen ifadeleri şu şekildedir: *“Bence hem kadın olmak hem de azınlık kadın olmak daha zor. Yahudilere sorsan kadınlar başımızın tacıdır derler. Öyle bir ayrımcılık yoktur onlardaki gibi değildir (Müslümanları kast ediyor) biz ayrımcılık yapmayız derler”* Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Din çoğu toplulukta toplumsal ilişkilerden insanların sosyal hayattaki konumlarına kadar pek çok alanda belirleyici konumdur. Kadının toplumsal ya da topluluk içi statüsünü belirleyen önemli etkenlerden birisi dindir. Dinin toplumsal düzeyde ve topluluk içerisinde kadının konumuna dair etkileri Viktorya’nın aktardığı Musevilik inancı örneği üzerinden şu sözlerle aktarılmıştır:

“Mesela biz de Yahudilikte öyle algılanıyor kadının yeri çok önemlidir diye. Onlar zaten hali hazırda tefilinli derler. Takılan bir deri malzemesi diyeyim. Doğuştan geldiği için kadının bu yükümlülükleri yok deyip kadın üstteymiş gibi davranıp ondan sonra birçok şeyde de ama o olmaz, öyle yapılmaz. Mesela kadının regl olma ihtimali sebebiyle kadına dokunmayan Yahudiler var. Normalde el sıkışmakta problem yok, ama kadın regl ise sormadığı için riske girmiyor ve hiç el sıkışmıyor. Türkiye’de bu kesim çok azdır ama var sonuçta. Regl en sağlıklı şey olmasına karşın böyle bir bakış var kadına yönelik. Herhalde din değil de dinin yorumu bu şekilde. Sanmıyorum kitapta yazmıyordur tokalaşmayın diye. Mesela kutsal kitapta adet döneminde cinsel ilişkiyle ilgili bir yasak oluyor. Okuyanlar da temas da buna dahildir o zaman diye yorumluyor. Sonra ben de dinimi yaşarken o yorumlayan adamın kısıtlayıcı haliyle yaşamak zorunda kalıyorum. Neden o adamın din anlayışına göre yaşayayım ki? Ben böyle düşünüyorum. Bu anlamda dinin

yorumlanmasına da muhalifim ama elden bir şey gelir mi gelmez tabi”
Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

Azınlık kadınlarına yönelik bakışın değişmesi toplumsal cinsiyet normlarının toplum içerisinde değişmeye başlamasıyla gerçekleşebilir. Uzun yıllar içerisinde oluşmuş ve yerleşmiş olan normların kısa vadede bir anda ortadan kaldırılması oldukça güç olarak görülse de değişim noktasında ilk adımın yakın çevreye yönelik algı değişimine yönelik çabalar olabileceği düşünülmektedir. Bu noktada katılımcı Viktorya gösterdiği hak ve eşitlik çabalarını kendi deneyimleri üzerinden şu sözlerle ifade etmiştir:

“Ben kendimi feminist olarak tanımlayan birisiyim. Herhangi bir sivil toplum kuruluşunda çalışmıyorum. Kadına yönelik bakışı değiştirmek adına ilk olarak işe kendi ailemden ve çevremden başladım. Etrafımdaki insanlara olabildiğince feminist ruhu aşılama çalışıyorum. Mesela erkek kardeşime sevgilisine, ilerideki karısına ya da kız olacak çocuğuna hiçbir zaman daha eşitsiz davranmaması adına elimden gelen her şeyi yapıyorum. Gerçekten kardeşime en azından bunu aşıladığımı fark edebiliyorum. Ama bilmiyorum ne kadar güçlenebilir kadın. Eğitimin bir kısmı evde, bir kısmı okulda hiç birinde ben ne kadar feminizm var bilmiyorum. Çünkü küçükken daha kız çocuğunu hep prenses olma hayalleriyle büyütüyorsun. İşte erkek çocuğunu savaş hikayesiyle büyütüyorsun. Bir tanesine savaşman gerekiyor diyorsun, diğerine senin prensini beklemen gerekiyor diyorsun. Böyle olunca bir sürü genç kız sadece düğününü hayal ediyor. Evlenmeyi değil sadece düğünü hayal ediyorlar. Sırf düğün için evlenmeyi de bahane ediyorlar. Gelinliği giymek her şeyden önemli hale geliyor. Ben kadınlar bunları aşsın daha da güçlü olsun istiyorum” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

Kadına yönelik toplumsal bakışın yanında irdelenmesi gereken bir diğer nokta da yaşanan bölgenin özelliklerine bağlı olarak bölgede yaşayan insanların kadına yönelik bakışıdır. Bu anlamda yaşanan bölgede başat olan toplumun kadına yönelik bakışının azınlık kadınlarına yansması da doğru orantılı olarak gerçekleşmektedir. Mardin’de yaşayan katılımcı Meryem, topluluklarına mensup bazı kızların başat topluma mensup bireylerce kaçırımlarını ve sonraki süreçte yaşanan ve her iki açıdan da kadını güçsüzleştiren süreci şu sözlerle

aktarmaktadır: *“Birkaç kere köylerimizden kız kaçırılma girişimleri oldu. Mesela bir kızımızı kaçırdılar. Toplum olarak bir araya geldik ne yapabileceğimizi konuştuk. Gittik ve kızımızı geri aldık ve ailesine teslim ettik. Yine başka bir kızımız kaçırıldı ve geri dönmedi, evlenmek ve din değiştirmek zorunda kaldı. Normalde izin verilmez Müslümanla evlendirilmeye ama kız kaçırılırsa ne yapalım mecbur kalıyorlar evlenmeye” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).*

Yukarıda da değinildiği üzere kadınların toplum içindeki konumları, kadına yönelik bakış açısından bir güçsüzlük durumu doğurabilmektedir. Kadınlara biçilen roller dışında rollerin var olduğunu, kadınlar ve erkekler açısından başka bir dünyanın mümkün olabileceğini ifade etmek önemlidir. Bu noktada toplumun geneline bakışın hakim olduğu süreçlerin azınlık kadınlarına yansımalarının da eş oranda gerçekleşmesi muhtemeldir:

“Kadınların güçsüzlük hali toplumun genelinde neyse Yahudi toplumunda da öyle. Mesela şu karşı masada az önce dört tane kadın vardı. Kadınların hepsi Yahudiydi ve hepsinin yanında bebekleri vardı. O kadınların hiç biri çalışmıyor. Onun yerine çocuklarıyla dışarıda geziyorlar. Öyle bir algı var kadın çocuk baksın diye. Eskiden daha fazla varmış bu algı bizim toplumumuzda kadın çocuğu varsa çalışmaz deniyormuş. Birçoğu baskıyla falan yapmıyor bunu, nasıl görmüşse onun normal olduğunu düşünüyor ve onu sürdürüyor. Benim yerim böyle bir yer demek ki diyor. Bence ekonomik bağımsızlık çok önemli bir şey. Ancak o zaman gerçekten kendi isteklerine kulak verebiliyorsun bir kadın olarak. Mesela etrafta bildiğim eşi tarafından aldatıldığı halde belki ekonomik bağımsızlığı olmadığı için, belki etraftakiler ne der kaygısıyla, belki de işine gelmediği için boşanamayan bir sürü kadın var” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

Katılımcılardan sosyal hizmet uzmanı Nuray ise, ülkedeki genel havayı özetleyen azınlık kadınlarına yönelik bakışı kendi öznel değerlendirmesini paylaştığı şu aktarımla dile getirmiştir: *“Benim de ailemde Ermenilik var. Çok yakın hem de. Babamın annesi Ermeni’ymiş. Hem Aleviyim, hem Ermeni’yim hem de kadının düşünsenize nasıl bir pozisyonda oluyorum Türkiye’de. O sebeple azınlık gruplarından çok da ayrı hissedemiyorum kendimi” Nuray (Sosyal Hizmet Uzmanı/ A Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü).*

4.4. AZINLIKLARIN HAKLARI VE GEREKSİNİMLERİ İLE İLGİLİ SORUNLARA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Çalışmanın bu bölümünden önce, Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarına mensup bireylerin gereksinimleri ve haklar şemsiyesi altında sorun olarak ifade ettikleri konular ele alınmıştır. Bu bölümde ise bahsedilen sorunların çözülmesi ve gereksinimlerin karşılanması adına katılımcıların söylemleriyle ne tür çözüm önerileri getirilebileceği irdelenmiştir. Katılımcıların ifade ettiği çözümler ilk olarak sorunlara yönelik çözüm talepleri başlığı altında incelenmektedir. Katılımcıların çözüm adına başvurdukları çeşitli baş etme mekanizmaları bulunmaktadır. Bu mekanizmalar; apolitik duruş, aidiyetin gizlenmesi ve kamufle olma ile ihtiyaca göre isim değişiklikleridir. Sorunların çözümünde eğitimin ve akademinin konumu da üzerinde durulan bir diğer konudur. Politikaların çözüm aşamasındaki kaçınılmaz rolü, tabana yayılan eşitlik, adalet ve demokrasi talepleri ile birlikte dile getirilmektedir. Bir diğer öne çıkan konu etkileşime ve tanışmaya yönelik çözümlerdir. Bu bölümde son olarak irdelenen konu ise bahsi geçen çözümlere alternatif olarak azınlık toplulukları için her zaman gizil gündemde yerini koruyan göç konusu olmuştur.

4.4.1. Sorunlara Yönelik Çözüm Talepleri

“Bütün insanların birbirleriyle sevgi içinde yaşamalarını isterim. İnanın sevgiden güzel bir şey yok. Eğer sevgi varsa hayat vardır. Sevgi yoksa hayat yoktur” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

Katılımcılar azınlıkların yaşadığı sorunlara yönelik çeşitli çözüm talepleri dile getirmiştir. Bu çözüm talepleri, çözüme yönelik bireysel değerlendirmeleri ve önerileri içermektedir.

Haklara erişim noktasında azınlıklar başat topluma nazaran çeşitli ayrımcı tutumlarla karşılaşabilmektedir. Ayrımcılığa ilişkin sorunların irdelenmesi, sorunların kaynağına yönelik etkin bir çözüm fikri olarak görülebilir. Ayrımcılığın etnik ve dinsel boyutunun ortadan kaldırılması, her kültürün kendi değerleriyle ve gerçekliğiyle ele alınmasıyla mümkündür. Bu noktada ötekileştirilmenin önüne geçebilmek için ayrımcı dil ve söylemlerin ortadan kaldırılması

gerekmektedir. Ancak ayrımcılık karşıtı kapsamlı bir bakış ile çokkültürlülüğün gerçek anlamına yönelik bir tavır takınılacağı düşünülmektedir. Katılımcıların ayrımcılığa ve ötekileştirilmeye ilişkin sorunların çözümüne yönelik ifadeleri şu şekildedir:

“İçtenlikle söylüyorum ben şunu kaldırırdım: Süryani ya da Hristiyan, Ermeni, Müslüman, Kürt, Arap.... din ve ırk.... Bütün bu isimleri kaldırırdım. Ben elimdeki sihirli değneği ancak bunun için kullanırdım. Toplum için bu yönde kullanırdım. Bütün bu isimleri kaldırırdım başka da bir şey yok. İnsan olalım demiyorum zaten insanız, insan kalalım. İnsan kalmadığımız sürece yine ayıracak bir şeyler bulacağız her halde birbirimizi” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

“Çok uçta bir örneğin bile kendini öteki hissetmeyeceği bir sisteme ihtiyacımız var. Ama ben bunun da gerçekçi olduğunu şuanki durumda düşünemiyorum. Ben diyorum ya öncelikli olarak dilin değiştirilmesi, söylemin değiştirilmesi çok önemli. Bunun zaten yavaş yavaş her ortama yansması gerekiyor. Bir de Türkiye’nin çokkültürlülüğünü sadece işte tarih kitaplarında Türkiye’deki kültür mozaïği şeklinde görmek yerine, mozaikten çıkıp daha realiteye geçiş yapmamız gerekiyor. Bizim çokkültürlü bir coğrafyamız var. Zengin bir toprak. Bunu biz tekrar diriltelim. Ortak bir derdimiz olacaksa bu toprağın zenginliğini diriltmek olsun. Dönüp bakalım bunca yıl bu insanlar nasıl bir arada yaşadı buna bakalım” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

Azınlıkların dile getirdiği sorunların çözümü ve gereksinimlerin karşılanması konusunda hakların güvencesi pozisyonunda olan yasal sisteme de önemli roller düşmektedir. Öncelikle katılımcılardan birinin de şu ifadelerinden *“Sonuçta herkesin haklarını öğrenmeye hakkı var. Sonuçta ister Kürt olsun, ister Türk olsun, ister Ermeni olsun, isterse Mülteci olsun”* Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek) kolaylıkla görülebileceği gibi azınlık topluluklarına mensup bireylerin haklarını bilmeleri gerekmektedir. Hukuki sistemin azınlıkların haklarını güvence altına alması ne kadar önemli ise yasalar ile güvence altına alınan hakların hayata geçirilmesi ve işleyişinin sağlanması da bir o kadar önemlidir. Bu anlamda mevcut yasal sistemin boşluklarını ortadan kaldıracak azınlıkların haklarını da güvence altına

alacak kapsamlı bir anayasaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu noktaya yönelik katılımcıların çözüm önerileri ve talepleri şu sözlerle dile getirilmiştir:

“Bu yalnız yasalarla da olmuyor şuandaki anayasaya baktığınızda bile her ne kadar bir cunta anayasası diyorsak da beğenmiyorsak da diyor ki “laik, demokratik ve sosyal bir hukuk devletidir.” Öyle değil ki yani. Türkiye’de şuanda insanların adliyelere, mahkemelere olan güvenlerini istatistiksel bilgi olarak inceleyin göreceksiniz. Yani şuanda ülkedeki koşulları, konjonktürü değerlendirebiliyoruz. Bizim amacımız Türkiye’nin bir an önce bunları aşarak gerçek anlamda özgürlükçe, laik ve hukukun üstünlüğüne dayalı bir devlet olmasıdır. Temennimiz budur” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

“Yeni bir anayasa, herkesi kucaklayacak bir anayasa. Herkesi olduğu gibi kabul edecek, kucaklayacak, sevecek bir anayasa yalnız. Tek ülke, tek sınır, tek bayrak ama çok din, çok dil, çok ırk. Benim hayalimdeki ülke bu. Umarım hayalim gerçek olur ve hepimiz kardeş gibi yaşarız. Sadece istediğimiz zaman değil yalnız” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek).

Sorunların çözümüne yönelik eşitlik ve adalet temelinde demokratik bir yapıya duyulan ihtiyaç ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de yaşayan azınlıklara yönelik sorunların çözümünde sıklıkla dile getirilen Avrupa ve Batı eksenli tartışmalara yönelik karşıt olarak değerlendirilebilecek çözüme yönelik iki değerlendirme aşağıda sunulmaktadır:

“Bu Avrupa Birliği sürecine çok da önem vermemiz ve bu konuya da ciddiyetle eğilmemiz gerektiğine inanıyorum. Çünkü özellikle Ortadoğu’daki ülkeler olarak biz kendi iç dinamiklerimizle fazla değişemiyoruz aslında önemli olan kendi dinamiklerimizle kendi kendimizi dönüştürerek tamamen demokratikleşmektir” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

“Bu toprak özel bir toprak bence. Anadolu’daki insanların bu bereketi görmesi lazım hani bize yüksek değerler olarak gösterilen Batının ne kadar yüksek olduğunu şu an görüyoruz. Asırlardır bize zaten bir yalan söylendi. Hani özgürlüktür oradadır, eşitlik oradadır, adalettir oradadır. Neyin hangi adaletini gördük yani bize böyle anlattılar sağ olsunlar” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

Azınlıkların sorunlarına yönelik öne çıkan çözümlerden bir diğeri de katılımcılardan birinin şu ifadeleriyle *“Eğitimin var olan sorunların çözümünde önemli bir payı olacağını düşünüyorum” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek)* belirttiği gibi eğitimidir. Eğitime yönelik okul ihtiyacı öne çıkan sorunlardan birisi olmaktadır. Katılımcılardan birinin Ankara'daki okul sorununa yönelik çözüm talebi ise şu şekildedir: *“Ankara’da Ermeni okulu yapılsın isterim. Herkesin birbirini görebileceği bir mekan olsun isterim” Songül (46 yaşında, Ermeni, Kadın).*

Sorunların çözümünde öne çıkan bir diğerkonu ise ülke yönetim sistemidir. Ülkeyi yönetmeye muktedir olan siyasilerin azınlıklara yönelik bakışı, azınlıkların sorunlarını doğuran nedenlerden birisidir. Siyaset kurumunun azınlıklara yönelik olumlu bakışının genele yansıyan bir ivmeyle ülkedeki pekçok farklı politika alanına yansıyacağı düşünülmektedir. Bu noktada siyaset kurumunun dönüştürücü gücü, eğitim politikalarına yansıyacak değişen eğitim politikaları da toplumsal sorunları dönüştürebilecektir. Böylelikle siyasilerin bakışı nedeniyle aidiyetlerini sorgulayan azınlıklar, ayrımı hissetmemeye çalışacak ve kendilerine tam manasıyla ‘eşit vatandaş’ olarak görebilecektir:

“Bu genel iklimle ilgili bu iklimi değiştiremezsek yani siyasetteki iklimi değiştireceğiz öncelikle. Bu noktadaki o çoğulcu her ne dersen de o formülü bulacağız bu eğitim politikasına yansıyacak. İşte bütün sosyal politikalara, bakanlıklarına, kurumlarına yansıyacak, anlayışlarına yansıyacak, eğitim bakanlığının anlayışlarına yansıyacak. Bu programlar işte öncelikle ailelerden başlayarak, anaokulunda devam edecek ki akademide bu rüzgardan etkilenecek, bu anlayıştaki hocalar pozisyonlara gelecek, o hocalar öyle öğrencileri etkileyecekler böyle olur yani. Anacak toplumsal dönüşümle bunlar gerçekleşir bunun ilk adımı da siyasetten başlamalıdır diye düşünüyorum” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

“Belki başka ülkelerde de vardır. Amacım ülkemi kötülemek değil ama realitelerden de bahsetmek zorundayız. Liyakatı sorgulamak yerine vatandaşının aidiyetini sorgulayan bir sistemle karşı karşıyasınız. Bu sistem yalnızca siyasiler ve kamu düzeni değil insanların yetiştirilme tarzları, gelenekleri ile alakalı bir şey dolayısıyla siz de kendinizi bu tür reflekslerle korumaya çalışıyorsunuz. Bu refleksler insanın bütün gelişimini etkileyebiliyor” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Azınlıkların sorunlarına yönelik çözüm taleplerinden bir diğeri ise temsiliyet ihtiyacına yönelik vurgudur. Azınlık topluluklarının sorunlarını bilen temsilcilerin sorunları ülkenin yönetim mecralarına taşınması ve çözüm araması bu açıdan önem arz etmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde azınlıkların haklarını savunan, kendi topluluklarına mensup vekillere ihtiyaç duyulmaktadır. Devletin üst kademelerinde azınlık temsilcileri daha görünür olmaya başladıkça, azınlıklar ile kamu arasındaki iletişim sorunu ortadan kalkacak, bu durum da sorunların çözümüne yardımcı olacaktır. Sonuç olarak topluluk bazında temsiliyetten, yönetsel bazda temsiliyete değin azınlıkların kamuda temsiliyeti konusundaki görüşler şu şekildedir:

“Mecliste her kültürden bir temsilci olsa çok daha iyi olur. Orada kendimizi ifade edebiliriz, olumlu olur. Topluluğun içinden birisiyle dışarın birinin sorunları dile getirmesi bir olur mu? mesela bizim burada neler yaşadığımızı siz bilemezsiniz ama ben biliyorum. Böyle bir sorun olduğu zaman ben açıklayabilirim ama siz açıklayamazsınız. Meclis de öyledir, farklı kültürlerden kişilerin olması o insanların yaşadıklarını ifade etmeleri açısından daha önemlidir” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

“Azınlıklar meclisi olarak Ankara’da bir iftar düzenledik ve oradaki konuşmamda dedim ki sayın Bakanım Ankara azınlıklar için hep soğuk ve ürkütücü bir şehir olmuştur. Bir şuanda Ankara’da bir etkinlik düzenliyoruz ve bu artık Ankara’dan ürkmek yerine Ankara ile diyalog halinde olduğumuz anlamına geliyor. Birinci ve ikinci döneme nazaran üçüncü dönemde çok fazla çözüm bekleyen konu yok. Hem bu dönemin siyasi konjonktürü de ilk iki dönem gibi değil. Temsilcilik önemli, devam etmesi de önemli bu anlamda. Çünkü Ruhaniiler dışında sivillerin bir temsiliyeti yoktu. Bu sivillerin diyalog oluşumu Temsilcilikle birlikte başladı. Bugün hep birlikte bir dayanışma oluşturalım, kendimizi ifade edelim dediğimiz ilk dönemler 2008 yılında Temsilciğin kurulması ile başlıyor. İlk defa vatandaşlar vakıflar üzerinde o portreyi o fotoğrafı görmüştü. O açıdan bile çok önemli. Ortak bir referans noktası oldu azınlıklar adına. Arşiv oluşturma açısından da ayrıca önemli” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Ülkede yaşanan sorunlar nedeniyle azınlık topluluklarına mensup bireyler başka ülkelere göç etmek durumunda kalmıştır. Yaşanan süreçte ülkeye geri

dönmek isteyen vatandaşlara sağlanacak bazı pozitif haklara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu durumun hem ülkeden giden ve geri dönmeye dair içerisinde umut taşıyan vatandaşlar adına olumlu bir etki yaratacağı düşünülmekte, hem de gitmeyi düşünen vatandaşların bu fikirlerini engellemeye yönelik etkiler doğuracağı düşünülmektedir. Bu anlamda çeşitli sebeplerle ülkeden göç etmek durumunda kalmış olan azınlıklara yönelik kamu yöneticilerinin bazı pozitif haklar sağlaması hususunda katılımcıların çeşitli önerileri bulunmaktadır:

“Devletin desteğine çok fazla ihtiyacımız var ancak destek gördüğümüzü de söylemek bu anlamda pek doğru olmaz. Bir sürü insanımız çaresiz kaldığı için başka ülkelere göçmek zorunda kaldı” Cercis (Vakıf Çalışanı/ Süryani Kilisesi Vakfı, Erkek).

“Buradan göçmüş olan bütün insanların torunlarına bana göre istemeleri durumunda vatandaşlık hakkının tanınması lazım. İsteyen gelsin ve kendi anavatanına yerleşsin. Bunlara gel dememiz lazım. O zaman Türkiye’nin değiştiğini görebileceğiz. Barışmak için, yüzleşmek için yeni anayasal düzenlemeler yapmak lazım, temel hak ve özgürlükleri tarihte mağdur ettiğimiz topluluklara yönelik pozitif yönde değiştirmemiz lazım, kutuplaştırmaları ortadan kaldırmamız lazım” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

Sorunların çözümüne yönelik kolektif çabaların yanında bireysel çabalara da ihtiyaç vardır. Azınlık topluluklarına mensup bireylerin yaşanan sorunlara dair çözüm üretmesi ve pes etmek yerine çözümde direnmesi azınlıkların başat toplumla ilişkilerinin artması açısından önemli görülmektedir. Azınlıkların bireysel anlamda çözüm adına aktif olması ve çaba göstermesi, olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Çözüme yönelik kendi çabaları üzerinden örnekler veren Dimitris, gösterdiği çabaların sadece kendi topluluğunu kapsayan çalışmalar olmadığını çözüm adına çokkültürlülüğü her daim önemseydiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Ben hep bunun kavgasını verdiğimi hissediyorum. Ben de zaman zaman kendimi analiz etmeye çalışıyorum neden bu kadar ısrarla sosyal konularda bir şeyler üretmenin peşindeyim diye. Çünkü 31 yıl oldu sosyal konularla

ilgilenmeye başlayalı. Bunu kendime anlatmaya çalışıyorum neden diye. Sanırım bunun temelinde bir eşit vatandaşlık algısı kavramının yerleşmesi kavgası var. Sanırım buna bir kavga dersek ya da mücadele dersek böyle bir platformda bunu çerçeveye sokabiliriz. Ben kendimi hep bunun üzerine yoğunlaşmış hissediyorum. Yaptığım sosyal çalışmalar çokkültürlülük üzerine, terör üzerine, şeffaflıkla temas etme anlayışı üzerine bir sürü aktiviteler faaliyetler yaparak hem diyalogu teşvik etmek, hem kendimi ve kimliklerimi tanıtmak, hem bir özgüven aşılama, hem de çevremdeki insanlara o özgüveni ve gücü alıştırmak adına. Aslında o özgüveni çift yönlü olarak ortaya koymak” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Azınlıkların çözülmesi gereken sorunlarının en önemlilerinden bir diğeri ise, azınlıklara yönelik sosyal politikaların eksikliği konusudur. Sosyal politika bağlamında azınlıklara sunulan sosyal hizmetlerin işleyişi hakkında öneriler paylaştan Sevag şu sözleri ifade etmiştir:

“Ha şu olabilir şu bizim hakkımızdır diyelim ki kamu bir bütçesi varsa, yani diyelim ki 1000 liralık bir bütçesi var. Biz de toplumun bin de biriyseniz -bu örneği cenaze hizmetleri için söylüyorum- 1 lirasını bizim patrikhanemize aktarması gerekir. Çünkü ben de o vergiyi veriyorum yani bu hizmeti veriyor sonuçta Müslüman çoğunluğa ve biz de binde birseniz bizim payımızı da kaynak olarak patrikhanemize aktarmalıdır. Kaynak olarak ayırır ama hizmete karışmaz, hizmeti biz kendi çerçevemizde yaparız” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

Azınlıklara yönelik sosyal politika eksikliği, sosyal hizmet alanında da eksiklikler doğurmaktadır. Sorunların tespiti ve çözümü konusunda çalışan sosyal hizmet alanının azınlıklara yaklaşımı ile ilgili çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Sosyal hizmet alanında hizmet veren sosyal hizmet profesyonellerinden birisi olan Suat sorun olarak tespit ettiği konuyu şu sözlerle “İnsanlara neticede sosyal hizmet amaçlı gidiyoruz ama ademi merkezîyetçi bir bakışla insanı odağa almaktansa devletin ihtiyacı olan sayıları topluyoruz” Suat (Psikolog/ B Sosyal Hizmet Merkezi) dile getirirken, bir diğer katılımcı Merve ise mesleğin azınlıklara yönelik hizmet sunumundaki sorunlu bakışını ve mesleğin azınlıklar tarafından görünümünü şu sözlerle dile getirmektedir: “Her yerde bir şekilde talep olmadan arz olmuyor. Türkiye’deki azınlıklara yönelik sosyal hizmet mantığını da bu noktada sorgulamak

gerekiyor. Meslek azınlıklarca tanınmıyor, çözüm mekanizması olarak görülüyor” Merve (Sosyal Hizmet Uzmanı/ Ermeni Hastanesi).

Sonuç olarak, sorun olarak ifade edilen tüm konuların çözümü adına süregelen sorunlara ‘artık yeter’ diyebilecek çözüm önerilerine ihtiyaç olduğu açıktır. Analizin bu bölümde irdelenen ve bir çoğunun çözümsüz olduğu düşünülen sorunları çözmek aslında istendiğinde oldukça kolaydır. Katılımcılardan Pelin’in paylaştığı şu anekdot aktarımı iyi özetlediği düşünülen bir ifade olarak görülmüştür:

“En son bir kitap okudum. Külkedisinin büyüklere masallar diye olan kısmı. Orada da şöyle diyordu. Yıllarca ayağıma vuran bu salak cam ayakkabıları giydim. Sürekli iş yaptım, sırtım, başım ağrıdı, her yerin ağrıdı. Artık neye ihtiyacım vardı. En son ortaya çıkan bir yeter perisine. Yeter perisine ihtiyacım olduğunu anladım, kendimi boşluğa bıraktım ve ayakkabıyı çıkarttım attım. En sevdiğim kıyafetleri giydim falan. Aslında böyle. Ne oldu yani birisi seni dizinin dibine oturtup cam ayakkabı giydirdi diye ne oldu yani çıkar at. Acayip hoşuma gitti ben de sizinle paylaşayım istedim” Pelin (Sosyolog/ C Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü).

4.4.2. Baş Etme Mekanizmaları

“Yaşanılan sorunların yarattığı tedirginlik çok daha nesilden nesile aktarılmış durumda. Bu da kalıtsal bir otosansür mekanizması geliştirmeye sebep oluyor” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Yaşanılan sorunlarla ya da yaşanılabilir olası negatif durumlarla baş etmek adına azınlık toplulukları bazı stratejiler geliştirmiştir (Harrison ve diğ, 1990: 354). Smith ve diğ, (2006: 201) toplum içinde çeşitli yönden farklılıkları olan bireylerin, farklılığın getirdiği bir takım zorluklarla baş etmek durumunda kaldıklarından bahsetmektedir. Major ve Townsend (2013: 411) ise başat toplumun kültüründen farklılaşan yönleri olan birey ve grupların, ayrımcılığa uğrama, ötekileştirilme, damgalanma gibi negatif tutumlarla karşılaştıkları için bu tür sorunlarla baş edebilmek adına sosyal bağamlarına ve kişilik özelliklerine göre değişen nitelikte stratejiler belirlediğinden söz etmektedir. Bu bağlamda başat toplumdan farklı olunduğunun keşfedildiği çocukluk döneminden itibaren

bir takım baş etme mekanizmaları hayata geçirilmeye başlamaktadır. Toplumsallaşmanın ilk duraklarından olan okul döneminde, azınlık topluluklarına mensup ailelerin çocuklarının diğer çocuklarla olan iletişimlerinde bir takım mekanizmalar geliştirmeye başladıkları görülmektedir. Okul sürecinde yaşanan sorunlar azınlık topluluklarına mensup olan çocukları birlikte hareket etme yönünde bir destek mekanizması oluşturmaya yönlendirmektedir:

“Yani ister istemez bu her insanda aynı tepkiyi verir. Yani arkadaşlar hep biraraya toplanır, siz her zaman farklısınız. Yani oradaki başka sınıflardaki Süryani arkadaşları beklersiniz mesela. Okul çıkışı beraber bir yere gidersiniz ama Süryani olduğunuz için onlar bir araya toplanır gider siz yine tek başınıza. Yani Süryani arkadaş bulmanız lazım. Süryani arkadaşla takılmanız lazım her zaman bunu yaşadık yani. Bu ister istemez oluyor yani. Destek mekanizmamız da arkadaşlarımızdı. Servisle gidip geliyorduk, sabah gidip akşam geliyorduk günlük rutinimizdi” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

Yaşadıkları şehirde azınlık okulu olmayan aileler çocuklarını okumak için İstanbul’a göndererek sorunu çözme yoluna gitmektedir. Bu durum da çocukların ailelerinden uzakta yurtlara yerleşmek zorunda kalmasına sebep olmaktadır. Aynı şekilde ailelerinden ayrı kalan çocuklar yaşadıkları sorunlarla baş edebilmek için birbirleri ile yakın ilişkiler kurmakta ve hep birlikte zor durumun üstesinden gelmeye çabalamaktadır:

“Çocuk yaşında yurttan kalmak zorunda kalınca zorluklara katlanarak mücadele etmeyi öğreniyorsun. İster istemez ilk zamanlarda zorluk yaşadık tabi. Hep ailelerinden kopup gelen arkadaşlarımız vardı. Arkadaşlarımızdan yana bir zorluk yaşamadık hep birlikteydik, onlar da bizim gibiydi sonuçta” Songül (46 yaşında, Ermeni, Kadın).

Okul sürecinde yaşanan zorluklarla baş etmenin bir yolu da henüz çocuk yaşta durumun üstesinden gelmek için yaşananları yok sayma eğilimidir. Katılımcılardan Anuş yok sayarak baş etmenin kendisi açısından bir baş etme mekanizması olduğunu şu sözler ile ifade etmiştir:

“O mesele ile ilgili, okulda yaşadığım sorunlarla ilgili hiç özel bir şey görmedim çünkü eve gidince anlatmaya utandığınız bir şey. Annemle

sonrasında çok konuşmuşumdur ama o zaman paylaşmıyordum onlarla böyle şeyler oluyor diye. Böyle bir mekanizma geliştirdim yani yok saydım biraz. Ve geçti gitti. Bir an önce geçip gitsin istedim. Her zaman destek olan diğer tarafta yürüyen başka bir sosyal hayatımın olabilmesi oldu mesela o da olmasaydı ne olurdu'yu bilmiyorum gerçekten” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

Yukarıdaki paylaşımlardan da görülebileceği üzere, azınlıklar henüz çocukluk dönemlerinden itibaren birçok farklı yolla yaşadıkları sorunların üstesinden gelmeye çabalamayı öğrenmektedir. Sorunların üstesinden gelmek için başvurulmuş bir diğer strateji ise her iki tarafı idare etmek ve dengeleri bu yolla sağlamaktır. Katılımcılardan Yannis kendi idare etme stratejisini şu sözlerle aktarmaktadır:

“İki taraftan gelen baskılarla baş etmek adına seçtiğimiz yöntem iki tarafı da tatmin etmektir. Bildiklerimizden vazgeçmemek ama öteki taraftan karşımızdakini de üzmemek. Hep bir taraftan sanki idare etmek gibi bir şey. İdare etmeyi öğretiyor süreç size. Bu durum bizi zaman zaman yalan söylemeye de itti tabi. Manipülasyona da mecbur kaldığımız zamanlar olduğunu anımsıyorum” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

Yaşanılan sorunların üstesinden gelmek çoğu açıdan bireysel ya da tek başına bir topluluğun başarabileceği durumlar değildir. Bu anlamda yaşanan sorunları çözmek ve yaşanabilecek potansiyel sorunların önüne geçmek adına kolektif mekanizmalar geliştirilmiştir. Süreç farklı toplulukları birlikte hareket etmeye yönlendirmiş ve farklı azınlık topluluklarını biraraya getirmiştir. Bu bağlamda topluluklar düzeyinde bir yakınlaşma ve yardımlaşma söz konusu olabilmektedir:

“Anadolu’da bir çok bölgede Süryaniler ve Ermeniler yakınlaştı zamanında. Özellikle sıkıntılı dönemlerde karıştılar, birlikte hareket ettiler” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

“Süryani kilisesinin diğer kiliseler gibi vakıf malları yok İstanbul’da. Sadece bir tane vakıf binamız var bize ait olan. Tabi ki herkes buraya gelemediği için semtlerde diğer cemaatlere ait olan kiliseleri kullanıyoruz. Bu anlamda sağ olsunlar bizi destekliyorlar. Diyelim ki çok az Süryaninin yaşadığı

semtlerde cemaat üyelerimiz Ermeni ya da Rum kilisesine gidiyorlar ve onlardan sonra kendi ibadetlerini yapıyorlar” Cercis (Vakıf Çalışanı/ Süryani Kilisesi Vakfı, Erkek).

Bazen de baş etme mekanizması kendi aidiyetine mensup bireylerden uzak durma yönünde bir etki yaratmıştır. Başat toplumun gösterebileceği tepkiler hesap edilerek belirli noktalarda kendi topluluğuna mensup bireylere uzak durma yönünde bir çözüm tercih edilmiştir. Konuyla ilgili katılımcılardan Dimistris’in yaşadıkları şu şekildedir:

“Stajımı yaptıktan sonra Türkiye’ye döndüm. Teyzem iş bulmam için bir işadamı arkadaşına müracaat etti. Ancak dediler ki başvuruyu yapan Dimitris gayrimüslim, bu denizcilik alanındaki firmaların çoğunun sahibi de gayrimüslim diyorlar ki biz gayrimüslimiz personelimiz de gayrimüslim olursa yanlış yansıyor, yanlış bir anlamaya vesile oluyor. Onun için zorlanıyoruz. Bunun altını çiziyorum o dönemde bu çok dikkat edilen bir şeydi” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Ailelerin kimliklerini korumak adına yöneldikleri stratejilerden öne çıkanı çocuklarının kendi toplulukları içerisinde bireylerle evlenmelerini sağlamaya çalışmaktır (Gardiner ve Kozmitski 2002: 213). Azınlık kimliğini korumak için kendi topluluğundan evlilik yapma da bu anlamda bir baş etme stratejisidir:

“Kendi kültürlerinden biriyle evlenmemi tercih ederlerdi. Benim sevgilim Kürt O farklılığı hissediyorlar tabii ki. Ama bir yandan kız arkadaşımın ailesi de aynı şeyi hissediyor. Yahudi biri nereden çıktı şimdi? diye bakıyorlar. Onun için öyle bir karşılıklı şey oluyor ama. Kendi kültürümüzden, dinimizden her neyse biri olmalı gibi bir tercihleri olurdu” Saul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Annemin çok yakın bir arkadaşının çocukları abla kardeştiler. Kardeşi benle aynı yaşta, ablası da bizden birkaç yaş büyük. Bundan birkaç sene evvel kız Yahudi olmayan bir çocukla evlendi. Erkek kardeşinin de Müslüman bir kız arkadaşı var. Mesela annesinin erkek çocuğu için şöyle bir şey dediğini biliyorum. Abla için böyle bir şey yaptık. Onun çocuğu zaten Yahudi olacak ama senin böyle bir şeyin olmayacak. O yüzden sen hani yol yakınsan vaz geç” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

Sorunlarla baş etmek için tercih edilen bir diğer yöntem ise sosyal ortamlarda doğrudan kimliğini açıklamaktır. Bu durum daha sonra kimliğin öğrenilmesi ile birlikte ortaya çıkabilecek sorunların baştan çözülmesi adına önemlidir. Öğretmenlik mesleğini icra ederken farklı bölgelerde çalıştığını ifade eden Meryem, gittiği bölgelerde daha sonra sorun yaşamamak adına ilk olarak aidiyetini paylaştığını ifade etmiştir:

“Öğretmenlik hayatımda olsun. Ben gittiğim her yerde, farklı yerlerde de öğretmenlik yaptım. Zonguldak’ta, Karabük’te yaptım. Burada Cudi dağı eteklerinde de öğretmenlik yaptım köylerde. Mardin’in köylerinde de öğretmenlik yaptım. Şanlıurfa’da da çalıştım. Ben gittiğim her yerde, gittiğim günden bütün arkadaşlarıma ve Müdürüme söylüyordum. Ben Hristiyanım diyordum, ben Süryaniyim diyordum. İlk günden anlatıyordum ondan sonra bazı olaylar ortaya çıkmasın diye. Ve onlar beni saygıyla karşılıyorlardı”
Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

Azınlık topluluklarının başat toplumdan farklılaştığı bir diğer önemli sorun alanı dildir. Yaşadıkları baskı dönemlerinde sorunun üstesinden gelmek adına kendi anadilleri yerine Türkçe konuşmayı ve Türkçe isimler kullanmayı topluluk boyutunda bir önlem olarak tercih ettiklerini söyleyen Avram, söz konusu baş etme mekanizmasını Yahudi topluluğu örneği üzerinden şu ifadelerle aktarmıştır:

“Şöyle bizim Musevilerin, dil ve konuşma dilinin seçimi anlamında Rum ve Ermenilerden bir farklılığı var. Vatandaş Türkçe konuş uygulaması vardı. Uygulama derken telkin ve bir anlamda mecburi bir uygulamaydı 1940’larda ortaya çıkan. Buna ilk uyan Museviler olmuştur. Çocuklarına hem Müslüman Türk isimleri vermekle başlamışlar hem de ev içi ve dışarıda Ladino dediğimiz bizim Musevilerin kullandığı dil yerine Türkçe konuşmaya cesaretlendirmişler birbirlerini. Dolayısıyla aman dışarıda Ladino konuşma Türkçe konuş gibi bir telkin olmadı çünkü biz mama falan demeyiz anne deriz. Fransız ekolden gelenler Mami der o da çok azınlıktır. O anlamda dil kanalıyla, dil aracılığıyla ayrılmaya neden olabilecek bir yaklaşımımız olmadı” Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek).

Dilin gelecek kuşaklara aktarılmasında azınlık topluluklarına ait okulların önemli bir yeri vardır. Kendi okullarına sahip olmayan Süryaniler'in ana dillerini çocuklarına öğretme konusunda zorlukları bulunmaktadır. Süryani topluluğuna mensup aileler bu sorunu çözmek adına geliştirdikleri stratejileri şu sözlerle dile getirmiştir:

“Ben evde okuldan sonra bildiğim kadarıyla çocuklarıma Süryanice öğretmeye çalışıyorum. Dillerini öğrenmelerini istemem en büyük hakkım sanıyorum. Ama çok zorlanıyoruz” Cercis (Vakıf Çalışanı/ Süryani Kilisesi Vakfı, Erkek).

“Biz de yeni nesillere dilimizi öğretebilmek için, korsan olarak eğitimler düzenledik. Bir zamanlar hatta devlet okutmayın da dedi. Öyle bir dönemi de ben yaşadım. Biz okutacağız dedik, başka çaremiz yoktur. Aksi takdirde kiliselerimiz kapanacak” Hanna (58 yaşında, Süryani, Erkek).

Azınlık toplulukları tarihte çeşitli zor süreçler yaşamıştır. Topluluklar yaşanan zor süreçlerle baş edebilmek adına çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Bu stratejilerden ikisi ise yeniden yaşama tutunmak adına bütünleşme ve kapanmadır:

“Bazı yetimler birbirini bulup evleniyorlar ilk kuşak olarak ama. Tabi başlarına gelen felaket ve o anlayış devam ettiği için sessizliğe bürünüyorlar. Kimliklerini bir şekilde korumaya çalışıyorlar ama bununla ilgili ne kilise var ne okul var. Yani sahip oldukları hiçbir kurum geriye kalmıyor. Hiçbir örgütlülük kalmıyor yalnızca bir arada tutunmaya çalışıyorlar. Yalnızca bir arada tutunmaya çalışan küçük bir azınlık olarak kalıyorlar Malatya’da. Bir arada yaşamaya çalışıyorlar benzer bir mahallede. Ama dediğim gibi kilise yok, okul yok. Bizimkiler çalışan insanlardır. Yani bütün yokluk içinde tekrar çabalıyorlar, tutunmaya çalışıyorlar sıfırdan tekrar” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

Yukarıda değinilen zor süreçlerle baş etmek adına azınlık toplulukları, zaman zaman devletin ve birlikte yaşanan Müslüman halkların desteğine ihtiyaç duymuştur. Bu noktada zor süreçleri atlatmak açısından devletin ve başat toplumun desteğini almak önemli görülmektedir. Katılımcılar bu konuya ilişkin görüşlerini şu şekilde paylaşmaktadır:

“Gücümüz yok. Dost dediğimiz, dost bildiğimiz insanlara güveniyoruz. Kürt halkını kastediyorum. Devlete güveniyoruz. Maalesef yani her ne kadar da iç açıcı olmasa da ne kadar yasalarda azınlıklar olarak görülmesek bile. Yine biz o şevkat baba devlete mecburuz ve güveniyoruz. Diyoruz ki bir daha yapmayacak bu hatayı ama yapıyorlar. Bugün bu ülkede hala yaşıyorsam evet beni bitiren de koruyan da odur. Bu halk da öyledir. Beni bitiren de beraber yaşamam gereken de. Bazıları anladılar. Evet dövdürtmememiz gerekiyordu dediler. Yaşayacağız ve biz öğreteceğiz onlara. Ve elimizden geldiği kadar insanlığı öğreteceğiz onlara, insan böyledir” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek).

“Bugün kalanların hepsinin diasporadakilerin hepsinin hikâyesinde mutlaka ya bir Kürt ya bir Türk Müslüman ailenin koruması var. Bölgede kalan Ermeni kızlar ve Kürtler’in yetiştirdiği kızlar Kürtleşmişler ve o bölgede kalmışlar” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).

Yaşanılan sorunlarla baş edebilmek adına zaman zaman yansıtmaya başvurulduğu da bildirilmiştir. Katılımcılardan birinin konuya ilişkin örneği şu şekildedir: *“Harput’tan bir video izledim yaşlı bir kadın Ermeni bir aile Hristiyanlar ama namaz kılıyor. Müslümanlar gibi namaz kılıyor sonra soruyorlar teyze sen Ermenisin neden namaz kılıyorsun diye. Olsun oğlum ben İsa’yı düşünerek kılıyorum diyor” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).*

Azınlık kimliğine sahip olmanın yarattığı sorunların negatif etkisine yönelik bireylerin güçlü buldukları yönlerini öne çıkarması da önemli bir stratejidir. Katılımcılardan Kazım, dini görüşünün sorunlarla baş etmek adına kendisini motive ettiğini şu sözlerle aktarmıştır: *“Sağ muhafazakar bir ortamda yetiştim Sakarya’daydım. Şu anda da hala aynı görüşlerimi sürdürüyorum. Benim bu gerçeği öğrendikten sonra bunu kolayca içselleştirmemin tek sebebi var: İslami bir dünya görüşüne sahip olmam. Bunun utanılacak bir şey olmadığını biliyor olmamdan dolayı kimliğimi ifşa ettim ve bu konu hakkında araştırma yapmaya başladım” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).*

Sorunların üstesinden gelmek adına tutunulan güçlü yönlerden bir diğeri ise toplumsal statünün öne çıkarılmasıdır. Öğretim görevlisi olan Yannis, azınlık kimliğinden dolayı yaşadığı sorunların üstesinden işi ve mesleği sayesinde geldiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Ben bunu yendim. Belki yaptığım işlerden dolayı belki psikoterapiden, işimden, dramadan, dinamizimden dolayı. Yaptığım çalışmalar ve işim beni güçlendiriyor. Öğrencilerimden aldığım geri dönüşlerden ben de bir çok şey öğreniyorum. Hiçbir zaman işimi yaparken ayrımcılığa maruz kalmadım. Hiçbir kötü laf duymadım ki niye bunu düşünüyorum bilmiyorum aslında düşünmemem gereken bir şey. Gerçekten düşünmüyorum artık böyle bir şey olacağını da zannetmiyorum. Bu artık tamamen aklımdan çıkan bir şey niye olsun ki zaten. Ben döndüm ve böyle düşünüyorum” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

Azınlık olmanın yarattığı kaygı, bireyleri kendilerine ve ailelerine yönelik çeşitli önlemler almaya yönlendirmektedir: Bu durum da yaşanan sorunların etkisiyle bazen baş etme stratejilerini, koruma ve savunma stratejilerine dönüştürmektedir:

“Ben hala koruyorum. Şu çarşıya benim kız kardeşlerim, bi küçük kardeşim geldiği zaman hala koruma hissi duyuyorum. Artık ailemi bırak yani hala korumaya çalışıyorum ben onları. Mecbur kalıyorsun buna, o yüzden rahatsızım. Yoksa ben burada aç, susuz yaşamıyorum. Aç susuz yaşasaydım da keşke biraz rahat yaşasaydım yani bu düşüncelerden uzak. Şöyle çevremdeki bütün insanlara güvenebileceğim kadar. Ben Süryaniyim diye bana haksızlık yapacaklar veya benim malımı çalacaklar veya benim namusuma bakacaklar, böyle pis, lanet duyguların içerisinde yaşamasaydım keşke aç, susuz olsaydım da böyle olmasaydı. Mesele o, yani biz istemiyoruz bunu. Ortam bunu gerektiriyor, insanların cehaleti bunu gerektiriyor” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

Bazı durumlarla baş edebilmek adına aile üyeleri düşünülerek gerçeklerin üzeri örtülebilir. Bir süre önce Müslüman olduğunu ifade eden Meline, kendi durumuna dair stratejisini şu sözlerle dile getirmiştir: *“Benim anneannem ya da babam duysa Müslüman olduğumu çok üzülür yani. Ablam ve erkek kardeşim biliyor ama anneanneme ve babama saygımdan onlara söyleyemiyorum”* Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

Bazı durumlarla baş edebilmek için ise topluluk menfaatleri düşünülerek hareket edilmektedir: *“Hatta ben zaman zaman tabi ki hala siyasetimi bildiğim noktada yapmaya çalışıyorum ama kendi toplumumu da gözetmek zorundayım. Azınlıkların*

ciddi kaygıları var ben de onların kaygılarını büyütmeyecek çalışmalar yapmaya çalışıyorum” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

4.4.2.1. Bir Strateji Olarak Apolitik Duruş

Azınlık topluluklarına mensup aileler kendilerinin ve çocuklarının zarar görmesini engelleyeceğini düşünerek çoğunlukla politik süreçlerden uzak kalmaya gayret gösterebilmektedir (Sigalas,2015: 47). Bazı aileler apolitik bir duruş sergileyerek bu yolla koruyucu olabileceklerini düşünmektedir. Bu anlamda ailelerin telkinlerinin ve tedbirlerinin çocuklar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Yannis'in şu sözlerinde ifade etmiş olduğu gibi *“Ailemden fazla böyle farklılıkla ilgili deyimler duymadım. İyi ki duymamışım” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek)* bazı aileler de apolitik duruşlarını farklılıkla ilgili paylaşımlar da bulunmayarak sürdürmüştür. Görüldüğü gibi farklılıkla ilişkilendirilen süreçler apolitik bir duruşun ortaya çıkmasında rol oynamaktadır.

Siyasi dalgalanma süreçlerinin azınlıklara olan yansımaları bu konulara karşı aileleri sessiz kalmaya ve bunu kuşaklararası bir aktarımla çocuklarına da taşıma yönünde telkinlerde bulunmaya itmiştir. Katılımcıların ailelerinin siyasi süreçlere yönelik telkinleri şu şekilde ifade bulmuştur:

“Hiçbir tarafla da bizim işimiz olmaz oğlum derlerdi tabi söylerlerdi. Gençlik tabi o tarihlerde sağ zamanı sol zamanı birbirlerini vuran kıran. Hep böyle esirgediler bizi” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).

“Mesela ailemden sürekli gelen şey herkes gider, olan sana olur. Sen Yahudisin sonuçta, herkes kurtarır paçayı. Ama sen Yahudi olduğun için paçayı kurtaramazsın. En fazla söylenen uyarılardan birisi buydu” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Apolitik duruşun en önemli nedeni daha önce yaşanmış zor süreçlerden çıkarılan derslerdir. Azınlıkların kendilerini hiçbir dönem rahat hissetmemesi bir ayrımcılığa daha yol açmamak adına bireyleri sessizliğe itmiştir. Azınlıklarla başat toplum arasındaki karşılıklı ilişkilerden doğan ve temellenen nedenlere yönelik Malke'nin aktarımı şu şekildedir:

“Şöyle söyleyeyim bir insanı rahat bırakmazsanız, yani bu tür şeyleri düşünecek zaman bulamıyor insan. Hiç rahat olmadık böyle kendimizle

ilgili, geçmişimizle ilgili bi düşünelim ne oldu bize, ne oluyor diye düşünemiyorsunuz çünkü her zaman bir yaşam, geçim sıkıntısı içindesiniz o yüzden pek böyle çocuğumu şöyle geliştireyim, düşüncesini şöyle şey yapayım tarzında bir şey olmuyor. Ama biz burada çok zulüm gördüğümüzü biliyoruz. Çünkü hala yaşıyoruz, bugün de yaşarsan geçmiş de az çok bilirsin yani. Yoksa aile böyle hiç bu şekilde anlatmadı” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

Azınlıkların ülkedeki siyasi süreçlere yönelik apolitik duruşlarının altında yatan nedenler her ne kadar farklı sebeplere dayanıyor olsa da, ülkedeki siyasi süreçlerin aslında geçen zaman içerisinde toplumun geneline yönelik bir apolitik süreci zorunlu kıldığı da ifade edilmektedir: *“Ülkede genel bir tepkisizlik var, herkes içine çekilmiş ve sinmiş durumda. Bırakın başkasının hakkını savunmayı, birisi öldürülse dönüp yardım etmiyor artık insanlar, uzaklaşıyor olay yerinden. Sadece azınlık grupların değil yani genel olarak hepimizin bir örtü var üstünde” Pelin (Sosyolog/ C Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü).*

4.4.2.2. Aidiyetin Gizlenmesi ve Kamufle Olma Stratejisi

Ailelerin toplumsal yaşamla ilişki kurma noktalarında zaman zaman bir önlem, çoğu zaman da zorunluluk olarak gördüğü stratejilerden bir diğeri de aidiyetin gizlenmesidir. Ayrımcılığın hissettirildiği alanlarda aileler bir koruma yöntemi olarak aidiyetlerini gizlemeyi tercih edebilmektedir. Bunu çeşitli kimliğe dair ve kültürel geçişlerle kamufle olma yönelik önlemler şeklinde görmek de mümkün olabilmektedir.

Azınlıkların aidiyetlerini gizleme ve kamufle olma yönünde stratejiler belirlemelerinin çeşitli sebepleri vardır. Başat toplumdan ayrı olarak görülen azınlıklara yönelik bakışın ve eylemlerin çarpan etkisiyle azınlıklarda karşılık bulduğu söylenebilir. Yaşananlar azınlık topluluklarına mensup bireyleri sessizliğe bürünerek görünmez kılmaya itmektedir:

“Ve mevzu bahis bunlarsa her şey teferruattır deyip üzerimize saldırdıkça Ermeni toplumu veya herkes şuanda sessizliğe büründü. Özellikle bu sessizliğe bürünme meselesi azınlıklarda yine çarpan etkisiyle olur. Herhangi bir çoğunluk kimliğine sahip birisi aman başıma iş gelmesin diye

hani o kendi otosansürünü bir yaparsa bu bizim azınlıklarda ondur, çarpı ondur yani” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

Azınlıkların aidiyetlerini gizlemelerinin önemli sebeplerinden birisi de tarihsel süreçte yaşadıklarının etkileridir. Bu etkiler yıllarca süren, kanıksanan ve daha sonra ise reddedilebilen bir sürece dönüşmüştür. Bu noktada aidiyetin gizlenmesi bir tutunma stratejisi olarak değerlendirilebilir: *“Hemşin bölgesinde Ermenice konuştukları halde çok şiddetle biz Ermeni değiliz diye reddedişlerinin altında da aslında bu korku var. Dedeler bir yalan söylediler bugün torunlar o yalana öyle bir inanmışlar ki kanlarına işlemiş” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).*

Azınlıklar zarar görebileceklerini düşündükleri için kendilerince çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Bu anlamda aidiyetin gizlenmesi de zarar görülebileceği düşüncesi ile birlikte bir saklanma ihtiyacı sonucu ortaya çıkabilmektedir. Saklanmanın belirli konularda gerekli olarak görüldüğüne yönelik aktarımlar şu şekildedir:

“Saklama ihtiyacı konusunda belki Süryaniyim dersen bir ortamda başına çok kötü şeyler gelebilir belki o konuda saklama ihtiyacı duyabilirsin” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

“Oldu tabi ki. Ama yerine göre her zaman değil. Bazı insanlar daha çok saklama gereği duyar, korkar. Ben çok çok çok az saklama gereği duyardım, çok nadir” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

“Tabii çocuklarım dışarıda falan okulda Ermeni olduklarını demiyorlar. Ancak evde söyleyebiliyorlar” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).

Bazı topluluklar ise başat toplumla ilişkilerin sorunlar doğuracağı düşüncesiyle açılmama ya da kaynaşmama yönünde önlemler alabilmektedir: *“Yahudilerde genel olarak toplumlarla kaynaşma yoktur Türkiye’de. Türkiye’deki Yahudilere de bakın Türkiye’de azınlık olarak tanımlananlara bakın en muhafazakârı da açılmayanı da Yahudilerdir” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).*

Yaşanılan bölgenin özellikleri, azınlıkların aidiyetlerini gizlemelerini ya da açık şekilde paylaşımlarını etkileyen etmenlerdendir. Yaşanılan bölgenin yapısına, tarihine, çokkültürlülüğüne bağlı olarak süreç ve alınacak önlemler şekillenmektedir. Görece küçük şehirler olan ve yaşayanların birbirini tanıma

ihtimallerinin daha kuvvetli olduğu Mardin ve Elazığ'da yaşayan katılımcılar aidiyetlerini gizleme gereksinimi duymadıklarını ifade etmektedirler:

“Bizim Elazığ'da olmadı be. Herkesi bilirlerdi Elazığda yani o yaşadığımız toplumda. Agop'un adını da bilirlerdi, Serkis'in adını da bilirlerdi. Elazığ'da, doğuda, güneydoğuda pek böyle gizleme ihtiyacımız olmadı” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).

“Burada (Midyat) ben gizlemedim. Korkum yok. İşimi yapıyorum, görevimi yapıyorum. Gittiğimiz yerde zaten tanıyorlar bizi. Yani gizleyecek durum yok” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek).

Yukarıda değinilen mekânsal bağlama zıt bir fikir olarak geçen sürede büyük şehirlerde dahi aidiyetin gizlenir hale geldiği görülmektedir. Katılımcılardan biri azınlık nüfusunun en fazla olduğu İstanbul ilinde dahi aidiyetin gizlenmesine ihtiyaç duyulduğunu şu sözlerle aktarmaktadır: *“Ama gelin görün ki İstanbul'da zaman geçtikçe ve o bir arada yaşama kültürünü bilmedikçe ve özellikle Ermeni kimliğini, Rum kimliğini bir düşman olarak, bir hain olarak, bir öteki olarak gösterildikçe buradaki azınlıklar kendi kimliklerini gizlemeye başlıyorlar kalanlar” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).*

Aidiyeti belli eden bir takım dini simgelerin başat toplumla ilişkilerin kurulduğu toplumsal yaşamda sorun haline gelebildiği ve bu durumda da aidiyeti doğrudan ortaya koyan haç gibi simgelerin kamusal alanda takılmamasına yönelik çeşitli önlemler alındığı söylenebilir: *“Annem haç da takardı. Ben mesela hiç takmadım kendimi ötekileştirmek istemediğim için. Mesela annem dışarıda otobüste haçı gözüdür değil de tabi içine koyardı. Biz Ermeni ortamında haçımızı gösteririz ama sokakta büyük toplumda göstermeyiz” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).*

Sokakta dilin kullanımı ve Türkçe'nin düzgün ya da aksanlı kullanımı da aidiyeti ortaya çıkaran konulardandır. Bu anlamda dile yönelik önlemler ile Türkçe'nin aksansız konuşulması ehemmiyet verilen konular haline gelmektedir. Konuya dair katılımcılardan ikisinin görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Ladino, İbranice ve Fransızca konuşuyor olmama rağmen Türkçem çok iyi olduğu için beni tanımayanlar Türk zannediyordu zaten” İzak (62 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Şivemden dolayı soruyorlar nerelisin diye çok az insana Ermeni olduğumu söylüyorum. Birisi ile karşılaştım şivemden dolayı sen nerelisin dedi. Ben de Karslı olduğumu söyledim, o da Karslı çıktı. Sonra kimlerden olduğumu sorunca Ermeni olduğumu söyledim şaşırды ve geçmişimle ilgili şeylerden bahsetmeye başladı. O da Karapapak’mış biz gittikten sonra bizim bölgemize yerleşmişler” Serkis (34 yaşında, Ermeni, Erkek).

İş ve çalışma ortamlarında çalışanlar arasında yakın ilişkiler kurulması ihtimal dahilindedir. Her ne kadar yapılan iş, sahip olunan meslek, çalışma ortamı gibi bağlamlar süreci etkiliyor olsa da, iş ortamlarında da aidiyetin gizlenmesine yönelik çeşitli önlemler alınabilmektedir. Çalıştığı yerde yaşadıklarına yönelik Uras konuyu şu sözlerle *“Mesela iş yerinden arkadaşlarım cumaya camiye gidiyorlar. Beni de çağırıyorlar. Siz gidin, işim var diyorum” Uras (41 yaşında, Ermeni, Erkek)* değerlendirirken, bir diğer katılımcı Agop ise şu ifadelerde bulunmuştur:

“Ticaret hayatı ama ne bileyim diğer mesleklerde akademisyendir, doktordur başka bir şeydir, o zaman gizlemek zorunda kalmaz. Meslekten mesleğe de değişiyor yani. Sanayi de falan çalışıyorsan daha bir gizleme gereği duyuyorsun yani, mesela babam sanayide çalıştığı için oruç dönemi hani oruç moruç tutmaz ama tutuyormuş gibi onlarla takılır, öyle davranır yani. Oruç açıyorlarsa o da onlarla birlikte yemeğe gider. Ayrı durmak istemiyor ki işi engellenmesin. İş hayatının bozulmaması için yani” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

Ailelerin aidiyetin gizlenmesine yönelik tutumları çoğunlukla çevresel tepkinin etkisiyle aidiyeti reddetmek ya da başat kültürdenmiş gibi yaşamak yönünde stratejiler doğurabilmektedir. Kimliklerin dönüşümü, topluluk içi evlilikler, çocuklara başat toplumun dinine uygun ritüellerin uygulanması gibi stratejiler yaşanılan bölgede tutunmaya yönelik çeşitli önlemler içermektedir. Aidiyetin gizlenmesine yönelik kimliklerin dönüşümü sürecini aktaran katılımcılar şu şekilde konuyu değerlendirmektedir:

“Tanıdığım Sasonlular var. Bir Türk damarları var ama Ermeni geçmişlerini de kabul ediyorlar bir tanesinin düğününe gittim. Aile Hristiyan kalmış ama karısı pardösülü başörtülü hem de Hristiyan. Bana ilginç geldi mesela

İstanbul'a gelmiş olmasına rağmen hala o şekilde olması” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).

“Anadolu’dan İstanbul’a göçen aileler oldu. Bu ailelerin birçoğu yaşadıkları yerlerde Türk ya da Kürt olarak biliniyorlardı. Ancak bu şekilde canlarını kurtarabildiler ve bu şekilde topraklarında yaşayabilmelerine imkan sağlandı. Mesela bildiğim Kayserili ve Bitlisli aileler var. Bitlisli aile İstanbul’a geldiğinde tek kelime Ermenice konuşamayacak durumdalardı hatta kadın sadece Kürtçe konuşuyordu. Erkek çocuklarını köylülerin baskısıyla sünnet ettirmişlerdi. Kızları takiben erkekleri de okula gönderdiler ve sonunda kendileri de buraya göçtüler. Kayserililer kimliklerini bile değiştirmişler, kimliklerinde dahi Müslüman yazıyordu. Hristiyanlarda akraba evliliği diye bir şey olmaz. Ancak Anadolu’da tutunmak zorunda kalmış bu ailelerin neredeyse tamamı çözülmemek adına kuzenleri birbirleri ile evlendirmişler” Serpuhi (54 yaşında, Ermeni, Kadın).

Toplumsal yaşamda aidiyetlerin gizlenmesi bazen yaşanan ortamda tutunabilmek adına önemli bir etkidir. Bu sebeple komşular dahi gizlenilmesi gereken insan olabilmektedir. Kimliğin tamamen gizlenmesi ve silikleşmesinin sağlanması bir diğer tutunma stratejisi olarak görülebilir. Yaşadığı yerde kimliklerini gizlediklerini söyleyen Songül şu ifadeleri *“Apartmanda adımlı Songül diye biliyorlar, o yüzden size de gerçek ismimi söylemiyorum. Apartmanda kimse bizim Ermeni ve Hristiyan olduğumuzu bilmiyor. Bilselerdi yaşayamazdık ki aralarında”* Songül (46 yaşında, Ermeni) yaşanan sürecin zorluğunu gösteren bir örnek niteliğindedir. Bir diğer katılımcı Uras ise ibadethaneye giderken gizlenmek durumunda kaldığını şu sözlerle dile getirmektedir: *“Kiliseye buraya geliyorum ama kimse beni görmüyor. Çünkü buradan uzakta oturuyorum, buraya dolmuşla geliyorum. Çıktığımda da komşulardan soran olursa, halama gidiyorum ya da arkadaşına gidiyorum deyip buraya geliyorum. Anlamıyorlar”* Uras (41 yaşında, Ermeni).

Bazen aidiyetin aile üyelerinden dahi gizlendiği durumlar söz konusu olabilmektedir. Kimliğin ve yaşantıların aile tarafından kabul edilemeyeceği düşüncesi, aidiyetin sonraki nesillere zarar vereceğinin düşünülmesi gibi etkenler aidiyetin gizlenmesi sonucunu doğurabilmektedir:

“Babam bilmiyor Müslüman olduğumu. Çünkü babam Ermeni cemaatinde aktif bir insan. Gidip adama diyecekler ki ya senin kızın Müslüman olmuş, orosp olmuş gibi bir şey yani anlatabiliyor muyum size” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).*

“Dedem 2012’de öldü. Ölmeden 3 ay önce internette Hemşinlilerin Ermeni olduğuyula ilgili bir şeyler okudum ve dedemi aradım dedim ki dede Hemşinliler Ermeni’ymiş doğru mu? Bana direk dedi ki kim söyledi ulan sana bunu. Yok öyle bir şey dedi kapattı. Hiçbir şey gizli kalmıyor sonuçta o kapattı ama ben öğrendim her şeyi” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).

Aidiyetin kamuyla ilişkilerde sıklıkla gizlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Olası sorunlara mahal vermemek adına aidiyetin gizlenmesi adeta bir zorunluluk gibi görülmektedir. Kamuyla ilişkilerde aidiyeti ortaya çıkaran konulardan bir diğeri ise kimlik bilgilerinin gizlenmesi ile ilgili durumlardır. Sosyal hizmet uzmanı Merve azınlıklara yönelik çalışmalarını yaparken aidiyetin gizlenmesi ile ilgili karşılaştığı ilgi çekici deneyimi şu sözlerle aktarmıştır:

“Sosyal inceleme yaparken dikkatimi çeken şey hastaların bana kimliklerini vermek istememeleriydi. Önce anlam veremedim ama sonra anladım ki sakladıkları şey kimliklerindeki din hanesiydi. Çoğu saklamaya ya da eliyle kimliğini kapatmaya çalışıyor. Zaman içinde beni tanıdıkça ve karşılıklı güven ilişkisini tesis ettikçe bu durum ortadan kalkmaya başladı. Sonra düşününce o insanlar için bu kimlik yüzünden yaşadıklarını göz önüne getirerek, kimliğe yönelik algının çok normal olduğunu ve kimliği yüzünden sürekli ötekileştirilen birinden kolaylıkla kimliğini vermesini beklemenin doğru olmayacağını gördüm. Sosyal hizmet uzmanı olarak birçok şeyi de yaşayarak öğreniyoruz” Merve (Sosyal Hizmet Uzmanı/ Ermeni Hastanesi).

4.4.2.3. İsimlerin Türkçe İsimlerle Değiştirilmesi

Toplumsal ilişkilerde yaşanabilecek olası sorunların önüne geçmek adına azınlık topluluklarına ait olan isimler yerine başat topluma ait olan isimlerin kullanılması yönünde önlemler alınmaktadır. Bu önlemler çoğunlukla iki türdür. İlk önlem bireylerin kendi kültürüne ait olan gerçek isimleri yerine geniş toplumla olan ilişkilerinde farklı isimler kullanması şeklindedir. İkinci önlem ise çocuğa

askerlik, iş vb kamusal süreçlerde zorluk çıkaracağı düşüncesiyle kendi kültürüne ait bir isim verilmesi yerine başat kültüre ait isimlerin verilmesi şeklindedir.

İsim değişikliklerinin temelinde korunmaya yönelik önlemlerin olduğunu belirten katılımcılardan Evangelia'nın da *"İsim değişiklikleri var. Etrafımdan da biliyorum arkadaşlarımdan ismini değiştirenler var. En azından bir korunma içgüdüsüyle böyle bir önlem aldıklarını biliyorum"* Evangelia (62 yaşında, Rum, Kadın) diyerek yansıttığı gibi isimlerin değiştirilmesi azınlıklarda sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.

Azınlıkların toplumun genelinde karşılaşılmayan stratejiler belirlemesinin sebebi yaşadıkları zor durumlarla açıklanabilir. Bu noktada yaşanan siyasi süreçlerin ve başat toplumla azınlık topluluklarını karşı karşıya getiren olayların azınlıkları isim değiştirme yönünde önlemler almaya ittiği söylenebilir:

"Tabi ki kendi habitatlarında gerçek isimlerini kullanıyorlar ama başka habitatlarda mesela babam Halis'ti ya da sadece soyadımızı söylerdi zaten. Babam bunu mecbur yapardı iş yerinde. Çünkü şöyle bir propaganda yapıldı işte gavurdan mal alma, alışveriş etme falan gibi. Veya işte bir ayrımcılığa uğramaması için bu şekilde ismini gizlerdi veya kimliğini gizlerdi ama dediğim gibi bunu yapmak zorundaydı. Yani asla bir utanç meselesi olarak değil aksine ciddi saldırılar vardı. Özellikle Kıbrıs sorunu dönemlerini yaşamış, işte 6-7 eylülü yaşamış, varlık vergisini yaşamış, evlerin işaretlenme süreçlerini yaşamış" Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

Bir önceki bölümde de irdelendiği gibi iş ve çalışma hayatının azınlıkların toplumla ilişkilerinin kurulduğu önemli ortamlardan birisi olduğu bu sebeple de bir takım önlemlere ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir. Azınlık topluluklarına mensup bireyler iş yaşamında sorun yaşamamak adına gerçek isimlerini kullanmayı tercih etmemekte bunun yerine takma isimler kullanmak durumunda kalmaktadır. Bu anlamda iş yaşamında azınlık topluluğuna üye olan bireylerin yaşadıkları süreç şu sözlerle somutlaştırılmaktadır: *"İstanbul'da da genelde çarşıda ya da iş dünyasının içinde ticaretle uğraşan insanların genelde mutlaka vardır yani öyle bir ismi kesinlikle. Yani çünkü iş yapıyorlar ve kendilerine başka bir isim bulup öyle, birlikte iş yaptıkları insanlar onları öyle biliyor. Mesela Kapalı Çarşıya falan gitseniz mutlaka herkesin bir takma adı vardır yani"* Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

Yeni doğan çocuğa kamusal alanda sorun yaşayabileceği düşüncesiyle Türk isimleri verilmesi sıklıkla karşılaşılan bir diğer baş etme stratejisidir. Askerlik, iş yaşamı, okul gibi süreçler bu önlemin alınmasında etkindir. Çoğunlukla erkek çocuklarına yönelik bu önlemlerin geliştirilmesi sorunsalını da toplumsal cinsiyet rollerinin erkeğe yüklediği manada aramak güç olmayacaktır:

“Muhtemelen en önemlisi de kardeşime bir Yahudi ismi değil de Türk ismi vermiş olmaları. Bu erkek çocuklarda daha fazla görülen bir şey, işte askere giderse orada sıkıntı çekmesinler ismin niye böyle diye sormasınlar diye kendi babasının adını vereceğine ona benzeyen bir Türkçe isim veriyorlar mesela. Kızlarda o konuda biraz daha rahatlar askerlik diye bir şey yok diye. Ama ben de şuan duruşmaya girdiğimde her seferinde adımlı kodlamamak için kimliğimi veriyorum direk al yaz diyorum. Çünkü diğer türlü nereden geldin sen, nerelisin diye soranlar oluyor. Adliyede dilekçe verirken avukatlık kimliğimi gösteriyorum sonuçta benim bunu alabilmem için Türk vatandaşı olmam lazım değil mi? üstünde TC kimlik numaram yazdığı halde aaa nerelisiniz ne kadar güzel Türkçe konuşuyorsunuz diyor”
Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

Toplumsal yaşamda isme ihtiyaç duyulan yerlerde de sorunlar yaşanabilmektedir. Azınlık topluluklarına mensup bireyler kimi zaman söz konusu isim değişikliklerini güvenlik kaygısı sebebiyle yaparken kimi zaman da katılımcılardan Şaul'un aşağıda da ifade ettiği gibi daha rahat olmak adına ismi değiştirerek söylemek gibi günlük hayata yönelik bir stratejiye evrilebilmektedir:

“Telefonla yemek siparişi verirken ya da bir şey yaparken isim sorulduğu zaman Şaul ismini söylediğimiz zaman yaşadığımız sorunlar, herhalde farklı olduğumu hissettiren konulardır. Ya da kimliğinizi verdiğiniz zaman, ehliyet verdiğinizde ya da Türkiye kimliği verdiğimizde. Mesela babamın adı Moşe benim. Ama yer ayırtırken Musa ismini kullanıyor. Bu güvenlik kaygısıyla değil, telefondaki adamın ne Moşe mi? kim? bir daha söyle anlamadım kelimesini atlamak için direkt Musa demek daha kolay oluyor. Güvenlik kaygısı için değil de kafa rahatlığı için yapılıyor. Musa tamam nokta. Sekiz kere iletişim sıkıntısı yaşamayalım diye” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Kimi zaman aile üyelerinin tepkileri de bireyleri isimlerini değiştirmek konusunda önlemler almaya itebilmektedir. Ermeni kimliğini görece kısa bir süre önce açığa çıkaran Kazım, aile üyelerinin tepkisini bir şekilde yumuşatmak adına aldığı isim değiştirme önlemini şu sözlerle dile getirmiştir: *“Amcam Ermeni kimliğimi öne çıkarmamdan çok rahatsız. Dolayısıyla facebookta herkesin göremeyeceği şekilde paylaşımlarımı sınırladım, ismimi de değiştirdim. Duymuş durumu, aradı beni bağırdı, çağırdı. Mesela şuan amcama ulaşabilecek her noktada farklı bir isim kullanıyorum”* Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).

Kendi kültürüne ve aidiyetine ait olmayan bir ismi taşımak durumunda kalmak şüphesiz azınlık topluluklarına mensup bireyler açısından zor bir durumdur. İsim değiştirme gibi bir önlemin azınlık toplulukları için çok da kolay olarak gerçekleştirilen bir durum olmadığını ifade eden Malke, düşüncelerini şu sözlerle ifade etmektedir: *“Ne kötü bir şey değil mi? Farklı bir isim kullanmak zorunda kalan insan yaşadığını zannedişordur, bence yaşamıyordur. Benim gözümde o insan yaşamadı, o insan yok. Bizim de şuan sayılmadığımız gibi, biz de şuanda yaşamıyoruz sadece resmîyette varız. Resmîyette de yokuz pardon (alaycı ama üzgün bir ifade ile)”* Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

4.4.3. Eğitimin Sorunların Çözümüne Etkisi

Eğitim, azınlıkların sorunlarının çözümü noktasında öne çıkan başlıklardan bir diğeridir. Ailede ve okulda verilen eğitimin bireylerin çokkültürlülüğe dair bakışını şekillendirmekte önemli bir payı vardır. Birlikte yaşamaya ve birlikte yaşanan topluluklara dair bilgi sahibi olunması, eğitim süreçlerinde şekillenir. Eğitimin bir diğer önemli çıktısı ise mensubu olunan topluluğun dilinin ve kültürünün öğrenilmesi ve gelecek kuşaklara aktarımının sağlanmasındaki rolüdür.

Çocukluk dönemi, gelişim dönemleri itibarıyla çocuğun kendisini ve çevresini tanıdığı önemli bir süreçtir (Aboud, 1987: 33). Bu dönemde çocuğun alacağı eğitim, çocuğun yetişkinlik döneminde çokkültürlü bir bakışa mı yoksa ayrımcı bir bakışa mı sahip olacağının şekillendiği bir süreçtir. Azınlıklara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması adına erken çocukluk döneminde alınan eğitimin yaşam boyu etkisi olduğu düşünülmektedir:

“Anaokulundan itibaren veya aile eğitimi itibariyle bir çocuk doğduğu anda ayrımcılık görmeye ve yapmaya başlıyor. Özellikle çocuklar daha gaddardır. Aileden aldığı bir bilgiyi de her türlü kimlikle ilgi ayrımcılık yapabilir. O açıdan batıda bunun iyi örnekleri olan ülkeler bunu anaokulundan başlatıyorlar. Önce bir sorun varsa aileyi alıyorlar. Aileden gelen bir sorun varsa önce aileyi alıp özel bir eğitimden geçiriyorlar, özel işte programlardan geçiriyorlar ki çocuğa bu ayrımcılık belası bulaşmasın diye. Yani bu anlayış gerçekten şuanda ilkokul, ortaokul, lise değil eğer ki biz anaokulunda çözemezsek bunları akademi çok geç” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

Yaşanan sorunların çözümü adına farklılıkların bir sorun değil zenginlik olduğu ancak iyi kurgulanmış bir eğitimle kanıksanabilir. Katılımcılardan Yannis’in de şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Demek ki eğitim, eğitim, eğitim. Herkesin buna hakkı var. Ancak eğitimle ‘Ermenilerin de daha rahat yaşamaya hakkı var, Rumların da’ dememizin bir anlamı olur. Biraz önce bahsettiğim gibi”* Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek) eğitim azınlıkların da toplumu oluşturan tüm bireyler gibi rahat yaşaması adına bir haktır. Katılımcılardan İzak’ın şu sözlerle *“Türkiye’deki bu üzerine konuştuğumuz sorunların çözülmesi için çok geç kalındı bence. Tüm bu sorunlar ne bileyim ancak 50 senelik bir eğitimle değişir diye düşünüyorum”* İzak (62 yaşında, Yahudi, Erkek) aktardığı gibi her ne kadar geç kalınmış olsa da eğitime yönelmek ve kaybedilen günlerin telafi edilmesi için çaba gösterilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda eğitimin ayrımcılık konusundaki dönüştürücü etkisi ile ilgili bir diğer görüş ise şu şekildedir:

“Öncelikle kesinlikle eğitim gelir. Çünkü Müslüman Hristiyan diye bakmamak lazım olaya. Çünkü eğitim seviyeniz yükselirse biraz dünyadan haberdar olursanız, kendinizi geliştirebilirsiniz. İlk önce en büyük yanlışımız, Müslüman ve Hristiyan olarak din çatısı altında birbirimizi ayırmamız lazım ondan sonra ırklar geliyor. Irkları da yani sen Süryanisin, senin ırkın Arap, Kürt yani bunu ayırmak bir insanın yapacağı bir iş değil aslında kesinlikle ilk yapacağımız şey eğitim, kendimizi geliştirmemiz konusu en önemlisi. Çok değişik konular da var bununla ilgili ama yani kökten temizlemek için eğitim şart” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

Eğitim süreçlerinde öne çıkan sorunlardan bir diğeri ise müfredatın kapsayıcılığına yönelik sorunlardır. Bu noktada müfredata yönelik eksiklerin giderilmesi, ortaya çıkan sorunların ortadan kaldırılması anlamında oldukça önemlidir. Müfredatta yapılacak gerekli dönüşümler ile daha kapsayıcı ve çokkültürcü bir eğitimden bahsedilebilir:

“Eğitimde ve müfredatta yapılacak çok şey var. Ali topu keşke bir kere de Moşe’ye atsa. Her gün yeni yeni müfredat yazıyorlar. Bu değişiklikleri yapamazlar mı, yeni bir müfredat yazamazlar mı tabi ki de yazarlar. Ya işlerine gelmiyor, ya umurlarında değil, ya da onlar da bilmiyor” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

“Türkiye eğitim sistemi ile yetişmiş biri olarak ben de birlikte yaşadığım Ermeniler hakkında hiçbir şey bilmiyordum, bana hiçbir şey öğretilmedi. Ben yıllar içerisinde kendim keşfettim. Bakıyorsunuz Ermenisiz bir Anadolu tasavvur edilemez. Rumsuz bir Anadolu tasavvur edilemez. Güneydoğu Süryanisiz tasavvur edilemez” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Eğitim süreçlerinde müfredata yönelik bir diğer değiştirilmesi elzem olarak görülen konu müfredatta azınlıklarla ilgili önemli konuların yer almıyor oluşudur (Kaya 2012: 226). Tek taraflı olarak yalnızca başat toplumun tarihindeki önemli olayların müfredatta yer alması, toplumu oluşturan diğer toplulukların aidiyetlerini sorgulamalarına neden olabilir boyuttadır. Ortak bir gelecek inşa etmek isteniyorsa, ortak bir eğitim kurgulamak zorunlu bir durumdur. Bu anlamda azınlıkları kapsayan bir müfredat, azınlıklara yönelik ayrımcılığın önüne geçmek ve aidiyeti güçlendirmek açısından da gerekli olarak görülmektedir:

“Eğitim süreçleri de ne yazık ki bu ayrımcılığı destekler pozisyonda. Hatta bir ara bir kampanya vardı ya Ali topu at Agop topu tut diye. Ermeni isimleri, Yahudi isimleri, Kürt isimlerinin kullanıldığı fişler ayrımcılığa karşı böyle bir kampanya düzenleniyordu. Sen hep Sünni Müslüman isimlerini duyduğun için işte o fişleri kullandığın zaman tek tipliğe alışmış oluyorsun. Mesela Türkiye’de Yahudiler yaşıyor. Holokost eğitiminin ve 2. Dünya Savaşı’nın verilmesi lazım” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Azınlıkların eğitim süreçlerinde karşılaştıkları çeşitli zorluklar bulunmaktadır. Başat toplumdan farklı anadillere sahip olan azınlık toplulukları çoğu zaman okul sorunları ve azalan nüfus sebebiyle çocuklarına kendi dillerini öğretememektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 30'da da belirtildiği üzere *“Azınlık çocukları anadilde eğitim hakkından yoksun bırakılamaz”*. Türkiye ilgili madde ile birlikte üç maddeye çekince koymuştur. Bu sorunun ortadan kaldırılması için bir an evvel söz konusu maddelere koyduğu çekinceyi kaldırması ve sadece azınlık okulu olan yerlerdeki çocukların eğitim hakkını güvence altına almayı değil, ülke genelinde yaşayan azınlık topluluklarına mensup tüm çocukların haklarını da güvence altına almalıdır. Buradan hareketle eğitim süreçlerinde dile getirilen sorunlardan dil eğitiminin kuşaklararası aktarımı için anadilde eğitimin sağlanması zorunluluktur. Süryani topluluğunun okul sorunları nedeniyle dil aktarımında zorluklar yaşadığına yönelik yukarıdaki anlatıya örnek olarak verilebilecek iki görüş şu şekildedir:

“Elazığ'da dilimizi aktif şekilde kullanamıyoruz. Mesela benim hanım Süryanice biliyor ama çocuklara öğretmedi. Çocukların hiçbiri bilmiyor. Şimdi Mardin'de Midyat'ta hele hele Midyat bölgesinde çocuklar, anne, aile devamlı Süryanice konuşuyorlar, Türkçe konuşuyorlar. O çocuklar Süryaniceyi fevkalade öğreniyor aile içerisinde konuştukları için. Ama bizim bölgede pek Süryanice konuşulmuyor” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).

“Herkes anadiliyle okusun ama o güvence, o tek bayrak, tek ülke, tek vatan, tek sınır altında ama herkes anadiliyle herkes anadiliyle eğitim alsın istiyoruz” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek).

Yukarıdaki anlatıda da ifade edildiği gibi Süryani topluluğunun azınlık haklarından tam olarak yararlanamaması özelinde dile getirilen sorunların başında eğitim gelmektedir. Süryani topluluğunun Yücel (2016: 321)'in çalışmasında ifade ettiği gibi 1926 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren okulları daha sonra kapanmıştır. Geçen süreçte Süryani topluluğunun kendilerine ait okullarının olmaması eğitim sorununu derinleştirmektedir. Sorunun çözümü adına Süryani topluluğunun okul kurma çabaları devam etmektedir:

“İstanbul’daki vakfımız İlkokul açmak için hazırlıklar yapmaktadır. Bu biraz imkan işi. Onlarca senedir cumhuriyet tarihinde böyle bir müfredatın hazırlanması, böyle bir pedagojik yapılanmanın oluşturulması büyük bir gayret, eleman, bütçe falan ister. Ama bu konuda çalışmalarını yoğunlaştırmış, her ne kadar nüfus azalmışsa da önemli olan bir topluluğun bir etnik grubun kendi haklarını kullanmasıdır. O haklar özgürce ona tanındığı zaman o hakları kullanıp kullanmaması da o kendisinin inkisarındadır. Ama var olan bir hakkı ona kısıtladığınız zaman bunun temel hak ve özgürlüklerini kısıtlanması anlamında değerlendirmemiz gerekir diye düşünüyorum” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

4.4.3.1. Üniversitelerin ve Akademik Çalışmaların Etkisi

“Ben azınlıklarla çalışan bir sosyal hizmet uzmanıyım. Eğitim süreçlerimde bu konuyla ilgili hiçbir eğitim almadım ve birçok şeyi süreçte el yordamıyla yapmak zorunda kaldım” Merve (Sosyal Hizmet Uzmanı/ Ermeni Hastanesi).

Üniversitelerde ayrımcılık ve azınlık hakları konularında çalışmaların yapılması ilgili hususlarda yaşanan sorunların ortadan kaldırılması anlamında oldukça gereklidir. Akademide gerçekleştirilecek olan çalışmaların ise azınlıklar konusunu derinlikli şekilde ele alması konunun akademiden toplum sathına yayılması anlamında elzem olarak görülmektedir.

Akademi, azınlık topluluklarına mensup bireylerin ayrımcılığı görünür şekilde hissetmediği düşünülen nadir alanlardandır. Bu durumda şüphesiz akademinin pozisyonu ve akademisyenlerin eğitimden gelen kapsayıcı bakış açılarının etkisi büyüktür. Bu sebeple ilgili hususta yaşanan sorunların ortadan kaldırılmasında akademinin etkisinin yadsınamaz olduğu düşünülmektedir:

“Ha ne olmuşlardır, Profesör olmuşlardır, akademik kariyerlerine devam etmişlerdir Ermeniler, Rumlar ve Museviler. O noktada bir ötekileştirme yaşamamışlardır büyük oranda. Akademi her zaman kapsayıcı olmuştur. Bu sebeple akademisyenlere önemli görevler düşüyor” Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek).

Akademik çalışmalar ihtiyaç duyulan alanlarda, sorunları tespit etmek ve çözmek adına gerçekleştirilen çalışmalardır. Bu anlamda bu çalışmanın da

öznesi olan azınlıkların yaşadıkları sorunları irdelemek ve çözüm adına çaba göstermek akademik sorumluluğun bir gerekliliğidir. Bu noktada katılımcıların azınlık topluluklarının yaşadıkları sorunların çözümü adına akademik çalışmaların yapılmasının gerekliliğini ifade eden görüşleri şu şekildedir:

“Tabi üniversitelere de azınlıkların sorunlarının dile getirilmesi noktasında önemli görevler düşüyor. Çünkü üniversiteler bilgi üretim kaynaklarıdır. Azınlıklar konusunda ve ülkenin demokratik meseleleri anlamında üniversitelerin bu konuda konferanslar düzenlemeleri gerekir” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

“Akademik çalışmalar yapılması gerekiyor. Bilmiyorum araştırmadım ama belki de yapılmış çalışmalar vardır. Dersler konulabilir Türkiye’de yaşayan diğer etnik unsurların, kültürel hayatlarıyla ilgili, örneğin Gürcüler kimlerdir? Ermeniler kimlerdir? Ezidiler kimlerdir? Süryaniler kimlerdir? gibi” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

Üniversite döneminin azınlıklara yönelik ayrımcılığa dair çalışmalar adına geç bir dönem olarak görüldüğü, sorunun temel eğitim sürecinde çözülmesi gerektiğine yönelik bir katılımcı görüşü şu sözlerle *“Eğer ki biz anaokulunda çözemezsek bunları akademi çok geç. Akademiye geldiği zaman bir öğrenci ve bu şartlarla gelmiş hocalarla o ayrımcılığı çözemeyiz. Yani çünkü diyelim ki sen bir kurs açtın, bilmem ne yaptın onlara itibar eden bile olmaz”* Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek) ifade edilse de, üniversite eğitiminin ayrımcılığa yönelik algının kırılması ve sorunların çözümü konusunda etkin bir dönem olabileceği düşünülmektedir. Bu açıdan üniversite sürecinde farklı kültürlere yönelik verilecek çokkültürcü derslerin akademinin bir diğer sorumluluğu olduğu düşünülmektedir. Yüksek öğretim sıralarından yetişmiş birinin azınlıklarla ilgili hiçbir eğitim sürecine dahil olmaması, hiçbir şekilde azınlıklardan haberdar olmaması kabul edilebilir görülmemektedir. Bu noktada birlikte yaşanan toplulukları tanımak adına kültürel açıdan yetkin bireylerin yetiştirilmesi akademinin olmazsa olmaz önceliklerinden birisi olduğu düşünülmektedir:

“Dediğimiz gibi ilk başta eğitim geliyor. Ayrımcılık yaşamıyoruz desek de yine geçen yıl Elazığ da bir hastamız vardı, hastanede yatacağı. İsmi Agoptu. Hasta bakıcı bu ne ismi, bu nasıl isim diye hitap etti. Ya da oradaki

hemşire Agop nedir, ne ismi bu. İnsanlarımız hastabakıcı olmuş, hemşire olmuş o ismi daha telaffuz edemiyor, ne olduğunu bilemiyor. İşte biz de döndük Agop ismi Hristiyan ismi kardeşim dedik. O da haaa öyle mi? diye cevap verdi. Hala daha toplumumuzda bazı eksiklikler var. Halbuki o hemşire bunları üniversite yıllarında öğrenebilirdi” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).

“Fakat üniversite mezunu biri kalkıp yazık hitler sizi yok etmedi derse bu adam benim gözümde üniversite mezunu olamaz. Burada üniversitelere de önemli görevler düşüyor, üniversitelerin de bu konuda çalışmalar yapması gerekir” İzak (62 yaşında, Yahudi, Erkek).

Gerçekleştirilecek akademik çalışmalarda azınlık konusunun teşvik edilmesi de önem verilmesi gereken bir diğer konudur. Azınlıkların ihtiyaçları ve sorunları hususunda gerçekleştirilecek araştırmalara dair akademisyenlerce yönlendirilmelerin yapılması bu noktada önemli olarak görülmektedir: *“Akademik çalışma böyle olur ülkenin ihtiyacı ne, batıda böyle değildir. Akademisyen hedef gösteriyor öğrenciye diyor ki buraya yönel, şu boşluğumuz var” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek).*

Gerçekleştirilen çalışma ile ilgili görüşülen katılımcılardan bazıları daha önce ilgili konuda araştırma yapmak için kimsenin kendileri ile görüşmediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Yani azınlıkların sosyal ihtiyaçları ile ilgili herhangi bir çalışma yapıldığını duymadık, siz yapıyorsunuz işte. Ama sosyal hizmet anlamında ihtiyaçların ne olduğunu böyle tip araştırmalar ortaya çıkarır” Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Daha önce kimse böyle bir araştırma için gelmemişti. İlk kez siz geliyorsunuz” Uras (41 yaşında, Ermeni, Erkek).

“Üniversiteden gelmedi böyle bir çalışma talebi azınlıklarla ilgili” Pelin (Sosyolog/ C Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü).

Yukarıdaki görüşlerin aksine, üniversitelerden sıklıkla azınlık alanında çalışma yapmak için talep geldiği belirtilmektedir. Bu anlamda üniversiteler ile yapılan

ortak çalışmalara ve ilgili alandaki işbirliklerine duyulan ihtiyaca dair şu görüşler aktarılmıştır:

“Üniversitelerden çok fazla çalışma yapmak üzere gelenler oluyor. Şimdi Süryani alanı çok geniş. Ben bir ara Süryani çalıştayı vardı, Rektörümüz hazırladı. Açılış konuşmasında dedim Sayın Rektörüm, İncilde bir ayet var diyor ki: İş çok, işçiler az. İş sahibinden iş isteyiniz ki işine işçiler çıkarsın. Dedim Süryani alanı da öyledir. Geniş bir alan istediğin kadar çalış bitmez dedim. Ama çalışan yoktur bunu genişletin dedim. Bu kürsüyü açtınız ve onu simgesel bırakmayın. Çünkü bir çok kişiye yetecek kadar işi vardır. Bu çalışmaların kimi kilise hakkında, kimi örf ve adetler hakkında, kimi rahiplik, papazlık hakkında, ne diyeyim tarih hakkında, edebiyat hakkında, dil hakkında, müzik hakkında, felsefe hakkında, tıp hakkında soranlar oluyor. Değişik değişik konuları ele alıyorlar. Siz de sosyal hizmet alanında geldiniz, hoş geldiniz. Bu çalışmalar çok önemlidir” Hanna (58 yaşında, Süryani, Erkek).

4.4.4. Politikaların Toplumsal Dönüşüme Etkisi

Azınlıkların yaşadıkları sorunların çözümünde öne çıkan önemli etkenlerden bir diğeri de ülkedeki politikalardır. Ülkedeki demokratik siyasetin içselleştirilme durumu, politikacıların sosyal sorunların çözümüne yönelik bakışları, uygulanan politikaların ne denli tabana yayıldığı, sosyal politika denince ne tür bir kapsamın akla geldiği konuları toplumsal dönüşüm adına irdelenmesi gereken konulardır.

Demokratik bir yönetim sistemine sahip olan Türkiye’nin demokrasinin gerektirdiği şekilde tüm vatandaşlarına eşit ve adil politikalarla hizmet götürmesi bir zorunluluktur. Uygulanan politikaların etkin ve dönüştürücü olabilmesi ülkede yaşayan vatandaşların demokrasiyi ve insan haklarının üstünlüğünü ne denli içselleştirdiklerine bağlıdır. Konuyla ilgili bir katılımcıların görüşleri şu şekildedir: *“Hani gerçekten demokrasi ülkesi ve bir sosyal devlet olabiliyorsa Türkiye dönüşür ve sorunlar kendiliğinden çözülebilir. Hani toplumum için bir şey yapmama gerek kalmaz zaten. Çünkü o tık tık tık kendiliğinden gelir diye düşünüyorum yani” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).* Oran (2015: 36) çalışmasında devletin insan

hakları bağlamında azınlık haklarına yönelik yapıcı tutumunun evrelerini üçe ayırmaktadır. İlk evrede ayrımcılığın önlenmesi ve azınlıkların korunması gibi pasif bir süreç, ikinci evrede pozitif ayrımcılık ve olumlu edim, son evrede ise yaptırım uygulayıcı politikaların varlığı yer almaktadır. Politikaların azınlık haklarını korumak adına gerekli olduğu ve azınlıklara sağlanacak hakların toplumun bütününün refahına katkı sunacağı, yine azınlıklara sağlanması gereken ancak sağlanmayan hakların da toplumun bütününü etkileyen olumsuz süreçlere evrilebileceği ifade edilmektedir.

Azınlık topluluklarının yaşadıkları sorunların son yıllarda uygulanan politikalar sonucu nasıl bir etkiyle günümüze ulaştığına dair katılımcılar 58-65. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinde iktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin politikalarına yönelik şu ifadelerde bulunmaktadır:

“Ak Parti döneminde bir zaman gerçekten değişimler olmuştu. Azınlıklar ve vakıflar konusunda oldu ama sonra durdu, dondu. Birileri mi dondurdu, birileri mi durdurdu, birileri mi mani oldu yoksa o dönem mi gerçekçi değildi bilmiyoruz. Sağlık, eğitim, maaştır, çocuk maaşıdır filandır yani çok şeyler yaptı başta Ak parti hükümeti. Sonra azınlıklara da el atmıştı. Bazı mülklerin mülkiyetleri geri verilmişti. Sonra durdu” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek).

“Maalesef bu iktidarla birlikte daha ileriye gitti. Yani her bir dönemde bir ayrıştırma, ötekileştirme vardı fakat Akp iktidarıyla o milli görüşün köklerinde bulunan Antisemitizm veya işte azınlık, Hristiyan düşmanlığı daha çok Yahudi düşmanlığı siyasete giydirildi. O dilsel ayrıştırma ya da din üzerinden yapılan ötekileştirme siyasileşmeye de başlayınca ivme arttı” Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek).

Azınlıkların sorun olarak tanımladığı konuların çözümünde sorumluluk yalnızca iktidarı elinde bulunduran partide değildir, sorumluluk aynı zamanda bütüncül bir bakış açısıyla politika üretmeye aday olan muhalefet partilerindir: *“Azınlıkların geleceği ile ilgili yalnız iktidar olarak görmemek lazım muhalefet partilerinin de kendi parti programlarında net bir duruş sergilemeleri lazım” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).*

Azınlık haklarına yönelik politikaların yapılacağı yegane merci Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Meclis'te yer alan partilerin son yıllarda gruplarında azınlık toplulukları üyelerine yer veriyor olmaları sevindirici bir gelişmedir. Zira siyasi temsiliyet hakkı ile sorunların doğrudan kaynağından iletilmesi söz konusu olabilmektedir: *"Düşünün yani Ak partide milletvekili var. Tüm bu insanların temsiliyetini artık patrikhane karşılayamaz. Biraz daha geride Ermenilerin direk mecliste temsil edilmesi gerekiyor. Onların sorunlarını bifiil dinden bağımsız bir grubun dile getirmesi gerekiyor. Benim temel noktada söyleyebileceklerim bunlar"* Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın). Kendisi de TBMM'de parlamenter olan katılımcılardan Yahya azınlık temsilcilerinin mecliste son yıllarda sıklıkla yer almasına yönelik değerlendirmesini şu sözlerle ifade etmiştir:

"İlk defa 2011 seçimlerinde o zaman bir parti beni siyasete davet etti. Benim kişiliğim önemli değil bir Süryaniyi davet etti. O zaman Süryani kimlikli birini davet ettiler, aradıkları özellikle ben değildim Süryani kimlikli biriydi tesadüfen ben oldum. Parlemantoya girdim ve parlamenter oldum. Şimdi 2015 seçimlerine bakın benim durumum örnek oldu ve CHP de Ermeni vekil koydu beni gördüler demek ki. Sonrasında bir Ermeni vekil AKP'de, bir Ermeni vekil CHP'de bir Ermeni, bir Süryani ve iki Ezidi vekil HDP'de yer aldı. Yani ben olduktan sonra da ikinci sorumluluk olarak diğer etnik gruplardan, halklardan vekiller girdi meclise. Bu bir imkandır ve Türkiye böyle olduğu zaman normalleşebilir diye düşünüyorum. Vatandaşın hiç kendini dışlanmış hissetmemesi için normal bir vatandaş olarak yaşaması gerekir. Bütün haklarını da bu anlamda kullanması gerekir. Bu tür imkanların herkes için açık olması gereklidir" Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

Azınlıklar konusunda gündem oluşturan politik merciler yalnızca Türkiye'deki politikalar ve politikacılar değildir. Türkiye'de yaşayan azınlıklar sık sık ülke dışı politik süreçlere de malzeme olabilmektedir. Bu durum en başta azınlıkların tepkilerini çeken bir süreci doğurmaktadır. İlgili hususta katılımcıların ifadeleri şu sözlerle aktarılmıştır:

"Diasporada bir kanat var mesela. Türkiye'de bir takım güzelliklerin olmasından rahatsızlar, görmek dahi istemiyorlar. Çünkü kozları ellerinden alınmış olacak" Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).

“En sinir olduğum noktalardan biri de, birkaç sene önce Fransa seyahatimde denk geldim. Fransızlar bir anıt dikmişler 24 nisan anısına ve orada ne yazıyor biliyor musun? Bizim yüksek ideallerimiz uğruna ölmüş Ermeniler adına. Senin yüksek ideallerin mi? Orada can veren Ermeniler Fransa’nın yüksek idealleri için ölmedi yani. Ama Fransızlar kışkırttıkları için o milliyetçiliğiyle kendi yüksek idealleri için öldüklerini sanıyorlar Ermenilerin. Alakası yok yani. Seviniyor sonuçta zamanında kullandı bu insanları, Fransız milliyetçiliği var, neden Ermeni milliyetçiliği olmasın dediler. Genosit anıtı üzerinde böyle yazıyor” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

Dönemsel politikaların azınlık topluluklarına mensup bireyleri zaman zaman zor durumda bırakan durumlara yol açtığı bilinmektedir. Sorunlara neden olan bu önemli konuların çözümlenmesi adına devletin de üzerine düşen sorumluluğu üstlenmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir:

“Biz buradan nasıl Rumları, Ermenileri, Yahudileri kovarız diye düşündüler ve 6-7 eylül olayları gerçekleştirildi. Onların işlerinin ellerinden alındığı, mallarının gasp edildiği politika şimdi daha geniş bir çember halinde yapılıyor” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

“En nihayetinde bu sorunlarla ilgili bütün muhattabımız devlet, devlet bu konudaki tavrını değiştirmedikçe de bir şey değişmeyecek. Olsun çalışmalar oladabilir ama ben değişime etkisi olabileceğini sanmıyorum yani” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

Politikalar ülkedeki tüm vatandaşların ayırım yapılmaksızın sorunlarının çözülmesi adına oluşturulmuş sistemli uygulama tasarılarıdır. Bu noktada sorun çözmek adına kurgulanmış olduğu düşünülen yapıların sorunları derinleştirmesi beklenemez. Azınlıkların uzun yıllara dayanan sorunlarının çözümü adına politikacıların çözümsüzlüğü derinleştirmek yerine çözümden yana tavır takınmak yönünde bir sorumlulukları olduğu düşünülmektedir:

“Mesela şuanda Ermeni cemaati içinde bir kaos var. Neden var çünkü devlet seçim yaptırmıyor. Zaten gerilmiş olan cemaate böylelikle benzin döküyor” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

“Yaptığımız her şey kendi çabamızla. 80 milyon bir ülkede 10 kişinin sivrilmesiyle olmuyor bu iş. Bizi bazen sorguluyorlar veya siyasiler söylemlerine taşıyor. 2 milyar dolarlık mal mülk iade ettik. So what? Ekonomik değerini bir yana bırakıyorum sonuçta kimin o değerleri belirlediği de belli değil. Benim için önemli olan sen bana o yönetim değerlerimi imkanlarıma, ihtiyaçlarıma ve geleneklerime göre tekrar şekillendirme hakkı veriyor musun? Benim 69 tane Rum vakfını 10’a düşürmeme imkan veriyor musun?” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Ülkenin genel durumu azınlıkları da doğrudan etkiler yapıdadır. Bu bağlamda ülkede yaşanan olumlu süreçler azınlıklara da olumlu şekilde yansırken, olumsuz süreçler çarpan etkisiyle yansımaktadır. Bu durum ülkenin azınlıklara yönelik politikalarını katılımcıların umut ve umutsuzluk kavramları üzerinden değerlendirmesine yol açmaktadır. Katılımcıların ülkenin genel durumunun azınlıklara yansıyan yönüne ilişkin görüşleri şu sözlerle değerlendirilmiştir:

“Türkiye’nin tüm dalgalanma süreçleri bizi de etkiliyor. Yani huzur ve refah olduğu zaman tabi bizim işler de daha iyi gidiyor. O bozulduğu zaman da haliyle bütün gidişatla beraber bizim işlerimiz de duraksıyor diyelim. Ama biz daima umut ediyoruz düzeleceğine dair” Konstantin (Dernek Başkanı/ Rum Vakıf Derneği, Erkek).

“Ülkem adına büyük üzüntü duyuyorum. Hem de halkım adına büyük üzüntü yaşıyorum çünkü buranın kadim halklarından birisiyiz, çok küçük bir azınlık kaldık. Onlar bize bazen siz bizim zenginliğimizsiniz, kültürümüzsünüz falan diyor ama hayır ben hiç kimsenin bir şeyi olmak istemiyorum. Yalnızca burada tekrar yaşayabileceğim o kültürümün olduğu yerde hala var olmamı gösterebileceğim, yaşayabileceğim hala kültürümü yaşatabileceğim şartların oluşmasını istiyorum ve bunun için mücadele veriyorum bir siyasetçi olarak da. Bu durum tekrar olur mu bilmiyorum ama ciddi bir karanlığa gömüldük ve bu karanlığı aydınlığa dönüştürebilecek ciddi bir dinamik devrede yok henüz yani siyasi bir dinamik yok henüz” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

4.4.4.1. Tabana Yayılan Demokrasi- Eşitlik- Adalet Talebi

Azınlık topluluklarının yaşadığı sorunların temelinde ülkedeki demokrasinin içselleştirilmesi konusu yer alır. Demokratik açıdan şeffaflığın ve hukukun

üstünlüğünün söz konusu olduğu sistemlerde eşit vatandaşlıktan söz edilebilir. Ülkenin demokratikleşmesine yönelik var olan soru işaretlerinin kaldırılması ülkedeki azınlık topluluklarına mensup bireylerin sorunlarının çözülmesi noktasında kilit rol oynamaktadır: *“Bu sorunun temelde çözülebilmesi için temelde Türkiye’nin demokratikleşme sorunun çözülmesi gerekiyor zaten. Evet bu gibi hamleler tabi ki önemli olur ama öncelikle temel mesele onun çözülmesi. O çözüldükten sonra tabi ki ne şahane olur” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).*

Azınlık haklarını eşit vatandaşlık paydasında güvence altında tutan yasal metin anayasadır. Anayasa, devletin tüm vatandaşlarının aynı haklara sahip olmasını bir hak olarak kurgular ve yasalarla bu hakkın korunmasını garanti eder. Anayasa aynı zamanda toplumun dezavantajlı kesimleri için de bazı pozitif haklar öngörür. Türkiye’de mevcut bulunan anayasada azınlık topluluklarına yönelik gerek eşit vatandaşlık gerekse pozitif haklar konusunda eksiklikler olduğu düşünülmektedir. Eşit vatandaşlık ile ilgili sorunların çözümünde mevcut anayasanın işlerliğine ve yeni anayasaya dair ihtiyaca yönelik şu ifadelerde bulunulmuştur:

“Türkiye’nin layık olduğu anayasa bu değildir. Temennimiz Türkiye’nin bir an evvel laik, demokratik, sivil bir anayasa, katılımcı bir anayasa ve evrensel özgürlükleri özellikle Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesindeki- ki bu sözleşmeler Türkiye’nin imzalamış olduğu sözleşmelerdir.- hakları da kendi anayasasına uygulayarak Türkiye’de pratikte bunların uygulanmasıyla başta Aleviler cem evleri, inanç sorunları, Hristiyan halkların, farklı etnik grupların; Kürtlerin, Çerkezlerin, Arapların kimin hem dinsel hem de etnik bağlamda sorunları varsa Türkiye bunları çözdüğü zaman herkes daha büyük bir yurtseverlik duygusuna sahip olabilecektir” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

Eşitlik konusu azınlıkların sorun yaşadığı alanların temeline konumlanan bir noktadadır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının her biri haklar ve uygulamalar bağlamında Anayasanın 10. Maddesinde de şu şekilde belirtildiği gibi *“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.”* eşit olmalıdır. Bu noktada nüfusu

oluşturan belirli bir grup vatandaş çeşitli sebeplerle kendisini diğer vatandaşlarla eşit olarak görmüyorsa, algıda yada uygulamada değiştirilmesi gereken konular olduğu düşünülmektedir:

“Biz hala bu ülkede bir Türk gibi yaşamak istiyoruz fazla bir şey değil. Türkün benden hiç fazlası olmaması lazım, benim de bir eksikim olmaması lazım. Ben bu ülkede askerlik yapıyorsam, vergi veriyorsam. Onun bundan fazla yaptığı bir şey yoktur bu ülkeye. Biz bunu istiyoruz yani herkes tabi sadece biz değil” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek).

“Benim istediğim herkesi kapsayan eşit, yani bize ayrımcılık yapmasın iyi anlamda da yapmasın, kötü anlamda da yapmasın. Bütün kurumlar, herkes eşit davransın yeter. Pozitif ayrımcılık da yapmasın, adaletli olsun. Başka da bir şey istemiyorum. Hiçbir kurumdan başka da bir beklentimiz yok özellikle. Herkes de bunu ister: eşitlik” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

Azınlık topluluklarına mensup bireyler haklarını talep etme konusunda çeşitli zorluklar yaşamaktadır. Azınlıklar kamudan talep etmeye çekindiklerini bu sebeple de politik olaylarda hak taleplerini dile getirme konusunda zorunlu bir otosansür mekanizması geliştirdiklerini ifade etmektedir:

“Onlar da korkuyorlar tabi Türkiye’de yaşayan bir Ermeni olarak sorunlarını üstrubu ile anlatmak durumunda olduğunu devlet öğretiyor sana zaten. Onu zaten toplum öğreniyor çok hızlı bir şekilde. Hrant Dink olayında gördük bunu. Mesela Yahudilerde de Elsa Niyego olayı vardır. Elsa Niyego öldürüldükten sonra Yahudiler ilk defa ses çıkarıyor ve toplu protestolar yapıyor ve sonrasında gözaltılar başlıyor. Zaten neden eylem yapılmaması gerektiğini herkes biliyor toplumda. Herkes nerede durması gerektiğini biliyor toplumda. Azınlıksan çok iyi biliyorsun bunu yani nerede duracağını. Onun için bu algının kırılması lazım. Yani biz Türkiye’de yaşıyorsak bir yurttaşız ve burada yaşayan bir yurttaşın bu korkuyu yaşamaması lazım. Günümüzde çok sıradışı bir durum yaşıyoruz. Gittide zaten hepimiz endişe duyuyoruz. Azınlıkların bu endişeyi yaşamaları çok daha eskiye dayanıyor” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Azınlıkların yaşadığı sorunların çözümüne ilişkin ileri sürülen görüşlerden biri de çoğulculuğa yönelik taleptir. Kronikleşen bir takım problemlerin çözümü adına

politikacıların yumuşak ve kapsayıcı söylemleri pratikte birçok sorunun üstesinden gelmeyi kolaylaştıracaktır: *“Çoğulcu bir bakış açısıyla aslında bütün toplumsal meseleler çözülebilir. Bu çocuklarımızın geleceği demek aslında. Ermeni meselesini barışçı bir dille çözebiliriz diyen bir anlayışa ihtiyaç var. Bütün bunlar öyle yumuşak öyle romantik bir dille yapılabilir ki. Bu tür söylemler özellikle azınlık toplumlarına çok iyi gelir”* Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

4.4.5. Temasın Sorunların Çözümüne Etkisi

Toplumu oluşturan farklı topluluklara ait üyelerin birbiriyle olan yakın ilişkisi, tanımamadan kaynaklanan ön yargıların ortadan kaldırılması anlamında önemli bir etki sunar (Çuhadar Gürkaynak, 2012: 255). Azınlık topluluklarına mensup bireylerin başat toplumla ilişki kurması toplumsallaşmaya başlanılan ilk dönemlerden itibaren gerçekleşir. Ancak başat toplum üyelerinin azınlık topluluklarına mensup bireylerle ilişki kurması diğeri kadar olası olmayabilir. Bu anlamda tanımamanın ortaya çıkarabileceği ayrımcılık, ötekileştirme ve kalıpyargıların ortadan kaldırılmasının en önemli yolu ‘temas’ olarak görülmektedir. Çayır (2012: 10) çalışmasında temasın başat toplulukların gücü elinde bulundurması ile yarattığı kalıpları ortadan kaldıran bir yönü olduğunu belirtmekte, son yıllarda yaşanan toplumsal dönüşümle birlikte Türkiye’de biraraya gelmez denilen pek çok grubun temas etmeye başladığını ve durumun da ayrımcılığın önüne geçmek adına oldukça önemli olduğunu ifade etmektedir. Aronson, Wilson ve Akert (2012:803) ise, temasın her durumda önyargı ve ayrımcılığı azaltmadığını, bunun için bazı koşullara ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir. Bu koşullar: karşılıklı bağımlılık, ortak amaç, eşit statü, kişilerarası içten bir temas, birden çok üyeye temas ve eşitlikle ilgili sosyal norm ihtiyacıdır.

Azınlık topluluklarını tanıyan ve birlikte yaşama deneyimleri olan insanların azınlıklara yönelik bakışında ayrımcı, dışlayıcı öğelerden söz etmek zordur. Katılımcılardan birinin de şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Malatya’da yaşayan ilk kuşağın Ermenilerle yaşamak nedir bunu bildikleri için babamlara da öyle ciddi bir ayrımcılık yapmıyorlar aslında”* Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek) önceki dönemlerde ilk kuşak ile ilişkilendirilen ve aranan bir noktada olan birlikte yaşama pratikleri tolerasyonu ve normalleştirmeyi beraberinde getirir

pozisyonda iken, günümüzde azınlık topluluklarını tanımayan insanların sayıca artması bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir:

“Rum nüfusun azalması ile onların yerine gelen insanlar gayrimüslimle yaşamamış olduğu için onları tanımıyor ya da bir yabancı olarak görüyor. Kötü bir tepkide bulunulmuyor gerçi fakat bir yabancılık var. O insanlar yabancı deniliyor. Mesela konuştuğunuz zaman siz yabancı mısınız? Ne zaman geldiniz? İşte benim ailem 150 yıl önce adaya yerleşti peki siz ne zaman geldiniz? Biz 5 yıl önce geldik. Şimdi kim yabancı? Yani o soruyu sorabiliyor. Fakat o insan bilmediği için bunu yapıyor. Hiç kimse bu soruyu soran kişiye Türkiye’de ya da İstanbul’da gayrimüslimler yaşıyor onlar da Türk vatandaşıdır, onlar da asırlardır burada yaşıyorlar diye bahsetmemiş, bu söylenmediği için de bilmiyor insanlar” Evangelia (62 yaşında, Rum, Kadın).

Birbirini tanımayan topluluklar, temassızlıktan kaynaklı birbirlerine karşı olumsuz bir takım duygu ve düşünceler besleyebilir. Katılımcılardan Meline’nin şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Sonuçta insanların etrafında çok fazla Ermeni yok, tanımıyorlar sonuçta da insan tanımadığının düşmanıdır. Amacımız tanışıp o düşmanlığı ortadan kaldırmak olmalı başka da bir şey yok”* Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın) tanımamaktan kaynaklanan sorunların çözümü için temas etmek, iletişim kurmak gereklidir. Bu noktada Ermenistan’da yaşadığı deneyimi paylaşan Kazım temasın etkisine yönelik şu sözleri söylemektedir:

“Ermenistan’a gittiğimde de onu fark ettim. Ermenistan’da konuşmadığım sürece kimse benim turist olduğumu anlamıyordu. Gürcistan’da da aynı oluyor annem de Gürcü asıllı benim. Konuştuğum an anlaşılıyordu. “Yes hamşene hayem” dediğim zaman da içine sokacak nerdeyse beni. Taksici evine götürmeye çalışıyor ama ben Müslümanım dediğim zaman da olsun diyor, ahparig diyor. Şudur budur falan. Ondan sonra anladım ki mutlaka kontak lazım iletişim lazım, görüşmek lazım” Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek).

Asırlarca aynı coğrafyada bir arada yaşamış toplulukların yaşanan olumsuz süreçler sonucunda birbirlerini tanımayacak konuma gelmeleri irdelenmesi gereken bir konudur. Yaşanan temassız süreçler birarada yaşayan ve aynı

toplumun parçası olan insanları birbiri hakkında hiçbir fikri olmayan ya da olumsuz fikirleri olan insanlara dönüştürmüştür. Bu durum da insanları tanımadıkları, farklı olarak gördükleri topluluklar hakkında kulaktan dolma kalıpyargılar ile hareket etmeye teşvik etmiştir. Özetle söz konusu kalıpyargıların ortadan kalkmasının yegane yolu temas olarak görülmektedir:

“Çanakkale'ye gitmiştik kamp yapmaya, yanımda da Ermeni bir arkadaşım vardı. Onunla konuşuyoruz falan bir tane köylü vardı orada arkadaşımın adı da Hovsep'ti, gönüllü takas işi yapıyorduk biz kazma biçme işleri yapıyorduk. Köylüler de yatak ve yemek veriyordu. Köylü şey demişti mesela ya sen hiç Ermeni gibi değilsin. Arkadaşım da demişti ki peki sen hiç hayatında Ermeni gördün mü? yok dedi köylü. Ama işte Ermeni'ye karşı köylünün bir önyargısı bir kalıbı var kafasında. Bunun tek çözümü birebir temas etmek ancak bu yolla ön yargılar ortadan kalkar” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Başat toplumun önemli bir kesiminin azınlık toplulukları hakkında bilgi sahibi olmaması, azınlık topluluklarına mensup bireylerin de katılımcılardan birinin şu sözlerle belirtildiği gibi *“İnsanlar bilmedikçe hassasiyetlerimizi biz daha çok kapanıyoruz, biz kapandıkça onlar daha çok bilmemeye başlıyor. Böyle bir kısır döngü var”* Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın) daha fazla kapanmasına yol açmıştır. Bu durum her topluluğun kendi içinde ilişkiler kurmasına ve diğer topluluklara karşı bilmemekten kaynaklı düşmanca fikirler beslemesine yol açmaktadır: *“Yani ne oluyor insanlar birbiriyle etkileşime girmeyince çocukluktan itibaren içine kapanıyor ve bireyselleşiyor sadece kendini ve kendinden olanı tanıdığı için onu biliyor ve aynı mahallede ne oluyor aslında iki düşman oluşuyor”* Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek). Tanımamak ve temas etmemek hakkında bilgi sahibi olunmayan topluluğa karşı olumsuz fikirler doğurmakta, bu fikirler de belirsizliğin neden olduğu bir korkuya neden olmaktadır. Temelsiz korkunun panzehiri temastır, temas söz konusu olmazsa süreç ırkçılığa varan tehlikeli durumlara dönüşebilir:

“Mesela Türk arkadaşlarımdan bazıları bana diyor ki ya Yanni ben kiliseye gitmek istiyorum ama korkuyorum. Yani o da Tanrının evi, neden korkuyorsun ki? Belki bir şey derler çünkü ben Müslümanım. Belki çarpılıyorum diyen var. Veya beni içeri almazlar diyen var. Zaten oradaki görevlilerin çoğu Süryani, ya da Türk. Yunanca hiç bilmezler, Türkçe

konusurlar. Yani çok rahat gidebilirsin aslında. Bu bir neden değil aslında. Bilakis ben nasıl camiye girebiliyorsam, sen de kiliseye girebilirsin. Hala böyle düşünen insanlar var. Sizinle gidelim hocam diyor öğrenciler, korkuyoruz belki bir şey derler diyorlar. Bir korku var ve bu korku da racismi yani ırkçılığı doğuran bir şey. o korku, o ne ile karşılaşacağının bilinmiyor oluşu” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

Bir arada yaşayan ve aynı toplumun parçaları olan toplulukların birbirleri hakkında bilgi sahibi olması bir zorunluluktur. Nitekim toplulukların birbirleri hakkında bilgi sahibi olması, birbirlerinin hassasiyetleri ile ilgili de bilgi sahibi olmayı gerektirir. Birlikte yaşanan topluluklara mensup bireylerin birbirlerinin kültürleri ve hassasiyetleri ile ilgili bilgi sahibi olması çokkültürlü toplumlar için oldukça önemli olarak görülmektedir:

“Birlikte yaşadığın ulusun kırmızı çizgileri nedir? Üç beş o ulusla ilgili bir şey bil yani ki ona göre davran değil mi? Onu bilmezsen böyle bodoslama davranırsan kontakt kuramazsın, iletişim kuramazsın ki. Bunu bilmiyor Türk toplumu diğer insanlarla ilgili. Mesela sen şimdi çıkıp bir Romana Çingene diyemezsin değil mi? gibi. Ama fark etmiyor bu ülkede. Bütün gayrimüslimlere de gavur diyorlar bu ülkede. Açık açık da diyorlar, bağırarak diyorlar, normal bir şeymiş gibi söylüyorlar. İletişim yok ki, temas yok. Taksiye biniyorsun, muhabbet açılıyor ben Ermeniyim abi diyorsun, estağfurullah diyor. Şoför ya müşteriyiz para vereceğim yani. Elli defa başıma gelmiştir, niye estağfurullah diyorsun abi, estağfurullahlık ne var yani” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

Toplulukların birbiri ile iletişimi artırmasının bir diğer önemli pekiştiricisi ise kamusal otoritelerin tavır ve uygulamalarıdır. Gerçek anlamda azınlıkların sorunlarının ortadan kaldırılmasını amaçlayan devlet mekanizması karar alma süreçlerinde azınlıkların katılımını önemseyen uygulamaları harekete geçirmelidir:

“Gerçekten ülkesini bütünüyle düşünen yöneticiler, der ki bu Süryanilerin ihtiyacı, sorunu nedir. Birilerini yetkilendirebilir ve bu sorunlardan sen sorumlusun diyebilir. Ermeninin de, Kürtün de sorunları böyle çözülür. Bu şekilde belki daha rahat bir çözüm oluşur. Sen de gideceksin onun yanına

ya da o da gelecek senin yanına. Çözmek istiyorsanız bu tür yollar ararsınız, tabi çözmek isteniyorsa” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek).

Temasın değişiminin zor olduğu düşünülen bireylerde dahi oldukça etkili sonuçlara sebep olduğu düşünülmektedir. Temasın bireysel anlamda etkisine dair bir katılımcı şu sözler söylenmiştir: *“Teke tek konuştuğunda sana en muhalif adamı bile baş başa kaldığında ikna edersin çünkü duygusal bir halk. Dolayısıyla duygu üzerinden anlayışı geliştiren bir diyalog kurabiliyorsun” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).*

Toplumu oluşturan farklı grupların birbirini tanıyabilmesinin önünde görünmez duvarlar var ise bu durumun üstesinden gelmek kamunun sorumluluğundadır. Farklı topluluklardan bireylerin bir araya gelebileceği platformların oluşturulması temasın gerçekleşmesini sağlayarak sorunların çözümü anlamında etkili olabilecektir. Bu noktada temasın sağlanması adına üniversitelerden, medyaya birçok paydaşa çeşitli sorumluluklar düşmektedir:

“Farklı toplumlararası öğrencilerin, akademisyenlerin, gençlerin oturup forumlar düzenleyip birbirini tanıdığı, tartıştığı ortamlar gerekiyor. Hani 32. Gün vardı ya onun gibi. Öyle programlar olsa televizyonda, halk da izlese. Bir programa çıkarsak farklı unsurlardan, hatta Lgbt her türlü yani. Her gruptan Türkiye’de yaşayan ve herkes kendilerini konuşsun ve her hafta olsun ya da ayda bir olsun. İnsanlar böyle dönüşür izleyerek. Saçma sapan dizileri izleyen, aptal survivor kuşağından ne beklersin yani. Çocukken insanlar bazı şeyleri görse, ilerde de bunu yadırgamayacak. Örneğin Avrupa’da cinsiyetsiz çocuk yetiştirme ile ilgili bir şey vardı. Çocuklara mavi ya da pembe giydirmek yerine mor giydiriyor, siyah giydiriyor. İnsanlar çocuklarını kız ya da erkek gibi yetiştirmiyor, insan gibi yetiştiriyor. Ve çok da sağlıklı oluyor o çocuklar cinsel yönelim açısından da insanlarla olan muhabbeti ve ilişkisi bakımından da... İşte böyle” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

Temas yalnızca azınlıklar ve toplumu oluşturan diğer topluluklar arasında sağlanması gereken bir süreç değildir. Aynı zamanda azınlık topluluklarıyla çalışan profesyonellerin de ilgili toplulukların özelliklerini ve hassasiyetlerini öğrenmeleri temas adına elzem olarak görülmektedir. Sosyal hizmet eğitimi ve

uygulaması örneğinde azınlık topluluklarına yönelik temas ve bilgi ihtiyacı şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Öğrencilerim mesela okul bitince sosyal hizmet uzmanı olacak ve ayırt edemiyorlar. Rumları, Ermenilerden ya da Ermenileri Yahudilerden ayırt edemiyorlar. Herkesi aynı sayıyorlar. Mesela hala Rumların Katolik olduğunu düşünüyorlar, soruyorlar bana siz Katolik misiniz diye? Hayır Ortodoksuz. Tamam bilmeyebilir ama Sunni- Şii ayrımı gibi. Bilmiyorsan ve öğrenmiyorsan bu da bir suçtur bence. En büyük suç öğrenmemek ve bunları araştırmamaktır. Sonuçta bu insanlar bu ülkede yaşıyor ve kendi kiliseleri, cemaatleri var” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

“İlk göreve başladığımda Ermeni olmadığım için ne tür zorluklar yaşarım diye düşündüm. Hastane kısmında değil de özellikle huzurevi kısmında. Öncelikle gözlem yaptım, yaşlıların da beni gözlemlediğini ve mesafeli durduklarını gördüm. İlk zamanlar hangi kökenden geldiğim, siyasi görüşüm gibi konular oldukça önemli konulardı. Çünkü ötekileştirilme durumunu çocukluktan bu yana deneyimlemiş tüm gruplarda arada kalmışlık duygusunun getirdiği bir şeyle bu tür durumlar olur. Sonra sürekli temas halinde olduğum için güven ilişkisini oturtunca beni sevdiler. Bana Ermenice dua etmeye başladılar, çeşitli konularda tavsiyeler de bulunmaya başladılar” Merve (Sosyal Hizmet Uzmanı/ Ermeni Hastanesi).

4.4.6. Çözüm Alternatifi Olarak Göç

“Bizde şöyle bir özdeyiş var: “Bir Yahudi’nin her zaman pasaportu ve vizesi hazır bulunmalı, her an her şey olabilir ve bir anda gitmemiz gerekebilir” diye. Biz hep bunu yaşadık yani. Benim yurtdışına çıkma durumum olmasa bile her zaman pasaportumda vizem bulundu. Sonuçta bu bir savunma mekanizması, hiçbir şeyin garantisi yok. Ne olacağını bilmiyorsun misal bugün garip bir şey oldu, yarın gözaltına alabilirler, parana el koyabilirler, evini gasp edebilirler. Her şeyi gördü bu toplum sonuçta” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

Katılımcılardan Viktorya’nın aktardığı gibi azınlıkların yaşadıkları sorunların bir çıktısı olarak göç her zaman alternatif bir çözüm mekanizması olarak değerlendirilmektedir. Yaşanılan sorunların ya da yaşanılması muhtemel

sorunların önüne geçebilmek için ülke içi yer değiştirmeler ya da ülkeden daha güvenli olduğu düşünülen başka ülkelere göçler söz konusu olabilmektedir.

Göçün en önemli nedenlerinden birisi güvenlik kaygısı olarak gösterilebilir. Güvenlik kaygısı nedeniyle günümüzde de göç bir çözüm mekanizması olarak her daim güncel tutulan bir pratik olarak görülmektedir. Katılımcılardan Yannis'in şu sözlerle ifade ettiği gibi *"Biz de herhangi bir nedeni olmadan göç ettik aslında. Bu da çok enteresan bir şey. Demek ki bir şey bizi itiyordu o tarafa. İşte ister siyasi değişimler, ister hayat farklılıkları, ister geleceğe bakış açısı. Artık burada herhangi bir güvencemiz yoktu"* Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek) bazen göç nedeni dahi anlaşılamayacak derecede hızlı şekilde gerçekleşmekte ve adeta azınlıklar bu sürece yönlendirilmektedir. Azınlık topluluklarına mensup bireyler yaşadıklarının etkisiyle süregelen bir sorgulama ile göç etme fikrini her zaman canlı tutmaktadır. Bu noktada katılımcılardan İzak'ın şu sözlerle ifade ettiği gibi *"Yaşadığımız sorunların üstesinden gelemeyince çareyi göç etmekte aradık. Bu konuda yapılacak başka bir şey de yoktu. Türkiye'nin bugünkü durumunu görünce iyi ki göç etmişiz diyorum"* İzak (62 yaşında, Yahudi, Erkek) üstesinden gelinemeyen sorunlar belli bir noktadan sonra göç etmek ile çözümlenmeye çalışılmaktadır. Bu durum da bireylerin ömür boyu süren bir karşılaştırma ile göçü gerekçelendirmesine sebep olmaktadır. Yaşanan olayların azınlıklarda yaşattığı tedirginlik belli bir noktada göçü zorunlu hale getirmektedir:

"Nüfusun azalmasından evvel bunun sebepleri yüzünden olduğunu düşünüyorum tüm bunların. Mesela neden nüfus azalıyor? Bir 6-7 Eylül olayı oluyor. Birçoğu korkup gidiyor, bir kısmı bu süreci takip eden süreçte göçüp gidiyor. Böyle olunca İstiklal caddesindeki Rum esnafın sayısı azalıyor. Trakya olayları oluyor birçok Yahudi o tarihten sonra İsrail'e ya da başka ülkelere göç ediyor. Böyle olduğu için Yahudilerin nüfusu azalıyor" Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

"Bu cahillik olduğu sürece bu topraklarda korku her zaman olacak yani. O yüzden ben daha fazla korkmak istemiyorum, daha fazla bu korku ile yaşamak istemiyorum. O yüzden gideceğim ben, ama bu korkuyla yaşamak isteyen yaşayabilir. Veya hiçbir şey hissetmeyen, hiç anlamayan, ilgilenmeyen, umursamayan insanlar da var azınlıklardan. Azınlık olarak da yaşamıyor, asimile olmuş umrunda da değil yani. O huzurlu bir şekilde"

yaşayabilir yani, işini gücünü de yürütür yani. Ama içinde biraz bilinç varsa, bir karşı duruş yani bir sorgulama varsa olmaz ya yaşayamazsın. O kadar çok sorguluyorsun ki çünkü, gözünü açıyorsun sorgulamaya başlıyorsun, gözünü kapatana kadar.” Nasıl huzur olacak ki yani, ne kitap okuyabiliyorsun, ne bir şey izleyebiliyorsun, ne müzik dinleyebiliyorsun, çünkü kafada hep bir sorgulama var böyle” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

Göçlerin önemli bir nedeni de ülkede yaşanan siyasi ve konjonktürel durumlardır. Bölüm 4.4.4. 'de de belirtilmiş olduğu gibi ülkede yaşanan olumsuz durumların azınlık topluluklarına yansımaları çarpan etkisiyle gerçekleşmektedir. Bu durum azınlıkların hiçbir etkisi ve ya katkısı olmayan olaylardan dahi negatif etkilenmesine yol açmakta ve azınlık topluluklarına mensup bireylerin huzursuz olmasına sebep olmaktadır. Huzursuzluk belli bir süre direnişten sonra yerini göç fikrine bırakmaktadır:

“Türkiye’de yaşanan özellikle darbe girişiminden sonra darbe girişiminin kendisinden ya da sonraki süreçte oluşan Türkiye manzarasından çok ümidini yitirip gitmeyi düşünenlerin sayısı arttı. İcraat olarak göç edenlerin sayısı %50 arttı diyebiliriz. Yani önce 200 kişi gidiyorsa şuanda 300 kişi göç ediyor yılda diyebilirim” Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Son dönem yapılanlar o kadar başarılı ki. Herkes yurtdışına göç etmeyi düşünüyor. Son zamanlarda bizim evde de çok konuşulan bir konu. Benim çok fazla arkadaşım son 1 buçuk 2 senede ya Avrupa’ya ya da İsrail’e göç etti. Ben ve kardeşim istesek anne ve babam muhtemelen burada durmaz. Şuan aileme bile söylemedim ama yurtdışından çok iyi bir iş teklifi aldım. Muhtemelen başkası olsa benim yerimde bir dakika durmaz. Şuanda öyle büyük bir ikilemdeyim ki. Çünkü ben İstanbul’u çok seviyorum. Tatile bile gitsem birkaç günlüğüne hemen İstanbul’u özleyorum” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

Darbe gibi toplumun tamamını olumsuz etkileyen olaylar, azınlıkların göçü için başlı başına bir nedendir. Çoğunlukla sorgulamaların ve hukuki düzenin olmadığı, salt gücün hakim olduğu dönemler, azınlıklar için geriye göç etmekten başka bir çözüm bırakmamaktadır. Bu anlamda 1980 darbesinin yarattığı etkiyle

göç etmek isteyen Sevag'ın babasının yaşadığı deneyim ve takip eden süreçte geri dönüşün karşı konulamazlığı şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Sonra 80 darbesi olduktan sonra babam da Türkiye'yi terk etmeyi düşündü. İşte Amerika'daki akrabalarımızın yanına gitti. Amcası oradaydı işte kuzenleri ve pek çok akrabamız oradaydı. Gitti 1.5-2 ay kaldı yaklaşık sonra ben oralarda yapamam dedi ve geri döndü. Çünkü gerçekten hem gitmek de çok zor ve geri geldi bütün bunlara rağmen. Ve bizler burada yetiştik sonra benim gitmemi tekli etti mesela lise yıllarımda. İşte git orada oku dedi bana. Buralarda galiba geleceğimiz olacağını düşünmüyordu. Ama ben de gitmek istemedim ben de” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

Yukarıda paylaşılanlara ilave olarak yaşanan zorlu dönemlerde gerçekleştirilen göçler, büyük bir titizlikle ve gizlilikle yapılmıştır. Halihazırda yaşadığı manevi olumsuzluklara, maddi açıdan da yüklerin eklenmemesi ve kendilerini zor duruma bırakmaması için göçün sessizce gerçekleştirilmesi adeta bir zorunluluk olarak görülmüştür. Çocukluk döneminde yaşadığı semtte komşularının göç sürecini deneyimleyen Dimitris yaşadıklarını ve gördüklerini şu sözlerle ifade edilmiştir:

“10-15 yaşlarım arasında artık çöküş zamanıydı ve Rumlar gidiyordu. Benim birlikte büyüdüğüm bir iki tane arkadaşım vardı. Ben öyle onlarca Rum arkadaşla büyümedim Yeniköyde. Çünkü herkesin gizlenerek, paylaşmadan bir sabah kalktığınızda o ailenin gittiğini görüyordunuz. Bir başka sabah birden bire kimseye söylenmeden öteki evin satıldığını duyuyordunuz. Herkes büyük bir gizlilikle gidiyor, geceleri valizlerini taşıyor, başka mazeretler yaratıp tatile gittiğini söylüyor. Çocuğunu İtalyada üniversiteye yazdıracağını söylüyor abuk, subuk şeyler. Herkes gitmek peşinde. Bir yerde durdurulur, bir yerde önlerine blokaj konur, yarı fiyatına sattıkları evlerinden ellerine geçen o parayı da kaybederler endişesiyle tabi bunları paylaşmıyorlardı kimse kimseye söylemiyordu” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Azınlıkların göçe yönelmesine sebep olan konulardan bir diğeri ise yaşanan ekonomik sorunlardır. Azınlık kimliğine sahip olması nedeniyle iş ve çalışma konularında sorunlar yaşayan bireyler çözümü göç etmekte bulmaktadır. Bu

noktada katılımcılardan Avram'ın da şu sözlerle aktardığı gibi *“Göç edenlerin tamamına yakını ekonomik nedenlerden dolayı gidiyor. Ama gençler en azından kapağı yurtdışına atıp sonra bakalım geri gelir miyiz diyorlar”* Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek) ekonomik sebepler göçü tetikleyen önemli parametrelerdendir. Bazen süreç şu ifadelerden de rahatlıkla görülebileceği gibi *“Süryaniler ekonomik nedenlerden dolayı 60'lerden sonra İstanbul'a göç ettiler. Daha sonra ise yine ekonomik nedenlerden Avrupa'ya göç etmek durumunda kaldılar”* Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek) bireyleri ülke içinde iş bulabilecekleri bir yere göç etmeye itmekte daha sonra ise süreç yurtdışına göç etmeye dönüşmektedir.

Göç oldukça zor ve travmatik etkileri olan bir süreçtir. Göç eden nesil yaşamı boyunca doğup büyüdüğü yere özlem duymakta ve katılımcılardan Yannis'in de şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Ben Yunanistan'da yaşamımı kurmaya çalışıyorum. Her ne kadar dilin dinin aynı olan bir ülkede olsan bile yabancı ülkeydi orası. Çünkü kültürü çok farklı”* Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek) yabancılık çekmektedir. Bu noktada gidenlerin Türkiye'ye yönelik özlemleri ve göçün bireyler üzerindeki etkileri şu sözlerle dile getirilmiştir:

“Gidenler hep buranın özlemiyle yaşadılar. Ve burası kötü olduğu günlerde kendileri hep içten içe bir rahatlama hissettiler. Ya iyi ki bak buradan gitmişiz gördün mü bak burada yaşanmazmış dediler. Ne zamanki burası iyi olsa bir rahatsızlık duydular. Ya keşke gitmeseymişiz, biz bu azabı niye çektik ki? Dediler bizim burada iyi olduğumuzu gördükçe. Ve biz onları çağırdık ve gelenler de oldu. Ya gelip en azından belirli dönem burada yaşayanlar oldu. Burada tekrar bir yaşam kurma hayali olanlar oldu” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

Göç tüm azınlık topluluklarına mensup tüm bireyler için bir çözüm mekanizması olarak görülmemektedir. Göçü bir alternatif olarak görmeyen ve ne olursa olsun gitmeyi düşünmediğini belirten katılımcılar olmuştur. Bu anlamda Danyal ülkeden göç etmeyi kesin bir dille reddettiği şu ifadelerinde *“Gitmek yerine ölmeyi tercih ederim. Yani kabullendim ben kendim adıma söyleyeyim. Böyle yaşamayı ve burada ölmeyi kabullendim”* Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek) adeta gitmenin kendisi için ölümle eş değer olduğunu belirtmiştir. Bir diğer katılımcı Meryem de hiç sebebin kendileri için göçü gündeme getiremediğini şu sözlerle *“Ne olursa*

olsun biz buradayız. Bu kadar göç oldu, bu kadar giden oldu biz yine buradayız” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın) ifade etmiştir.

Göç konusunda öne çıkan bir diğer önemli süreç ise tersine göçtür. Çeşitli sebeplerle ülkesinden ayrılmış olan azınlık topluluklarına mensup vatandaşların ülkedeki siyasi ve politik rahatlatma süreçlerinde Türkiye’ye geri döndüğü ya da geri dönmeyi düşündüğü şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Ama şunu da söylemem gerekiyor ki dönmek istemeyenler de çok fazla. Çünkü hala o eski anıları taşıyorlar beyinlerinde. Olumsuz anılar, tabi olumlu anılar da var ama hiç olmazsa iki tane olumlu anın da olsa hiç olmazsa onun için savaşılmaya değer. Bunun için mücadele etmeye değer diye düşündüm ve döndüm ben” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

“Göç konusunda bir ara biraz umutlandık. 15 temmuzdan önce hakikaten bir göç dalgası vardı. Umutlandık biz de. İki türlü göç vardı bir bizim eski İstanbullulardan gelenler oldu çok fazla abartmayalım diyelim ki 40-50 kişi geri döndü. Bir de Yunanlılar burada iş bulup geliyor. Bu bizi bayağı umutlandırmıştı. Yani bilmiyorum resmi bir istatistiğimiz yok ama 1000 kişiden bahsediliyor. Üniversitede hocalar var, özel şirketlerde çalışanlar var” Konstantin (Dernek Başkanı/ Rum Vakıf Derneği, Erkek).

“Kısmi bireysel dönüşler oldu Mardin ve Midyat’ın köylerine. Belli bir süre bu devam etti ama daha sonra durdu çünkü bölgedeki çatışmalar, istikrar olmayınca mesela geçen bir iki yaz hiç gelmediler çünkü bölgelerde çatışma var” Yahya (53 yaşında, Süryani, Erkek).

Tersine göç, göç edilen zamanla da ilişkili olarak vatandaşlıkla ilgili sorunlar doğurabilmektedir. Gürcistan’a göç etmiş Kars kökenli bir Ermeni olan Serkis Türkiye’ye döndüğünde vatandaşlıkla ilgili yaşadığı zorlu süreci şu sözlerle dile getirmektedir: *“Türkiye kökenliyim. Vatandaşlık için başvuruda bulundum. Beni Trabzon’a BM statüsünde yerleştirdiler. Ben de gidemedim çünkü işim burada, ailem burada. Başvuru yaptım İstanbul’a alınsın oturumum diye ama kabul etmediler. Şimdi de sınır dışı edilme durumum var” Serkis (34 yaşında, Ermeni, Erkek).*

Yukarıdaki geri dönen ve dönmeyi düşünenlerin aksine gittiği yerde yaşamından memnun olduğunu ve geri dönüşün kendisi için mümkün olmadığı ifade eden görüşler de mevcuttur. Bu noktada yaklaşık 50 yıl önce ailesi ile birlikte İsrail’e

göç eden katılımcı İzak şu sözleri söylemektedir: *“İyileşmeler olsa vatanlarına dönmeyi düşünenler olur mu bilmiyorum. Ama ben kesinlikle hayır dönmem. En son 1981 yılında İstanbul’a gelmişim bir daha da gelmedim” İzak (62 yaşında, Yahudi, Erkek).*

4.5. AZINLIKLARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR VE SOSYAL HİZMET

“Siz tezinizde azınlıkların maruz kaldığı hak ihlallerini irdelleyerek, tartışarak yazacaksınız zaten. Bütün hayatlara bir yönüyle dokunacak aslında bu yaptığınız iş. Ama o noktada hakikaten o görünürlüğü siz yazacaksınız ama hani bunu kim görecektir? Umarım görmesi gerekenler yaptığınız çalışmayı görürler” Nuray (Sosyal Hizmet Uzmanı/ A Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü).

Bölüm 2.1.6’da da ayrıntılı şekilde irdelendiği gibi sosyal politikalar, kamu mekanizması tarafından topluma dokunan hizmetlerin planlandığı, uygulandığı politikaları ifade eder. Kamusal anlamında hükümetler tarafından bütçelendirilen ve planlanan sosyal politikalar, sosyal hizmetleri de kapsayan bir şemsiye niteliğindedir. Sosyal politikalar toplumun tüm kesinlerini kapsayacak niteliktedir. Devletin vatandaşı olan her bir fert, ayrıma uğramaksızın sosyal politikalardan yararlanma hakkına sahiptir. Türkiye’de yaşayan azınlık statüsüne sahip bireylerin de bu kapsamda sosyal politikalardan hak ettikleri payları almaları beklenir. Böylelikle analizin son bölümü olan bu bölümde, sosyal politikaların azınlıklar persepektifinde nasıl bir anlam taşıdığı irdelenmiş, kamusal sosyal hizmetlerden azınlıkların ne nispette yararlandıkları incelenmiş, sosyal destek mekanizmalarının kendiliğinden oluşumu ve oluşturulan sosyal hizmet kurumları ile ilgili bir keşif gerçekleştirilmiş, politikaların kapsayıcılığı ve politikalara yönelik çift yönlü algı ortaya konulmuş ve genel manada azınlıklarla sosyal hizmet üzerine bir yol haritası oluşturulmaya çalışılmıştır.

4.5.1. Azınlıklar ve Sosyal Politikalar

Sosyal politikaların varlığı sosyal devlet olmanın bir gereği ve göstergesidir. Sosyal politikalar kadar politikaların ön gördüğü hizmetlerin topluma yansımaları da oldukça önemlidir. Sosyal politikaların başat toplumdan ayrılan yönleriyle

dezavantajlı hale gelmiş ya da gelebilecek gruplara yönelik kapsayıcılığı konusu üzerinde durulması gereken niteliktedir (Tokol ve Alper, 2015). Azınlık topluluklarının varlığını sürdürebilmek adına maddi olanaklardan yoksun olması durumunda devletin gerek bütüncül sosyal politikalarıyla gerekse de pozitif hakları devreye sokan yönüyle varlığını hissettirmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Oran, 2015: 46). Buradan hareketle sosyal politikaların öznelere yansıyan yönüyle azınlık topluluklarınca nasıl ifade edildiğinin ortaya konulmasının, ilgili politika ve hizmetlerin varlığının ya da yokluğunun azınlıklarca ne anlama geldiği konusunda fikir verebileceği düşünülmektedir.

Sosyal devlet olgusunun sosyal politikalar kapsamında vatandaşlarına sunduğu temel hizmetler iki yönlüdür. İlk yön tüm vatandaşların yaralandığı hizmetlerden azınlık topluluklarına mensup bireylerin de yararlanmasıdır. Bu noktada azınlık topluluklarına mensup vatandaşlar tüm vatandaşlara sunulan ortak hizmetlerden yararlandıklarını şu sözlerle ifade etmişlerdir: *“Herkesin yararlandığı ortak şeyler var mesela engellinin maaşı, yaşlı maaşı ondan sonra çocuk parası ödeniyor okula giden çocuklar için, sonra tarımla ilgili destekler oluyor. Bunları herkes alıyor biz de faydalaniyoruz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).*

İkinci yön ise Gül (2012: 272)’ün de belirttiği gibi temel hizmetler dışında azınlıkların pozitif haklarla ya da diğer bir ifade ile geçici özel önlemle sosyal politikalarca desteklenmesi gereken hizmet alanlarıdır. Katılımcılardan birinin de şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Bence devlet sosyal politikaları ile var olmalı. Kırılğan kültürleri desteklemek durumunda bence” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek)* çeşitli özel ihtiyaçları olan azınlık toplulukları sosyal politikalar kapsamında desteklenmelidir. Bu tür özel gereksinim gruplarının kamusal politikalar kapsamında pozitif bir takım haklarla desteklenmemesi durumunda bir diğer katılımcının şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Kesinlikle devletin el atması lazım biz artık bittik” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek)* azınlıklar gerek nicelik bakımından gerekse nitelik bakımından varlıklarını sürdürmekte güçlüklerle karşılaşır ve sonucunda tükenme noktasına gelirler. Buradan hareketle katılımcılardan Şaul, azınlıkların sosyal politikalar kapsamında hak temelli bir bakış açısıyla neden

desteklenmesi gerektiğini dini kurumlar örneği üzerinden şu şekilde aktarmaktadır:

“İşte egemen kültür Müslümanlar toplanıp çok daha kolay bir cami yapabilirler. Yahudiler için bir sinagogun geliştirilmesi ya da Hristiyanlar için bir kilisenin onarılması çok zor. 1500 kişilik bir Rum cemaati hangi parayla bir kiliseyi onarabilir ki? Kotaramaz. Zaten Dolapdere’de şu anda bir sürü kilise çürüyor. Ya da Yahudiler nüfus olarak biraz daha fazla oldukları için kotarabiliyorlar ama yaşadıkları bir sürü sorunlar olabiliyor. O yüzden devletin kırılgan kültürleri desteklemek, pozitif ayrımcılık yapma sorumluluğu bence var. Burada yetmiyor tam tersi Müslüman kültüre, egemen kültüre para akışı varken kırılgan kültürler diyeceğimiz farklı inanç gruplarının kültürlerine pek bir para akışı olmuyor, destek olmuyor. O açıdan devletin bence bulaşması hatta daha daha bulaşması gerekiyor” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Azınlıkların talep ettiği hizmetler, vatandaşları oldukları ülkeye ödedikleri vergilerin karşılığı olarak talep edilen haklar olarak görülebilir. Sosyal politikalar kapsamında sadece başat toplumun ihtiyaçlarının karşılanması politikaları ile var olan sosyal devletin doğasına aykırı bir durumdur. Bu bağlamda başat toplum nasıl destekleniyorsa, genelden ayrılan kültürel bir takım gereksinimleri olan azınlık toplulukları da sosyal politikalar kapsamında desteklenmelidir. Bu anlamda azınlıkların ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunumu gerçekleştirmenin gerekliliğine dair şu sözler söylenmektedir:

“Hristiyan’dan vergi alıyor Diyanet için düşünebiliyor musun? Hani bu Hristiyanı hiç bağlamayan bir şey, o para gidiyor yani haraç gibi yani. Sen veriyorsun vergini ama karşılığında bir hizmeti yok. Kendi dini eğitimini ve hizmetini veriyorsun, sağlığını vs her şeyini kendin yapıyorsun bağışla. Hem senden onun için alıyor hem de sen kendi şey yapıyorsun bu sefer iki defa değil mi yani. Aynı şey Aleviler için de geçerli, ki milyonlarca alevi var. 50 bin 70 bin Ermeni var ama milyonlarca Alevi var. Onlar da aynı şekilde ibadetlerini, dini şeylerini kendi imkanlarıyla çeviriyorlar. Devletten hiçbir destek almıyorlar” Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek).

Sosyal politikalar kapsamında azınlıklara yönelik kapsayıcı eğitim politikalarına şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır. Özel okul statüsünde görülen azınlık okulları kamusal desteklerden yararlanamamakta, bu durum da halihazırda dezavantajlı bir topluluk olan azınlık topluluklarına ekstra yükler oluşturmaktadır. Eğitime yönelik politikaların azınlıklara yansıyan yönü ve ihtiyaç duyulan destekler şu şekildedir:

“Birisi ben çocuğumu azınlık okuluna göndermek istiyorum diyorsa o azınlık okuluna götürür, tabi ki istiyorsa kamu okuluna da götürür. Azınlık okuluna gönderdiği anda o okulun bir masrafı var. Bizim de iddiamız şu diyoruz ki sen Milli Eğitim Bakanlığı olarak yaklaşık olarak her bir çocuğa 7000 lira harcıyorsun. Şuanki bütçeye baktığımızda 110 milyar lira harcıyor işte böldüğün zaman 15-16 milyon çocuğa 7000 lira harcıyorsun her bir çocuğa. Sen bu 7000 lirayı, azınlık okulu kendi bütçesinden harcıyor veya veliden talep ediyor. Diyor ki bu okulun masrafı var sen de biraz bağış yap diyor. O oraya çocuğunu yazdırdığı anda kamunun o vakfa en az 7000 lira bağış yapması lazım Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinden. Artı pozitif ayrımcılık yapmak istiyorsa da bunu 14000 lira olarak yapar. Bunu o okullar ayakta kalsın diye yapar” Sevag (45 yaşında, Ermeni, Erkek).

“Biz okul açamayacak durumdayız. Ki Lozan antlaşmasına göre devlet desteklemesi gerekiyor. Devletin bunu yapmasını istiyoruz. Devlet bize okul açtıracak, devlet bizi idare edecek. Benim yapacağım şeyi ben yapacağım yapamayacağım şeyi devlet yapacak. Devlet ben isterim ki bugün mümkün olsa gelip okulumuzu açsa. Baba böyledir. Ben istemeyeceğim ama o bana bunu zorla verecek, baba böyledir. Senin yaşaman gerekiyor, sen benim oğlumsun” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek).

Kamunun politikalar ve hizmetler bağlamında verdiği destekler, kamuyu ilgili alana yönelik söz sahibi pozisyona getirmektedir. Bu durum da kamuyu desteklediği her yapıyı düzenlemeye yönlendirmektedir. Sunulan politika ve hizmetlere yönelik devletin destekleyici rolünden düzenleyici role bürünmesi azınlıklar açısından istenilmeyen bir durumdur. Zira devlet gerçekleştirdiği hizmetleri belirli bir format ve standart dahilinde yapmakta, bu durum da

kendilerine özgü ritüelleri ve uygulamaları olan azınlıkların istemediği bir yapıya dönüşmektedir:

“Ama bu demek değil ki parayı ben veriyorum düdüğü de ben çalayım. Parayı veriyorum, düdüğü de ben çalışacağım dememesi lazım. Bunu nasıl engelleriz onu da bilmiyorum artık onu da kendisinin çözmesi lazım. Böyle bir bakış açısını benimsemesi lazım. Bu saatte bunu yapacaksın, şu saatte şunu yapacaksından bahsetmiyorum. Tabii ki inanç özgürlüğünü göstererek maddi destek sağlamaktan bahsediyorum” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

“Yani bu çerçevede bir cenazemizi kaldırmayı biliyoruz yani buna devlet girdiği zaman tekdüze bir şey olacak o zaman. Devlet yalnızca Müslüman cenazesini kaldırmayı biliyor. Mesela Alevilerin, Caferilerin cenazesini de bir Sünni gibi kaldırmaya çalışıyor, ne oluyor sonra herkesi tek tiplendiriyor. Devletin azınlıklara yönelik kamusal politikaları yok. Olmasında zaten biz bunu istemiyoruz. Devlet her şeye karışmamalı yani tam da sorunumuz bu” Sevag (45 yaşında, Ermeni).

Sosyal politikalar adına ihtiyaç duyulan hizmetlerin azınlık topluluklarını ve kültürlerini de kapsayacak şekilde düzenlenmesine yönelik ihtiyaç olduğu düşünülmektedir (Kadushin ve Kadushin, 2016: 275). Her topluluğun kendisine özgü kültürel özellikleri, çoğulcu ve çokkültürcü bir bakış açısıyla desteklenmeli, bu anlamda ihtiyaç duyulan hizmetler sunulmalıdır:

“Onun dışında sosyal yaşam açısından eğer bir Yahudi komünitesi şöyle bir şey yapmak istiyorum diyorsa bence oranın belediyesi buna fon sağlamalı. Yani Yahudiler için bilmem ne merkezi açılacaksa, mesela toplum merkezi açılacaksa oranın belediyesi tıpkı halk oyunları merkezine fon ayırıyorsa onun için de Yahudi folklörüne de yer ve fon ayrılmalı. Benim esas kaygım daha çok maddi ve bir şekilde Yahudilerin bir araya gelebileceği kurumların desteklenmesi, sosyalleşebileceği kurumların desteklenmesi” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Sosyal politikalar bağlamında ülkede sunulan hizmetlerin hak ve eşit vatandaşlık bakış açısıyla sunulmasının, ancak sunulan hizmetin bir yardım değil kamusal yükümlülük olduğu bilincinin yerleşmesi ile var olabileceği ifade

edilmektedir. Katılımcılardan Sosyal hizmet uzmanı Nuray'ın şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Ülkede genel anlamda yapılan sosyal hizmet değil de sosyal yardım olduğu için sorunlar oluyor. Sosyal hizmetler sadece sosyal yardımlardan ibaret değil”* Nuray (Sosyal Hizmet Uzmanı/ A Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü) sosyal politikalar kapsamında hak olarak görülmesi gereken pek çok hizmet profesyonel olmayan bir bakış açısıyla yardım dolayısıyla lütuf gibi görülmektedir. Bu durumun üstesinden gelmek için bir diğer katılımcı Arzu'nun da dediği gibi *“Öncelikle sosyal hizmetin bir hayır işi olmadığını öğrenmemiz gerekiyor. Hayır mantığı o kadar yerleşmiş ki hayır açısından bakmak. Senin bir vatandaş olarak sosyal hakkın bu komple deyince bu cümleyi herkese açıklamak gerekiyor. Ben bunu istemiyorum diyor”* Arzu (Siyaset Bilimci/ B Sosyal Hizmet Merkezi) hem hizmet verenlere hem de hizmet alanlara yönelik hak temelli bakış açısının doğru bir şekilde anlatılması gerekmektedir. Ancak bu yolla ülkede sosyal hizmetlere yönelik bakışın dönüşebileceği düşünülmektedir.

Türkiye’de sosyal politikalar anlamında en üst yetkiye sahip kurum olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın başat toplumdan farklı olan topluluklara yönelik çalışmaları yok denecek kadar azdır. Azınlık topluluklarına yönelik özelleştirilmiş hizmetler ise bakanlık çalışmaları kapsamında yer almamaktadır. Bu noktada Türkiye’de yaşayan Roman vatandaşlara yönelik projelerden birisinde çalışan Arzu, ilgili proje örneğinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının sürece bakışını ve projedeki eksiklikleri şu sözlerle aktarmıştır:

“Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının focusu Romanlar olan bir projesinde yer alıyorum ben. Projenin ismi Siroma. Sosyal içirme ve Roman’ın kısaltması. Bir yandan saha araştırması yapılıyor bir yandan da Romanların kalkındırılmasına yönelik bir proje bu. Ama biraz ütöpik bir çalışma. Hasılı biz sahaya çıktığımız zaman insanlara anlatıyoruz. Bakın bu sadece size yönelik bir proje değil, öncelikle sizinle başladı falan diyoruz. Sizinle oturup konuşmamız lazım bu kadar eğitimsizliğin, inatla okumamanın temeli neyi anlamaya çalışıyoruz. Şu muhabbeti çok duyduğumuz oldu, haaa sayımızı öğrenecek devlet yani onun için bu proje diyorlar. Ben diyorum ki benim bu projedeki amacım bu değil ama tabi ki kayıt altına almak da zorundayız. Daha kabaca ya da daha kibarca bu soruyla sürekli muhatap olmak durumunda kalıyoruz. Bizim hiç düşünmediğimiz soruları insanlar

düşünüyor çünkü öyle büyük bir ihmal var ki insanlar devlet bize boşuna gelmemiştir diye bir azınlık psikolojisi içindeler. Aslında mantıksız bir tepki değil yani sonuçta devlet gitmez, gitmez gidince de sayılarla falan uğraşır sorunların asıl kaynağı ya da çözümü ile ilgilenmez. Çünkü öyle sorular soruyorum ki Tc'sini alıyorum, kaç çocuğu var, çalışıyor mu, evli mi değil mi insanlar da ister istemez ürküyor” Arzu (Siyaset Bilimci/ B Sosyal Hizmet Merkezi).

Son yıllarda ülkenin sosyal politikaları genelinde ve sosyal hizmet politikaları özelinde yerelleşmeye doğru bir ivmenin var olduğu ifade edilmektedir (Artan, 2012). Toplumun tüm kesimleri gibi azınlıkların da yaşadıkları bölge temelli politikalarla desteklenmesi olumlu olarak görülebilir ancak bu durumun iyi yapılandırılmış sistemli politikalarla söz konusu olabileceği düşünülmektedir:

“Belediyelerde bir moda çıktı son zamanlarda. Birbirlerine bakıp şu belediye göç birimini kurdu biz de kuralım, eşitlik birimini kurdu biz de kuralım. Bakıyorsunuz kurulan birimler bir kişi. Yani ben bunu hakikaten mesleki şövenizm yapmak adına söylemiyorum ama bu konu kafamı kurcalıyor hakikaten çok üzülüyorum. Bu birimlerde çalışan kişilerin de kim olduğu hiç önemli değil” Nuray (Sosyal Hizmet Uzmanı/ A Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü).

Sosyal politikaların sunumunda kamusal hizmetlerin tek elden yürütülmesi oldukça önemlidir. Bu anlamda sosyal politikaların ortak bir veri havuzundan beslenmesi; hem kamusal mekanizma, hem hizmet sunumu gerçekleştiren uzmanlar hem de hizmet alanlar açısından pozitif olarak görülmektedir: *“Sosyal hizmet alanında çalışan kamu kurumları bir protokol imzalarsa ve ortak veri paylaşımına gitse biz de daha organize bir şekilde çalışabiliriz” Arzu (Siyaset Bilimci/ B Sosyal Hizmet Merkezi).*

Politikalar üretilirken sahada çalışan profesyonellerin sürece katılımı sunulan hizmetlerin işlerliği anlamında önem taşımaktadır. Katılımcılardan Suat'ın da şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Politikalar oluşturuluyor koca koca kitapçıklar yayınlanıyor. Ama kelimeden ibaret, sahada hiçbir karşılığı yok bu yazılanların. Sahada çalışan benim ama politika belirlenirken hiçbir şekilde benim görüşüm sorulmuyor” Suat (Psikolog/ B Sosyal Hizmet Merkezi)* politikalar ve hizmetler oluşturulurken bizzat

sahada yer alan profesyonellerin sürece dahil edilmesi, var olan sorunların tespiti ve çözümünü anlamında oldukça önemlidir.

4.5.2. Politikalara Çift Yönlü Bakış

Dominelli (2015: 85) mevcut düzenin sorgulanması ve hizmetlerin iyileştirilmesi adına çaba gösterilmesinin politikalara dokunmadan gerçekleştirilemeyeceğini ifade etmektedir. Bu noktada mevcut, yerleşik yapının sorgulanması ve politikaların hizmet sunulan bireylerce nasıl anlamlandırıldığı önem kazanmaktadır:

“Hangi sosyal politikalar? (Gülen bir ifade ile). Sadece şunu söyleyebilirim. Benim gördüğüm ve çevremden anladığım genelde biz de şey yoktur devletle ne kadar az temas o kadar iyi. Hani o yüzden zaten ondan gelen hayra da hayır dememe durumu vardır. Yani mesela benim yakın çevremde, arkadaşlarımdan hiç biri üniversitede karşılıksız burs ya da ödemeli bursa bile başvuramamıştır mesela. Kimsenin aklına gelmez, kimse o yola başvuramaz çünkü hani niye devletten para alayım ki ben. Böyle bir şey var yani kimsenin başvuracağını da düşünmem” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

Yukarıdaki anlatıda ifade edildiği gibi azınlık topluluklarına mensup bireylerin kamusal hizmetlere bakışı pek de olumlu değildir. Bu bakışta katılımcılardan Avramın da şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Devlette onlarda para vardır, onlar kendi işlerini hallediyorlardır diye bir yaklaşım var diye tahmin ediyorum. Ama bu tür çalışmalarla durumun böyle olmadığını ortaya çıkmasında büyük yarar var tabi. Böyle bir çalışmayla ortaya çıkması daha doğru sonuçta biz başvurduğumuzda biz şekilde hallediyorsunuzdur siz cemaat olarak şeklinde bir cevap alınıyordur netice itibariyle”* Avram (57 yaşında, Yahudi, Erkek) azınlıklara yönelik kamusal kabulün de etkisi olduğu düşünülmektedir. Netice itibariyle azınlıkları kapsayan sosyal politikaların varlığı kadar, var olan sosyal politikalara ve hizmetlere yönelik azınlıkların ve kamunun karşılıklı bakış açılarının nasıl olduğunun ortaya konulması objektif bir analiz açısından gerekli olarak görülmüştür.

Yaşanan tarihsel sorunların ve bakışın sosyal sorunlara evrilmesi, sosyal politikalar açısından azınlıkların görünür olmasını etkilediği gibi, azınlıkların

sosyal politikalara yönelik bakışının negatif etkilenmesine de neden olmuştur. Bu durum katılımcılardan birinin de şu ifadelerle *“Belki biz bu şeyle hedef edinmedik daha orayı. Devlette gördüğümüz o engeli daha aşamadık tamamıyla. Orada bir duvar var, o duvarı daha tümüyle yıkamadık. O görünmeyen duvarı daha aşamadık. Aşmak üzereyiz”* Hanna (58 yaşında, Süryani, Erkek) görünmeyen duvar olarak nitelediği bir iletişimsizliği doğurmuştur. Şüphesiz bu durum tek taraflı bir bakış ile gerçekleşmemiş, bahsi geçen ‘görünmez duvar’ hem azınlıklar hem de devlet tarafından inşa edilmiştir.

“Ama bu karşılıklı tabi düşünmeme bizimkiler de oraya gitmeyi düşünmemişlerdir. O da var tabi ama bu yılların bir tortusu. Bizi kabul etmezler, bir sürü yoksul varken bize mi yer açacaklar çünkü sonsuz değil bu imkanlar da sonuçta belediyenin yada devletin değil mi? Yani böyle bir önyargıdan dolayı ama dediğim gibi bir iki tekil olay vardır mutlaka. Ama onları da bilmek, görmek lazım. Geneline baktığınızda yok öyle bir eğilim” Salomon (Yönetici/ Musevi Cemaati Vakfı, Erkek).

Sosyal politikalara yönelik azınlıkların olumsuz bakışı katılımcılardan birinin de şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Ben devletten bir şey beklemiyorum”* Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın) devletten hiçbir beklentinin olmadığı bir sürece evrilmiştir. Eşit vatandaşlığa yönelik soru işaretleri ile birlikte süregelen talepsizlik hali şu sözlerle de açıkça ifade edildiği gibi *“Ama devletten istemem yani, adam kendi halkına yapmıyor, gerçi ben de kendi halkıyım ama, adam Türk’e vermiyor yani bana niye versin ki”* Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek) haktan öte beklentilerin dahi olmadığı bir duruma dönüşmüştür. Toplumun her vatandaşı gibi asli unsur olan azınlık topluluğuna mensup bireylerin eşit vatandaş olmadıklarına dolayısıyla hizmet beklentisi içinde de olmadıklarına yönelik görüşler belirtmesi üzerinde durulması gereken konulardır. Bu noktada azınlıklara yönelik kamusal hizmetlerin kurgulanmaya başlanmasının, azınlıkların fikirlerinin değişmesi adına gerekli olduğu düşünülmektedir.

Gittikçe azalan nüfuslarıyla birlikte yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan Türkiye Rum topluluğu için sosyal politikalardan dolayısıyla haklardan bahsetmenin ironikliği hakkında şu ifadeler dile getirilmiştir:

“Haklardan bahsedebilmemiz için, topluluğun bir kısmının dahi burada olması gerekiyor. Ama ne yazık ki yok artık. Yok bu çok önemli, gerçekten artık kimse yok. Kimin hakları ihlal ediliyor? Kimin hakları savunulması gerekiyor diye düşündüğümde çok küçük bir topluluk var aklımda. Bu düşündüğüm grup da sayı olarak 1000 kişiyi geçmiyor. Bu sebeple de hakla ilgili bu insanların hangi hakları yerine getiriliyor? Hangi hakları ihlal ediliyor? gibi bir şey diyemem. Şuan için ama çünkü eskiden çok ciddi hak ihlalleri oluyordu ama o zaman çok daha başka bir topluluk vardı. Yunanistan’da olsaydık haklar konusu oldukça önemli ve konuşulması gereken bir alan derdim. Çünkü orada azınlık denen gruplar sayıca ciddi oranlarda” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

Sosyal politikaların topluma değen noktasında sosyal hizmetlerin sunumu açısından rol ve sorumluluklar üstlenen yerel yönetimlerin hizmetlerine dair bilgi sahibi olunmadığı söylenebilir. Azınlık topluluklarına mensup bireylerin sosyal destek anlamında kamuyu çözüm olarak görmediği şu paylaşımla açıkça ifade edilmiştir:

“Vardır belki ama ben hiç duymadım. Var mı ki belediyelerde öyle yardım uygulamaları? Yok sanmıyorum çünkü yani ne onlar teklif etmişlerdir ne de bizimkiler teklif ederler. Yani belki olmuştur cemaatten ümidini kesenler, cemaatle kavgalı ya da cemaatten yeterince hizmet almadığını düşünen özel bazı vakalar belki varsa onlar bir şekilde başvurmuş olabilirler. Ama tabi ben bilmiyorum şahsen onları cemaat yönetimi daha iyi bilebilir. Ama varsa da çok azdır” Salomon (Yönetici/ Musevi Cemaati Vakfı).

Sonuç olarak azınlıklara yönelik sosyal politikaların hem kamu hem de azınlık toplulukları açısından görünümü pek de pozitif değildir. Politikaların kapsayıcılığı konusu, azınlıkların da hizmet beklentisi içinde bulunmuyor oluşu ile birleşince ortaya karşılıklı görünmez duvarlar çıkmaktadır. Bu bağlamda azınlık topluluklarının ve kamunun karşılıklı sosyal politika ve sosyal hizmet algısının sosyal hizmet alanında çalışan profesyonellerin bakış açısından görünümü ise şu şekildedir:

“Azınlıkların sorunlarını kendi içlerinde halletmeleri de sosyolojik bir problem aslında. Ya buraya tam olarak ait hissetmiyorlar kendilerini ya da o

1923’ler öncesi savaş döneminden kalan bir öğrenilmiş ya da öğretilmiş bir düşmanlık mı var bilemiyorum. Çift taraflı bir öğrenilmişlik var. Bu nasıl iştir ya” Suat (Psikolog/ B Sosyal Hizmet Merkezi).

“Belediyemizin çalışmalarında azınlıklara yönelik bir çaba görebiliyorum ama kabulle ilgili önyargılar var ve azınlıklar da kamuya uzak duruyor bu sebeple” Pelin (Sosyolog/ C Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü).

“İlçemizde azınlık olarak çoğunlukla Ermeni ve Rum vatandaşlarımız yaşıyor. Bize tek tük başvuru geliyor. Ben bu grupların çok fazla ihtiyacı olduğunu düşünmüyorum. Zaten ihtiyaçları olsa da kendi kiliseleri çözüyor” Öznur (Müdür/ D Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı).

4.5.2.1. Kamusal Hizmetlerin Eksiklikleri

Kamusal hizmetler sunulurken gerek politikalardan kaynaklanan gerekse de hizmetin kapsayıcı şekilde toplumun tüm kesimlerine ulaşamamasından kaynaklanan bir takım aksaklıklar söz konusudur. Kamusal hizmetler sunulurken başat topluma yönelik hizmet planlamasına gidilmesi, buna karşın azınlık topluluklarının hizmetlerden hak ettikleri payı alamaması ve TC vatandaşı gibi görülüyor oluşu, vatandaşlar arasında ayrımcılığın olup olmadığına yönelik soru işaretleri doğurabilmektedir:

“İşte iliklerimize kadar işlenmiş bir ayrımcılık var ki zaten bunun bir ayrımcılık bile olduğunun farkında değil devlet. Devletin her kademesinde bir yabancı mısın sen? gidiyorsun nüfus cüzdanı alacaksın veya nüfus örneği alacaksın veriyorsun kimliği TC Kimliği veriyorsun yabancı mısın? diye bir soruyla karşılaşabiliyorsun. Garip yani yabancılık kavramı o kadar işlemiş ki algılanmıyor bile ayrımcılık olarak” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

Azınlık topluluklarının başat toplumdan farklılaştığı konuların başında din ve ibadet konusu gelmektedir. Dini hizmetlerin sunumu ve dini hizmet sunumunu gerçekleştirecek din adamlarının yetiştirilmesi ile istihdamı kamusal hizmet anlamında eksiklik olarak ifade edilebilir. Vatandaşların bir kısmının ibadet özgürlüğü kapsamında hizmet planlaması yapması beklenen kamunun adeta sessizliğe bürünmesi önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Konuya ilişkin katılımcıların kaygıları ve hizmet beklentileri şu sözlerle ifade edilmektedir:

“Buradaki Papaz giderse daha papaz gelmez, doğru gelmez çünkü papaz nerede yetişir ki, saksı da mı yetişir papaz yooook. Bunun eğitiminin verilmesi lazım, maaşının verilmesi lazım. Yetişmesinde senelerce eğitimden işte bilmem nelerden geçmesi lazım. Ondan sonra kilisenin mesela masrafları var, kim ödüyor. Biz ne müftülüğe bağlıyız, ne diyanet işlerine ne de bir yere. Ondan sonra bir de eğitim hakkımız yok, bunu yapmaya hakkımız yok. Al sana politika” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

“Şuanda rahibimiz yaşlı, rahatsızlıkları var. O ölürse Rahip yollamazlar diye düşünüyoruz. O da olmazsa ne yapacağız biz. Bir cenazemiz olsa bekleteceğiz ki il dışından rahip gelsin. Yani şuanda kilisemizin aktif olması çok önemli o da kapanırsa ayin yapamazsak bu bizim için çok büyük sorun olur” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).

Kamusal hizmetlerin azınlıklara yönelik kapsayıcılığı teşvik etmemesi, azınlık topluluklarına mensup bireylerin de kamusal hizmetlere yönelmemesine neden olabilmektedir. Bu durum katılımcılardan birinin de şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Yani çok az kişi kamusal yardımlardan yararlanıyor. Yararlanan belki bir iki kişi olabilir ancak o kadar” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın)* münferit denilebilecek düzeyde ancak birkaç kişinin hizmetlerden yararlandığı bir sürece dönüşmektedir. Kamusal politikaları işler kılacağı varsayılan yönetim düzeyinde çalışan profesyonellerden Öznur’un azınlıkları şu sözlerle *“Zaten çok fazla ihtiyaçları olmayan bir topluluk olduklarını düşünüyorum” Öznur (Müdür/ D Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı), “çok fazla ihtiyaçları olmayan bir topluluk”* olarak görmesi sorunların temeline yönelik kamusal bakışı açısını ortaya koymak açısından önemli olarak görülmektedir. Özetle bölümde bahsedilen kamusal hizmetlerin kapsayıcılık sorunu, azınlık topluluklarında bir tanınmamaya yol açmaktadır. Bu durum da ilişkiden çok tepkiselliğe dönüşen bir sürece evrilmektedir:

“Biz saha çalışması yapıyoruz mahalle bazlı işte dönem dönem. Çalışmanın birini de bir mahallemizde yapalım diye kurguladık bu mahallemizde Ermeniler, Rumlar ve diğer azınlıklar da yaşıyor. Örnekleme ve sayıları belirledik. Gideceğimiz sokakları da belirledik. Bize azınlıklardan kimse kapıyı açmadı. Açmadı kimse kapısını böylelikle biz de belirlediğimiz

örneklem sayılarına ulaşamadık. Araştırma istediğimiz sayılara ulaşamayınca biz de yöntem değiştirdik ve anket değil de derinlemesine görüşme yapalım bari dedik. Öyle bir güvensizlik var ki, megafondan kim o deyince belediyeden geliyoruz dedik mi ses kesiliyor ve kimse kapısını açmıyor. O güvenmeme hali aslında” Pelin (Sosyolog/ C Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü).

4.5.2.2. Azınlıkların Kamusal Hizmetlere Yönelik Negatif Bakışı

“Geniş toplumda olduğu gibi azınlık toplumunda da ciddi paranoyalar var. Bir şey yaptığın zaman bu ne yapıyor? Ne yapmak istiyor? Arkasında kimler var? Normal görmeyip cam gibi şeffaf bir diyalog kurmak yerine hep bir şeyleri tasavvur ve tasarruf ederek bir şeyler yaratma peşinde toplumlar” Dimitris (56 yaşında, Rum, Erkek).

Azınlık topluluklarının tarihsel süreçte yaşanan olumsuz deneyimler nedeniyle kamusal mekanizmalarla olan ilişkileri bir önceki bölümde de irdelendiği gibi oldukça sınırlıdır. Asli vatandaş- azınlık vatandaş ikilemi yalnızca devlet bakış açısıyla sınırlı kalmamış, eş zamanlı olarak azınlıkların da kamuya bakışını olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla sunulan kamusal hizmetler de azınlıklar tarafından görünmeyen hizmetler haline dönüşmüştür. Dominelli (2015: 87) baskıya uğradığını düşünen birey ve toplulukların kamu ile sınırlı bir ilişki içerisinde olduklarını ifade etmektedir. Azınlıkların kamu ile nadir temas ettiği noktalarda da haklar anlamında bu ilişkisizliği destekleyen bir belirsizlik olduğu ifade edilebilir. Halihazırda çözümsüz olan pek çok sorunun varlığı, azınlık topluluklarına mensup bireylerce kamunun çözüm değil de çözümsüzlük mecrası olarak algılanmasına neden olmaktadır. Bu durum da azınlıkların kamuya yönelik negatif bakışını desteklemektedir:

“Hak deyince bize karşılığında tekabül eden bir şey yok. Şöyle; okulların statüsü belirsiz, yönetmeliği yok; vakıflar seçim yapılamıyor, seçim takvimi yok; patrik seçimi yapmamız gerek yapamıyoruz kördüğüm oldu. Devletten izin almamız gerekiyor niye? Bunların hiçbirinin diğer tarafta yazılı bir tüzüğü bir yönergesi hiçbir şeyi yok. Yasal hiçbir dayanağımız yok aslında ona bakarsanız. O yüzden de hak hukuk diyorsak önce oralardan başlamak lazım bu konuya gelene kadar. Böyle bir sürü bürokratik sorunun olduğu ve

çözölemeyen bir şeyden bahsediyoruz ve bunlar gerçekten bir tüzöğe bir yasaya bakıyor aslında ve bunlar asla hazırlanmıyor. Yani bizim toplumun o var olan kaynaklarını işletebilmesi, var olan yapısını koruyabilmesi için gerekli hiçbir şey yapılmıyor zaten (Gölümseyen/alaycı bir ifade ile)” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın, Kadın).

Kamusal hizmetlere olan güvensizliğin temelinde kamusal mekanizmanın hizmet sunumunda azınlıklara yönelik hizmetleri planlamıyor oluşu yatmaktadır. Azınlık toplulukları için önem arz eden uygulamaların kamu tarafından işler hale getirilmemesi azınlıkların kamuya yönelik güvensizliğini derinleştirdiği düşünülmektedir. Katılımcılardan Malke'nin örneği konuyu özetler niteliktedir:

“Süryaniyim ben o yüzden ancak kendi ırkımla ilgili konuşabilirim. Ben fazla bir şey görmedim açıkçası. Hatta bunlar yapılırken azınlıkların içine katılıp ona göre hareket edildiğini de düşünmüyorum. Bu konuyla biraz alakasız ama şu örneği de vereyim. Mesela ben Frankfurt Havaalanına veya Düsseldorf Havaalanına gittiğim zaman orada mescit gördüm. Ama mesela küçük bir kilise görmedim orada. Ama Müslümanlar için bir mescit vardı orada. Peki Türkiyede mesela bir yasa çıkarılırken veya bir şey düşünülürken hiçbir azınlık düşünölüyor mu? Ben hiç görmedim bunu ve şunu söyleyebilirim Avrupa’da Müslümanlar, Müslümanlığını dinini buradan daha rahat ve daha lüks yaşıyorlar. Daha kolay yaşıyorlar ama biz burada...” Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek).

Kamuya yönelik güvensizliğin temelinde yer alan diğeri bir nokta ise yok sayılma hissidir. Katılımcılardan Malke'nin şu sözlerle ifade ettiğeri gibi *“Bizi kimsenin tanıdığını pek şeyim yok yani. Kimse bunu hissetti mi? Biz hissetmiyoruz. Yokmuşuz gibi davranıyorlar, biz de böyle devam ediyoruz”* Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek) azınlık topluluklarına mensup pek çok birey devletin kendilerini görmediğini düşünmektedir. Bu durum da azınlık topluluklarında bir güvensizlik ve umutsuzluk oluşturmaktadır. Daha öncede ifade edildiğeri gibi çoğu sorun eşit vatandaşlık tartışmalarında düğömlenmektedir:

“Şuanda istediğim kadar vergi vereyim, askerlik yapayım. Vatandaşlık konusunda devletin ikilemi var yani. Bugün bile var bence. Ben rahatsız olurdum bir yandan da düşünsenize hem devleti eleştireceğim hem de yardımını alacağım. Sonuçta verilmesi düşönen grup gayrimüslim, hizmet

vatandaşa verilir beni vatandaş olarak görmüyor ki şuanda. İstediğim kadar Türkiye cumhuriyeti vatandaşı olayım yani” Meline (33 yaşında, Ermeni, Kadın).

Azınlıkların kamusal hizmetlere yönelik negatif bakışının temelinde devletin azınlıklara yönelik, azınlıkların da devlete yönelik kabullerinin yer aldığı söylenebilir. Geleceğe yönelik kaygıların da, kamusal mekanizmaya yönelik yargılara sebep olduğu söylenebilir. Bu bağlamda azınlık topluluklarında engellenilmişlik kalıp yargısının olduğu sıklıkla ifade edilmektedir. Bu ve benzeri kalıplaşmış yargıların azınlık topluluklarına mensup bireylerin kamuya olan güvensiz yaklaşımlarını etkilediği düşünülmektedir: “Devlet resmi söylemi buna izin vermiyor. O resmi ideoloji kuruluş sürecinden bu zamana kadar nasıl bizim bazı öğrendiklerimiz varsa ezilenler veya azınlıklar olarak. Onların da bazı öğrenmişlikleri var ezen olarak. Onlar da onları sürdürüyor” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek). Kamuyla olan olumsuz tecrübeler, öğrenilmişlikler ve kuşaklararası aktarımlar azınlık topluluklarının kamusal hizmetleri çözüm mekanizması olarak görmemesine sebep olmaktadır. Katılımcılardan Merve’nin şu sözlerle “Öğrenilmiş stereotip duygular vardır, o duyguları çok kolay kıramıyorsunuz” Merve (Sosyal Hizmet Uzmanı/ Ermeni Hastanesi) ifade ettiği gibi öğrenilmiş aktarımları kırabilmek oldukça zordur. Söz konusu öğrenilmiş aktarımlar, azınlık topluluklarına mensup bireylerin kamuya yaklaşımaması gereken bir mekanizma olarak bakmasına sebep olmuştur. Sürecin kendisinde yarattığı etkiyi bir katılımcı şu sözlerle ifade etmektedir:

“Çünkü onu kırabilmek için öncelikle başka şeyler yapmak gerekiyor. Yani sadece sosyal politikalarla olmaz bu yani. Bu insanlar senden gelecek hiçbir iyiliğin iyilik olmayacağını düşünüyor bir kere. Burs meselesinde mesela ayy bunu ben bugün alırım da 4 yıl sonra başıma iş açar bu. O fikir tabi ki var yani. Ben bu yüzden buraya Ankaraya meclise gelene kadar. Hayatta hiç iletişimim olmadı her hangi bir devlet kurumu ile. Ki çevremdeki bir çok insan için de bu geçerli bu böyle ailem de dahil yani” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

Kamusal mekanizmalara olan güvensizlik, kamu tarafından sunulan sosyal hizmetlere yönelmeyi de engelleyebilmektedir. Azınlık topluluklarına mensup

bireyler, katılımcılardan Serpuhi'nin şu paylaşımında ifade ettiği *"Azınlıklar kamusal desteklere başvurmuyorlar çünkü kendilerine sıra gelmeyeceğini düşünüyorlar. Bu nedenle de bu sorumluluk kiliselere yüklenmiş durumda"* Serpuhi (54 yaşında, Ermeni, Kadın) sebepler nedeniyle hizmetlere başvurmayı dahi düşünmemektedir. Sosyal hizmet alanında çalışan Sosyolog Mehmet'in de şu sözlerle *"Ama şunu söyleyebilirim azınlık cemaatlerinden başvuru burada olmuyor. Ermeni, Rum, Yahudi ya da diğer Hristiyan kesimden yurttaşlar pek bize gelmiyor"* Mehmet (Sosyolog/ C Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü) ifade ettiği gibi, bu durum alanda çalışan profesyonellerce de teyit edilmektedir. Buradan hareketle azınlık topluluklarına mensup bireylerin kamusal desteklerden büyük oranda yararlanmadıkları görülmektedir. Katılımcılardan Fatma'nın da belirttiği şekilde *"Sizin dediğiniz gruplardan (azınlıklar) pek gelen olmuyor. Şimdiye kadar iki vaka var hatırladığım. Onların ikisi de yaşlı ve bakacak kimsesi olmayan kişilerdi"* Fatma (Birim Sorumlusu/ B Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü) oldukça az sayıda vatandaş ancak zor durumda kalırsa kamu tarafından sunulan sosyal hizmetlere yönelmektedir. Kamu tarafından sunulan sosyal hizmetlere erişen azınlık topluluğuna mensup bireylerin de çoğunlukla kendilerinin başvurmadığı ancak ihbar ile ya da bir komşusu aracılığıyla hizmetlere eriştiği ifade edilmektedir:

"Azınlık grupları kendi içlerinde bir döngü olduğu için, yardım konusunda çok fazla başvuran gruplar değiller. Son raddede, son noktada ancak başvuruyorlar. Bize gelen başvurular da zaten bizim bir komşumuz var şeklinde geliyor. Komşusu aradı mesela böyle yardıma muhtaç bir komşum var diye. Dedik ki başvuruya gelsin. Komşusu dedi ki gelmez. O zaman biz de şöyle bir çözüm yolu buluyoruz. Bizi arayan komşusuna diyoruz ki sen ihbar et o zaman. İhbar gelirse biz gidip evine bakabiliriz. Çünkü şu var hem güvenle ilgili bir problem var. Çünkü yalnız yaşayan azınlıklar korkuyorlar kendilerine yönelik saldırı olabilir diye. Bir diğer sorun da gurur ve onur üzerinden bakıp, o durumu aşamadıkları için yardım için başvuruyu bu kadar kolay yapamıyorlar yani" Pelin (Sosyolog/ C Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü).

Kamusal hizmetlere yönelik güvensizliğin azınlık topluluklarına yönelik kamusal destekleri engelleyen bir sürece evrildiği düşünülmektedir. Bu anlamda kamuya ulaşan az sayıda vaka da dahi azınlık topluluklarının işbirliğinden kaçındığı

katılımcılardan birinin şu örneği ile *“Maddi durumu iyi olmayan Ermeni öğrencilerin gittiği okulda bir vakamız vardı. Çocuğun psikolojik durumu hakkında müdür beyle görüşmek istedik. Öğrencinin durumu nasıl, psikolojik desteğe ihtiyaç var mı diye? Bilgi vermeye yanaşmadılar ve çok sıcak bakmadılar”* Suat (Psikolog/ B Sosyal Hizmet Merkezi) görülmektedir. Okul müdürünün sosyal hizmet merkezinden gelen bir profesyonele dahi bilgi vermek istememesi üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur.

Azınlıkların kamusal hizmetlere yönelik negatif bakışını pozitif bir bakışa evirebilmek sanıldığı kadar zor olarak görülmemelidir. Bazen oldukça küçük çabalar, önemli sonuçlara dönüşebilmektedir. Beşiktaş Belediyesi’nin ilk defa 2015 yılında Yahudiler için önemli bir bayram olan Hanuka’yı Ortaköy Meydanında kutlaması topluluk üyeleri tarafından sevinçle karşılanmıştır. Bu noktada kamuya yönelik güvensizliğin ortadan kalkması adına katılımcılardan birinin şu ifadeleri adeta öneri niteliğindedir:

“Aslında küçücük bir hareket o kadar etki ediyor ki. Mesela Hanukanın dışarıda kutlanması Yahudileri çok şaşırtmıştı. Yahudilerin bir kanaat önderi bunu bir mucize olarak adlandırdı. Mesela o kadar küçücük bir hareketin tüm dünyada gündelik öyle her zaman olan bir şeyi Türkiye’de mucize olacak kadar büyük bir şey olarak algılıyoruz. Toplum olarak aslında o kadar çok hor görülmüş itilmiş kakılmış ki küçücük bir el uzatma bile büyük anlam ifade ediyor ezilen kesim açısından. Beklenen bu aslında kimsenin toprak ya da hakimiyeti ele geçirmek gibi bir niyeti yok yani” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).

4.5.2.3. Kamu- Azınlık İlişkileri ve Karşılıklı Sosyal Hizmet Algısı

Azınlıklara yönelik kamusal destek sunumunda çoğunlukla yerel yönetimler olmak üzere farklı kamusal kurumların sahada yaptığı çalışmalar söz konusudur. Kamusal hizmetler odağında azınlıklara ilişkin sosyal hizmetlere yönelik algının gerek kamu açısından gerekse de azınlık topluluklarına mensup bireyler açısından nasıl olduğunun keşfedilmesi amaçlanmıştır.

Kamusal destek sunumunda azınlıklara yönelik hizmetlere ilişkin katılımcılardan birinin de şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Ben her geçen gün kamu ile azınlık ilişkilerinin daha da iyiye gittiğini düşünüyorum”* Kazım (41 yaşında, Hemşinli-Ermeni, Erkek)

ilişkiler bağlamında gittikçe yükselen bir ivme olduğu söylenebilir. Bir diğer katılımcı ise kamu tarafından talep ettikleri konularda destek gördüklerini şu sözlerle aktarmaktadır:

“Kamusal destekler şimdi süperdir, çok iyidir. İsteddiğimiz her şey oluyor. Sağolsun vali de olsa, belediye başkanı da olsa esirgemiyorlar. Yardım ediyorlar her konuda. Bize yardımcı oluyorlar. Diyelim manastırlarımızda bir onarım, kilisenin duvarı olsun, avlusu olsun, bilmem çevre düzenlemesi olsun yapıyorlar. Gençlerimizi işe alıyorlar. Ferdi değil de toplumun genel ihtiyaçlarını, toplumun faydasın olan ihtiyaçlarımızı karşılıyorlar. Yol olursa yapıyorlar, bunlardır” Hanna (58 yaşında, Süryani, Erkek).

Kamusal hizmet sunumunda bazı yerel yönetimler yetki bölgelerindeki azınlık toplulukları ile ilişkilerinin olumlu yönde olduğunu ifade etmektedir. Katılımcılardan birisinin de şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Ben buradaki azınlıklarla olan pratik ilişkilerimize baktığımda çok da seilmeyen, soğuk bir ilişkimiz olduğunu düşünmüyorum” Mehmet (Sosyolog/ C Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü)* karşılıklı bir olumlu ilişkiden bahsedilmektedir. Bu anlamda azınlıkların taleplerini karşılama konusunda Sosyal hizmet uzmanı Nuray çalıştığı belediyenin olumlu bir bakışı olduğunu şu sözlerle *“Azınlık gruplarının belediyeden herhangi bir talebi olursa, kültürler değerleri ile ilgili bir şey yapmak isterlerse Belediyemiz buna sıcak bakar, bunu söyleyebilirim” Nuray (Sosyal Hizmet Uzmanı/ A Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü)* ifade etmektedir. Buradan hareketle azınlık topluluklarına yönelik sosyal hizmetlerin daha çok yerel yönetimler tarafından sunulduğu, bireylerin hizmet sunumu ile ilgili paylaşımlarında daha çok belediyelerle ilgili örnekler vermesinden anlaşılmaktadır. Farklı illerde yaşayan katılımcılardan birisi belediyelerin sunduğu hizmetlere yönelik *“Şişli belediyesinin azınlıkları da içeren yardım faaliyetleri olduğunu biliyorum” Serpuhi (54 yaşında, Ermeni, Kadın)* derken diğer iki katılımcı ise aşağıdaki ifadelerde bulunmuştur:

“Cenaze olduğu zaman Mardin Belediyesini ararız. Cenaze arabası gelir, bize yok demezler. Araç gönderdikleri gibi cenazelerimize de katılıyorlar. Bir ihtiyacımız olduğu zaman büyüklerle görüşürüz, arabamızı gönderirler

veya cenaze aracımızı gönderirler ya da normal belediye arabalarını gönderirler” Meryem (58 yaşında, Süryani, Kadın).

“Mesela Elazığ’da geçen yıla kadar belediye bizim rahibimize her gün yemek gönderiyordu. Bu da güzel bir şey tek başına yaşayan bir rahibimiz var burada 75-80 yaşlarında devamlı belediye tarafından yemek gönderiyorlardı, bir şeye ihtiyacı varsa hallederiz diyorlardı. Ondan sonra geçen ay hastalanmıştı mesela sağolsunlar bizim haberimiz olmadan hastaneye götürmüşler, yatırmışlar, ilgilenmişler. Bunlar güzel şeyler tabi, bizi mutlu ediyor” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).

Belediyeler, vatandaşlara en yakın yerlerde hizmet sunan kurumlar olarak dikkat çekmektedir. Bu anlamda sosyal politikaların dönüşümü ile birlikte sosyal hizmet akademik camiasının da son yıllarda üzerinde sıklıkla tartıştığı konulardan birisi ‘Sosyal Hizmet ve Yerelleşme’dir (Artan, 2012: 134). Bu noktada belediyelerin azınlıklara yönelik hizmet sunumundaki konumu da oldukça önemli olarak görülmektedir. Buradan hareketle, belediyede çalışan bir Sosyal hizmet uzmanı olan Nuray, belediyeler tarafından azınlıklara sunulan sosyal hizmetlerin kapsamına yönelik şu paylaşımlarda bulunmuştur:

“Psikolojik problemleri olan azınlık bireyleri başvuruda bulunuyor, ekonomik olarak ihtiyacı olan insanların müracaatları olabiliyor. Azınlıkların kendi içlerinde de bir sosyal destek sistemleri var, işte vakıfları var, dernekleri var o anlamda ben ilçemizdeki Azınlıkların güçlü bağları olduğunu gözlemliyorum yaptığım mesleki çalışmalarda. Bizler de bunun yanında sosyal ekonomik hizmetler bağlamında psikolojik destek sunuyoruz ve aynı destek sunuyoruz, hukuksal danışmanlıklar yapıyoruz. Azınlıkların bu yönde talepleri oluyor. Rahatlıkla bizimle iletişime geçebiliyorlar. Yoğunluklu olarak Ermeni ve Rum vakıflarıyla ortak çalışmalar yapıyoruz. Mesela en son bir Ermeni ile çalıştık. Zaten o vakıftan bize ulaşmışlardı. Vakıf bize kişi ile ilgili destek olup olamayacağımızı sormuştu. Ben örneğin vakıftan gelen yetkili kişi ile görüştükten sonra o kişi ile görüşmüştüm. O şekilde ortak çalışmalarımız da oluyor“ Nuray (Sosyal Hizmet Uzmanı/ A Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü).

Alanda çalışan profesyonellerden Sosyolog Mehmet’in belediye hizmetleri ile ilgili çalışmalara yönelik dikkat çektiği husus, belediyelerin azınlıklarla irtibatı

dini kurumlar üzerinden sağladığına yönelik ifadedir. Bu anlamda belediyelerin azınlık topluluklarının ihtiyaç duyduğu sosyal hizmetleri kiliseler üzerinden sağladığı ifade edilmektedir:

“Mesela hemen şu köşede bir kilise var. Ve kilisede bir yardım şeyi var mesela bazen şöyle bir ilişki de oluyor. Buradan kiliseye bir yardım gidiyor. Diyelim ki belediye başkanlığı 100 tane koliyi kiliseye gönderiyor. O koli orada dağıtılıyor. Yani o ilişkisellik başka bir boyutta sonuçta o cemaatvari yapı dışarıya çıkmıyor. Bizim bu anlamda azınlıklardan karşılaştığımız vaka çok az bu konuda” Mehmet (Sosyolog/ C Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü).

Alanda çalışan bir diğer profesyonel olan Sosyal hizmet uzmanı Merve ise kiliseler üzerinden irtibat kurmak yerine belediyelerin azınlıklara yönelik sosyal hizmet sunumunda daha aktif rol alması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir: *“Daha çok kiliseler üzerinden ilişki kuruluyor, belediyelerden herhangi bir ortak çalışma görmedim ben. Belediyelerin süreçte aktif rol alması gerekiyor. Her şeyin kiliseden beklenmesi doğru değil, peki kilisenin ulaşamadığı biri varsa ne olacak ona da yerel yönetimlerin ulaşması gerekmez mi?” Merve (Sosyal Hizmet Uzmanı/ Ermeni Hastanesi).*

Alanda çalışan profesyonellerden bazıları, azınlık topluluklarını ‘sosyo-ekonomik seviyesi yüksek’ dolayısıyla çok fazla ihtiyacı olmayan gruplar olarak tanımlamaktadır. Katılımcılardan birisi bu görüşünü *“Ben bu grupların çok fazla ihtiyacı olduğunu düşünmüyorum. Zaten ihtiyaçları olsa da kendi kiliseleri çözüyor” Öznur (Müdür/ D Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı)* şu sözlerle ifade ederken bir diğer katılımcı ise azınlıkların kendi sorunlarını kendilerinin çözdüklerini düşündüğünü şu sözlerle ifade etmiştir: *“Ben sosyo-ekonomik seviyelerin bu noktada önemli olduğunu düşünüyorum. Tanıdığım azınlıkların tamamına yakını bir şekilde işlerini çözebilen, halleden insanlar. Benim böyle bir kanı var kafamda aksi hiçbir örnek görmediğim için olabilir” Arzu (Siyaset Bilimci/B Sosyal Hizmet Merkezi).*

4.5.3. Sosyal Hizmetlerin Sivil Oluşumu*

Kamusal sosyal hizmetlerin yer almadığı ya da yetersiz kaldığı alanlarda temel ihtiyaçlara yönelik sosyal hizmetler toplulukların kendilerince oluşturulur ve sürdürülür. Tsitselikis (2014: 18) Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarına mensup bireylerin kendi örgütlenmelerini gerçekleştirdiğini, bu durumun da toplulukların kendi sosyal hizmet yapılarını oluşturmalarına ve uygulamada hizmetleri günümüze kadar sürdürmesine sebebiyet verdiğini ifade etmektedir.

Azınlık toplulukları kendi destek mekanizmalarını kendileri oluşturup sosyal hizmetleri sivil bir örgütlülükle kendileri sunmaktadırlar . Topluluklar sosyal hizmet açısından bir bütünleşme göstermekte ve kendi kurumsal yapılarını ve hizmetlerini sürdürmektedir. Katılımcılardan birisinin de şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Azınlıklar bütün sosyal hizmetlerini kendi iç dinamikleri ile, cemaatleri ile çözüyorlar. İnsanlar sosyal hizmetlere, sosyal güvenlik kurumuna vb kurumlara gitmiyor”* Agop (36 yaşında, Ermeni, Erkek) azınlıklar kendi sosyal hizmet oluşumlarını sivil bir yapılanmayla sürdürmektedir. Sivil yapılanmanın topluluklar için adeta bir zorunluluk haline geldiğini katılımcılardan birinin şu ifadeleri ile *“Biz Süryaniler her şeyi kendi imkanlarımızla yapan bir topluluğuz. Her şeyi biz kendi imkanlarımızla yapıyoruz yani hiçbir zaman bir el uzanmadığı için”* Malke (28 yaşında, Süryani, Erkek) anlamlandırmak mümkündür.

Sosyal hizmetlerin sivil oluşumunda katılımcılardan Viktorya’nın da ifade ettiği gibi *“Cemaatin ihtiyacı olan gruplara yönelik farklı dernekleri, vakıfları ve faaliyetleri var”* Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın) ana oluşum dernekler ve vakıflardır. Derneklerin sosyal hizmet alanına yönelik çalışmaları çok yönlü ve kapsamlıdır. Bu noktada bir koordinasyon derneğinin yöneticiliğini yürüten Konstantin derneklerinin faaliyetleri konusunda şu ifadelerde bulunmuştur:

“Bizim şuan bulunduğumuz derneğimiz bir koordinasyon derneği gibi çalışmalarını gerçekleştiriyor. Amacımız ve harcadığımız çaba bir koordinasyon sağlamak bazı konuları. Mesela sen bizim derneğe başvurdun ve benimle görüşüyorsun ama bu eskiden olanaklı değildi. Merkezi bir organımız yoktu. Mutlaka bir tanıdık bulup onun vasıtasıyla bilen birine yaklaşıp bilgi alabiliydin. Şimdi bu dernek bu koordineyi iyi yapıyor. Ve çok da uğraşıyoruz. Yalnız sosyal faaliyetler ve kültür

*Başlık oluşturulurken Dr. Emrah Akbaş’ın 2010 yılında yazdığı “Berlin’de Yaşayan Türk Toplumu Arasındaki Dayanışma İlişkileri ve Sosyal Hizmetlerin Sivil Oluşumu” isimli doktora tezinden esinlenilmiştir.

konularında değil daha idari konularda, işte yetkililerle görüşmelerde böyle bir koordinasyon derneği görevini yapıyoruz” Konstantin (Dernek Başkanı/ Rum Vakıf Derneği, Erkek).

İrk ve etnik kökene dayalı ayrımcılıkla mücadele ve ihtiyaç duyulan hizmetlerin sağlanmasında pek çok farklı sivil toplum kuruluşu hizmet vermektedir. Bu STK’ların başını da azınlık topluluklarının kendi STK’ları oluşturmaktadır (Beyazova, 2012: 283). Bu noktada azınlık topluluklarına ait sivil toplum kuruluşlarının sosyal hizmet alanında gerçekleştirdiği çalışmalara yönelik sosyal hizmet alanında faaliyet gösteren profesyonel katılımcılardan birisi sahada karşılaştığı bir vaka üzerinden yaptığı değerlendirmeyi şu sözlerle paylaşmıştır:

“Sanırım azınlıkların STK’ları da iyi çalışıyor. Azınlık okuluna gittiğimizde gördük ki bir takım şartları var. Mesela yoksul bir öğrenciye destek vermek için ailesinin mağdur olması, kendi çocuğunu okutamayacak durumda olması aranıyordu. Bunun için de okulun kapasitesi yaklaşık 500 öğrenciye yönelikti. Demek ki bu okul böyle bir imkan sunuyorsan, bizim hizmet bölgemizde 500 mağdur Ermeni aile var. Ama bize bir tane müracaat yok. Okul sadece bir ailenin sorununu çözemediği için bize yönlendirdi. Peki diğer 499 aile için neden bizimle iletişime geçmiyor? Demek ki bu noktada okulun çözebileceği imkanı bitti ve sadece bir aileyi bize göndermeye ihtiyaç duydular. Sadece bir aile için bu çözüm arayışına girdiler. Onun dışında diğer aileler neler yapıyor, Asdep devreye girmediği öğrenemeyeceğiz sanırım. Ki Asdep’in devreye girmesi de çok uzun yıllar alacak bence” Suat (Psikolog/ B Sosyal Hizmet Merkezi).

Sosyal hizmetlerin sivil oluşumunda öne çıkan kurumlardan birisi de dini kurumlardır. Toplumsal yaşamda önemli bir yeri olan dini kurumların her mahallede örgütlü olması da hizmetlerin sunumu anlamında dini kurumların önemini ortaya çıkarmaktadır. Desteğe ihtiyaç duyan topluluk üyelerinin tespitinden hizmetlerin sunumuna kadar dini kurumlar çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Bu hususta kiliseler örneği üzerinden katılımcılardan birisi dini kurumlarca sunulan sosyal hizmetlere ilişkin şu ifadelerde bulunmaktadır:

“Kiliselerin fakir fonları var. Bağış yoluyla toplanan paralar belli bir sistem dahilinde dul, yetim, öğrenci gibi ihtiyaç sahiplerine dağıtılıyor. Bunun

dışında kiliselerin öncülüğünde gıda dağıtımı da yapılıyor. Her kilise kendi mahallesindeki fakirlere ulaşmayı amaçlıyor. Kiliselerin fakirlere ulaşması iki yönden önem arz ediyor. Hem daha kısa bir yol oluyor hem de insanlar kiliseden geldiği için kendini kötü hissetmiyor. Kilise vakıflarının oluşması mahalle kültürü açısından önemli, bu yolla her kilise kendi mahallesindeki ihtiyaç sahiplerini tespit etmiş oluyor. Bu vakıfların kurulma amacı da bu aslında. Vakıflara fon sağlamanın çeşitli yolları var. Bunlardan biri Sevgi Sofraları, bu organizasyonlarda cemaatin zenginlerinden bağışlar toplanıyor. Bunun dışında kermesler düzenleniyor. Kermeslerde de bağışlar toplanıyor, ayrıca yapılan satışlardan gelen gelirler de vakıf fonlarına aktarılıyor” Serpuhi (54 yaşında, Ermeni, Kadın).

Azınlık topluluklarının sosyal hizmetlerin sivil oluşumunda farklı ihtiyaç gruplarına yönelik hizmetler veren kurumları bulunmaktadır. Desteğe ihtiyacı olan topluluk üyelerine yönelik yoksulluk alanında hizmet veren çeşitli yardım kuruluşları bulunmaktadır. Katılımcılardan Viktorya’nın şu sözlerle “*Maddi durumu kötü olanlara yönelik gıda, parasal destek sağlayan bir dernek var*” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın) belirttiği gibi her topluluğun kendi üyelerini destekleyen oluşumları mevcuttur. Yoksul topluluk üyelerine hizmet sunan diğer kurumsal oluşumlara yönelik katılımcı aktarımları şu şekildedir:

“Fukaraperver dediğimiz fakirlere yardım ettiğimiz dernekler var. Onlar yardımcı oluyor. Çeşitli etkinliklerle bağış toplamaya çalışıyorlar. O bağışları da ihtiyacı olan kişilere veya bazı bölgelerde aşevi oluyor. Orada belli bir öğünde en azından öğlenleri bir kap yemek çıkıyor. Bu şekilde yardımcı olmaya çalışılıyor. Gelebilecek olanlar kendileri geliyor yemeğini almaya, gelemeyenler içinde birileri götürüyor. Veya hiçbir şey olmazsa, gıda yardımı olarak bir şeyler verilmeye çalışılıyor” Evangelia (62 yaşında, Rum, Kadın).

“Yaklaşık 100 yıl önce kurulmuş yoksullara yardım amacı taşıyan Radost yani Neşe adlı bir derneğimiz var. Kolonimizin hanımlarının yürüttüğü yardım faaliyetleri oluyor. Cemaatimizden para yardımında bulunanlar oluyor. Burada yaşayan nüfusumuzun önemli bir kısmı yaşlılardan oluşuyor zaten. Şuan cemaatimizin yardımda bulunduğu benim bildiğim altı yedi kişi var” Eva (Müdür/ Bulgar Eksarhlığı Vakfı, Kadın).

Sosyal hizmetlerin sivil oluşumda öne çıkan başlıklardan bir diğeri ise yaşlılığa yönelik sosyal hizmet kurumlarının varlığıdır. Topluluklar kendi yaşlı üyelerine yönelik hizmetler planlamakta ve sunmaktadır. Kurumda kalan yaşlının talebine göre hizmet sunumu gerçekleştirmekte, ve yine yaşlının maddi durumu göz önünde bulundurularak ücretli ya da ücretsiz olarak hizmetlerden faydalanması sağlanmaktadır. Bu bağlamda yaşlılık alanına ilişkin sunulan hizmetler ve oluşturulan kurumlara yönelik katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

“Şimdi nüfusumuz yaşılanıyor, gerçekten öyle. Tabi her semtteki kilise vakıfları bu yaşlılarla ilgilenmeye çalışıyor mümkün olduğu kadar. Bir de büyük bir avantajımız var diyeceğim. Bayağı geniş büyük bir huzurevimiz var. Rumlara ait Balıklı’da. Dolayısıyla gerektiğinde oraya gidiliyor fakat onun dışında da bütün sosyal hizmetlerden faydalaniyor yaşlılarımız” Evangelia (62 yaşında, Rum, Kadın).

“Genelde yaşlılar başvuru yoluyla sosyal destek hizmetlerine başvuruyorlar. Bir kurumumuz var İhtiyarlara Yardım Derneği diye. O dernek oraya gelenlerin ekonomik durumuna göre ücretli, ücretsiz bakımı üstleniyor. Tüm bakımını yemeğini, barınmasını, sosyal gezilerini ayarlıyorlar bu anlamda. Sağlıklı olanları haftasonu geziye götürüyorlar gemiyle, otobüsle gezdiriyorlar, işte Edirne’ye götürüyorlar sinagoga falan” Salomon (Yönetici/ Musevi Cemaati Vakfı, Erkek).

Sosyal hizmetlerin sivil oluşumunda yer alan bir diğ önemli alan ise hastalara yönelik sunulan sosyal hizmetlerdir. Bu anlamda Ermeni, Rum, Yahudi ve Bulgar topluluklarına ait hastaneler bulunmaktadır. Desteğe ihtiyaç duyan hastalar için hastane hizmetleri ücretsiz sunulmaktadır. Hastanelerde sunulan hizmetlere yönelik katılımcıların ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“Bir hastanemiz var ayrıca Or-Ahayim hastanemiz, orada da bir şekilde yoksul olanlar ve ihtiyaçları olanların işlemleri yürütölüyor bilabedel. Normal olarak diğ Musevilerden ücret alınıyor hastanede tetkikler olsun, poliklinik ücretleri olsun” Salomon (Yönetici/ Musevi Cemaati Vakfı, Erkek).

“Bir kurum var 7/24 hastalık olursa, Allah korusun acil bir ihtiyacı olursa arayabileceği bir kurum. Mesela gece saat 3 kendimi iyi hissetmiyorum ve hastaneye gitmek istiyorum diye arıyor. Belki kimsesi yok belki de

İstanbul'da yaşayan akrabası yok. Hemen ambulans yönlendiriliyor, hemen alınıyor evinden” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

Topluluklara ait hastanelerde katılımcılardan birinin de şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Hastanemizde Ermeni hastalara yönelik öncelik olduğu için genelde Ermeniler tarafından en çok tercih edilen hastane oluyoruz” Merve (Sosyal Hizmet Uzmanı/ Ermeni Hastanesi)* öncelik kendi topluluklarına mensup bireyler olsa da, bir diğer katılımcının şu sözlerle aktardığı şekilde *“Diğer cemaatlerle bir dayanışmamız olduğunu söyleyebilirim. Mesela hastane ile ilgili sorunlarımız olduğunda, hastalarımızı Rum Hastanesine yönlendiriyoruz” Eva (Müdür/ Bulgar Eksarhlığı Vakfı, Kadın)* topluluklar arasında hastane hizmetleri anlamında bir dayanışma olduğu ifade edilmektedir.

Azınlık topluluklarının oluşturduğu sosyal hizmet kurumlarında zaman zaman sınırlılıkların olması sebebiyle birleştirilmiş bir takım hizmetler sunulmak durumunda kalınmaktadır. Ermeni Hastanesinde yer alan huzurevine kabul edilen müracaatçılara değinen Sosyal hizmet uzmanı Merve şu ifadelerle konuya açıklık getirmektedir:

“Hastanemizde huzurevi de bulunmakta. Bu huzurevine maddi durumu iyi olmayan yaşlılar kabul edildiği gibi maddi durumu iyi olan fakat yalnız yaşayan, çocukları olmayan ya da çocukları yurtdışında olan yaşlılar da kabul ediliyor. Yaşlı olmayan ancak bazı özel rahatsızlıkları olan ve kurum bakımında kalması gereken yetişkin ve çocuklar da istisnai olarak hastanede kalışı uygundur diye belirtilerek bu birimde kalabiliyor” Merve (Sosyal Hizmet Uzmanı/ Ermeni Hastanesi).

Topluluk kurumsal yapılanmaları dahilinde verilen hizmetlerden bir diğeri ise dil eğitimleridir. Türkiye’de yaşayan Yahudilerin bir kısmının anadili olan Ladino’nun öğretilmesine ilişkin katılımcı Şaul şu ifadelerde bulunmaktadır. *“Cemaat ücretsiz İbranice dersleri veriyor sinagogda. Bunun gibi şeyler yapılıyor” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek).*

Din eğitimi de topluluklar tarafından sunulan hizmetlerdendir. Katılımcılardan Danyal’ın kendisini “gayri resmi eğitmen” olarak tanımlaması dahi sosyal hizmetlerin sivil oluşumunun gerekçelerine yönelik bir açıklama olarak görülmektedir. Aşağıdaki aktarımdan da rahatça görülebileceği gibi kamu

tarafından sunulmayan ancak ihtiyaç duyulan bir hizmet var ise, mutlaka o hizmeti sunacak tampon bir mekanizma da ortaya çıkacaktır: *“Kilisede gayri resmi eğitimcimim. Yani devlet kabul etmediği için ve böyle bir yetki tanımadığı için. Kilisede görevliyim. Çocuklara ilahiler, dualar, Süryanice dilini öğretmeye çalışıyoruz. Milli eğitimin boş zamanlarında tabi. Çocuklarımız milli eğitime gidiyor, boş zamanlarında da buraya geliyor” Danyal (43 yaşında, Süryani, Erkek).*

Eğitim faaliyetlerine yönelik desteğe ihtiyacı olan ailelerin çocuklarına sunulan destekler söz konusudur. Azınlık topluluklarının ihtiyacı olan ailelerden gelen çocuklara yönelik hizmetler sunan sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Bu kuruluşlar öğrencilere yönelik burs ve yurt imkanı sağlamaktadır. Bu hizmetler hem desteğe ihtiyacı olan çocuklar açısından hem de azınlık okulu olmayan illerden okumak için gelen çocuklar açısından oldukça önemli hizmetler olarak görülmektedir:

“Ayrıca sivil toplum kuruluşlarından SEV Vakfı (Sağlık, Eğitim ve Sosyal Yardım Vakfı) ve Pangaltı’da bulunan TEAO (Türk Ermeni Azınlık Okulları Öğretmenleri Yardımlaşma Derneği) da maddi güçlük yaşayan Ermeni öğrencilere burs imkanı sağlıyor. Yurt dışı fonlarından yararlanarak eğitim bursu kazanan başarılı ve fakir öğrencilerin de olduğunu biliyorum” Serpuhi (54 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Okumak için İstanbul’a gittiğimde Ermeni okulunun yatılı yurdunda kaldım, Dilimizi öğrenmek için mecburiyetten gittim. Senelerce aileden uzak kalıyorsun çok zor oluyor, hasretlik çekiyorsun. Ama bir yandan da fırsat dilini öğrenebiliyorsun. Kültürünle ilgili her şeyi öğrenebiliyorsun iyi oluyor yani” Songül (46 yaşında, Ermeni, Kadın).

Sunulan sosyal hizmetler dahilinde katılımcıların ifade ettiği bir diğer hizmet alanı ise cenaze hizmetleri olmuştur. Cenaze hizmetlerine yönelik önceliğin topluluklarda olduğunu ancak ihtiyaç duyulduğunda belediyelerden de destek alındığını belirten aktarımlar şu şekildedir:

“Cenazelerimiz olursa bu kiliseden kalkıyor (Azize Tereza Kilisesi). Bizim hiç cenaze işimiz olmadı. Durumu iyi olanlar buradan kaldırıyor. İyi olmayanlarınkini belediye kaldırıyor morguna. Sonra buraya getiriyorlar ve burada da tören yapılıyor. Daha sonra Cebeci’ye ya da Karşıyaka’ya

defnediliyor. Burada mezarlığımız olmadığı için oraya gömülüyor” Songül (46 yaşında, Ermeni, Kadın).

“Valla yani cenazemiz olduğunda şimdi cemaat kaldırır. Belediyeden önce cemaat varsa da kaldırır, ederler yani. Ama tabiki belediye de sağolsunlar yani illa Elazığ değil mesela Mardinde de belediye araç yollatır, yapamıyorsan da inanıyorum ki belediye mezarını da kazdırır, araba da yollatır cenazeni de kaldırır. Ölü konusunda inanıyorum ki faydalıdır” Gabriel (52 yaşında, Süryani, Erkek).

Toplulukların kurumsal yapılanması dahilinde sunulan hizmetlerden bir diğeri ise çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetlerdir. Topluluk içi sosyalleşmeyi ve bütünleşmeyi gerçekleştirmek adına söz konusu faaliyetlerin yürütülmesi oldukça önemlidir. Bir dönem İstanbul’da ciddi nüfusları olan Rum cemaatinin bu faaliyetleri gerçekleştirmek adına dernek oluşumları olduğu, katılımcılardan birinin şu ifadelerinden *“Tabi biz kendi içimizde bakarsak eskiden bu sosyal faaliyet olarak derneklerimiz vardı. Kültür dernekleri vardı” Konstantin (Dernek Başkanı/ Rum Vakıf Derneği, Erkek)* anlaşılmaktadır. Bir diğer katılımcı ise toplulukları tarafından hem yetişkinlere hem de çocuklara yönelik gerçekleştirilen faaliyetler olduğunu şu sözlerle *“Tiyatro gösterisi oluyor bir derneğin düzenlediği o tür etkinlikler oluyor. Minikler Komisyonu oluyor haftasonları miniklerin girdiği partiler yapılıyor” Şaul (34 yaşında, Yahudi, Erkek)* ifade etmektedir.

Son olarak sosyal hizmetlerin sivil oluşumu noktasında sunulan hizmetlerden oldukça önemli olarak görülen bir diğer hizmet de sosyal dayanışmayı ve yardımlaşmayı topluluk içinde pekiştirmeye imkan sağlayan gönüllülük faaliyetleridir. Kendisi de Yahudi topluluğu içerisinde sunulan hizmetlerin bir gönüllüsü olan Viktorya, gerçekleştirdiği sivil hizmete yönelik şu aktarımlarda bulunmuştur:

“Bir de bireysel desteklerin olduğu gönüllü hizmetleri var. Ben de bu gönüllülerden birisiyim. Benim ilgilendiğim bir ailem var. İki üç haftada bir evlerine uğrarım bir ihtiyaçları var mı bakarım. İlaç ihtiyacı olabilir, buzdolabı bozulmuş olabilir. Canı dışarı çıkmak istiyor ama uzun zamandır dışarıya çıkmıyor olabilir” Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

4.5.4. Azınlıklarla Sosyal Hizmet Üzerine

“Ben Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının özellikle azınlıklar için bir şey yaptıklarını sanmıyorum. Çünkü ben hiç öyle bir şey görmedim. Eğer bir proje yapılıyorsa da bu projenin o gruplara bir şekilde tanıtımının falan yapılması gerekiyor herhalde. Ben hiç öyle bir şeye rastlamadım” Anuş (31 yaşında, Ermeni, Kadın).

Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarına ve ihtiyaçlarına yönelik kamu tarafından sunulan sosyal hizmet uygulamaları konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Analizin bu bölümüne kadar olan kısmında farklılaşan birçok yönü ile azınlıklar ve ihtiyaçları derinlemesine irdelenmeye çalışılmıştır. Sosyal hizmet alanında ülkedeki en üst yetkili örgütlenme olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde –yukarıda katılımcılardan Anuş’un da ifade ettiği üzere- Türkiye’de yaşayan azınlıklara yönelik herhangi bir plan, proje, uygulama fikri yer almamaktadır. Bu bölümde bir üst bölümde de değinildiği gibi azınlıklara yönelik uygulamada karşılaşılan çoğunlukla yerel yönetimlerin yürüttüğü öncül sosyal hizmetlere dair paylaşımlara yer verilmiş ve azınlıklarla sosyal hizmet üzerine ideal örgütlenme yapısı tartışılmıştır.

Azınlıklarla sosyal hizmet alanına ilişkin irdelenmesi gereken öncelikli konuların alana yönelik politika yoksunluğu ve gerçekleştirilen çalışmaların azlığı olduğu düşünülmektedir. Bu noktada gerek politikalar açısından gerekse de ihtiyaç duyulan bilgi altyapısı açısından sosyal hizmetin dönüşüm gerçekleştirmeyi odağına alan yönü baskı karşıtı uygulamadır. Sosyal problemlerin yapısal sebeplerine yönelen baskı karşıtı uygulama, politika ve hizmetlere yönelik eksiklikleri hem hizmet alanlar hem de hizmet sağlayanlar açısından eleştirel boyutta irdeler (Dominelli, 2015: 87). Sosyal hizmetin baskı karşıtı uygulamasında güçlendirme ve hizmet alan merkezlilik öne çıkmaktadır (Akbaş, 2017: 86). Bu bağlamda azınlıklara yönelik ideal bir sosyal hizmet uygulaması ortaya koymak için bireylerin, ailelerin, toplulukların ve geniş çerçevede toplumun ihtiyaçlarının tespit edilmesine gereksinimi duyulmaktadır. Öncelikle ihtiyaç analizi sonucunda tespit edilen gereksinimlere yönelik hizmetlerin planlanması ve bu planların ülkenin makro sosyal politikalarına dönüşmesi gerekmektedir. Sosyal bilimler alanında azınlıklar ile ilgili gerçekleştirilecek

Çalışmaların artmasına da politika yapıcılara fikri aşamada bir altyapı sunması açısından ihtiyaç duyulmaktadır. Azınlıklarla sosyal hizmete yönelik gerek akademik çalışmaların yapılması sürecinde gerekse de politikaların planlanmasında azınlık topluluklarına mensup bireylerin ve sahada çalışan sosyal hizmet uzmanlarının katılımı oldukça önemlidir:

“Sizin alıştığınız azınlıklarla sosyal hizmet konusu çok hassas bir konu. İncinebilir gruplar söz konusu olduğu için çok elzem. Belki sizin kilit noktanız hakikaten şuanda göreceksiniz ki, bununla ilgili hiçbir çalışma yok, hiçbir politika yok. Bu noktada bu politikayı üretmek, değişimi sağlamakla ilgili ne yapabiliriz noktasındaki önerilerde bu meslek elemanlarının, meslektaşlarımızın tutumu, bakış açısı en kilit noktayı oluşturacak bence. Değişim ajanı olabilmemiz, savunuculuk rolünü yerine getirebilmemiz, etik ilke ve değerlerimize ne kadar bağlı kaldığımızla ilgili. Biraz da akademik kadroların bu tür konuları görmesi gerekiyor bence” Nuray (Sosyal Hizmet Uzmanı/ A Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü).

Azınlıklara yönelik sosyal hizmet uygulamalarının gelişmemesinde bölüm 4.5.2.2. de de etraflıca irdelendiği gibi azınlıkların kamusal hizmetlere yönelik negatif bakışının ve bu duruma yönelik kamusal kabulün etkisi oldukça fazladır. Ülkedeki sosyal hizmet mentalitesinin de sürece etkilerinin azımsanmayacak derecede olduğu düşünülmektedir. Alanda alışan profesyonellerden birinin de şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Bizde hizmet başvuru odaklı sağlandığı için biz ulaşmıyoruz onlardan da başvuru çok gelmiyor zaten” Öznur (Müdür/ D Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı)* ülkedeki kamusal sosyal hizmet anlayışının talep odaklı olması başlı başına dönüştürülmesi gereken bir sorun alanıdır. Halihazırda kamu ile yakın ilişkiler içerisinde olmayan bir topluluğun kamuyu çözüm mekanizması olarak görüp hizmet talebinde bulunmasını beklemek hayat doğal akışıyla uyumlu görünmemektedir. Bu kapsamda alanda çalışan bir diğer profesyonelin de belirttiği gibi *“İlçemizde ikamet eden azınlık mensubu yaşlı ve yalnız bireyler yoğunlukta. Ciddi sosyal hizmet gereksinimleri var” Nuray (Sosyal Hizmet Uzmanı/ A Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü)* sahaya gidildiğinde azınlık topluluklarının önemli boyutta sosyal hizmet gereksinimleri olduğu gerçeğiyle karşılaşilmektedir. Netice itibariyle azınlıklara

yönelik sosyal hizmet uygulamalarının gelişmesi açısından öncelikli hedefin karşılıklı negatif kabulün ortadan kaldırılması olduğu düşünülmektedir.

Kamusal desteklere ulaşma konusunda sorunlar yaşayan azınlık topluluklarına mensup bireylerin sorunlarını çözmek adına sosyal hizmetin köprü kurucu işlevinin hayata geçirilmesi önemli görülmektedir. Bu bağlamda azınlıklar boyutunda süreci aktive etmenin yolu katılımcılardan birinin de bahsettiği gibi *“İlçemizde azınlıklar sıklıkla yaşadığı için meclis üyesi mutlaka bulunuyor. Mesela geçen dönem bir başkan yardımcımız da Ermeniydi” Zerrin (Birim Sorumlusu/ D Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü)* yaşadıkları bölgelerin yerel yönetimlerinde sıklıkla yer alan azınlık temsilcileri üzerinden gereksinimleri olan topluluk üyelerine hizmet ulaştırmak olabilir. Bu noktada azınlıkların çoğunlukla kendi topluluklarına mensup yöneticilerin olduğu kamusal mekanizmalar üzerinden sürece dahil olabileceği düşünülmektedir. Söylenenleri desteklediği düşünülen, konuya ilişkin bir diğer profesyonel görüşü de şu ifadelerle paylaşılmıştır:

“Biz belediye olarak azınlıklarla ilişkisellik bağlamında açık bir belediyeyiz ama yardım ve sosyal yardım ilişkisi, doğrudan benim gözlemlediğim kadarıyla bu cemaatlerde daha az bize ulaşan. Ama dediğim gibi daha başka bir bağ var. Doğrudan temsili olan bir başkan yardımcısı ve o ilişkisellik çerçevesinde belediyenin diğer azınlık gruplarına sağladığı bir takım imkanlar oluyor. Benim de belediyenin azınlık politikasına yönelik gözlemlediğim şu ki daha çok temsiller üzerinden gidiyor. Azınlık gruplarına mensup olan yöneticiler bu süreci daha çok yönetiyor. Belki de bu sebeple doğrudan kendilerinin temsilcisi olarak gördükleri yöneticilerimize ulaşıyorlardır bize başvurmak yerine” Mehmet (Sosyolog/ C Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü).

Yukarıdaki bilgilere ilave olarak azınlıklara yönelik hizmet sunumunda kültürel yakınlığın ve aidiyetin hizmete yönelme ve kabul konusunda etkileri olduğu ifade edilmektedir (Kadushin ve Kadushin, 2016:269). Bu bağlamda katılımcılardan birisinin de şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Bir sosyal hizmet uzmanı kendi kültüründen biriyle daha etkin iletişim kurabilir diye düşünüyorum” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek)* hem müracaatçı hem de sosyal hizmet uzmanı açısından

sürecin daha etkin yönetilmesi adına varsa azınlık topluluğuna kültürel anlamda yakın bir profesyonelin sürece dahil olması sağlanabilir. Bu noktada azınlıkların yaşadıkları bölgelerde hizmet veren sosyal hizmet uzmanlarının azınlık topluluklarına mensup bireylerden seçilmesi, hizmete yönelik algıyı ve talebi değiştirebilir. Bireylerin kendilerini daha güvende hissetmelerine sebep olabilir:

“Sonuçta bunun güven meselesi de var. Yardımı alan kişi karşıdaki kişinin de Yahudi olduğunu bildiği zaman güvenir. Başka birinden gelse o yardım belki onu kabul etmez ve ben bunu kesinlikle anlayabiliyorum. İnsanların hizmet sunulurken aynı dinden olanlara güven duyması normal. Çünkü hassasiyetlerini biliyor, dini ve kültürel gereksinimlerini biliyor. Mesela ben doktora giderken dahi doktorumun Yahudi olmasını tercih ediyorum. En azından bilmem ne yeme bana dediğinde ama biliyorsunuz bayram gelecek ve benim yemem gerekecek diyebileceğim birini tercih ediyorum yani”
Viktorya (25 yaşında, Yahudi, Kadın).

Azınlıklara yönelik sosyal hizmet uygulamaları konusunda hizmet sunan kamusal mekanizmalara yönelik algı ve sistem değişikliğine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi temsiller üzerinden planlanacak öncü çalışmaların sistemde yer alan paydaşlar ve azınlık topluluklarına mensup bireylerin katılımıyla gerçekleştirilmesi önemli olarak görülmektedir. Söz konusu katılımdan amaçlanan azınlıkların gerçek anlamda gereksinimlerinin tespitinin sağlanmasıdır. Bu noktada hedeflenen her bireye eşit ve aynı sosyal hizmeti ulaştırmak yerine ihtiyaca yönelik adil bir sosyal hizmet sunumunun gerçekleştirilmesidir:

“Hizmetleri planlarken etken ve edilgen olma haline de dikkat etmemiz gerekiyor. Azınlıkların taleplerini alan ve azınlık mensubu olan başkan yardımcımızın kendi cemaatinden ya da diğer cemaatlere sorduğunda ihtiyacınız nedir diye. O insanların talebini alıp aslında o yönde bir çalışma yapmak lazım. Mesela evde bakım isterlerse ki gerçekten model olarak iyi bir çalışma. İnsanların biraz daha açıldığı o kamuyla olan ilişkilerinin belki bir oranda düzelebileceğini düşündüğüm bir şey olur en azından. Kalıplar dışında bir şey. Belki onlardan birinin bu onlar sözcüğünü ötekileştirme anlamında söylemiyorum yani içlerinden birinin sorunlara daha vakıf olabileceği üzerinden giden bir sürece ihtiyaç var. İçlerinden birinin

söylemesi çok daha iyi gelecektir yani” Pelin (Sosyolog/ C Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü).

Azınlıklara yönelik özel hizmetlerin planlanmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Sosyal hizmet sunumunda azınlıkların kendi bağlamları içerisinde değerlendirildikleri bir anlayışa ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada sosyal hizmet uzmanlarının azınlıklara yönelik bütüncül bir değerlendirilme yapabilmesi için şeffaf ve hesap verilebilir, gizliliğe önem veren bir anlayışla süreci yönetmesi gerekir. Gerçekleştirilen kapsamlı değerlendirme sonrası hizmet planlaması yapılması ya da kaynak bulucu rolünden yararlanarak azınlıkların kaynaklarla buluşturulması söz konusu olabilir. Son tahlilde çalışılan alan ve imkanların yeterli olmaması durumunda mesleki sorumluluk gereği hizmet alınabilecek bir kuruma yönlendirme yapılması düşünülebilir:

“Azınlıklarla ilgili özel bir takım hizmet planlamaları yapılmasına ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Sosyal hizmette önemli bir nokta da kaynakları kişilere ulaştırmaktır. Bizim bu noktada kaynaklara erişirme noktasında bir çok sorununuz var. Kaynaklara erişim derken kişinin ihtiyacını ben buradan karşılayamıyorsam, onun ihtiyacını karşılayacak kurum ve kuruluşlara yönlendirmemdir. Bunu da zaten mesleki çalışmalarla ve mesleki müdahale yöntemlerimizle yapmamız gerektiğini düşünüyorum” Nuray (Sosyal Hizmet Uzmanı/ A Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü).

Azınlıklarla sosyal hizmeti değerlendirirken, azınlık topluluklarına mensup özel gereksinim gruplarına yönelik de hizmetler planlanmalıdır. Alanda çalışan pek çok profesyonelin çalışma imkanı bulduğu az sayıda azınlık topluluğuna mensup müracaatçının önemli bir kısmını yaşlılar oluşturmaktadır. Bu noktada hem azınlığa yönelik hem de yaşlılığa yönelik bilgi altyapısı ile bütüncül ihtisaslaşmış hizmetlere ihtiyaç duyulmaktadır. Azınlık topluluklarına mensup yaşlılarla çalışan Sosyal hizmet uzmanı Merve ihtisaslaşmış hizmet sunumuna yönelik şu ifadelerde bulunmuştur:

“Huzurevinde kendi bakımını yapabilecek olan yaşlılara odalar tahsis ediliyor. Odalarda yaşlıların kullanabileceği mutfaklar mevcut. O odaları yaşlılar kendi isteklerine göre düzenleyebiliyorlar. Belli bir yaştan sonra insanlar daha çok dine düşkün oldukları için odalarına haç vb dini figürler

koyabiliyorlar. Bu süreçte de kişinin ihtiyaç tespitini yapmak sosyal hizmet uzmanı olarak bana düşüyor. Yaşlıların ne tür ihtiyaçları var, yaşlıların sosyalliğini artırmak için neler yapabilirim. Yaşlının bulunduğu yerden başlayarak özel durumunu ve bireysel ihtiyaç tespitini yaparak değerlendirmelerimi yapıyorum ve ona göre aktiviteler planlıyorum” Merve (Sosyal Hizmet Uzmanı/ Ermeni Hastanesi).

Azınlıkların haklarının savunulması, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki rollerinden bir diğerini oluşturmaktadır. Katılımcılardan birinin de şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Bizim mesleğin hak ve adalette çok yakın ilişkisi var. Herkesin hakkını savunması gerekiyor. Vermezler diye düşünmemesi, vermeseler bile hakkını araması gerekiyor. Sonuçta bu senin hakkın kimse lütfetmiyor” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek)* sosyal hizmet hak temelli bir bakış açısı ile ayırım yapmaksızın herkesin haklarının savunulması konusunda sorumluluk üstlenir. Bu noktada azınlıklarla çalışacak sosyal hizmet uzmanlarının etkin bir hak savunuculuğu yapabilmesi için katılımcılardan birinin de şu sözlerle ifade ettiği gibi *“Sosyal hizmet uzmanının etkili bir müdahale gerçekleştirebilmesi mevzuat bilgisinin de yeterli boyutta olmasıyla yakından ilişkilidir. Mesela azınlık çocukları ile ilgili bir konuda çocuk hakları sözleşmesini referans gösterirseniz bu sizin elinizi güçlendirir” Nuray (Sosyal Hizmet Uzmanı/ A Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü)* azınlıklara yönelik mevzuata da hakim olması gerekmektedir.

Azınlıkların sosyal hizmet çerçevesinde haklarına ve hizmetlere erişmesinin sosyal içerme ve sosyal bütünleşme kavramları ile yakın ilişkileri vardır. Azınlıklara yönelik pozitif bakışın ve iyi uygulama örneklerinin ön plana çıkması bu anlamda önemli olarak görülmektedir. Bu noktada azınlıklarla çalışacak sosyal hizmet uzmanlarının azınlıklara yönelik önyargısı, kalıpyargısı ya da önkabulü olmaması gerekir. Bu bağlamda alanda çalışan bir profesyonelin de aktardığı gibi *“Ama ben şu noktada mutluyum bölgede azınlıklarla yan yana yaşama konusunda” Mehmet (Sosyolog/ C Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü)* azınlıklar konusunda farkındalığı olan, yaptığı işten mutluluk duyan meslek elemanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bir diğer önemli nokta ise çalışılan yerlerde ve tüm sosyal ortamlarda her türlü kültürel farklılığa sahip insanların olabileceğini düşünerek, onları da kapsayan hizmetler planlanması gerekmektedir (Kadushin ve Kadushin, 2016:273). Bu noktada farklı kültürel

özelliklere sahip bireylerin birarada bulunduğu Ermeni Hastanesi'nde çalışan Sosyal hizmet uzmanı Merve'nin aşağıdaki paylaşımının sosyal içermeye örnek olabileceği düşünülmektedir:

“Hastanenin iklimi oldukça güzel. Kimsenin kendisini öteki hissetmediği bir ortam. Her dinin bayramları özellikle kutlanıyor ve o dine özel yemekler o gün yemekhanede çıkıyor. Bu çok güzel bir uygulama bilmiyorum belki de o azınlık psikolojisinin verdiği bir şey. Kendileri o psikolojiyi bildikleri için kimse o durumu hissetmesin diye düşünüyorlar” Merve (Sosyal Hizmet Uzmanı/ Ermeni Hastanesi).

Kültürel yetkinlik konusu, tüm alanlarda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının bilgi altyapısını güçlendirmek açısından oldukça gereklidir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2016: 36). Azınlıklarla çalışan sosyal hizmet uzmanları açısından ise olmazsa olmaz mahiyettedir. Kendisi de sosyal hizmet uzmanı olan Yannis, toplulukları açısından önemli bir bayram olan Paskalya'nın hiçbir meslektaşı tarafından fark edilmediğini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Mesela bu hafta bizim paskalya bayramımız. Bizim meslekten hiç kimse bunu kutlamadı. Sadece facebooktan Yunanistandan arkadaşlarım kutladı. Keşke meslektaşlarımız bu tür konularda daha hassas olsa. Kültürel mana da azınlıklarla çalışan bir sosyal hizmet uzmanı ilgili kültür hakkında bilgi sahibi değilse ne yapacak ancak ekonomik destek verebilecek, SED'e gönderebilecek” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

Azınlıklarla çalışacak sosyal hizmet uzmanlarının uygulama açısından da kültürel açıdan yetkin olması gerekmektedir. Hizmet sunulacak öznelere ilişkin kültürel özelliklerin bilinmesi etkin bir hizmet sunumu açısından gerekli görülmektedir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2016: 35; Kadushin ve Kadushin, 2016: 275). Bu bağlamda azınlık topluluğuna mensup müracaatçıların ana akım sosyal hizmet sunumundan farklılaşan talep ve gereksinimleri olabilir. Bu kapsamda azınlıklarla çalışan bir sosyal hizmet uzmanı olan Merve azınlıkların dil ile bağlantılı gereksinimlerine yönelik şu ifadelerle bulunmaktadır:

“Yaşlılar olumsuz duyguları ifade ederken kendi ana dillerini kullanmayı tercih ediyorlar. Dili konuşamamak da bir etki yaratıyor. Bu temel bir ihtiyaç. Ermenice öğrenme sürecine girmedim. Çünkü bu durumun onların da tercih

ettikleri bir şey olmadığını gördüm. Sonuçta o dili konuşunca onlardan olmuyorsun. Ama bu konuda ihtiyaç duyduğum anda Ermenice bilen birisinden destek alabileceğimi süreçte öğrendim” Merve (Sosyal Hizmet Uzmanı/ Ermeni Hastanesi).

Azınlıklarla sosyal hizmetin bilgi altyapısının oluşturulacağı yer, sosyal hizmet lisans eğitimi sürecidir. Çevresel sistemlerinin etkisiyle ve geldikleri yerlerde daha önce azınlıklar ile temas etme imkanı bulmadıkları için çeşitli önyargı ve kalıpyargılar ile eğitim sürecine gelebileceği varsayılan öğrencileri bu anlamda dönüştürmek sosyal hizmetin bir misyonu olmalıdır. Aksi durumda yalnızca teorik açıdan eğitim almış ve tek düze alanlarda pratik yapmış ancak ayrımcı, zenofobik sosyal hizmet uzmanları yetiştirmek söz konusu olabilecektir. Bu noktada öğrencilerin bir çoğunun azınlıklara yönelik yargılarının değişeceği yegane sürecin iyi yapılandırılmış bir sosyal hizmet müfredatı ile gerçekleşeceği düşünülmektedir:

“Geçen karşılaştırmalı sosyal hizmet dersinde, bir konu işledik. Kilise devlet refahına nasıl katkıda bulunuyor diye. Kura çektik ve bu konu biraz tutucu ve muhafazakar olan gruba denk geldi, sunum yaptılar. Çok kötüydü, hiç hazırlanmamışlar. Dedim ki neden hazırlanmadınız? Dedi ki bize ne kiliseden. Kiliseyle mi uğraşacağız? Biz Türkiye’de yaşıyoruz dedi. Dedim ki burada konu sadece kilise değil. Osmanlı döneminden de bahsedeceksiniz. Sonuçta karşılaştırmalı ders böyle olur. Sonuçta Osmanlıdaki devlet sisteminde kiliseler vardı ve onları bugünün sistemiyle karşılaştırabilirsiniz dedim. İşte sen bunu bilmezsen demek oluyor ki sen bu mesleği yapamayacaksın” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

Sonuç olarak azınlıklarla sosyal hizmet, azınlıkların gereksinimlerine yönelik farklı boyutlarda hizmet planlamalarının yapıldığı bilgi, beceri ve değer donanımlarıyla kültürel açıdan yetkin bir bilim dalıdır. Sosyal hizmet uzmanları dezavantajlı tüm gruplar gibi azınlıklarla çalışma açısından da bütüncül çalışmayı yapabilecek önemli meslek elemanlarıdır:

“Mikro, mezzo, makro açılardan azınlıklarla çalışmada sosyal hizmet önemlidir ve tüm boyutlarıyla konuyu ele alan tek disiplin sosyal hizmet bu anlamda. Biz sorunu ele alırken tüm yönleriyle konuyu değerlendiriyoruz,

evresiyle, eviyle, işiyle, canlı cansız her şeyiyle ilgileniyoruz. İşte bu mesleği (sosyal hizmet uzmanı) seğmemin sebeplerinden bir tanesi de bu: Kimseyi ayırt etmez bu meslek, ben de bu zamana kadar kimseyi ayırt etmedim” Yannis (55 yaşında, Rum, Erkek).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

“Her şey de konuşulmuyor şimdi ne desem ki...” Gabriel (52 yaşında, Süryani).

Analiz ve tartışma bölümünde beş ana tema kapsamında irdelenen çalışmaya yönelik genel sonuç ve öneriler bu bölümde sunulmaktadır.

5.1. SONUÇLAR

Bu bölümde Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarına mensup bireylerle ve sosyal hizmet alanında çalışan profesyonellerle gerçekleştirilen 35 derinlemesine görüşmeden elde edilen sonuçlar ele alınmaktadır.

Tema 1: Kavramlarla Azınlık Olmak

Azınlık kavramının, toplumu oluşturan toplulukların bir kısmını tanımlamak için kullanıldığı ancak bu kavramsal sınırlamanın azınlık topluluklarına mensup bireyler tarafından kabullenilmesi hususunda bazı sorunlar olduğu ortaya konulmuştur. Azınlık kavramının bir topluluğu tanımlarken belirli ayrımları esas aldığı ifade edilmiştir. Bu açıdan kavramsal ifadenin bireylere yansması da çoğunluk olarak ifade edilen topluluktan ayrı olarak konumlandırılma ile ilişkilendirilmektedir. Azınlık topluluklarına mensup bireylerce kavramın algılanması ötekileştirilme ve ayrımcılık söylemleri ile ilişkilendirilmektedir. Bu durum kavramın milliyetçilikle birlikte tartışılmasına neden olmaktadır.

Toplumun belli bir kesimini azınlık olarak tanımlamanın, bir diğer kesimini çoğunluk olarak tanımlamayı gerektirdiği ifade edilmektedir. Bu durum da insan gibi bir öznenin sayılara hapsedilerek ifade edilmesini doğurmaktadır. Azınlık topluluklarının yakın geçmişe kadar önemli nüfusa sahip oldukları bölgelerde günümüzde yok denecek kadar az nüfusta oldukları ifade edilmiştir. Bu noktada azınlık topluluklarına mensup bireyler, nicel bir karşılaştırma ile kendilerine azınlık denmesi yerine neden azınlık haline dönüştürüldüklerinin sorgulanmasının daha akılcı bir yönü olduğunu ifade etmektedir.

Azınlık kavramının anlamına ve kullanımına ilişkin bir takım tartışmalar bulunmaktadır. Azınlık topluluklarına mensup bireylerin bazıları kavrama pek

fazla anlam yüklemeyen, bazıları ise kavramın ayrımcı, ötekileştirici, farklılaştırıcı yönleri olduğunu belirtmiştir. Bu durum da ortaya tartışmalı bir yapı çıkarmaktadır. Bu noktada görüşme yapılan katılımcılar, olumsuz ifadeler içermeyen yeni muadil bir kavrama ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. Yeni kavramın azınlık kavramının içerdiği dini ve ırk temelli ötekileştirici ifadelerle yer verilmeyen bir yönü olması gerektiği üzerinde durulmuş, kavramın birleştirici yönünün öne çıkması gerektiği ifade edilmiştir. Azınlık kavramı yerine çeşitli muadil kavramlar önerilmiştir. Kavramlar arasında öne çıkan muadil kavram ayrımcı yöne odaklanmak yerine aynı yerde yaşayan insanları yaşadıkları yer bağlamında birleştiren 'Anadolulu' kavramı olmuştur. Anadolulu kavramının toplumun her kesimi açısından uzlaştırıcı bir yönünün olması da kavramı diğer kavramlar arasından öne çıkarmaktadır.

Azınlık topluluklarının din, etnisite, dil, kültür gibi özellikleri yönüyle başat toplumdan farklılaşan bir takım yönleri bulunmaktadır. Farklılığın kültürlerin korunması noktasında öne çıkarılması gereken bir kavram olduğu düşünülmekte ancak yaşam pratiğinde bu durumun yansımalarının olumsuz yönde olduğu belirtilmektedir. Azınlık topluluklarına mensup bireyler, çocukluk dönemlerinden itibaren gerek kendilerinin gerekse de mensup oldukları toplulukların başat toplumdan farklı olduklarının farkına vardıklarını belirtmektedir. Bu durumun çoğunlukla bireysel bir farkına varış şeklinde gerçekleşmediği, toplumla temas ile birlikte yüzleşilen ve dayatılan bir yönü olduğu ifade edilmektedir. Çocukluk döneminde farklılığın anlaşılmasının ve kabullenilmesinin oldukça zor deneyimlerle içselleştirilen bir yönü olduğu belirtilmektedir. Bu dönemin çoğunlukla aileden ayrılan ilk zaman dilimi olan okul sürecine denk geldiği aktarılmaktadır. Farklılığa ilişkin kabulün yaş ile bağlantılı olarak travmatik deneyimlere yol açtığı iletilmektedir. Bu durum da azınlık topluluklarına mensup bireylerin farklılık kavramını yaşayarak öğrenmesine ve deneyimlemesine neden olmaktadır.

Azınlık topluluklarına mensup bireyler, farklı kavramından bahsederken çoğunlukla başat toplum tarafından kendilerine yöneltilen söylemleri dillendirmektedir. Ancak bazı katılımcılar farklı kavramını tanımlarken kendilerini merkeze konumlandırarak, başat topluma mensup bireyleri farklı olarak ifade

etmiştir. Bu durum da farklılığın göreceli bir kavram olduğunu göstermesi bakımından önemli bulunmuştur.

Azınlık topluluklarının başat toplum tarafından belirli açılardan ötekileştirildiği belirtilmiştir. Ötekileştirilmenin çoğunlukla önyargıları ve kalıpyargıları ortaya çıkardığı ve bu yargıların da ötekileştirmeyi beslediği ifade edilmiştir. Ötekileştirilmenin tıpkı farklılık gibi dayatılan bir öğrenme süreci olduğu üzerinde durulmuştur. Aileden sonra sosyalleşme deneyimlerinin ilk yaşandığı çevresel sistem olan okul sürecinin ötekileştirilmenin de başladığı dönem olduğu belirtilmiştir. Ötekileştirilmenin basit bir çocukluk dönemi tartışmasından öteye taşınan yönleri olduğu hatta zaman zaman kavgalara ve şiddete dönüşen bir sürece evrildiği ifade edilmiştir. Okul dönemindeki ötekileştirilmede kimi zaman öğretmenlerin de sürece negatif anlamda etkide bulunduğundan bahsedilmiştir.

Ötekileştirmenin günlük yaşama en fazla yansıyan yönünün söylemlerle açığa çıktığı görülmüştür. Günlük dilde kullanılan, bazen farkına dahi varılmayan pek çok söylemin ötekileştirici yönleri olduğu belirtilmiştir. Ötekileştirmenin sistemli bir ayrımcılıktan beslendiğini ve toplumsal bir paranoyaya dönüştüğü ifade edilmiştir. Bu durumun da karşılıklı güvensizliği doğurduğu ifade edilmiştir. Ötekileştirmenin ırkçılığa varan sonuçları olduğu, bu durumun da karşılıklı bir etkiyle azınlık topluluklarına mensup bireyleri kimliklerini savunmak durumunda hissetmeye ittiği belirtilmektedir. Ötekileştirilmenin siyasi söylemlerden ve konjonktürel süreçlerden kaynaklanan çeşitli nedenleri olduğu belirtilmiştir. Bu nedenlerin de ötekileştirilmenin toplumsal yaşama yansıyan yönlerini inşa ettiği aktarılmıştır. Ötekileştirilmenin haklar ve hizmetlere yansıyan yönleri olduğu da söylenmiştir.

Ayrımcılık, azınlıklarla gerçekleştirilen görüşmelerde öne çıkan bir diğer kavram olmuştur. Azınlık topluluklarına mensup bireyler başat topluma temas ettikleri an itibariyle ayrımcılığa uğramaya başladıklarını belirtmektedir. Ayrımcılığı daha çok kendilerine yönelik tepkiler üzerinden anladıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar henüz çocukluk dönemlerinde pek çok din ve ırk temelli ayrımcı söylemle karşılaşmaktadır. Ayrımcı söylemler bazen yakın çevre tarafından da dillendirilir özelliktedir. Ayrımcı söylemlerin ayrımcı eylemleri doğurduğu ifade

edilmiştir. Ayrımcılığın öne çıkan boyutunun din temelli ayrımcılık olduğu hatta dinin içerisinde de mezhepsel ayrımların gündeme geldiği belirtilmiştir. Ayrımcılığın toplumsal yaşama ve kamusal düzenlemelere yansıyan boyutları olduğu ifade edilmiştir. Başat toplumun dini bayramlarında tatil, ücretsiz şehir içi ulaşım ve benzeri haklar sağlanırken, azınlık topluluklarının dini bayramları adeta görmezden gelinerek seçim, sınav gibi toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren konular bayram günleri yapılabilmektedir. Bu durum azınlıklarda aidiyeti sorgulatan bir sürece evrilmekte, görmezden gelinme, hiçe sayılma hissiyatı yaratmaktadır. Ayrımcılığın kuşaklararası taşınan boyutları olduğu belirtilmiştir. Ayrımcılığın en önemli sebebi olarak ise temassızlık görülmüştür.

Politik söylemlerin toplum üzerinde ayrımcılığa ilişkin doğrudan ve yönlendirici etkileri olduğu ifade edilmiştir. Azınlık topluluklarının politik söylemlerden olumsuz etkilendiği belirtilmiştir. Politikacıların kutuplaştırıcı söylemlerinin toplumu meydana getiren farklı kesimleri karşı karşıya getirdiği bu durumdan da azınlıkların ciddi zararlar gördüğü ifade edilmiştir. Zaman zaman yaşanan sorunların politikalar tarafından desteklendiği hissi, azınlıkların vatandaşlığını sorgulatan bir süreci doğurmaktadır. Bazen politik baskılar doğrudan azınlıkları hedef alan “vatandaş Türkçe konuş” gibi politikaları doğurmaktadır. Bu tür politikalar ise çözümü yıllarca gerçekleştiremeyecek süregelen sorunları beraberinde getirmektedir. Azınlıklar konusu gerek iç gerekse de dış politikaya malzeme olmaktadır. Ermenistan, İsrail, Yunanistan ile ilişkiler açısından azınlıklar adeta birer koz ögesi olarak görülebilmektedir. Bu durumun azınlıklara yansımaları dönemsel olarak değişen oranda negatif süreçleri doğurmaktadır. Azınlıklar politikacıların bazen bilinçli olarak söylem geliştirdiklerini ifade etmektedir. Politikacıların çözümden çok çözümsüzlüğü doğuran eylemlerde ve söylemlerde bulunduğu belirtilmektedir. Bu durum da olumlu olarak görülebilecek bir takım uygulamaları silikleştirmekte ve azınlıklarda güvensizliğe sebep olmaktadır.

Ayrımcılığın medya ve sosyal medya yoluyla görünürlüğü artmaktadır. Medya ve sosyal medyanın bir araya getirici olması açısından önemli noktalara hizmet ettiği ancak bunun yanında sosyal platformlarda birbirini tanımayan pek çok insanın birarada bulunabilmesiyle ayrımcı söylemler ve nefret söylemlerinin

kolaylıkla açığa çıkabildiği ifade edilmiştir. Sosyal medyanın güvenlik ve denetimden uzak yapısının, azınlıkların ırkçılığa yönelik hedef konumuna kolaylıkla oturtulmasına hizmet eden bir yönü vardır. Sosyal medyanın azınlıklara yansıyan yönleri çoğunlukla tehdit ve küfürdür. Sosyal medyanın sorunlara yol açan yapısı azınlık topluluklarına mensup bireyleri çeşitli önlemler almaya ve tedbirli olmaya itmiştir.

Tema 2: Azınlıkların Toplumsallaşma Süreçleri

Azınlık topluluklarına mensup bireylerin toplumsallaşma süreçlerini temelde etkileyen iki önemli faktör öne çıkmaktadır. Bu faktörler; başat toplumun etkileri ve bireylerin ait oldukları toplulukların etkileridir. Bireylerin çevreleri ile uyumlarının toplumsallaşmayı etkilediği ifade edilmiştir. Toplumsallaşmayı etkileyen çevresel süreçlerden biri azınlık topluluklarının yaşadıkları bölgelerdeki nüfus yapılarıdır. Yaşanılan çevre, azınlık topluluklarına mensup bireylerin kişisel ve kolektif kimliklerini ortaya çıkarmaktadır. Çevrenin toplumsallaşmaya ilk etkileri çocukluk döneminde görülür. Aile dışı yaşamla karşılaşma, evden dışarıya çıkma ve akranlarıyla oyun oynama gibi durumlar toplumsallaşmayı etkileyen süreçlerdir. Toplumsallaşma süreçlerini etkileyen çevresel faktörlerden bir diğeri ise yaşanılan bölgenin çokkültürlü yapısıdır. Aynı bölgede bir arada yaşayan bireylerin azınlık topluluklarına yönelik farkındalıkları toplumsallaşmayı olumlu yönde etkilemektedir. Yaşanılan ortamın tek kültürlü ya da daha küçük bir yerleşim yeri olması, nüfusu tamamen azınlıklardan oluşan bölgelerde bir avantaja dönüşürken azınlık nüfusunun az olduğu bölgelerde ise bir takım dezavantajlar oluşturmaktadır. Toplumsallaşmanın çevresel etkilerinden bahsederken konjonktürel ve siyasi hareketlenmelerden de bahsedilmektedir. Bu bağlamda yaşanılan çevrenin azınlıkların aidiyetlerini açıkça ifade etme ya da gizleme konusunda etkileri olduğu belirtilmiştir.

Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarına mensup bireylerin genel olarak bir arada yaşamayı tercih ettiği görülmektedir. Azınlıkların yaşadığı bölgelerde çokkültürlü bir ortamın olduğu ifade edilmiştir. Farklı dinden, dilden, etnisiteden ve kültürden gelen insanların bir arada yaşadığı çokkültürlü mahallelerde farkındalık düzeyi yüksektir. Bu durum da görece çokkültürlü mahallelerde

ayrımcılık temelli sorunların yaşanmamasını ya da yaşanabilecek olası sorunların önüne geçilmesini sağlamaktadır. Toplumsal dönüşüm ile birlikte çokkültürlü mahallelerin de dönüştüğü ve yakın komşuluk ilişkilerinin gittikçe azalan bir yapıya evrildiği ifade edilmiştir.

İstanbul ili örneğinde azınlıkların yoğun olarak yaşadığı ifade edilen bazı bölgeler bulunmaktadır. Bu bölgelerden bahsedilirken öne çıkan iki yer Kurtuluş semti ve Adalar olmuştur. Azınlık nüfusunun bu bölgelerde yoğunlaşmasında ibadethane, okul, vakıf gibi kurumsal mekanizmaların varlığını sürdürüyor olmasının etkili olduğu görülmüştür. Bu bölgelerde yaşayan azınlık topluluklarına mensup bireyler için yaşamı destekleyen çeşitli kolaylaştırıcı öğeler yer almaktadır. Bu durum da Kurtuluş semti ve Adalar'ı, azınlıklar için adeta kurtarılmış bölgeler haline getirmektedir. Katılımcılar son yıllarda yoğun şekilde gerçekleşen iç ve dış göçlerin yaşadıkları bölgeleri önemli oranda etkilediğini ifade etmiştir. Gerek Kurtuluş semtinde gerekse de Adalar'da yaşanan demografik dönüşüm ve hayata geçirilen şehircilik politikalarının azınlık topluluklarına mensup bazı birey ve ailelerin yaşam şartlarında değişimlere neden olduğu belirtilmiştir. Hayat pahalılığı ve bireysel ekonomik sorunlardan kaynaklı olarak bu bölgelerde tutunamayanların ise kentin başka bölgelerine taşınmak durumunda kaldığı ifade edilmiştir. Bu durum da azınlıkların önemli sosyal-çevresel sistemleri olan ibadethane, okul, vakıf gibi kurumsal mekanizmalardan uzak kalmalarına sebep olmaktadır.

Azınlıkların toplumsallaşma süreçlerini etkileyen bir diğer sistem okuldur. Okul süreçlerinde azınlıklar farklılığa yönelik algılarını netleştirmekte ve bu durumu da çoğunlukla birebir yaşayarak deneyimlemektedir. Okul ve toplumsallaşma konusunda öne çıkan iki yapı vardır. Bu yapılar sadece azınlık topluluklarına mensup ailelerin çocuklarının gidebildiği azınlık okulları ve tüm ülke vatandaşlarının gidebildiği karma devlet okullarıdır. İstanbul'da azınlıkların tarihi yerleşimlerinin olduğu mahallelerde farklı topluluklara ait azınlık okulları bulunmaktadır. Ülkenin bütün bölgelerinde az sayıda da olsa azınlık topluluklarına mensup bireylerin yaşadığı bilgisi dahilinde, okulların sadece İstanbul'da oluşu çeşitli sorunlar doğurmaktadır. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaşayan azınlık topluluklarına mensup ailelerin çocukları

anadillerinde eğitim görmek için İstanbul'a gönderilmek durumunda kalabilmektedir. Bu durum da çocukların gelişimsel süreçleri açısından ailelerine ihtiyaç duydukları dönemlerde onlardan ayrılmak zorunda kalmalarına sebep olmaktadır. Azınlık okullarının olmadığı yerlerde çocuklar karma devlet okullarına gitmek zorunda kalmaktadır. Kendi okullarına sahip olmayan Süryaniler için bu durum adeta bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu durumun yaşamlarına olumsuz etkilerini paylaşan Süryani katılımcılar okul süreçlerinde ötekileştirilme, kutuplaşma ve akran zorbalığı gibi bir takım sorunlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Süryanilerin kendi okullarına sahip olmaması, topluluğa mensup bazı bireyleri bir dönem diğer azınlık topluluklarına ait okullara gitmek durumunda bırakmıştır. Devlet okullarında sınıfta yaşanabilecek olası sorunları önlemek açısından, kültürel olarak yetkin, sınıf iklimini okuyabilen öğretmenlere duyulan ihtiyaç dile getirilmiştir. Azınlık okullarında eğitim müfredatlarının sıklıkla değiştirilmesine yönelik eleştiriler bulunmaktadır. Kendi anadillerini öğrenmesi için çocuklarını azınlık okuluna gönderen aileler, sistemden kaynaklanan sorunlar nedeniyle çocuklarının gerek dil öğrenimi gerekse de genel olarak eğitimleri konusunda sıkıntılar yaşadıklarını, bu durumun da kendilerini kaygılandırıldığını belirtmektedir. Azınlıkların okulla ilgili yaşadıkları bir diğer sorun ise giderek azalan nüfusla birlikte pek çok okulun kapanmak durumunda kalmasıdır.

Okul sistemi, toplumsallaşma açısından hayata yönelik şemaların oluşmasında etkili roller üstlenir. Başat toplumdan farklılaşan özellikleri ile azınlıklar farklılığa yönelik farkındalıklarını çoğunlukla okul süreçlerinde kazanırlar. Temel eğitim süreçlerini azınlık okullarında devam ettiren bireylerin farklılık algısının ertelendiği aktarılmıştır. Bazen bu durumun üniversite dönemine kadar ötelendiği ifade edilmiştir. Eğitim sürecinde karşılaşılan zorluklardan bir diğeri de derslerdir. Müfredat kapsamında işlenen derslerde azınlıklara yönelik bazı ayrımcı ifadeler yer almaktadır. Özellikle din ve tarih derslerinde yer alan ötekileştirici ifadeler çocukları küçük yaştan itibaren yanıtlanması zor sorularla karşı karşıya getirmektedir.

Aile, toplumsallaşma açısından en önemli sistemdir. Azınlık topluluklarına mensup aileler, başat topluma mensup ailelerden farklı olarak çocuklarını aile

ve cemaat dışı yaşama hazır hale getirmek için bir takım önlemler almaktadır. Bu durum aileleri gerek aidiyetlerine yönelik gerekse de başat toplumun taleplerine yönelik mekanizmalar oluşturmaya yönlendirir. Ailelerin çocuklarını korumak amaçlı yöneldikleri mekanizmalardan biri çocuklarının kendi topluluklarına mensup bireylerle evlenmesini sağlamaktır. Süryaniler örneğinde ifade edildiği üzere, bazı topluluklar evlilik konusunu topluluksal normlarla yasaklayarak, olası karma evlilikleri engellemektedir. Ailelerin çocuklarının toplumsallaşmalarına yönelik koruyucu tedbirleri bulunmaktadır. Alınan tedbirlerin sebebi çocukları olası tehlikelerden korumaktır. Bu durum aileleri çoğu zaman yaşam boyu süren bir kontrole mecbur bırakmaktadır. Aileler çocuklarına zarar gelebileceği düşüncesiyle aidiyetleriyle ilgili belirli konuları örtmektedir. Aileler çocuklarının başat toplumla ilişki kurdukları noktalarda bir takım telkinlerle süreci yönlendirmektedir. Telkinler sosyal yaşamla ilişkilerin başladığı ilk dönemlerden itibaren bir baş etme ve koruma aracı olarak kullanılmaktadır. Telkinler çoğunlukla azınlık kimliklerine aidiyeti ortaya koyan anadil ve söylemlere yönelik olmaktadır. Günlük yaşama yönelik pek çok telkin bulunmaktadır. Çocuklara yönelik telkinler yalnızca aileler tarafından değil öğretmenler tarafından da sıklıkla dile getirilmektedir. Siyasi süreçlerde ve ülkede yaşanan çalkantılı dönemlerde telkinlerin daha sık şekilde gündeme geldiği belirtilmektedir.

Azınlıkların toplumsallaşma süreçlerinde öne çıkan bir diğer durak ise cemaat sistemidir. Her azınlık topluluğunun kendi iç dinamiklerine göre değişen cemaat sistemi vardır. Cemaat sistemi, azınlık topluluklarına mensup bireylerin aile ve okul sistemlerini tamamlayan niteliktedir. Toplumun bireylerden beklentilerinin yanına cemaatlerin de üyelerinden çeşitli rol ve sorumluluk beklentileri bulunmaktadır. Katılımcılar sosyalleşme süreçlerinden bahsederken cemaatlerin sürece etkisini dillendirmiştir. Azınlık topluluklarına mensup bireylerin cemaatleri ile ilgili anlatılarında sıklıkla ülkedeki toplam nüfuslarına atıfta bulunması azalan nüfusun bireylerin söylemlerine yansımaları açısından dikkat çekicidir. Cemaat sistemlerinin okuldan ibadethaneye, vakıftan sosyal hizmet kuruluşlarına kadar geniş yelpazede sürdürdükleri faaliyetler bulunmaktadır. Cemaatler üyelerinin katılımı ile topluluğun geneline yönelik,

aktiviteler, hizmetler, çalışmalar gerçekleştirmektedir. Gerçekleştirilen tüm faaliyetler cemaat üyelerini bir araya getiren çalışmalardır. Böylelikle azınlık topluluklarına mensup bireylerden, başat toplumun dışında cemaatin de beklentilerini yerine getirmesi beklenir. Cemaatin duruşundan farklı duruş gösteren katılımcılar, bu noktada yaşadıkları zorlukları dile getirmiştir.

Topluluklarına mensup üyeleri bir araya getiren cemaatler bir anlamda sosyal bütünleşme platformlarıdır. Yaşanan toplumsal dönüşüm ve göçler sebebiyle ülkenin ya da dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan cemaat üyelerini bir araya getiren yapılar sosyal olarak bütünleşmeyi gerçekleştirmektedir. Bu platformlardan bahsedilirken sıklıkla dernekler, vakıflar ve ibadethanelerden söz edilmektedir. Yurtdışında yaşayan azınlık topluluklarını bir araya getiren dernekler bu platformlara bir örnek niteliğindedir. Bunun dışında topluluk üyelerinin birbirinden haberdar olmasını sağlayan yazılı, görsel ya da online medya ve platformlar da bu işlevi görür özelliktedir. Azınlık topluluklarının nüfuslarının gittikçe azaldığı bölgelerde bu platformlar farklı topluluk üyelerini bir araya getiren yapılar haline dönüşmüştür. Sosyal bütünleşme platformlarının bir diğer önemli çıktısı ise gerçekleştirilen topluluk içi, akademik ve tüm toplumu kapsayan özellikte çalışmalardır.

Tema 3: Azınlıkların Hakları ve Gereksinimleri

Haklar bağlamda azınlık statüsüne sahip olmanın bazı olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. Azınlık statüsüne sahip olmanın dil, din ve ibadet özgürlüğü, eğitim, sağlık hizmetleri gibi temel gereksinim alanlarında bir takım getirileri söz konusudur. Bu haklar, azınlık topluluklarının kendi kimlikleri ve kültürel süreçleri ile ilgili birikimlerinin ve tarihi geleneklerinin sürdürülmesi ile aktarımı anlamında oldukça önemlidir. Bu bağlamda azınlık topluluklarının başat toplumdan farklılaşan özelliklerinin sürdürülmesi ve korunması adına ayrımcı olmadan azınlıkların haklarını güvence altına alan bir kimliğe ihtiyaç duydukları düşünülmektedir. Azınlık haklarından bahsedilirken, hakların çerçevesini belirleyen ana metin konumundaki Lozan Antlaşması'na sıklıkla atıfta bulunmaktadır. Katılımcılardan çoğu Lozan Antlaşması'nda tanımlanan hakların oldukça önemli olduğunu belirtmiş, hakların korunmasının ve

sürdürülmesinin önemine dikkat çekmiştir. Katılımcılar hakların öneminden bahsederken ibadethane hakkı dışındaki haklardan yararlanamamış olan Süryani topluluğuna sık sık atıfta bulunmuştur. Bu noktada azınlık haklarına sahip olan topluluklar dil ile kültürün aktarımını ve sürdürülmesini yasal statülerinin etkisiyle sağladıklarını ifade etmiş, azınlık statüsüne ve haklarına sahip olmayan toplulukların ise kültürlerini, dillerini kaybetme riski ile karşı karşıya oldukları belirtilmiştir.

Azınlık hakları konusunda ne Türkiye Cumhuriyetinin ne de uyum sürecinde olduğu Avrupa Birliği'nin net, kapsamlı ve sistemli bir politikası yoktur. Türkiye'de yaşayan azınlıkların temsiliyet ve haklara erişim konuları Lozan Antlaşması ile netlik kazanmış ve azınlık olarak ifade edilen topluluklar başat toplumdan ayrılan noktalarda bir takım pozitif haklarla desteklenmiştir. Ancak gerek azınlık statüsünün yalnızca Müslüman olmayan üç gruba sağlanması, gerekse de azınlıklara yönelik çoğu alanda ihtiyaç duyulan geçici özel önlemlerin alınmıyor oluşu üzerinden haklara yönelik pek çok eleştiri yapılmaktadır. Lozan Antlaşması farklı tarafları olan uluslararası bir antlaşma olduğu halde zaman zaman ülkelerin keyfi uygulamaları olmakta ve azınlıkların çeşitli hakları antlaşmada yer aldığı halde sağlanmamaktadır. Bu açıdan anlaşmanın işleyişine ve denetimine yönelik eleştiriler bulunmaktadır. Azınlık topluluklarına mensup bireylerin haklar konusunda gündeme getirdikleri odak konu eşit vatandaşlık talebidir. Katılımcıların çoğu bu konuyu eşit olmayan vatandaşlık kabulü üzerinden değerlendirmektedir. Bu açıdan azınlıkların dile getirildiği konulara ve hak taleplerine yoğun şekilde kulak verilmeye ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Haklar konusunda öne çıkan bir diğer konu ise bir şekilde ülkelerinden göç etmek durumunda kalmış azınlık topluluklarına mensup bireylerin gerek Türkiye'ye dönüşte gerekse de Ermenistan, İsrail, Yunanistan gibi topluluk üyeleri ile aynı kökten insanların yaşadığı ülkelerde yaşanan vatandaşlığa ilişkin sorunlardır. Devletler çeşitli gerekçelerle vatandaşlığın önüne engel çıkarabilmektedir. Bu tür deneyimler yaşayan katılımcılar, kendi durumlarında olan bireylere yönelik devletlerin çeşitli kolaylıklar göstermesine duyulan gereksinime dikkat çekmiştir.

Azınlık topluluklarının ÷lkede mevcudiyetini sürdürmesi ve nüfuslarını koruması hak savunuculuğu ile birleşince bazı varoluşsal kazanımları beraberinde getirmiştir. Bu durum iki yönlü olarak ele alınabilir. Birincisi sosyal hareketler ile var olmanın getirileri, ikincisi ise toplumda var olmanın tabi kazanımlarıdır. Hak savunuculuğu açısından azınlık topluluklarının Türkiye’de seslerinin duyulduğu ve azınlık konusuna dikkatlerin yoğunlaştığı süreç Hrant Dink’in öldürölmesiyle gündeme gelmiştir. Bu durum bir sosyal hareket doğurmuş ve topluluk özelinden toplum geneline evrilen bir hak savunuculuğu hareketini beraberinde getirmiştir. Azınlık topluluklarına mensup bireylerin hak savunuculuğu, olmayan bir hakkı sıfırdan savunarak elde etmek yerine önceden var olan hakların bir şekilde ellerinden alınışı ile birlikte gündeme gelen bir savunuculuğu işaret etmektedir. Bu sürece Süryanilerin ve Rumların okul hakları ile ilgili, Bulgarların ellerinden alınan hastaneleri ile ilgili, tüm azınlıkların bir şekilde kamulaştırılan varlıkları ile ilgili hak savunuculukları örnek gösterilebilir. Bu noktada azınlıkların hala Türkiye’de varlıklarını sürdürüyor oluşu da, hakların sürdürölmesi ve azınlıkların maddi ve manevi varlıklarının devamı açısından varoluşsal bir hak savunuculuğu olarak görölmemektedir.

Azınlık topluluklarının bireysel ve kolektif açılardan siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel, beşeri alanların tümünde değişen boyutlarda gereksinimleri bulunmaktadır. Ötekileştirilme ve ayrımcılığa yönelik sorunlar, belirtilen gereksinim alanlarının odağına konumlanmaktadır. Ötekileştirilmenin ve ayrımcılığın azınlıklara yansıyan boyutları; istihdam, eğitim, güvenlik ve toplumsal cinsiyet temelli gereksinimlerdir.

İstihdama yönelik sorunlar, azınlıkların kamusal istihdamın dışında tutulduğuna yönelik inanç çerçevesinde örüntölünmektedir. Şüphesiz bu inançta azınlıkların kamu personeli olması yönündeki geçmiş uygulamaların etkisi bulunmaktadır. Katılımcıların bu konudaki çift yönlü engele ilişkin; sorunların çözölmesi ve istihdamın önündeki engellerin kaldırılması yönünde talepleri bulunmaktadır. Azınlıkların çoğu istihdamın önünde yer alan görünmez duvarların etkisiyle, kendi mekanizmalarını oluşturmaktadır. Birçoğu bu sebeple ticarete yönelmekte, üniversite eğitime yönelenler ise henüz tercih sürecinde istihdam edilmeyeceğini düşündüğü bölüme yönelmemektedir. İstihdam konusunda

değınilen bir diğeri önemli sorun ise aidiyete ilişkin yaşanan sorunlardır. Katılımcılardan bazıları bu noktada çalıştıkları yerlerde aidiyetlerini gizlediklerini, aksi takdirde işsiz kalabilme durumu ile karşı karşıya kalacaklarını ifade etmiştir.

Gereksinim alanlarından bir diğeri ise eğitimidir. Lozan Antlaşması'nda değınilen pozitif haklar ile birlikte anadillerinde eğitim veren okullarda öğrenim görme hakkına sahip olan ancak karma okullara da devam edebilen öğrencilerin eğitim süreçlerinde yüz yüze kaldıkları bir takım sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlardan biri din dersi ve dersin azınlıklara yansımalarıdır. Dersten her ne kadar azınlık topluluklarına mensup öğrenciler muaf olsa da, karma okullarda eğitim gören öğrencilerin ders sürecinde sınıftan çıkması çocukların gelişim dönemleri açısından ciddi riskler doğurmaktadır. Dile getirilen bir diğeri sorun, Süryanilerin kendi okullarına sahip olmaması konusudur. Bu durum Süryani topluluğuna mensup bireylerin, anadillerini öğrenme konusunda güçlükler yaşamasına neden olmakta ve topluluğun kendi mekanizmalarını oluşturmada durumunda kalmasına sebep olmaktadır. Eğitim konusunda öne çıkan bir diğeri sorun ise azınlık okullarına yalnızca dini ve etnik olarak azınlık olduğunu kanıtlayabilen ailelerin alınıyor oluşudur. Bu durum günümüzde sayıları oldukça fazla olan çokkültürlü ve çok kimlikli ailelerin çocukları açısından sorunlar doğurmaktadır. Bu noktada düzenlemeler gereksinim duyulduğu ifade edilmiştir.

Öne çıkan gereksinim alanlarından bir diğeri ise tarihsel süreçte yaşananların günümüze yansımaları olarak devam eden, azınlık vatandaşlara yansıyan güvenlik temelli sorunlardır. Özellikle askerlik sürecinde azınlıkların hissettiği ayrımcı tavırlar, çalkantılı dönemlerde devletin aşırı korumacı uygulamaları, ülke güvenliği ile ilgili sorunların azınlıklara yansıyan yönü bu kapsamda dile getirilen konulardır. Azınlıklara yönelik güvensizlik, azınlık topluluklarına mensup bireylerin vatandaşlık ve aidiyet konularında sorgulamalar yaşamalarına neden olmakta ve söz konusu durumun çeşitli kırılğanlıklar yarattığı ifade edilmektedir.

Başat toplumun ve azınlık topluluklarının hak ve gereksinim boyutunda birbirinden ayrıldığı bir ortamda, azınlık kadınlarının deneyimlerinin irdelenmesi oldukça önemlidir. Hem azınlık olmanın hem de hegemonik erkekliklerin dayatmaları ile kadın olmanın çift yönlü etkisi paylaşımlarla aktarılmıştır. Azınlık

topluluklarına mensup kadınlar, ülkede kadına çizilen imajın yanında azınlık kadınına çizilen imajın etkilerini hissettiklerini belirtmiştir. Kadınlar, gerek medyanın gerekse de kulaktan dolma bilgilerin etkisiyle azınlık kadınlarına yöneltilen negatif algının kendilerini zor durumda bıraktığını ve bu konuda önlemler almak durumunda kaldıklarını belirtmektedir. Dinin kadınlara yönelik bakış açısını etkilediği ve toplumsal- topluluksal düzende kadının konumunu belirleyen nitelikte olduğu ifade edilmiştir. Genel anlamda ülkede yaygın olan kadınların güçsüzleştirilmesi durumunun azınlık kadınlarını da içerisinde alan boyutta bir sorun olduğuna değinilmiştir.

Tema 4: Azınlıkların Hakları ve Gereksinimleri ile İlgili Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri

Katılımcılar azınlıkların yaşadığı sorunlara yönelik çeşitli çözüm önerileri dile getirmiştir. Çözüme yönelik bireysel değerlendirmeler incelendiğinde ilk olarak ötekileştirilme ve ayrımcılığa yönelik talepler dikkat çekmektedir. Dile getirilen sorunların çözümü ve gereksinimlerin karşılanması konusunda hakların güvencesi pozisyonunda olan yasal sisteme roller düştüğü ifade edilmektedir. Bu noktada mevcut yasal sistemin boşluklarını ortadan kaldıracak azınlıkların haklarını da güvence altına alacak kapsamlı bir anayasaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Sorunların çözümüne yönelik eşitlik ve adalet temelinde demokratik bir yönetim sistemine duyulan ihtiyaç ön plana çıkmaktadır. Çözüme yönelik taleplerin odaklandığı bir diğer konu ise eğitime yönelik gereksinimlerdir. Temsiliyet ile ilgili sorunların çözümüne duyulan ihtiyaç da öne çıkan bir diğer konudur. Azınlık topluluklarına mensup bireylerin yaşanan sorunlara dair bireysel ve kolektif çözümler üretmesi önemli görülmektedir. Ülkeden göç etmek durumunda kalmış topluluk mensuplarından geri dönenlerin sorunlarının çözülmesi için vatandaşlık vermek, ikamet vermek gibi çeşitli çözüm önerileri sunulmaktadır. Sorunların çözümü adına öne çıkan mekanizmalar ise sosyal politikaların eksikliğinin giderilmesine yönelik talepler ve sosyal hizmetlerin alanda daha fazla yer almasına duyulan ihtiyaç çerçevesinde ifade edilmektedir.

Azınlık toplulukları başat toplumun kültüründen farklılaşan yönleri nedeniyle ayrımcılığa uğrama, ötekileştirilme, damgalanma gibi negatif tutumlarla

karşılaştıkları için bu tür sorunlarla baş edebilmek adına sosyal bağamlarına ve kişilik özelliklerine göre değişen nitelikte bir takım stratejiler geliştirmiştir. Bu stratejiler bazen topluluğun tümü tarafından paylaşılan yapılara evrilmiştir. Çocukluk döneminden itibaren baş etme stratejileri geliştirilmeye başlanmaktadır. Bu bağlamda azınlık topluluklarına mensup ailelerin çocuklarının diğer çocuklarla olan iletişimlerinde bir takım mekanizmalar geliştirmeye başladıkları görülmektedir. Okul sürecinde yaşanan sorunlar azınlık topluluklarına mensup ailelerin çocuklarını birlikte hareket etme yönünde bir destek mekanizması oluşturmaya yönlendirmektedir. Aynı şekilde okumak için İstanbul'a gitmek durumunda kalan ve ailelerinden ayrı kalan çocuklar yaşadıkları sorunlarla baş edebilmek için birbirleri ile yakın ilişkiler kurmakta ve hep birlikte zor durumun üstesinden gelmeye çabalamaktadır. Sorunların üstesinden gelmek için başvuru mekanizmaları, yaşanan olayları yok sayma, her iki tarafı idare etme ve dengeleri bu yolla sağlamaktır. Yaşanan sorunları çözmek ve yaşanabilecek potansiyel sorunların önüne geçmek adına kolektif mekanizmalar geliştirilmiştir. Süreç farklı toplulukları birlikte hareket etmeye yönlendirmiş ve farklı azınlık topluluklarını bir araya getirmiştir. Bu bağlamda azınlık toplulukları düzeyinde bir yakınlaşma ve yardımlaşma söz konusu olabilmektedir. Öne çıkan diğer baş etme mekanizmaları ise kapanma, yansıtma, tutunma, bütünleşme, birlikte hareket etme, koruma ve savunmadır.

Ailelerin kendilerinin ve çocuklarının zarar görmesini engelleyeceğini düşünerek hayata geçirdiği baş etme mekanizmalarından birisi apolitik duruş sergilemektir. Bu anlamda ailelerin telkinlerinin ve tedbirlerinin çocuklar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Siyasi dalgalanma süreçlerinin azınlıklara olan yansımaları bu konulara karşı aileleri sessiz kalmaya ve bu durumu kuşaklararası bir aktarımla çocuklarına da taşıma yönünde telkinlerde bulunmaya itmiştir.

Ayrımcılığın hissettirildiği alanlarda aileler bir koruma yöntemi olarak aidiyetlerini gizlemeyi tercih edebilmektedir. Yaşanılan bölgenin yapısına, tarihine, çokkültürlülüğüne bağlı olarak süreç ve alınacak önlemler şekillenmektedir. Bu durumu kimliğe dair ve kültürel geçişlerle kamuflaja yönelik önlemler şeklinde görmek de mümkün olabilmektedir. Aidiyetin gizlenmesi, zarar görülebileceği düşüncesi ile birlikte bir saklanma ihtiyacı sonucu ortaya çıkabilmektedir. Söz

konusu süreç başat toplumla ilişkilerin sorunlar doğuracağı düşüncesiyle açılmama ya da kaynaşmama yönünde önlemlere dönüşebilmektedir. Aidiyeti belli eden bir takım dini simgelerin başat toplumla ilişkilerin kurulduğu toplumsal yaşamda sorun haline gelebildiği ve bu durumda da aidiyeti doğrudan ortaya koyan haç gibi simgelerin kamusal alanda takılmamasına yönelik çeşitli önlemler alındığı ifade edilmiştir. Yine aidiyeti ortaya çıkaran öğelerden bir diğeri olan dilin sokakta kullanımına yönelik önlemler de alınmaktadır. Aidiyetin gizlenmesine yönelik tutumlar çoğunlukla çevresel tepkinin etkisiyle aidiyeti reddetmek ya da başat kültürdenmiş gibi yaşamak yönünde stratejiler doğurabilmektedir. Kamu ile ilişkilerde ve iş yerinde aidiyeti gizlemek de bir diğer strateji olarak öne çıkmaktadır.

Toplumsal ilişkilerde yaşanabilecek olası sorunların önüne geçmek adına azınlık topluluklarına ait olan isimler yerine başat topluma ait olan isimlerin kullanılması yönünde önlemler alınmaktadır. Bu önlemler genel anlamda iki şekilde gerçekleşmektedir. İlk önlem bireylerin kendi kültürüne ait olan gerçek isimleri yerine, geniş toplumla olan ilişkilerinde farklı isimler kullanması şeklindedir. İkinci önlem ise çocuğa askerlik, iş gibi kamusal süreçlerde zorluk çıkaracağı düşüncesiyle kendi kültürüne ait bir isim verilmesi yerine başat kültüre ait isimlerin verilmesi şeklindedir. Bazen günlük yaşamda sorun yaşamamak adına geçici olarak da farklı isimler kullanıldığı belirtilmiştir.

Azınlıkların sorunlarının çözümü noktasında öne çıkan başlıklardan bir diğeri ise eğitimidir. Ailede ve okulda verilen eğitimin bireylerin çokkültürlülüğe dair bakışını şekillendirmekte önemli bir payı vardır. Birlikte yaşamaya ve birlikte yaşanan topluluklara dair bilgi sahibi olunması, eğitim süreçlerinde şekillenir. Eğitimin bir diğer önemli çıktısı ise mensubu olunan topluluğun dilinin ve kültürünün öğrenilmesi ve gelecek kuşaklara aktarımının sağlanmasındaki rolüdür. Yaşanılan sorunların çözümü adına farklılıkların bir sorun değil zenginlik olduğunun öğretilmesi ancak iyi kurgulanmış bir eğitimle ve erken çocukluk döneminden itibaren gelen bir süreçle gerçekleştirilebilir. Müfredata yönelik eksiklerin giderilmesi, ortaya çıkan sorunların ortadan kaldırılması anlamında oldukça önemlidir. Tek taraflı olarak yalnızca başat toplumun tarihinde önemli olan olayların müfredatta yer alması, toplumu oluşturan diğer

toplulukların aidiyetlerini sorgulamalarına neden olabilmektedir. Ortak bir gelecek inşa etmek isteniyorsa, ortak bir eğitim kurgulamak zorunlu bir durumdur. Eğitim süreçlerinde dile getirilen sorunlardan bir diğeri olan dil eğitiminin kuşaklararası aktarımı için anadilde eğitimin sağlanmasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Süryani topluluğunun okul sorunları nedeniyle dil aktarımında yaşadıkları zorluklar üzerinden benzer durumdaki tüm toplulukların yaşadıkları sorunlar gündeme getirilmektedir. Azınlıklara ve sorunlarına yönelik üniversitelerde yapılacak çalışmalara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. İhtiyaç duyulan alanlarda, sorunları tespit etmek ve çözmek adına çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Bu anlamda azınlıkların yaşadıkları sorunları irdelemek ve çözüm adına çaba göstermek akademik sorumluluğun bir gerekliliği olarak görülmektedir. Ayrımcılık ve azınlık hakları konularında çalışmaların yapılması ilgili hususlarda yaşanan sorunların ortadan kaldırılması anlamında oldukça gereklidir. Üniversitelerde gerçekleştirilecek olan çalışmaların, azınlıklar konusunu derinlikli şekilde ele alması konunun üniversitelerden toplumun geneline yayılması anlamında önemli görülmektedir.

Azınlıkların yaşadıkları sorunların çözümünde öne çıkan önemli etkenlerden bir diğeri de ülkedeki politikalaradır. Ülkedeki demokratik siyasetin içselleştirilme durumu, politikacıların sosyal sorunların çözümüne yönelik bakışları, uygulanan politikaların ne denli tabana yayıldığı, sosyal politika denince ne tür bir kapsamın akla geldiği konuları toplumsal dönüşüm adına irdelenmesi gereken konulardır. Azınlık topluluklarının sorunlarının çözümü adına iktidara ve muhalefete çeşitli rol ve sorumluklar düşmektedir. Ülkedeki tüm vatandaşların ayırım yapılmaksızın sorunlarının çözülmesi adına oluşturulmuş sistemli uygulama tasarıları olan politikalar, sorunları çözmek yerine bazen azınlıkların sorunlarını derinleştirmektedir. Gerek iç politikalar gerekse de dış politikalar nedeniyle yaşanan süreçler de azınlık topluluklarına mensup bireyleri zaman zaman zor durumda bırakan durumlara yol açmaktadır.

Azınlık topluluklarının yaşadığı sorunların temelinde ülkedeki demokrasinin içselleştirilmesi konusu yer alır. Demokratik açıdan şeffaflığın ve hukukun üstünlüğünün söz konusu olduğu sistemlerde eşit vatandaşlıktan söz edilebilir. Ülkenin demokratikleşmesine yönelik var olan soru işaretlerinin kaldırılması

ülkedeki azınlık topluluklarına mensup bireylerin sorunlarının çözülmesi noktasında kilit rol oynamaktadır. Türkiye’de mevcut bulunan anayasada azınlık topluluklarına yönelik gerek eşit vatandaşlık gerekse pozitif haklar konusunda eksiklikler olduğu düşünülmektedir. Eşit vatandaşlık ile ilgili sorunların çözümünde mevcut anayasanın işlerliğine ve yeni anayasaya dair ihtiyaç dile getirilmektedir. Yaşanılan sorunların çözümüne ilişkin ileri sürülen görüşlerden biri de çoğulculuğa yönelik taleptir.

Azınlık topluluklarına mensup bireylerin başat toplumla ilişki kurması toplumsallaşmaya başlanılan ilk dönemlerden itibaren gerçekleşir. Ancak başat toplum üyelerinin azınlık topluluklarına mensup bireylerle ilişki kurması ve azınlık topluluklarını tanıması çok olası değildir. Bu anlamda tanımamanın ortaya çıkarabileceği ayrımcılık, ötekileştirme ve kalıpyargıların ortadan kaldırılması açısından sorunlarının çözümünün en önemli yolu ‘temas’ olarak görülmektedir. Azınlık topluluklarını tanıyan ve birlikte yaşama deneyimleri olan insanların azınlıklara yönelik bakışında ayrımcı, dışlayıcı öğelerden söz etmek zordur. Temas yalnızca azınlıklar ve toplumu oluşturan diğer topluluklar arasında sağlanması gereken bir süreç değildir. Aynı zamanda azınlık topluluklarıyla çalışan profesyonellerin de ilgili toplulukların özelliklerini ve hassasiyetlerini öğrenmeleri temas adına elzem olarak görülmektedir.

Çözümlere alternatif olarak sunulan bir diğer durum ise göçtür. Yaşanılan sorunların ya da yaşanılması muhtemel sorunların önüne geçebilmek için ülke içi yer değiştirmeler ya da ülkeden daha güvenli olduğu düşünülen başka ülkelere göçler söz konusu olabilmektedir. Güvenlik kaygısı nedeniyle göç bir çözüm mekanizması olarak her daim güncel tutulan bir pratik olarak görülmektedir. Göçlerin önemli bir nedeni de ülkede yaşanan siyasi ve konjonktürel durumlardır. Ekonomik sorunlar, iş ve çalışma konularında yaşanan problemler de bireyleri çözümü göç etmekte aramaya yönlendirmektedir. Gerçekleştirilen göçlerin büyük bir titizlikle ve gizlilikle yapıldığı ifade edilmiştir. Göçün bireyler üzerinde yarattığı travmatik süreçlere değinilmiştir. Göç sürecinde gündeme gelen bir diğer konu ise tersine göç olmuştur.

Tema 5: Azınlıklara Yönelik Sosyal Politikalar ve Sosyal Hizmet

Sosyal politikalar adına ihtiyaç duyulan hizmetlerin azınlık topluluklarını ve kültürlerini kapsayacak şekilde düzenlenmesine yönelik ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. ‘Sosyal devlet, vatandaşlarına ayırım yapmaksızın sosyal politikalardan yararlanma hakkı verir’ kabulünden hareketle, politikaların başat toplumdan ayrılan yönleriyle dezavantajlı hale gelmiş ya da gelebilecek gruplara yönelik kapsayıcılığı konusu üzerinde durulmuştur. Ülkede yaşayan azınlık statüsüne sahip bireylerin bu kapsamda sosyal politikalardan hak ettikleri payları almadıkları düşünülmektedir. Ulusal ve uluslararası yasal metinlerde bahsedildiği üzere, özel gereksinim gruplarının kamusal politikalar kapsamında pozitif bir takım haklarla desteklenmesi gerekir. Bu tür desteklerin sağlanmaması durumunda ise azınlıkların gerek nicelik bakımından gerekse nitelik bakımından varlıklarını sürdürmekte güçlüklerle karşılaşacağı ve sonucunda tükenme noktasına geleceği ifade edilmiştir. Sosyal politikalar bağlamında ülkede sunulan hizmetlerin hak ve eşit vatandaşlık bakış açısıyla sunulmasının, ancak sunulan hizmetin bir yardım değil kamusal yükümlülük olduğu bilincinin yerleşmesi ile var olabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca sunulan politika ve hizmetlere yönelik devletin destekleyici rolden düzenleyici role bürünmesinin azınlıklar açısından istenilmeyen bir durum olduğu görülmektedir.

Türkiye’de sosyal politikalar anlamında icracı kurum olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın başat toplumdan farklı olan topluluklara yönelik çalışmaları yok denecek kadar azdır. Azınlık topluluklarına yönelik özelleştirilmiş hizmetlerin ise bakanlık çalışmaları kapsamında hiç yer almadığı görülmektedir. Politikalar üretilirken sahada azınlıklarla çalışan profesyonellerin hizmet sunumu ve politika planlama süreçlerine dahil edilmediği, bu anlamda mesleki profesyonellerin sürece katılımına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Sosyal politikaların sunumunda kamusal hizmetlerin tek elden yürütülmediği ve çok başlılık olduğu belirtilmektedir.

Azınlıklara yönelik sosyal politikaların hem kamu hem de azınlık toplulukları açısından görünümünün pek de pozitif olmadığı görülmüştür. Politikaların kapsayıcılığı konusu, azınlıkların da hizmet beklentisi içinde bulunmuyor oluşu

ile birleşince ortaya karşılıklı görünmez duvarlar çıkmaktadır. Azınlık topluluklarına mensup bireylerin sosyal destek anlamında kamuyu çözüm olarak görmediği ifade edilmiştir. Yaşanan tarihsel süreçlerin ve birikimin de etkisiyle, sosyal politikalar açısından azınlıkların görünür olmadığı, azınlıkların da sosyal politikalara yönelik bakışının negatif etkilendiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu açıdan azınlık topluluklarına mensup bireylerin kamusal hizmetlere bakışının pek de olumlu olmadığı ifade edilebilir. Toplumun her vatandaşı gibi asli unsur olan azınlık topluluğuna mensup bireylerin eşit vatandaş olmadıklarına dolayısıyla hizmet beklentisi içinde de olmadıklarına yönelik görüşler belirtmesi üzerinde durulması gereken konulardandır. Bir diğer önemli sorun ise sosyal hizmet sunumu için görevlendirilmiş olan profesyonellerden bazılarının azınlıklara yönelik kalıp yargılarıdır. Azınlıkların ihtiyacı olmadığına yönelik peşin kabullerin sosyal hizmetin doğası ile bağdaşmayan, sorunlu bir bakışın ürünü olduğu düşünülmektedir. Bu noktada azınlıklara yönelik kamusal hizmetlerin kurgulanmaya başlanmasının, hem azınlıkların hem de bazı profesyonellerin fikirlerinin değişmesi adına gerekli olduğu düşünülmektedir. Bir diğer dikkat çeken husus ise gittikçe azalan nüfuslarıyla birlikte yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan Rum topluluğu gibi azınlık toplulukları için sosyal politikaların anlamını yitirmiş bir konu olduğunun belirtilmesi olmuştur.

Kamusal hizmetler sunulurken gerek politikalardan kaynaklanan gerekse de hizmetin kapsayıcı şekilde toplumun tüm kesimlerine ulaşamamasından kaynaklanan bir takım aksaklıklar söz konusudur. Kamusal hizmetler sunulurken başat topluma yönelik hizmet planlamasına gidilmesi, buna karşın azınlık topluluklarının hizmetlerden hak ettikleri payı alamaması ve ülke vatandaşı gibi görülüyor oluşu konuları, vatandaşlar arasında ayrımcılık olduğuna yönelik bir düşünce doğurmaktadır.

Azınlıkların talep ettiği hizmetler, vatandaşı oldukları ülkeye ödedikleri vergilerin karşılığı olarak talep edilen haklardır. Sosyal politikalar kapsamında azınlıklara yönelik kapsayıcı eğitim politikalarına şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda özel okul statüsünde görülen azınlık okullarının kamusal desteklerden yararlanamadığı, bu durumun da halihazırda dezavantajlı bir topluluk olan azınlık topluluklarına ekstra yükler yüklediği ifade edilmiştir. Dini

hizmetlerin sunumu ve dini hizmet sunumunu gerçekleştirecek din adamlarının yetiştirilmesi ile istihdamı konusu da kamusal hizmet anlamında ihtiyaç duyulan bir diğer eksiklik olarak öne çıkmaktadır. Vatandaşların bir kısmının ibadet özgürlüğü kapsamında devletten hizmet planlaması yapmasını beklediği halde, kamunun adeta sessizliğe bürünmesi önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Buradan hareketle, kamusal hizmetlerin azınlıklara yönelik kapsayıcılığı teşvik etmemesi, azınlık topluluklarına mensup bireylerin de kamusal hizmetlere yönelmemesine neden olabilmektedir.

Azınlık topluluklarına mensup bireylerde çeşitli sebeplerle önlerine engeller konulduğu fikri yaygındır. Bunun adeta toplulukların geneline yayılan bir kalıp yargı haline geldiği söylenebilir. Bu durum bireylerin baştan bir kabulle haklara ve hizmetlere yönelmesi önünde bariyerler oluşturmaktadır. Böylelikle, kamusal mekanizmalara olan güvensizlik, kamu tarafından sunulan sosyal hizmetlere yönelmeyi de engelleyebilmektedir. Az sayıda azınlık vatandaş ancak zor durumda kalırsa kamu tarafından sunulan sosyal hizmetlere yönelmektedir. Kamu tarafından sunulan sosyal hizmetlere erişen azınlık topluluğuna mensup bireylerin de çoğunlukla kendilerinin başvurmadığı ancak ihbar ile ya da bir komşusu aracılığıyla hizmetlere eriştiği ifade edilmektedir.

Azınlıklara yönelik kamusal destek sunumunda çoğunlukla yerel yönetimler olmak üzere farklı kamusal kurumların sahada yaptığı çalışmalar söz konusudur. Azınlık topluluklarına yönelik sosyal hizmetlerin daha çok yerel yönetimler tarafından sunulduğu, bireylerin hizmet sunumu ile ilgili paylaşımlarında daha çok belediyelerle ilgili örnekler vermesinden anlaşılmaktadır. Sosyal politikaların topluma değen noktasında sosyal hizmetlerin sunumu açısından rol ve sorumluluklar üstlenen yerel yönetimlerin hizmetlerine dair bilgi sahibi olunmadığı ifade edilmiştir. Bu anlamda toplumun tüm kesimleri gibi azınlıkların da yaşadıkları bölge temelli politikalarla desteklenmesi yönünde ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Kamusal hizmet sunumunda bazı yerel yönetimler yetki bölgelerindeki azınlık toplulukları ile ilişkilerinin olumlu yönde olduğunu ifade etmektedir.

Kamusal sosyal hizmetlerin yer almadığı ya da yetersiz kaldığı alanlarda temel ihtiyaçlara yönelik sosyal hizmetlerin azınlık toplumlarının kendilerince oluşturulduğu görülmüştür. Sivil yapılanmanın toplumlar için ihtiyaçlardan doğan bir zorunluluk haline geldiği belirtilmiştir. Bu noktada azınlık toplumları uzun yıllara dayanan bir örgütlülükle kendi destek mekanizmalarını kendileri oluşturup sosyal hizmetleri sivil bir yapıyla kendileri sürdürmektedir. Toplumlar sosyal hizmet açısından bir bütünleşme göstermekte ve kendi kurumsal yapılarını ve hizmetlerini gerçekleştirmektedir. Sosyal hizmetlerin sivil oluşumunda öne çıkan kurumsal mekanizmalar dernekler, vakıflar ve ibadethaneler olmuştur. Derneklerin ve vakıfların sosyal hizmet alanına yönelik çalışmaları çok yönlü ve kapsamlıdır. Toplumsal yaşamda önemli bir yeri olan dini kurumların ise her mahallede örgütlü olması, ihtiyaçların tespiti ve hizmetlerin sunumu anlamında çeşitli kolaylıklar sağlamaktadır. Azınlık toplumlarının sosyal hizmetlerin sivil oluşumunda farklı ihtiyaç gruplarına yönelik hizmetler veren kurumları bulunmaktadır. Desteğe ihtiyacı olan toplum üyelerine yönelik; yoksulluk alanında hizmet veren çeşitli yardım kuruluşları, yaşlılık alanında hizmet veren kurumsal oluşumlar, hastalara yönelik sunulan sosyal hizmet ve ücretsiz tedaviler, dil eğitime yönelik hizmetler, din eğitime yönelik hizmetler bulunmaktadır. Bu hizmetlerin dışında azınlık toplumlarının ihtiyacı olan ailelerden gelen çocuklara yönelik hizmetler sunan sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Bu kuruluşlar öğrencilere yönelik burs ve yurt imkanı sağlamaktadır. Toplumların kurumsal yapılanması dahilinde sunulan hizmetlerden bir diğeri ise çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetlerdir. Toplum içi sosyalleşmeyi ve bütünleşmeyi gerçekleştirmek adına söz konusu faaliyetlerin yürütülmesi oldukça önemlidir. Sosyal hizmetlerin sivil oluşumu noktasında sunulan hizmetlerden oldukça önemli olarak görülen bir diğeri sosyal dayanışmayı ve yardımlaşmayı toplum içinde pekiştirmeye imkan sağlayan gönüllülük faaliyetleridir.

5.2. ÖNERİLER

Bu bölümde, Türkiye’de yaşayan azınlık topluluklarına mensup bireylerle ve sosyal hizmet alanında çalışan profesyonellerle gerçekleştirilen görüşmelerin analizinden elde edilen sonuçlara yönelik önerilere yer verilmektedir:

Azınlıkların toplumsallaşmalarının ve gereksinimlerinin irdelendiği çalışmaya yönelik önerilerin sunulduğu bu kısımda, öncelikle ayrımcılığı söylemde başlattığı düşünülen kavramların gündeme getirilmesinin gerekli olduğu düşünülmüştür. Azınlık kavramı başta olmak üzere günlük hayatta dilimize yerleşmiş pek çok kelimenin içerik bakımından toplumun bir kesimini görmezden geldiği, etiketlediği, aşağıladığı bilinciyle yeniden değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Özellikle azınlık kavramının gerek kapsam açısından gerekse de anlam açısından açık olmadığı bildirilmekte, bireyleri sayılara hapsedtiği ifade edilmektedir. Bu noktada azınlık kavramına muadil daha çoğulcu, ayrımcılık içermeyen ve toplumun tüm kesimlerini kucakladığı düşünülen katılımcıların önerdiği “Anadolulu” kavramının öne çıkarılması gerektiği düşünülmektedir.

Ülkede yaşayan azınlık topluluklarının din, etnisite, dil, kültür gibi özellikleri yönüyle başat toplumdan farklılaşan yönlerinin, bir zenginlik olarak görülmesi gerekirken bir ayrımcılık aracı olarak görüldüğü ifade edilmektedir. Küçük yaştan itibaren azınlık topluluklarına mensup bireyler, çoğunluğu travmatik deneyimlerden oluşan bir süreçle farklılıklarıyla yüzleştirilmektedir. Bu anlamda toplumun geneli açısından negatif bir kavrammış gibi yerleşen, farklılık algısının dönüşümüne ihtiyaç duyulmaktadır.

Azınlık topluluklarının başat toplum tarafından belirli açılardan ötekileştirildiği belirtilmiş, bu durumun da önyargıları ve kalıpyargıları ortaya çıkardığı ifade edilmiştir. Bu durum hem azınlıkların hem de başat toplumun birbirinden uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Ötekileştirmenin öğrenilen bir süreç olduğu ve öğrenilmeden engellenebileceği düşünülmektedir. Ötekileştirme ile beslenen ve kuşaklararası bir sarmala dönüşen önyargı ve kalıpyargıların ortadan kaldırılmasının sistemli bir eğitim süreci ve tarafları bir araya getiren çalışmalarla mümkün olabileceği düşünülmektedir. Böylelikle bireylerin ve

ailelerin azınlıklara yönelik önyargı ve kalıpyargılarını kırmaya başlaması ile sürecin topluluksal ve toplumsal dönüşüme yönelen bir ivmeyi yakalayabileceği düşünülmektedir.

Azınlık topluluklarına mensup bireyler başat topluma temas ettikleri andan itibaren ayrımcılığa uğramaya başladıklarını belirtmektedir. Azınlık topluluklarına mensup ailelerin çocukları, henüz gelişimsel açıdan pek çok durumu ayırt edemedikleri bir dönemde, ayrıştırılmakta ve önemli sorunlarla yüzleşmek durumunda bırakılmaktadır. Bu anlamda ırk ve din temelli ayrımcı söylemlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Çoğunluğu toplumun geneli tarafından dillendirilen bu söylemlerin kesin bir şekilde reddedilmesi adına kamusal otoritelere önemli görevler düştüğü düşünülmektedir. Ayrımcılığın yalnızca söylemde kalmayan eyleme taşınan ve yaşama yansıyan boyutları da olduğu düşünüldüğünde, gerekirse ayrımcılığı önlemek adına azınlıklara yönelik ayrımcılık ve nefret suçlarına ilişkin cezaların daha görünür hale getirildiği süreçler işler hale getirilmelidir. Ayrımcılığı toplumsal boyutta yaygınlaştırdığı düşünülen, politikacıların söylemleri konusunda da ciddi değişim ve dönüşümlere ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Gerek iç politikada gerekse de dış politikada, azınlıkların sıklıkla siyaset malzemesi yapılmasından vazgeçilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde azınlıkların eşit vatandaşlar olduğunu savunması beklenen siyasetçilerin, bireyleri metalaştırarak politikalara malzeme yapması yaşanan sorunları çözmek yerine daha da derinleştirecektir. Ayrımcılığı yaygınlaştıran ve görünür kılan bir diğer durum ise bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması ile hayatımızın birer parçası haline gelen medya ve sosyal medya platformlarıdır. Medya ve sosyal medyada azınlıklara yönelik pek çok konuda yanlış ve yanıltıcı bilgiler paylaşılmakta ve bu yolla ayrımcılığın yayılması sağlanmaktadır. Bu bağlamda söz konusu platformların denetimi konusunda önlemler alınması ve bu konuda yaptırımların uygulanması gerekmektedir.

Azınlıkların toplumsallaşma kalıpları ile ilgili çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Azınlıkların yaşadığı sorunların pek çoğu başat toplum ve kamusal otoritenin etkileri ile ortaya çıkmaktadır. Bu durumda başat topluma mensup bireylerin, azınlıklar hakkında ya hiç bilgi sahibi olmamasının ya da yanlış bilgilere sahip olmasının etkileri olduğu düşünülmektedir. Azınlıkların yaşamları

hakkında daha fazla bilgiye sahip olmak adına başat toplumun dikkatine yönelecek çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Başat toplumdan farklılaşan bazı yönleriyle azınlıklar açısından önemli sistemler olan çevre, aile, okul ve cemaat yapılarının derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. Yapılacak çalışmalarda azınlıkların çevresel sistemlerinin toplumsallaşma açısından etkilerine, birlikte yaşam örneklerine ve çokkültürlülüğe, azınlıkların aile sistemlerine ve hassasiyetlerine, okul süreçlerinde yaşanan sorunlara, cemaat yapılarının azınlıklar açısından ne tür işlevleri yerine getirdiğine yönelik bilgilere yer verilmelidir. Bu tür sistematik ve kapsamlı çalışmaların ana odağına azınlıkları daha iyi tanımaya yönelik oluşturulacak eğitim kurgusu konumlandırılmalıdır.

Azınlık hakları, azınlıkların kimliklerini koruyan ve kültürel açıdan devamlarını sağlayan güvencedir. Ancak söz konusu haklar konusunda pek çok soru işareti ve muğlaklık olduğu düşünülmektedir. Haklar konusunda bağlayıcı yasal metin olan Lozan Antlaşması'nın bazı maddelerinin hakları tanımladığı halde uygulama boyutunda eksiklikler olduğu ifade edilmektedir. Yine Türkiye'nin azınlık statüsü tanımladığı grupların hangi azınlık topluluklarını kapsadığının net olarak belirlenmiyor oluşu ciddi hak ihlalleri doğurmaktadır. Bu muğlak durumlar da azınlıklar tarafından hakların sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu noktada azınlık haklarına sahip olan toplulukların net şekilde yeniden gözden geçirilmesi, kapsamın genişletilmesi gerekli olarak görülmektedir. Özellikle Lozan Antlaşmasında tarif edilen kıstaslar çerçevesinde yer alan ancak haklardan yararlanamayan Süryaniler ve başat toplumdan farklılaşan yönleri ile çoğaltılabilecek diğer toplulukların dil ile kültürünü aktarabilmesi ve sürdürebilmesi için yasal statülerinin sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde, azınlık statüsüne ve haklarına sahip olmayan toplulukların kültürlerini, dillerini kaybetme riski ile karşı karşıya oldukları düşünülmektedir. Bu noktada kamusal desteğe şiddetle ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Azınlık hakları konusunda ne Türkiye Cumhuriyeti'nin ne de uyum sürecinde olduğu Avrupa Birliği'nin net, kapsamlı ve sistemli bir politikası bulunmamaktadır. Azınlıkların başat toplumun yararlandığı haklardan yararlanmasının sağlanması yanında, geçici özel önlem ya da pozitif statü hakları ile de mutlak surette desteklenmeye ihtiyaçları olduğu

düşünülmektedir. Bu noktalarda uluslararası hukuka ve Türkiye Cumhuriyeti devletine önemli rol ve sorumluluklar düşmektedir.

Azınlıkların hakları konusunda azınlık topluluklarına da bireysel ve kolektif anlamda çeşitli rol ve sorumluluklar düşmektedir. Nitekim hakların talep edilmesi ve hak savunuculuğu adına örgütlü mücadelelerin yapılması elzem olarak görülmektedir. Son yıllarda artan bir ivme ile elde edilmeye başlanan çeşitli hakların devamının sağlanması adına yasa yapıcılara, medyaya ve diğer paydaşlara yönelik lobicilik faaliyetlerinin yapılması gerekmektedir. Bu noktada azınlık topluluklarının ortaklaşan sorunlarını bir araya gelerek daha gür bir sesle dile getirmesinin de fark ve çözüm yaratmak adına önemli sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir.

Azınlık topluluklarının siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel, beşeri alanlarda çeşitli gereksinimleri bulunmaktadır. Öne çıkan gereksinimler; istihdam, eğitim, güvenlik ve toplumsal cinsiyet temelli gereksinimlerdir. Gereksinim duyulan alanlarda ihtiyaçların neden kaynaklandığı, var olan sorunların tespiti konularına önem verilmelidir.

İstihdam konusunda azınlıkların kamusal pozisyonlardaki görünürlüğünün artırılması, azınlıkların kamuya alınmadığı yönündeki kalıpyargının kırılması açısından önem arz etmektedir. Pek çok azınlık genci, kamu personeli olamayacağı ve ötekileştirilerek ilgili pozisyonlara kabul edilmeyeceği düşüncesiyle belirli bölümleri tercih etmemektedir. Bu tür bölümlere azınlık gençlerinin de devamı konusunda özel bir takım kontenjan ve teşviklerle destek sağlanmalı, bu yolla karşılıklı güven ilişkisi tesis edilmelidir. Çalışma ve iş yaşamında azınlıklara yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması için, İş Kanunu'nda belirtilen ayrımcılık yasağının işler hale getirilmesi gerekmektedir.

Eğitim ve okul sorunları ile ilgili, Milli Eğitim Bakanlığına önemli sorumluluklar düşmektedir. Azınlık okullarının özel okul statüsünde yer almasından kaynaklı ücret ödenmesi zorunluluğu bazı aileleri zor durumda bırakmaktadır. Azınlık okulları, tıpkı devlet okulları gibi maddi açıdan desteklenmeli, hatta pozitif statü hakları bağlamında ek bütçeler ile okulların zor şartlar karşısında eğitime devam edebilmesi sağlanmalıdır. Müfredatta yer alan azınlıklara yönelik ayrımcı

ifadelerin ivedilikle kaldırılması, birlikteliği sağlayacak kapsayıcı ve çokkültürlü ortak bir tarih yazımının gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Devlet okullarına devam eden çocuklara yönelik sayıları az olsa dahi, kendi dillerini ve dinlerini öğrenebilecekleri özel planlamalar yapılmalıdır.

Gerek devletin azınlıklara bakışında, gerekse de azınlıkların devlete bakışında ciddi sorunlar olduğu düşünülmektedir. Bu sorunların odak noktası güven sorunudur. Tarihsel süreçte yaşananların günümüze yansımaları olarak devlet, kamu güvenliği ile ilgili konularda azınlıklar konusunda temkinli davranmakta ve belirli noktalarda azınlıklara güvenmediğini askerlik gibi uygulamaları ile net şekilde göstermektedir. Bu durum azınlıklar tarafından ise vatandaşlığı sorgulayan bir sürece evrilmektedir. Karşılıklı güven sorununun ortadan kaldırılması adına, devletin azınlıklara yönelik kapsayıcı uygulamalarının hayata geçirilmesi ve bunun azınlık vatandaşlara hissettirilmesi gerekmektedir.

Azınlık kadınlarının deneyimlerinin paylaşılmasına ve anlaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Azınlık kadınlara yönelik çizilen olumsuz imajın sonlandırılması ve sürece hem azınlık hem kadın açısından feminist perspektifle yaklaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Azınlık kadınlara, gerek medyanın gerekse de kulaktan dolma bilgilerin etkisiyle azınlık kadınlara yöneltilen negatif algının kadına yönelik ayrımcılık ve şiddet kapsamında değerlendirilmesi ve özel bir takım önlemler alınması gerekmektedir. Genel anlamda ülkede yaygın olan kadınların güçsüzleştirilmesi durumunun azınlık kadınlarını da içerisinde alan boyutta bir sorun olarak görülmesi, bu anlamda toplumsal cinsiyet normlarının topyekün yeniden şekillendirilmesi adına uzun vadeye yayılan değişirici-geliştirici çalışmalar planlanmalıdır.

Azınlıklar, toplumsal yaşamda ayrımcılığa ve baskıya maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Sosyal hizmet özgürleştirici değer temeli yönüyle baskının ve ayrımın her türlüünü reddeder. Bu anlamda sosyal hizmetin baskı karşıtı ve ayrımcılık karşıtı uygulama boyutlarının alanda daha görünür kılınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Azınlıklar özelinde ve özgürleşme ihtiyacı olan diğer tüm müracaatçılar genelinde, gerek alandan gelen gerekse de eklektik temelli bilgi boyutunun öne çıkarılmasına gereksinim duyulduğu düşünülmektedir.

Gereksinim duyulan sorunların çözümü adına öncelikle yasal açıdan kimsenin diğerine göre azınlık olarak görülmesine gerek duyulmayan kapsayıcı yeni bir anayasaya ihtiyaç duyulduğu söylenmelidir. Eşitlik ve adalet temelinde demokratik bir yapıya ve yönetim sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Temsiliyet hakkının yalnızca başat toplumdan gelen bireylere sağlanmadığı, çoğulcu demokratik bir yapıya ivedilikle ihtiyaç duyulmaktadır. Romantik söylemlere sık sık konu edilen “Türkiye bir mozaiktir” aforizmasının gerçekten varlığı hissedilmek isteniyorsa, azınlık topluluklarından temsilcilerin ülke yönetiminde de aktif olarak yer aldığı görülmesi gerekmektedir. Zira azınlıkların sorunlarını ve ihtiyaçlarını en iyi dillendirecek olanlar kendi içlerinden gelecek temsilcilerdir. Bu bağlamda birçoğu nüfus anlamında tükenmek üzere olan azınlık topluluklarına pozitif haklar kapsamında mecliste “özel sandalye” kontenjanları ayrılmalı ve incinebilir tüm gruplar gibi azınlık topluluklarının da bu yolla seslerini duyurmaları sağlanmalıdır. Çoğunluğu ülkenin çalkantılı dönemlerinde haksız bir şekilde yurtdışına göç etmek durumunda bırakılan azınlık vatandaşların, ülkenin asli vatandaşları olduğunu hissetmeleri adına geri dönüşlerinin sağlanması ve bunun bir kamu politikası haline dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu anlamda geri dönmek isteyenlerin halihazırda yaşadıkları sorunların çözülmesi ve bu noktada kamusal güvence ile desteklenmesi gerekmektedir. Bu tür bir makro politik bakış açısının, azınlıklar ile çoğunlukların kaynaşmasını sağlayacağı ve kimsenin az ya da çok olarak ifade edilmeyeceği bir süreci yeniden inşa edeceği düşünülmektedir.

Sosyal politikalar şemsiyesi altında, azınlıklara yönelik politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye’nin sosyal bir devlet olduğunun kabulü ile, tüm vatandaşları için politika ve hizmetler planlamasının gerekliliği açıktır. Sosyal politikalar bağlamında ülkede sunulan hizmetlerin hak ve eşit vatandaşlık bakış açısıyla sunulmasının, sunulan hizmetlerin bir yardım değil kamusal yükümlülük olduğu bilincinin yerleşmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Ülkenin sosyal politikalarını planlayan ve uygulayan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın azınlıkların ihtiyaç ve gereksinimlerine yönelik politikaları ve hizmetleri de programı dâhiline alması gerekmektedir. Bu noktada, azınlıklara yönelik bir sosyal hizmet uygulaması ortaya koymak için bütüncül bir bakış açısıyla

bireylerin, ailelerin, toplulukların ve geniş çerçevede toplumun gereksinimlerinin vaka özelinde değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Öncelikle ihtiyaç analizi sonucunda tespit edilen azınlıkların gereksinimlerine yönelik hizmetlerin planlanması ve bu planların ülkenin mezzo ve makro boyutta sosyal politikalarına dönüşmesi gerekmektedir. Sosyal bilimler alanında azınlıklar ile ilgili gerçekleştirilecek çalışmaların artmasına da politika yapıcılara fikri aşamada bir altyapı sunması açısından ihtiyaç duyulmaktadır.

Azınlıklara yönelik sosyal hizmet uygulamalarının gelişmemesinde azınlıkların kamusal hizmetlere yönelik negatif bakışının ve bu duruma yönelik kamusal kabulün etkisi oldukça fazladır. Hâlihazırda kamu ile yakın ilişkiler içerisinde olmayan bir topluluğun kamuyu çözüm mekanizması olarak görüp hizmet talebinde bulunmasını beklemek hayatın doğal akışıyla uyumlu görünmemektedir. Gerçekleştirilen çalışmada azınlık topluluklarının önemli boyutta sosyal hizmet gereksinimleri olduğu gerçeğiyle karşılaşılmış ancak azınlıkların daha çok bu gereksinimleri kendi oluşturdukları sivil mekanizmalar üzerinden karşılama yoluna gittikleri görülmüştür. Netice itibarıyla azınlıklara yönelik sosyal hizmet uygulamalarının gelişmesi açısından öncelikli hedefin karşılıklı negatif kabulün ortadan kaldırılması olduğu düşünülmektedir. Kamusal desteklere ulaşma konusunda sorunlar yaşayan azınlık topluluklarına mensup bireylerin sorunlarını çözmek adına sosyal hizmetin köprü kurucu-aracı işlevinin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda azınlıkların kendi topluluklarına mensup yöneticilerin olduğu kamusal mekanizmalar üzerinden sürece dâhil olabileceği düşünülmektedir. Azınlıklara yönelik hizmet sunumunda kültürel yakınlığın ve aidiyetin hizmete yönelme ve kabul konusunda etkileri olacağı düşünülmektedir. Azınlıklara yönelik sosyal hizmet sunumunda belediyeler, vatandaşlara en yakın yerlerde hizmet sunan kurumlar olarak dikkat çekmektedir. Ancak araştırma sırasında görüşmeler gerçekleştirilen belediyelerin biri hariç diğerlerinde sosyal hizmet birimi ve sosyal hizmet uzmanı olmadığı tespit edilmiştir. Bu noktada belediyelerin azınlıklara yönelik hizmet sunumundaki konumu oldukça önemli ve geliştirilmesi gereken bir boyutta olarak görülmektedir. Belediyelerin azınlıklara yönelik sosyal hizmet sunumunda daha aktif rol alması gerekmektedir.

Azınlıklara yönelik sosyal hizmet uygulamaları konusunda hizmet sunan kamusal mekanizmalara yönelik algı ve sistem değişikliğine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda azınlıklara yönelik özel hizmetlerin planlanmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Sosyal hizmet sunumunda azınlıkların kendi bağlamları içerisinde değerlendirildikleri bir bakışa gereksinim duyulmaktadır. Her topluluğun kendisine özgü kültürel özellikleri, çoğulcu ve çokkültürcü bir bakış açısıyla desteklenmeli, bu anlamda ihtiyaç duyulan hizmetler sunulmalıdır. Bu noktada sosyal hizmet uzmanlarının azınlıklara yönelik bütüncül bir değerlendirilme yapabilmesi için şeffaf ve hesap verilebilir, gizliliğe önem veren bir anlayışla süreci yönetmesi gerekir. Gerçekleştirilen kapsamlı değerlendirme sonrası hizmet planlaması yapılması ya da kaynak bulucu rolünden yararlanarak azınlıkların kaynaklarla buluşturulması sağlanmalıdır. Azınlıkların sosyal hizmet çerçevesinde haklarına ve hizmetlere erişmesinin sosyal içerme ve sosyal bütünleşme kavramları ile yakın ilişkileri vardır. Azınlıklara yönelik pozitif bakışın ve iyi uygulama örneklerinin ön plana çıkması bu anlamda önemli ve gerekli olarak görülmektedir. Kültürel yetkinlik konusu, tüm alanlarda olduğu gibi azınlıklarla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının da bilgi altyapısını oluşturmak açısından oldukça gereklidir. Hizmet sunulacak öznelerle ilişkin kültürel özelliklerin bilinmesi etkin bir hizmet sunumu açısından olmazsa olmaz pozisyonundadır. Bu bağlamda azınlık topluluğuna mensup müracaatçıların ana akım sosyal hizmet sunumundan farklılaşan talep ve gereksinimleri olabileceği bilinmelidir. Kültürel yetkinlik açısından sağlam bir bilgi altyapısının oluşturulmuş olması gerekmektedir. Bu noktada azınlıklarla sosyal hizmetin bilgi altyapısının oluşturulacağı yer olarak, sosyal hizmet lisans eğitimi süreci görülmektedir. Çevresel sistemlerinin etkisiyle ve geldikleri yerlerde daha önce azınlıklar ile temas etme imkânı bulmadıkları için çeşitli önyargı ve kalıpyargılar ile eğitim sürecine gelebileceği varsayılan öğrencileri bu anlamda dönüştürmek sosyal hizmetin bir misyonu olmalıdır.

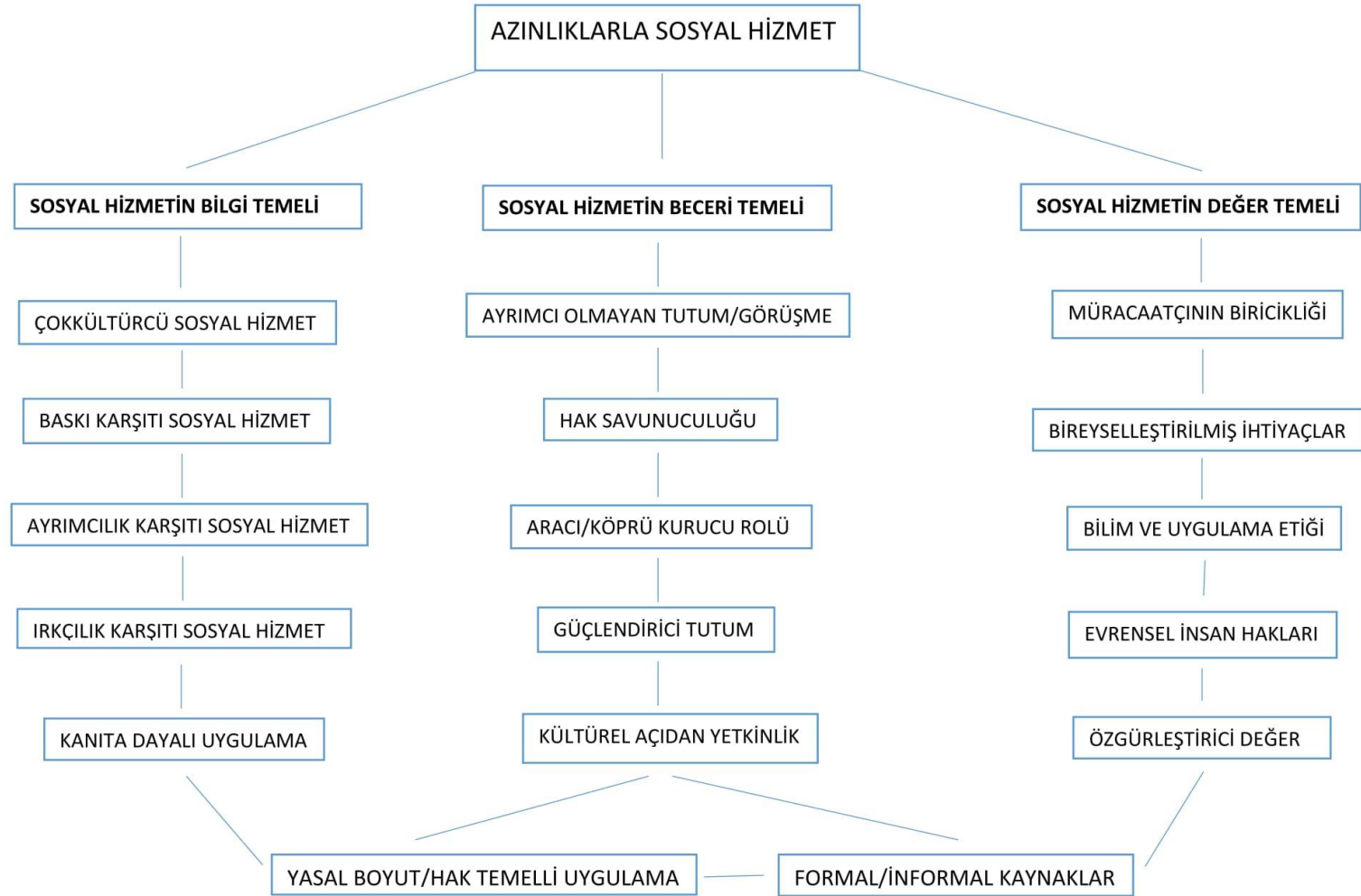
Özetle, etkin bir azınlıklarla sosyal hizmet çalışması için;

- Öncelikli olarak Türkiye özelinde sosyal hizmet uzmanı ve akademisyenlerinin azınlıklar konusunda dikkatlerini çekmek ve farkındalıklarını artırmak
- Sosyal eşitsizlikleri azaltmak
- Hak temelli çalışmalar yapmak
- Refah politikalarında değişim sağlamak
- Mevcut hizmetler hakkındaki eleştirileri nedenleriyle birlikte ele almak ve bireylere, ailelere, toplulukların ihtiyaçlarına özel hizmetlere dönüştürmek
- Alanda çalışabilecek kurumları harekete geçirmek ve işbirliklerini artırmak
- Sosyal hareketlere öncüllük etmek
- Duyarlılık ve farkındalık çalışmaları yapmak
- Erken aile eğitimi ve anaokulundan başlayan sistemli eğitim modülleri geliştirmek
- Sürdürülebilir politika ve hizmetler planlamak
- Koruyucu- önleyici- geliştirici çalışmalar gerçekleştirmek
- Baskı karşıtı, ayrımcılık karşıtı, ırkçılık karşıtı uygulamanın sosyal hizmet içerisine daha fazla girmesini ve içselleştirilmesini sağlamak
- Azınlık hakları konusunu pozitif anlamda dönüşümsel bir uygulama alanı haline getirmek
- Sosyal hizmetin özgürleştirici yönünü öne çıkarmak
- Etik ve kanıta dayalı uygulamayı geliştirmek

konularında derinlikli ve bütüncül bir bakışa ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda alanda bir ilk olma özelliği taşıyan bu çalışmayı destekleyecek yeni araştırmalar ortaya konulması gerektiği düşünülmektedir. Buradan hareketle azınlıklarla sosyal hizmet alanında çalışacak uzman ve yeni araştırmalar gerçekleştirecek

akademisyenlere bir yol haritası ve genel çerçeve sunacağı düşünülen aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.

Şekil 4. Azınlıklarla Sosyal Hizmet

6. KAYNAKÇA

- Aboud, F. E. (1987) The development of ethnic self- identification and attitudes. J.S. Phinney ve M.J. Rotheram (Ed.) Childrens ethnic socialization pluralism and development. Sage Publications:CA.
- Abrams, L.S. ve Moio, J. E. (2009) Critical race theory and the cultural competence dilemma in social work education. *Journal of Social Work Education* 45(2).
- Ağar, Y. (2007) Azınlık hakları, küreselleşme, AB, Türkiye. Yüksek Lisans Tezi Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (Yayınlanmamış)
- Akbaş, E. (2017) Sosyal çalışmada çağdaş eleştirel perspektifler. Sabev Yayınevi: Ankara.
- Anderson, S. R. (2010) How many languages are there in the world? linguistic society of america brochure series: Frequently Asked Questions.
- Andrews, P. A. (1992) Türkiyede etnik gruplar. Ant Yayıncılık: İstanbul.
- Aronson, E., Wilson, T.D. ve Akert, R.M. (2012) Sosyal psikoloji. (O.Gündüz, Çev). Social Psychology. Kaknüs Yayınları:İstanbul. (Orijinal Çalışma Basım Tarihi 2010).
- Arsava, A. F. (1993) Azınlık kavramı ve azınlık haklarının uluslararası belgeler ve özellikle medeni ve siyasi haklar sözleşmesinin 27. maddesi ışığında incelenmesi. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınevi: Ankara.
- Ashencaen Crabtree, S. (1999) Teaching anti-discriminatory practice in Malaysia. *Social Work Education*. 18(3).
- Aydın, A. (2011) AB Ülkeleri, ABD ve Türkiye Cumhuriyeti anayasalarında azınlıklarla ilgili düzenlemeler. Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi Yayını: Ankara.
- Aydoğan, A. (2005) Şehir ve cemiyet. İz Yayıncılık: İstanbul.
- Ayhan, H. (2014) Batı trakya Türk azınlığının hukuki ve siyasi sorunlarının asimilasyon politikası çerçevesinde tahlili. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 42 Ekim Sayısı.
- Baines, D. (2007) Doing anti-oppressive practice: building transformative politicized social work. Fernwood Publishing: Nova Scotia.
- Bahadır, G. (2012) Avrupa Birliği'nin azınlık politikası ve Avrupa Birliği üyelik sürecinde Türkiye'deki azınlıklar. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış).

- Bali, R. (2015) Bir Türkleştirme serüveni 1923-1945: Cumhuriyet yıllarında Türkiye Yahudileri. İletişim Yayınları:Ankara.
- Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu (2004) Azınlık hakları ve kültürel haklar çalışma grubu raporu. Erişim: http://www.baskinoran.com/belge/IHDKAzinliklarRaporuMakamaTakdim_Ekim2004_.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2017
- Bayraktar, R. (2013) Zorunlu göçten ulus-ötesi yurttaşlığa. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (12)24.
- Bauman, Z. (2011) Bireyselleşmiş toplum. Kayhan Matbaacılık:İstanbul.
- Bayır, D. (2013) Minorities and nationalism in Turkish law. Ashgate Publishing Company: Burlington-USA.
- Bayliss, K. (2000) Social work values, anti-discriminatory practice and working with older lesbian service users. *Social Work Education*. 19(1).
- Bedir, E. (2014) Sosyal politikaya ilişkin genel bilgiler ve sosyal politikanın araçları. Anadolu Üniversitesi Yayınları: Eskişehir.
- Berns, R. M. (2001) Child, family, school, community socialization and support. Wadsworth Thomson Learning:CA.
- Berry, M. E. (1986) The settlement movement 1886-1986 one hundred years on urban frontiers. Virginia Commonwealth University Social Welfare Library.
- Beyazova, A. (2012) Irkçılıkla mücadelede sivil toplum örgütlerinin rolü. K.Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Ed). Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar (199-212). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, (2013). Herkes özgür ve eşit doğar uluslararası insan hakları hukukunda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği. Birleşmiş Milletler: New York ve Geneva.
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Merkezi, (2004) İnsan hakları ve sosyal hizmet. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları (No:4): Ankara.
- Bishop, V. (2008) Why Learn a Language? The potential of additional language tuition for linguistic identity awareness and anti-discriminatory practice within british social work education. *Social Work Education*. 27(8).
- Boyle, D.P. ve Springer, A. (2001) Toward a cultural competence measure for social work with spesific populations. *Journal of Ethnic ve Cultural Diversity in Social Work*. 9(3-4).

- Bozkurt, G. (1998) Azınlık imtiyazları kapitülasyonlardan tek hukuk sistemine geçiş. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını: Ankara.
- Brezinska, W. (1994) Socialization and education: essays in conceptual criticism. Greenwood Publishing: Westport.
- Butler, A., Elliott, T. ve Stopard, N. (2003) Living up to the standards we set: a critical account of the development of anti-racist standards. *Social Work Education*, 22(3).
- Canatan, K. (2009). Avrupa toplumlarında çok kültürcülük sosyolojik bir yaklaşım. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi -The Journal of International Social Research* 2(6).
- Cankurtaran, Ö. ve Beydili, E. (2016) Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının gerekliliği üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 27(1).
- Capotorti, F. (1991) Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities. United Nations: New York.
- Casado, B.L., Negi, N.J., ve Hong, M. (2012). Culturally competent social work research: methodological considerations for research with language minorities. *Social Work*, (57) 1-10.
- Chand, A., Clare, J. ve Dolton, R. (2002) Teaching anti-oppressive practice on a diploma in social work course: lecturers' experiences, students' responses and ways forward. *Social Work Education*. 21(1).
- Cocker, C. ve Hafford-Letchfield, T. (2014) Introduction: rethinking anti-discriminatory and anti-oppressive practice in social work; time for new paradigms? Macmillan Education: Palgrave.
- Cole, P. M. Tamang, B. L. ve Shrestha, S. (2006) Cultural variations in the socialization of young children's anger and shame. *Child Development*, 77(5), 1237 – 1251.
- Collins, S. ve Wilkie, L. (2010) Anti-oppressive practice and social work students' portfolios in scotland. *Social Work Education* 29(7).
- Curiel, H. ve Barrara, I. (2017) Cultural competence. 63rd Annual Program Meeting Tracks. Erişim: <https://www.cswe.org/Events-Meetings/2017-APM/Proposals/2017-APM-Tracks/Cultural-Competence> Erişim Tarihi: 17.12.2017
- Çayır, K. ve Ayan Ceyhan, M. (2012) Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

- Çayır, K. (2012) Gruplararası ilişkiler bağlamında ayrımcılık. K.Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Ed). Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar (5-17). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Çetin, H. (2015) Sosyal adalet, sosyal hizmetler ve bütçe. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 26(2).
- Çocuk Hakları Sözleşmesi (1995) Türkiye'nin çekince koyduğu 30. madde. Erişim: https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23d.html Erişim Tarihi: 15.12.2017
- Çuhadar Gürkaynak, E. (2012) Toplumsal temas: önyargı ve ayrımcılığı önlemek için bir sosyal değişim aracı olarak kullanılabilir mi? K.Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Ed). Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar (255-266). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Daly, J. (2016) Thinking about internal prejudice and anti-oppressive practice in child safeguarding social work with Irish travellers in the UK. *Journal of Social Work Practice*. 30(4).
- Danış, M. Z. (2007) Sosyal hizmet mesleği ve disiplinde sosyal politikanın yeri ve önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 18(2).
- D'Cruz, H. ve Jones, M. (2004) Social work research ethical and political contexts. Sage Publications: London.
- De Anda, D. (1984) Bicultural socialization: factors affecting the minority experience. *Social Work*, March-April 1984, 101-107.
- Demir, O.Ö. (2009) Nitel araştırma yöntemleri. K.Böke (Ed.) Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri (286-318) Alfa Basım Yayın: İstanbul.
- Demirtaş Madran, H. A. (2012) Temel beklenti etkisi: kendini gerçekleştiren kehanet. K.Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Ed). Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar (29-40). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Denney, D. (1998) Social policy and social work. Clarendon Press: Oxford.
- Desai, S. ve Gooden, M. (1995) Anti- racist social work: a case example of work with and African Caribbean family. *Child Abuse Review*. (4).
- Diekman, A.B., Eagly, A.H. ve Johnston, A.M. (2013) Social structure. J.F.Dovidio, M. Hewstone, P. Glick,ve V. M. Esses. (Ed.) Prejudice, stereotyping and discrimination (209-224) Sage Publication: London.
- Dominelli, L. (1997) Anti-racist social work. Basingstoke: Macmillan.

- Dominelli, L. (2004) Social work theory and practice for a changing profession. Polity Press: Cambridge.
- Dominelli, L. (2004) Baskı karşıtı uygulama: 21. yüzyılın zorlukları (T.Tuncay, Çev). R. Adams, L. Dominelli, M. Payne. (Ed.) Sosyal hizmet temel alanlar ve eleştirel tartışmalar. Nika Yayınevi:Ankara. (Orijinal Çalışma Basım Tarihi 2009)
- Dovidio, J. F., Hewstone, M., Glick, P. ve Esses, V. M. (2013) Prejudice, stereotyping and discrimination. Sage Publication: London.
- Dovidio, J.F., Gaertner, S.L. ve Kawakami, K. (2013) Racism. J.F.Dovidio, M. Hewstone, P. Glick,ve V. M. Esses. (Ed.) Prejudice, stereotyping and discrimination (312-327) Sage Publication: London.
- Dustin, D. ve Montgomery, M. R.(2010) The use of social theory in reflecting on anti-oppressive practice with final year bsc social work students. *Social Work Education*. 29(4).
- Duyan, V. (2012) Sosyal hizmet temelleri yaklaşımları müdahale yöntemleri. Öz Baran Ofset Matbaacılık: Ankara.
- Eldoğan, D. (2017) Çocuğun akranları ile etkileşimi ve ruh sağlığı. N. Pekel Uludağlı (Ed.) Çocuğumuzun ruh sağlığında önemli aktörler: gen, anne, baba, arkadaş, öğretmen ve toplum.Neyir Matbaacılık: Ankara.
- Eliassi, B. (2017) Conceptions of immigrant integration and racism among social workers in Sweden. *Journal of Progressive Human Services*, 28(1), 6-35
- Ender, R. (2012) Türkiye'deki gayrimüslim azınlıkların ırkçılığa karşı korunması ve özel yasaların yokluğu meselesi. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (*Yayınlanmamış*).
- European Commission (2016) Social protection ve social inclusion. Erişim : <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=750> Erişim Tarihi: 13.11.2016
- Franklin, C. (2005) The future of school social work practice: current trends and opportunities. J. G. Daley(Ed.) Advances in social work: 167-181. Indiana School of Social Work Press: Indianapolis.
- Gardiner, H. W. ve Kosmitzki, C. (2002) Lives across cultures cross-cultural human development. Allyn and Bacon: MA.
- Ginsberg, L. H. (2001) Social work evaluation principles and methods. Allyn ve Bacon: MA.
- Glennerster, H. (1992) Paying for welfare the 1990s. HarvesterWheatsheaf: London.

- Glesne, C. (2011) *Becoming qualitative researchers*. Allyn ve Bacon Pearson Education: Boylston MA.
- Gökdağ, B. A. (2012) Balkanlar: etnik karmaşanın dilsel boyutları. *Karadeniz Araştırmaları*. (32).
- Göregenli, M. (2012) Temel kavramlar: önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. K. Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Ed.) *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* (17-28). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Göregenli M. (2012) Önyargıyı ve ayrımcılığı azaltmak. K.Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Ed). *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* (247-254). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Graham, M. (2000) Honouring social work principles- exploring the connections between anti-racist social work and African- centered worldviews. *Social Work Education Journal*. 19(5).
- Gül, I. İ. (2012) Hukukta ayrımcılık yasağı. K.Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Ed). *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* (117-134). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Gül, I. İ. (2012) Ayrımcılığın önlenmesi ve eşitliğin sağlanmasında hukukun rolü. K.Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Ed). *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* (267-276). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Gülalp, H. (2009) Kimlikler toplum ve iktidar. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. (40).
- Güneş, M. (2013) Kamu hizmetlerinde çoğulculuğun kimlikle inşası. *Akademik İncelemeler Dergisi*. (8)2.
- Harrison, A.O., Wilson, M.N., Pine, C.J., Chan, S.Q. ve Buriel,R. (1990) Family ecologies of ethnic minority children. *Child Development*, 61, 347-362.
- Hazır, M. (2010) Toplumsal çözülme üzerine bir deneme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (27).
- Hines, J. M. (2012) Using an anti-oppressive framework in social work practice with lesbians. *Journal of Gay ve Lesbian Social Services*. 24(1).
- Hsieh N, ve Ruther M. (2016) Sexual minority health and health risk factors: intersection effects of gender, race, and sexual identity. *American Journal of Preventive Medicine*.(50)6.
- Humphries, B. (1997) The dismantling of anti-discrimination in British social work: a view from social work education. *International Social Work*. 40.

- Iglehart, A. P. ve Becerra, R. M. (2011) Social services and the ethnic community history and analysis. Wavelend Press Inc: Illinois.
- IFSW (2012) Statement of ethical principles. Social Justice Section. Erişim: ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/ Erişim Tarihi: 17.10.2016
- IFSW ve IASSW (2014) Global definition of social work. General Assembly July 2014.
- ILO (2009) Towards an inclusive society: tackling discrimination in the world. International Training Center Course Papers: Italy.
- İçağasıoğlu Çoban, A. ve Özbesler, C. (2009) Türkiyede aileye yönelik sosyal politika ve sosyal hizmetler. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*. 2009 Temmuz-Ağustos- Eylül Sayısı.
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1949) İnsan hakları evrensel beyannamesi metni. Erişim : www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf Erişim Tarihi: 11.12.2016
- İş Kanunu (2003) Madde 5. Erişim: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf> Erişim Tarihi: 02.12.2017
- Jani, J., Osteen, P. J. ve Shipe, S.L. (2015) Cultural "competence" and social work education: moving towards assessment of practice behaviors. Florida State University Libraries College of Social Work Faculty Publications.
- Kadushin, A. ve Kadushin, G. (2016) Sosyal hizmet görüşme teknikleri. Nika Yayınevi: Ankara.
- Kalaycıoğlu, S. (2006) Toplumsal yapı: toplumsal kurumlar, gruplar ve toplumsal değişme. NOVA Yayınevi: Ankara.
- Kapani, M. (2013) Kamu hürriyetleri. Yetkin Yayınları: Ankara.
- Karadağ, N. (2008) Cinsel azınlıkların bireysel hakları. On İki Levha Yayıncılık: İstanbul.
- Karan, U. (2012) Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı: hukuksal çerçeve. K.Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Ed). Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar (117-134). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Karan, U. (2016) Sosyal medya ve azınlıklar: uluslararası standartlar ve bazı ab üyesi ülkelerin mevzuatı ile türkiye mevzuatının karşılaştırılması. L. Vingas (Ed.) Sosyal medya ve azınlıklar (9-51) Sivil Toplum İşleri Tasarım ve Uygulama: İstanbul.
- Kaya, M. (2012) Klasik sosyolojik perspektifte modernleşme tartışmaları. *Birey ve Toplum Dergisi*. 2(4):111-132.

- Kaya, N. (2012) Türkiye'nin eğitim sisteminde azınlıklar ve ayrımcılık. K.Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Ed). Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar (213-230). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Keating, F. (2000) Anti racist perspectives: what are the gains for social work? *Social Work Education Journal*. 19(1).
- Konda Araştırma Şirketi (2016) Sosyal medya ve azınlıklar araştırması.(Ed.) Sosyal medya ve azınlıklar. L. Vingaz (53-136) Sivil Toplum İşleri Tasarım ve Uygulama: İstanbul.
- Kongar, E. (1971) Toplum kalkınması ve toplum örgütlenmesi. *Amme İdaresi Dergisi*. LV(1)
- Kongar, E. (2007) Sosyal çalışmaya giriş. Sosyal Bilimler Derneği Yayınları: G-2'den Tıpkıbasım Sabev Yayınları: Ankara.
- Koptaş, R. ve Usta, B. (2016) Yok hükmünde. Aras Yayıncılık: İstanbul.
- Krysik, J. L. ve Finn, J. (2015) Etkili uygulama için sosyal hizmet araştırması. (E. Erbay Çev.) Nika Yayınevi: Ankara. (Orjinal Çalışma Basım Tarihi 2013).
- Kümbetoğlu, B. (2005) Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma. Bağlam Yayınları: İstanbul.
- Kymlicka, W. (1998) Çokkültürlü yurttaşlık azınlık haklarının liberal teorisi. Çev: Abdullah Yılmaz. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Laird, S. E. (2008) Anti-oppressive social work. Sage Publications: London.
- Lam Both, P. ve Neff, R. (2008) Working with diverse communities in East Calgary, Alberta. *Journal of Social Work* 8(4):325-339.
- Law, K. ve Lee, K. (2016) Importing western values versus indigenization: social work practise with ethnic minorities in Hong Kong. *International Social Work*. (59)1.
- Macionis, J. J. (2013) Society:the basics. Pearson: Boston.
- Major, B. ve Townsend S.S.M. (2013) Coping with bias. J.F.Dovidio, M. Hewstone, P. Glick,ve V. M. Esses. (Ed.) Prejudice, stereotyping and discrimination (410-425) Sage Publication: London.
- Masson, R. L., Jacobs, E.E., Harvill, R. L. ve Schimmel C. J. (2014) Grup danışmanlığı stratejiler ve beceriler. Pegem Akademi: Ankara.
- Mattsson, T. (2014) Intersectionality as a useful tool: anti-oppressive social work and critical reflection. *Affilia: Journal of Women and Social Work*. 29(1).

- Maxwell, J. A. (2005) *Qualitative research design: an interactive approach*. Sage Publications: Thousands Oaks CA.
- Mayer Hacker, H. (1951) Women as a minority group. *Hunter College Social Forces*, (30) 60-69.
- Mclaughlin, K. (2005) From ridicule to institutionalization: anti-oppression, the state and social work. *Critical Social Policy Journal*. 25(3).
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2015) Nitel veri analizi. (S. Akbaba Altun ve A. Ersoy, Çev) Pegem Akademi Yayınları: Ankara.
- Millas, H. (2012) Edebiyat ve milliyetçi kalıplar. K.Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Ed). *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* (105-115). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Miller, D. (2002) *Citizenship and national identity*. Blackwell Publishers: Oxford.
- Modood, T. (2013) *Multiculturalism*. Polity Press: Cambridge.
- Montigny, G. A. J. (2013) The essentialism of whiteness: abandoning empirical engagement. *Journal of Social Work* 13(6).
- Murad, H.M., Humayun, K. ve Niazuddin, T. M. (2017) Role of social work for the observance of human rights. Memorial University CASSW: Anti Racist Training and Materials Project.
- Nadan, Y., Weinberg-Kurnik, G. ve Ben-Ari, A. (2016) The political dimension of multicultural social work education. *Journal of Social Work* 16(3):362–379.
- NASW (2001) *Standards for cultural competence in social work practice*. NASW: Washington D.C.
- O,hagan, K. (2007) *Competence in social work practice: a practical guide for students and professionals*. Jessica Kingsley Publishers: Philadelphia.
- Okutan, M. Ç. (2004) Teori ve uluslararası metinlerde azınlık tanımı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 59(2):59-75.
- Ongur, H.Ö. (2011) Avrupa’da çokkültürlülüğün iflası (Mı?). *Uluslararası Hukuk ve Politika*. 7(2).
- Oran, B. (1994) Lozan’ın azınlıkların korunması bölümünü yeniden okurken. *SBF Dergisi*. (49).
- Oran, B. (2010) *Azınlıklar: İstanbul ansiklopedisi*, NTV Yayınları: İstanbul.
- Oran, B. (2015) *Türkiye’de azınlıklar: kavramlar, teori, lozan, iç mevzuat, içtihat, uygulama*. İletişim Yayınları:İstanbul.

- Oxford Dictionary (2017) Definiton of socialization. Erişim <https://en.oxforddictionaries.com/definition/socialization> Erişim Tarihi: 15.09.2017
- Özdemir, M. (2010) Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir alışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(1).
- Özer, M. A. (2015) Sosyal ekonomi politikaları kapsamında sosyal belediyeçilik anlayışı. *Sosyal Politika alışmaları Dergisi*. 15(35) Temmuz- Aralık Sayısı.
- Özgür, Ö. (2010) okkültürcü sosyal hizmet: eleştirel bir bakış. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 21(2).
- Özgür, Ö. (2014) okkültürcü sosyal alışma. Sabev Yayınları: Ankara.
- Özmete, Ö. ve Akgül Gök, F. (2015) Sürdürülebilir kalkınma için sosyal inovasyon ve sosyal hizmet ilişkisinin değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 26(2).
- Paker, M. (2012) Psikolojik açıdan önyargı ve ayrımcılık. K.Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Ed). Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar (41-52). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Parekh, B. (2002) okkültürlülüğü yeniden düşünmek kültürel çeşitlilik ve siyasal teori. B. Tanrıseven (Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Petričuřić, A. (2005) The rights of minorities in international law: tracing developments in normative arrangements of international organizations. *Croatian International Relations Review*, Vol. XI 38-39.
- Phinney, J. S. ve Rotheram, M. J. (1987) Childrens ethnic socialization pluralism and development. Sage Publications:CA.
- Poppo, P. R. ve Leighninger, L. (2011) Social work, social welfare and american society. Allyn ve Bacon- Pearson Education: Boston.
- Potocky, M. ve Rodgers-Farmer, A.Y. (1998) Social work research with minority and oppressed population. The Haworth Press: Binghamton NY.
- Quinn,D.M., Kallen, R.W. ve Spencer, S.J. (2013) Stereotype threat. J.F.Dovidio, M. Hewstone, P. Glick,ve V. M. Esses. (Ed.) Prejudice, stereotyping and discrimination (379-394) Sage Publication: London.
- Rogers, J. (2012) Anti-oppressive social work research: reflections on power in the creation of knowledge. *Social Work Education*. 31(7).
- Sevük, D. (2017) ocuğumuzun ruh sağlığında önemli aktörler: öğretmenler. N. Pekel Uludağlı (Ed.) ocuğumuzun ruh sağlığında önemli aktörler: gen, anne, baba, arkadaş, öğretmen ve toplum. Neyir Matbaacılık: Ankara.

- Sigalas, N. (2015) The De-politization of minority citizens: the case of the Greeks of Turkey. (Ed.) Minority citizens equal citizens. Association For The Support of Greek Community Foundations: İstanbul.
- Smith, P.B., Bond, M.H. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2006) Understanding social psychology across cultures: living and working in a changing world. Sage Publications: London.
- Somay, B. (2012) Ayırarak birleştirmek mümkün mü? K.Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Ed). Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar (97-104). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Somersan, S. (2012) Irkların olmadığı bir dünyada ırkçılık. K.Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Ed). Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar (199-212). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Soner, B. A.(2008) Azınlık hakları ayrılıkçı mı, çoğulcu mu? *İnsan Hakları Yıllığı*, (26).
- Sue, D. W. (2006) Multicultural social work practice. John Wiley ve Sons: New Jersey.
- Sunal, O. (2011) Sosyal politika: sosyal adalet açısından kuramsal bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 66(3).
- Şeker, A. (2013) Sosyal politika ve sosyal çalışma üzerine: Doç.Dr. Emrah Akbaş ile bir söyleşi. *Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Sosyal Hizmet Dergisi*. 2013 Sayısı.
- Şenkal, A. (2005) Küreselleşme çağında sosyal politika. Alfa Yayınları: İstanbul.
- Talas, C. (1997) Toplumsal politika. İmge Yayınevi: Ankara.
- Taylor- Gooby, P. ve Dale, J. (1981) Social theory and social welfare. Edward Arnold Publishers: London.
- Teater, B. (2015) Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri uygulama için bir giriş. (A. Karatay. Çev) Nika Yayınevi: Ankara. (Orijinal Çalışmanın Basım Yılı:2014)
- Tekin, H. H. (2006) Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İ.Ü Sosyoloji Dergisi*. 3(13).
- Thompson, N. (2006) Anti-discriminatory practice. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Thompson, N. (2013) Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak. Dipnot Yayınları: Ankara.
- Thompson, N. (2014). Anti-discriminatory practice (4th ed.). London, UK: Palgrave Macmillan.

- Thompson, N. (2016) Güç ve güçlendirme. Nika Yayınevi: Ankara.
- Tokol, A. ve Alper, Y. (2015) Sosyal politika. Dora Basım Yayın:Bursa.
- Tönnies, F. (2005) Gemeinschaft ve gesellschaft. Şehir ve Cemiyet. İz Yayıncılık: İstanbul.
- Tsitselikis, K. (2014) Greek minority foundations: their role and importance for the future of the Greek-Orthodox minority in turkey. (Ed.) Minority citizens equal citizens. Association For The Support of Greek Community Foundations: İstanbul.
- Tuhiwai Smith, L. (1999) Decolonizing methodologies: research and indigenous peoples. Zed Books: London ve New York.
- Tuncay, T. ve İl, S. (2006) Sosyal hizmette baskı karşıtı uygulama sosyal adalet paradigması temeline bir özgürleştirme pratiği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 17(2).
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982) Türkiye Cumhuriyeti anayasası 10. maddesi. Erişim: <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm> Erişim Tarihi: 15.12.2017
- Türk Dil Kurumu Sözlük (2017) Sosyalizasyon kavramı tanımı. Erişim: : http://www.tdk.org.tr/?option=com_karsilikveview=karsilikvekategori1=abecesevekelime2=S Erişim Tarihi: 10.10.2017
- UN (2006) International convention on the rights of persons with disabilities. UN New York 14-25 August 2006.
- UN (2010) International standarts and guidance for implementation. UN Human Rights Office of the High Commissioner: New York ve Geneva.
- Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, (2017) Kişisel ve siyasal haklar uluslararası sözleşmesi. Erişim: www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_05.pdf Erişim Tarihi: 15.15.2017
- Üstel, F. (1999) Yurttaşlık ve demokrasi. Dost Kitabevi Yayınları: Ankara.
- Vanderwoerd, J. R. (2016) The promise and perils of anti-oppressive practice for Christians in social work education. *Journal of the North American Association of Christians in Social Work*. 43(2).

- Vatandaş, C. (2002) Çok kültürlü yapıda ulusal/etnik kimlikler: Kanada örneği. *Akü Sosyal Bilimler Dergisi*. (101).
- Verkuyten, M. (2017) Dual identity and immigrants' protest against discrimination: the moderating role of diversity ideologies. *Group Processes ve Intergroup Relations*. 20(6).
- Vingas, L. (2016) Sosyal medya ve azınlıklar. *Sivil Toplum İşleri Tasarım ve Uygulama: İstanbul*.
- Wainwright, J. (2009) Racism, anti-racist practice and social work: articulating the teaching and learning experiences of black social workers. *Race Ethnicity and Education*, 12 (4): 495-512.
- Williams, C. Soydan, H. ve Johnson, M.R.D. (2002) Social work and minorities european perspectives. Taylor ve Francis e-Library.
- Wright, S.C. (2013) Collective action and social change. J.F.Dovidio, M. Hewstone, P. Glick,ve V. M. Esses. (Ed.) Prejudice, stereotyping and discrimination (577-610) Sage Publication: London.
- Yeşilorman, M. ve Koç, F. (2014) Social policy and local administrations in the era of globalization. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*. 10(37).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013) Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Yıldırım, M. (2015) Temel sosyal politika sorunları: ayrımcılık. Tokol, ve Y. Alper, (Ed). Sosyal politika. (297-317). Dora Basım Yayın:Bursa.
- Yıldız, A. (2012) Karşılaştırmalı anayasa çalışmaları. TBMM Yayınevi: Ankara.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2012) Türkiye'de sosyal politika ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 23(2).
- Yücel, M. S. (2016) Türkiye'de yabancı okullar ve azınlık okulları (1925-1926). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi (Yayınlanmamış).
- Zastrow, C. ve Kirst-Ashman, K. K. (2016) İnsan davranışı ve sosyal çevre I bebeklik, çocukluk, ergenlik. Nika Yayınevi: Ankara.

Ek 1. Etik Komisyon İzni

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172/

133-592

13.01.2017

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 27.01.2017 tarih ve 598 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı bütünlük doktora programı öğrencilerinden Serhat TEK'in Doç. Dr. Sema BUZ danışmanlığında yürüttüğü "Azınlıklarla Sosyal Hizmet: Türkiye Azınlık Toplumu Üyelerinin Sosyal Politika Açısından Sosyal Gereksinimleri ve Sosyalizasyonları Üzerine Niteliksel Bir Çalışma" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 31 Ocak 2017 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Rahime M. NOHUTCU
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Dr. Tek
30.01.2017
13.01.2017

Ek 2. Orjinallik Raporu

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 15/01/2018
Tez Başlığı / Konusu: AZINLIKLARLA SOSYAL HİZMET: TÜRKİYE'DE YAŞAYAN AZINLIKLARIN TOPLUMSALLAŞMA DENEYİMLERİ VE SOSYAL POLİTİKA GEREKSİNİMLERİ Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 280 sayfalık kısmına ilişkin, 15/01/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4'tür. Uygulanan filtrelemeler: 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, 2- Kaynakça hariç 3- Alıntılar hariç/dâhil 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim. İmza Adı Soyadı: Serhat Tek Öğrenci No: N12264668 Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet Programı: Sosyal Hizmet Statüsü: ☐ Y.Lisans ☐ Doktora ☒ Bütünleşik Dr.
<u>DANIŞMAN ONAYI</u> UYGUNDUR. Prof.Dr. Sema BUZ

Ek 3. Görüşme Formu I

GÖRÜŞME FORMU I**Tanımlayıcı sorular**

1. Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Katılımcının yetiştiği ortam ile ilgili sorular:

2. Nerede doğdunuz ve büyüdüünüz?
3. Büyüdüğünüz ortam nasıldı? Farklı kültürlerden oluşan bir çevrede mi büyüdüünüz?
4. Yaşanılan çevrenin farklılıklara tolerans noktasında ne tür etkileri olduğunu düşünüyorsunuz?

Çocukluk dönemi ile ilgili sorular

5. Çocukken farklı olduğunuzu ilk ne zaman hissettiniz?/ ya da hissettirildi?
6. Çocukluk döneminizde farklılığınızdan dolayı ayrımcılığa uğradınız mı?
7. Farklı olmanızın sizi korkuttuğu ya da yalnız hissettirdiği oldu mu?
8. Çocukluk döneminde ilgili süreçle nasıl baş ettiniz?

Katılımcının aile sistemi ile ilgili sorular

9. Nasıl bir aile ortamında büyüdüünüz?
10. Aile ilişkilerinizden bahsedebilir misiniz?
11. Çocukluk döneminizde aileniz sizi farklılıklarınıza yönelik bilgilendirdi mi?
12. Toplum içerisinde sizin ya da ailenizin aidiyetinizi gizlemek zorunda olduğunuz anlar oldu mu?

Azınlık kavramına yönelik sorular

13. Azınlık kavramını nasıl tanımlarsınız?
14. Azınlık kelimesi size neler çağrıştırıyor?

Ayrımcılığa Yönelik Sorular

15. Türkiye’de yaşayan azınlıkların ayrımcılığa maruz kaldığını düşünüyor musunuz?
16. Düşünüyorsanız, hangi alanlarda ayrımcılık yaşandığını düşünüyorsunuz?
(Eğitim, İstihdam, Toplumsal Yaşam, Kamusal Alan, Hizmet Sunumu vb.)
17. Ülkede yaşayan insanların azınlıklara bakış açısını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Sosyal Politika- Azınlık İlişkisine Yönelik Sorular

18. Ülkedeki politikaların azınlıkları da içerisine alacak boyutta kapsamlı olduğunu düşünüyor musunuz?
19. Toplumsal sorunların çözümünde politikanın etkin olacağını düşünüyor musunuz?
20. Politik söylemler azınlıklara bakışı etkiler mi?
21. Türkiye’deki azınlıkların temsiliyet noktalarında yeterince var olduğunu (temsil edildiğini) düşünüyor musunuz?

Sosyal Destek ve Toplumsallaşma Yapısına Yönelik Sorular

22. Sosyal desteğe ihtiyacınız olduğunda aklınıza ilk hangi mekanizmalar gelir? Kamu kurumları mı, kendi cemaatiniz mi?
23. Kamu, STK ve belediyelerce sunulan sosyal hizmetlerin azınlıklara ulaştığını düşünüyor musunuz? (Çevrenizde sosyal yardım vb alan azınlıklar var mı?)
24. Sosyal hizmet; sosyal değişimi ve gelişimi, sosyal bütünleşmeyi, insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmelerini destekleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik disiplindir. Sosyal hizmet, sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı ilkelerini merkeze alır. Sosyal hizmet, yaşam zorluklarıyla mücadele etmek ve iyilik halini geliştirmek için insanlarla ve yapılarla çalışır. Bu kapsamda sizce sosyal

hizmet, azınlıkların yaşadığı sorunların çözümüne yönelik ne tür katkılar sunabilir?

Sonlandırma Soruları

25.Yaşanılan sorunlar adına sizin çözüm önerileriniz nelerdir? Sizce neler yapılabilir?

26.Bu görüşme boyunca üzerinde durmadığımız ancak konu bağlamında değinmekte fayda olacağını düşündüğünüz başka konular var mıdır?

Teşekkürler

Ek 4. Görüşme Formu II

Görüşme Formu II

(STK / Vakıf / Belediye ile İlgili Sorular)

1. Sosyal Hizmet sunumu gerçekleştiriyor musunuz?
2. Ne tür sosyal hizmetler sunuyorsunuz?
3. Sunduğunuz hizmetlerde çocuk, genç, yaşlı, engelli, yaşlı vb. özel bireyler/gruplar için hizmet çeşitlendirmesi yapıyor musunuz?
4. Sunulan hizmetler kimlere yönelik;

Vakıf için - yalnızca kendi cemaatiniz mi yoksa tüm azınlıkları da kapsıyor mu?

Belediye için- Sunduğunuz hizmetlerden yalnızca belediye sınırları içerisinde yaşayan bireyler mi yararlanıyor?
5. Hizmet sunarken destek aldığınız kamusal yapılanmalar var mı?
6. Diğer cemaatlerden destek aldığınız oluyor mu ya da ortak çalışmalar yapıyor musunuz?
7. Bu hizmetleri sunarken size destek olan azınlık kimliğine sahip personeliniz var mı? (Azınlık personelin süreci kolaylaştırması ve doğru hizmet planlaması adına)
8. Sunduğunuz hizmetleri siz mi azınlıklara ulaştırıyorsunuz onlar mı size ulaştırıyor?

9. Hizmet sunumunda ya da azınlıklara ulaştırmada yaşadığınız güçlükler var mı?
- 10.Yaşadığınız/ Hizmet sunduğunuz bölgedeki azınlıkların ihtiyaç duyduğu konular nelerdir? İhtiyaç sahiplerinin bu bahsettiğiniz konularda ihtiyaçlarının tam anlamıyla karşılandığını düşünüyor musunuz?
- 11.Ülkedeki sosyal politikaların azınlıkları da kapsayacak boyutta kapsamlı olduğunu düşünüyor musunuz?
- 12.Üniversitelerle ya da eğitim camiasıyla ortak çalışmalar yürütüyor musunuz?
- 13.Genel anlamda bahsettiğiniz sorunların çözümü adına neler yapılabilir? Önerilerinizi paylaşabilir misiniz?

Ek 5. Gönüllü Katılım Formu

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Azınlıklarla Sosyal Hizmet: Türkiye’de Yaşayan Azınlıkların Toplumsallaşma Deneyimleri ve Sosyal Politika Gereksinimleri

Merhaba ben Serhat Tek. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı’nda doktora öğrencisiyim. Öncelikle görüşme talebime olumlu yanıt verdiğiniz için size teşekkür etmek istiyorum.

Sizinle Türkiye’de yaşayan ve azınlık statüsüne sahip olan vatandaşlarımızın yaşadığı potansiyel zorluklar ve güçlükler ile ilgili genel bir sohbet etmek amacındayım. Sizinle gerçekleştirecek olduğum sohbetten edineceğim bilgiler, genelde Türkiye’deki farklı kültürlerle özelde ise azınlıklara yönelik hizmet sunumuna, politikalara ve gündelik hayata yönelik katkılar sunmayı amaçlamaktadır. Araştırmam kapsamında sizden edindiğim bilgiler kesinlikle başka bir amaçla kullanılmayacak, gizlilik esasına bağlı kalınacaktır. Araştırma sürecindeki tüm paylaşımımız yalnızca ben ve akademik danışmanım Doç. Dr. Sema Buz tarafından incelenebilecek bunun dışında herhangi biriyle paylaşılmayacaktır. Bu bağlamda çalışmayı gerçekleştirmek için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan gerekli izinleri de almış bulunmaktayım.

Bu araştırma gönüllülük esasına dayalı bir araştırmadır. Bu amaçla benim araştırma sorumluluğumu ve görüşmemizden edindiğim bilgileri kimseyle paylaşmayacağımı beyan ettiğim, sizin de araştırmaya gönüllü olarak katıldığınızı beyan ettiğiniz bu onam formunu karşılıklı olarak imzalamamız gerekiyor. Araştırmam kapsamında size bir takım sorular yönelteceğim. Size yönelteceğim sorular ile ilgili kendinizi rahatsız hissettiğinizde ya da görüşmeye ara vermek istediğinizde görüşmeyi istediğiniz yerde kesebileceğimizi bilmenizi isterim. Araştırmanın herhangi bir safhasında araştırmayı sonlandırmak isterseniz bu konuda da size saygı duyacağım ve bunu yaptığınız için herhangi bir olumsuz sonuçla karşılaşmayacağınızı size ifade etmek isterim. Görüşmemizin yaklaşık olarak 1-1.5 saat süreceği öngörülmektedir. Yapacağımız görüşmenin tüm ayrıntıları araştırmam için oldukça kıymetli bilgiler içerecek, dolayısıyla araştırmanın hiçbir ayrıntısını es geçmemek adına izninizle görüşmemizi ses kayıt cihazıyla kaydetmek istiyorum. Sorulara verdiğiniz yanıtlar kesinlikle gizli tutulacaktır. Çalışmanın yayınlanması esnasında, adınızı değiştirecek ve gerçek adınız yerine, dilerseniz sizin belirleyebileceğiniz bir rumuz kullanacağım. Görüşmenin kimliğinizi

ortaya çıkarabilecek veriler içermesi halinde bu bilgiler de tarafımdan gizlenecek veya değiştirilecektir. Gizliliğin sağlanması için ses kayıtları ve bu kayıtların yazıya dökülmüş halini bilgisayar ortamında şifreli şekilde saklayacağım. Ses kayıtlarını, yazıya aktardıktan sonra geri dönüşümü olmayacak şekilde sileceğim. Gönüllü katılım formları, görüşmeler esnasında alınan notlar, görüşme deşifreleri ve diğer kişisel verileri saklanması için zorunlu tutulan yasal süre dolduktan sonra imha edeceğimi de bilmenizi isterim. Sizinle yapacağımız bu görüşme benim ve alanım için oldukça değerli bir görüşme, bu bağlamda katkı sunduğunuz için tekrar teşekkür ederim.

Araştırmayla ilgili herhangi bir soru, öneri ve eleştiriniz için dileğiniz zaman 0 505 6310204 numaralı telefon veya serhat.tek@hacettepe.edu.tr e-posta adresi aracılığıyla bana ulaşabilirsiniz.

Araştırmaya katılmayı ve görüşme esnasında ses kaydımın alınmasını kabul ediyorum.

Katılımcının Adı – Soyadı:

Adres:

Telefon:

Tarih:

İmza:

Araştırma sırasında etik ilkelere uymayı ve katılımcının kişisel verilerini korumayı kabul ediyorum.

Araştırmacının Adı – Soyadı: Serhat Tek

Adres: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Beytepe/ANKARA

E-Posta: serhat.tek@hacettepe.edu.tr

Tarih:

İmza:

ÖZGEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler**

Adı Soyadı : Serhat Tek
Doğum Yeri ve Tarihi : 08/06/1988 Harput-Elazığ

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :1) Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası Ticaret ve Finansman (Bölüm birincisi olarak)
2) Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet (Tam burslu-mezun durumda)
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce (competent user)
Almanca (mittelstufe)

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Hacettepe Üniversitesi

İletişim

E-Posta Adresi : serhat.tek@hacettepe.edu.tr

Tarih : 15/01/2018